

**ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
« ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ »**

**ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
« Ο Θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα. Η μελέτη περίπτωσης του
Αγίου Ιωάννη του Ρώσου στο Ν. Ευβοίας »**

**ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ
ΧΑΝΤΖΗΑΝΤΩΝΙΟΥ ΑΓΓΕΛΙΚΗ
(Α.Μ. 96588)**

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΜΕΛΟΣ ΣΕΠ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΕΛΕΝΗ**

**ΠΑΤΡΑ
ΜΑΙΟΣ 2016**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

«Από την αρχαιότητα και σε όλες τις περιόδους της ιστορίας, το θρησκευτικό συναίσθημα αποτέλεσε κίνητρο μετακίνησης των ανθρώπων προκειμένου να βιώσουν την επικοινωνία με το Θείο σε ιερούς τόπους» (Μοίρα, 2009:29).

Ο θρησκευτικός τουρισμός αποτελεί ένα ταχέως αναπτυσσόμενο τμήμα της παγκόσμιας τουριστικής αγοράς το οποίο παρουσιάζει σημαντικές προοπτικές ανάπτυξης στη χώρα μας αποτελώντας μάλιστα μια από τις πιο ανθεκτικές μορφές τουρισμού σε περιόδους οικονομικής κρίσης. Κάθε χρόνο περίπου 300 εκατομμύρια άνθρωποι ταξιδεύουν σε θρησκευτικούς τόπους ενώ σχεδόν τρία δισεκατομμύρια στην παγκόσμια αγορά αποτελούν εν δυνάμει τουρίστες σ' αυτό το είδος τουρισμού. Στην παρούσα εργασία επιχειρείται αρχικά η αποσαφήνιση των εννοιών του θρησκευτικού και του προσκυνηματικού τουρισμού σε συνάρτηση με σχετικές απόψεις θεωρητικών του τουρισμού και στη συνέχεια τίθεται ο προβληματισμός για το αν ο θρησκευτικός τουρισμός, μπορεί να λειτουργήσει επιβοηθητικά στην τοπική ανάπτυξη ώστε να αναδειχτεί μια περιοχή σε τόπο ειδικού τουριστικού ενδιαφέροντος. Στη μελέτη περίπτωσης που αφορά στο θρησκευτικό τουρισμό του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου, γίνεται προσπάθεια να διερευνηθεί η συμβολή του στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή της τοπικής κοινωνίας και στην ανάδειξη της περιοχής σε τόπο ειδικού τουριστικού ενδιαφέροντος. Παράλληλα προσδιορίζονται οι δράσεις που προωθούνται με σκοπό την ενίσχυση του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα και το νομό Ευβοίας. Η μεθοδολογία που εφαρμόζεται στη μελέτη, στηρίζεται σε **δευτερογενή έρευνα**, με την παράθεση στοιχείων από ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία, διαδίκτυο, μελέτες, δημοσιεύσεις σε επιστημονικά περιοδικά, ακαδημαϊκές διατριβές και σε **πρωτογενή έρευνα**, με τη συλλογή στοιχείων μέσω ερωτηματολογίων σε επισκέπτες και συνεντεύξεις σε φορείς που δραστηριοποιούνται στην περιοχή. Τα συμπεράσματα της έρευνας υποδεικνύουν δυνατότητες περαιτέρω ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού σε συνδυασμό με την ανάπτυξη άλλων ειδικών μορφών τουρισμού. Απαραίτητη κρίνεται τέλος η υλοποίηση αναπτυξιακών στρατηγικών που θα λαμβάνουν υπόψη τα χαρακτηριστικά των επισκεπτών της περιοχής και θα στηρίζονται στη σωστή επιλογή δράσεων ανάπτυξης σε συνεργασία με φορείς και εκπροσώπους της τοπικής αυτοδιοίκησης.

ABSTRACT

«Since ancient times and in all periods of history, the religious feeling a movement motivated people to experience communion with God in holy places»(Μοίρα,2009:29).

Religious tourism is a rapidly growing segment of the global tourism market which presents significant growth potential in our country even being one of the most persistent forms of tourism in times of economic crisis. Every year about 300 million people travel to religious places and almost three billion in the global market are potential tourists clear in this type of tourism.

In this context, initially attempted to clarify the concepts of religious and pilgrimage tourism, combined with aspects of the theory of tourism, then, raises the question of whether religious auxiliary tourism can contribute to local development as the place to highlight a place of special tourist interest. The case study concerns the religious tourism of St. John the Russian, is an attempt to investigate the contribution to economic, social and cultural life of the local community and promote the region in a special place of tourist interest. At the same time, it determines the actions promoted increased religious tourism in Greece and Evia. The methodology used in the study, based on secondary research, the reference from the Greek and international literature, internet, studies, publications in scientific journals, academic theses and primary research, data collection through questionnaires to visitors and interviews players active in the region. These findings suggest further potential for the development of religious tourism in conjunction with the development of other special forms of tourism. Finally, it is necessary to implement development strategies that take into account the characteristics of visitors to the region and is supported by a right choice of development activities in cooperation with the institutions and representatives of local government representatives.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κυρία Διδασκάλου Ελένη για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε και τις πολύτιμες συμβουλές της καθ' όλο το χρονικό διάστημα επεξεργασίας των στοιχείων της εργασίας μου. Παράλληλα θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στον επιβλέποντα καθηγητή μου κύριο Γεραντώνη Νικόλαο για το χρόνο που αφιέρωσε συμβάλλοντας με τις επισημάνσεις του στην ολοκλήρωση αυτής της εργασίας.

Σε όλους εκείνους (φορείς, επιχειρήσεις, ιδιώτες) που βοήθησαν για την πραγματοποίηση της έρευνας, χωρίς τη συμβολή των οποίων η παρούσα δεν θα είχε ολοκληρωθεί, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου αλλά και την ευχή να συνεχίσουν να δείχνουν το ανθρώπινο πρόσωπό τους σε κάθε προσπάθεια ανάπτυξης του τόπου τους.

Κλείνοντας, ευχαριστώ την οικογένειά μου που με υπομονή και κατανόηση στάθηκε δίπλα μου όπως και εκείνους που πίστεψαν και στήριξαν την προσπάθειά μου.

Περιεχόμενα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1	<u>Σκοποί και Στόχοι της μελέτης</u>	12
1.2	<u>Περίγραμμα της μελέτης</u>	13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ & ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΕΙΣ

ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

2.1	<u>Τουρισμός</u>	15
2.2	<u>Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού</u>	16
2.3	<u>Τουρίστας-εναλλακτικός τουρίστας</u>	20
2.4	<u>Θρησκευτικός τουρισμός-θρησκευτικός τουρίστας</u>	21
2.5	<u>Προσκυνηματικός τουρισμός</u>	24
2.6	<u>Αποσαφήνιση των εννοιών θρησκευτικού & προσκυνηματικού τουρισμού</u>	25
2.7	<u>Ιστορική εξέλιξη του θρησκευτικού τουρισμού</u>	27
2.8	<u>Επιδράσεις του θρησκευτικού τουρισμού</u>	28
2.8.1	<u>Περιβαλλοντική διάσταση</u>	28
2.8.2	<u>Κοινωνικοπολιτισμική διάσταση</u>	32
2.8.3	<u>Οικονομική διάσταση</u>	35
2.9	<u>Κατηγοριοποιήσεις του θρησκευτικού τουρισμού</u>	37
2.9.1	<u>Κατηγοριοποίηση με κριτήριο το κίνητρο και τον χώρο προορισμού</u>	37
2.9.2	<u>Κατηγοριοποίηση με κριτήριο τη χρονική διάρκεια παραμονής</u>	39
2.9.3	<u>Κατηγοριοποίηση με κριτήριο την οργανωτική μορφή</u>	40

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

3.1	<u>Ο θρησκευτικού τουρισμός διεθνώς</u>	42
3.1.1	<u>Ο χριστιανικός πληθυσμός παγκοσμίως</u>	43

3.1.2	<u>Η διεθνής ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού</u>	45
3.1.3	<u>Η δυναμική των αναδύομένων θρησκευτικών αγορών Ρωσίας & Κίνας</u>	46
3.2	<u>Ο θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα</u>	49
3.2.1	<u>Τα χαρακτηριστικά, η δυναμική και οι εξελίξεις του εισερχόμενου θρησκευτικού τουρισμού</u>	52
3.2.2	<u>Θρησκευτικά Προσκυνήματα και Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς στην Ελλάδα</u>	54
3.3	<u>Η προοπτική του Τουρισμού στην Ελλάδα</u>	54
3.3.1	<u>Η προοπτική του θρησκευτικού Τουρισμού στην Ελλάδα</u>	57
3.3.2	<u>Η συμβολή του θρησκευτικού τουρισμού στην αειφόρο και ενδογενή Περιφερειακή ανάπτυξη</u>	58
3.3.3	<u>Δράσεις της Ελλάδος για την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού</u>	59

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ

4.1	<u>Γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά</u>	60
4.2	<u>Ανθρωπογενές περιβάλλον</u>	61
4.2.1	<u>Πληθυσμιακή, δημογραφική διάρθρωση</u>	61
4.2.2	<u>Εργατικό δυναμικό</u>	63
4.2.3	<u>Χωροταξικός σχεδιασμός και διοικητική διαίρεση</u>	64
4.2.4	<u>Δίκτυα και υπηρεσίες τεχνικής υποδομής</u>	65
4.3	<u>Οικονομικό Περιβάλλον</u>	65
4.3.1	<u>Οικονομική - επενδυτική διάσταση</u>	65
4.3.2	<u>Συμμετοχή στο ΑΕΠ</u>	67
4.3.3	<u>Τομείς παραγωγικών δραστηριοτήτων</u>	68
4.4	<u>Το τουριστικό προφίλ της Εύβοιας</u>	71
4.4.1	<u>Τουριστική προσφορά</u>	71
4.4.2	<u>Τουριστική ζήτηση</u>	81

4.4.3	<u>Υπάρχουσες ειδικές μορφές και ανταγωνιστικοί φορείς τουρισμού</u>	88
4.4.4	<u>Τουριστική προβολή της Εύβοιας</u>	89
4.5	<u>Θρησκευτικός τουρισμός στην Εύβοια</u>	90
4.5.1	<u>Ναοί, Μονές και στοιχεία προσέλκυσης θρησκευτικού τουρισμού στο N. Ευβοίας</u>	90
4.5.2	<u>Ο Άγιος Ιωάννης ο Ρώσος, η Ιερά μονή και αξιολόγηση της υπάρχουσας Κατάστασης</u>	91
4.5.3	<u>Προοπτικές τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής</u>	91

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1	<u>Εισαγωγή</u>	94
5.2	<u>Δευτερογενή έρευνα</u>	94
5.3	<u>Πρωτογενή έρευνα</u>	94
5.4	<u>Καθορισμός των στόχων της έρευνας</u>	96
5.4.1	<u>Σχεδιασμός διανομής ερωτηματολογίων</u>	97
5.4.2	<u>Προέλεγχος του Ερωτηματολογίου</u>	98
5.4.3	<u>Χρόνος διεξαγωγής της έρευνας</u>	98
5.4.4	<u>Δυσκολίες κατά την διεξαγωγή της έρευνας</u>	98

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

6.1	<u>Μέθοδος επεξεργασίας</u>	99
6.1.1	<u>Ανάλυση ερωτηματολογίων επισκεπτών</u>	99
6.1.2	<u>Ανάλυση ερωτηματολογίων τουριστικών γραφείων</u>	124
6.1.3	<u>Ανάλυση συνεντεύξεων</u>	140

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

7.1	<u>Συμπεράσματα</u>	145
7.1.1	<u>Συμπεράσματα των ερωτηματολογίων επισκεπτών</u>	145
7.1.2	<u>Συμπεράσματα τουριστικών επιχειρήσεων – καναλιών διανομής</u>	146
7.1.3	<u>Συγκρίσεις-διαφοροποιήσεις δειγμάτων</u>	147
7.2	<u>Προτάσεις</u>	148
7.2.1	<u>Προτάσεις τουριστικής πολιτικής</u>	153
7.2.2	<u>Προτάσεις για μελλοντικές έρευνες</u>	156

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

<u>Ελληνική</u>	<u>157</u>
<u>Ξενόγλωσση</u>	<u>163</u>
<u>Ηλεκτρονική</u>	<u>165</u>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

<u>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I: Ιστορική εξέλιξη του θρησκευτικού τουρισμού</u>	<u>178</u>
<u>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I: Πίνακες & αναφορές Κεφαλαίου 3</u>	<u>182</u>
<u>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II: Πίνακες & αναφορές Κεφαλαίου 4</u>	<u>196</u>
<u>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV: Ερωτηματολόγια-Συνεντεύξεις</u>	<u>256</u>

Ευρετήριο Γραφημάτων

<u>ΓΡΑΦΗΜΑ 1: ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΑ ΘΡΗΣΚΕΙΩΝ ΑΝΑ ΧΩΡΑ</u>	44
<u>ΓΡΑΦΗΜΑ 2: ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΤΟ 2011</u>	47
<u>ΓΡΑΦΗΜΑ 3: ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΑΝΑ ΝΟΜΟ</u>	52
<u>ΓΡΑΦΗΜΑ 4: ΑΦΙΞΕΙΣ ΟΜΟΘΡΗΣΚΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΕΤΗ 2000-2013</u>	53
<u>ΓΡΑΦΗΜΑ 5: ΕΞΕΛΙΞΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ 2001-2011</u>	61
<u>ΓΡΑΦΗΜΑ 6: ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ 2001-2011</u>	62
<u>ΓΡΑΦΗΜΑ 7: ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΑΕΠ ΧΩΡΑΣ Π.Σ.ΕΛΛΑΔΟΣ & Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ 2007-2013</u>	67
<u>ΓΡΑΦΗΜΑ 8: Μ.Ο. ΠΑΡΑΜΟΝΗΣ ΣΕ ΞΕΝ/ΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ 2010-2014</u>	85
<u>ΓΡΑΦΗΜΑ 9: ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ ΞΕΝ/ΚΩΝ ΚΛΙΝΩΝ ΑΝΑ ΜΗΝΑ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ 2008-2010</u>	88

Ευρετήριο Πινάκων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1</u>	<u>ΟΙ ΧΩΡΕΣ ΜΕ ΤΟΝ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΟ ΑΡΙΘΜΟ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ</u>	182
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2</u>	<u>ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΑ Ο ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΣΤΗΝ ΚΙΝΑ</u>	48
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3</u>	<u>ΚΑΤΑΝΟΜΗ & ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΡΟΣΚΗΝΗΜΑΤΩΝ ΑΝΑ ΝΟΜΟ</u>	184
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 3.4</u>	<u>ΕΠΙΣΚΕΨΗΜΑ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΑ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΠΟΤ</u>	185
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 3.5</u>	<u>ΤΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ</u>	186
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 3.6</u>	<u>ΚΑΤΑΓΡΑΜΜΕΝΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗΝ UNESCO</u>	188
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 3.7</u>	<u>ΤΑ 10 ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΒΑΣΗ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΟΥ 2010</u>	190

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1</u>	<u>ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΑΝΑ ΔΗΜΟ 2001-2011</u>	62
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2</u>	<u>ΜΟΜΙΜΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΑΝΑ ΔΗΜΟ ΚΑΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ</u>	200
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3</u>	<u>ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ Ν. ΕΒΟΙΑΣ</u>	202
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.4</u>	<u>ΔΗΜΟΙ ΚΑΙ ΕΔΡΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΕΥΒΟΙΑΣ</u>	202
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.5</u>	<u>ΘΑΛΑΣΣΙΕΣ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΕΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΕΥΒΟΙΑΣ</u>	204
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.6</u>	<u>ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ ΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ</u>	207
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.7</u>	<u>ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ ΣΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ</u>	208
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.8</u>	<u>ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ ΣΤΟΝ ΤΡΙΤΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ</u>	209
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.9</u>	<u>ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ-ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ</u>	223
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.10</u>	<u>ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ</u>	74
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.11</u>	<u>ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ</u>	75
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.12</u>	<u>ΤΟΠΟΘΕΣΙΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΕΙΣ CAMPING & ΜΠΑΝΓΚΑΛΟΟΥΖ</u>	76
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.13</u>	<u>ΔΥΝΑΜΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΩΝ ΚΑΜΠΙΝΓΚ ΣΤΟ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ</u>	77
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.14</u>	<u>ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΩΝ ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΣΤΟ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ</u>	241
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.15</u>	<u>ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗ ΜΑΡΙΝΩΝ ΚΑΤΑΦΥΓΙΩΝ ΚΑΙ ΛΙΜΕΝΩΝ</u>	242
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.16</u>	<u>ΑΦΙΞΕΙΣ ΣΕ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ (ΠΛΗΝ ΚΑΜΠΙΝΓΚ) Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ ΗΜΕΔΑΠΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ</u>	81
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.17</u>	<u>ΑΦΙΞΕΙΣ CAMPING ΗΜΕΔΑΠΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ</u>	82
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.18</u>	<u>ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΣΕ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ (ΠΛΗΝ ΚΑΜΠΙΝΓΚ) ΤΟΥ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ ΗΜΕΔΑΠΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΕΤΩΝ 2008-2014</u>	83
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.19</u>	<u>ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΣΕ CAMPING ΤΟΥ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ ΗΜΕΔΑΠΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΕΤΗ 2008-2014</u>	84
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.20</u>	<u>ΑΦΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΣΤΟ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ (ΕΚΤΟΣ CAMPING) ΑΝΑ ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΕΤΟΥΣ 2008</u>	85
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.21</u>	<u>ΑΦΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΣΤΟ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ</u>	

<u>(ΕΚΤΟΣ CAMPING) ΑΝΑ ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΕΤΟΥΣ 2009</u>	<u>86</u>
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.22 : ΑΦΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΣΤΟ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ</u>	
<u>(ΕΚΤΟΣ CAMPING) ΑΝΑ ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΕΤΟΥΣ 2010</u>	<u>87</u>
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.23 : ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΙ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΙ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ ΑΝΑ ΕΙΔΙΚΗ</u>	
<u>ΜΟΡΦΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ</u>	<u>89</u>
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.24: ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΟΝΕΣ ΣΤΟ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ</u>	<u>243</u>
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.25: ΤΟΠΟΘΕΣΙΕΣ ΜΕ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ</u>	<u>244</u>
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.26: ΣΗΜΕΙΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ</u>	
<u>ΙΩΑΝΝΗ ΤΟΥ ΡΩΣΟΥ</u>	<u>249</u>
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.27: ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΡΩΣΟΥ ΜΕ SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ</u>	<u>251</u>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο θρησκευτικός τουρισμός αναγνωρίζεται παγκοσμίως ως μια μορφή τουρισμού με μεγάλη κοινωνικοοικονομική σημασία και αναπτυξιακές προοπτικές ιδιαίτερα για τις περιοχές που φιλοξενούν θρησκευτικά μνημεία. Η διαπίστωση αυτή για τον θρησκευτικό τουρισμό και τις δυνατότητες ανάπτυξής του σύμφωνα με τους Μοίρα-Μυλωνοπούλου (2000) και Λύτρα (2001), αποτελεί αιτία έντονου ενδιαφέροντος που παρατηρείται από τις εθνικές τουριστικές πολιτικές αλλά και τους διεθνείς φορείς όπως την UNESCO, την Ευρωπαϊκή Ένωση κ.λ.π. (Πολύζος, 2010,σελ.207).

Σύμφωνα με το World Religious Travel Association (2014), η ειδική μορφή του θρησκευτικού τουρισμού αποτελεί μια από τις ανθεκτικότερες μορφές τουρισμού ακόμα και σε περιόδους οικονομικής κρίσης, η οποία μάλιστα σύμφωνα με τον πρόεδρο του Παγκόσμιου Οργανισμού Θρησκευτικού Τουρισμού εκτιμάται ότι αντιπροσωπεύει μια αγορά που φτάνει τα 18 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως.

Κάθε χρόνο καταγράφονται περίπου 600 εκατομμύρια ταξίδια με θρησκευτικά κίνητρα σε παγκόσμιο επίπεδο (Seyer & Muller, 2011, p.24).

Στην Ελλάδα τα «Μνημεία της Πίστεως» και η ελληνορθόδοξη παράδοση αποτελούν τμήμα της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς και ταυτόχρονα σημαντικό πόλο έλξης επισκεπτών.

Σύμφωνα με εισήγηση του Τελώνη (2012), στο 1^ο Συνέδριο Θρησκευτικού – Πολιτιστικού Τουρισμού, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού έχει εντοπίσει και καταγράψει 280 τόπους θρησκευτικού ενδιαφέροντος στον ελληνικό χώρο, από τους οποίους κάποιοι έχουν αναγνωριστεί ως μνημεία παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς.

Σε πολλές περιοχές της Ελλάδος μάλιστα, συναντάται η πολυπολιτισμικότητά της μέσα από κτίσματα και μνημεία λατρείας διαφορετικών δογμάτων και θρησκειών που συνυπάρχουν (Λαγός, 2011, τ.6).

Βυζαντινές και μεταβυζαντινές εκκλησίες, επιβλητικοί καθεδρικοί ναοί, ξωκλήσια και προσκυνήματα της υπαίθρου, σκήτες και μετόχια αποτελούν σημαντικά μοναδικά στοιχεία θρησκευτικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος.

Ο συνδυασμός των στοιχείων αυτών με την ποικιλομορφία της τοπικής πολιτιστικής παράδοσης και του φυσικού πλούτου προκαλούν αδιάλειπτα το ενδιαφέρον των προσκυνητών απ' όλο τον κόσμο.

1.1 Σκοποί και Στόχοι της μελέτης

Ο θρησκευτικός τουρισμός γνωρίζει ιδιαίτερη άνθιση στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια καθώς αποτελεί μια από τις εξαιρετικά γρήγορα αναπτυσσόμενες ειδικές μορφές τουρισμού παγκοσμίως. Στην παρούσα διπλωματική εργασία γίνεται αρχικά παρουσίαση της σημασίας του θρησκευτικού τουρισμού ως μέσο θρησκευτικής, πολιτιστικής ή ιστορικής έκφρασης στις περιοχές της Ελλάδος που φιλοξενούν μνημεία θρησκευτικού ενδιαφέροντος. Στη συνέχεια μέσω της μελέτης που αφορά το Προσκύνημα στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο, διερευνάται η συμβολή του θρησκευτικού τουρισμού στην τοπική ανάπτυξη με **στόχο** τον προσδιορισμό των δυνατοτήτων και πολιτικών ανάπτυξης ώστε η περιοχή να αναδειχτεί ως τόπος ειδικού τουριστικού ενδιαφέροντος.

Στο πλαίσιο της μελέτης διερευνώνται τα εξής:

- Η ανάδειξη της σημασίας του θρησκευτικού τουρισμού ως ειδική μορφή τουρισμού που συμβάλει στην ανάπτυξη των περιοχών που φιλοξενούν θρησκευτικά μνημεία.
- Ο προσδιορισμός των δυνατοτήτων-ευκαιριών που υπάρχουν για αξιοποίηση και ανάδειξη της περιοχής του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου ως κομβικού προορισμού θρησκευτικού ενδιαφέροντος στο Ν. Ευβοίας.
- Η διερεύνηση των προοπτικών ανάπτυξης που παρουσιάζει ο θρησκευτικός τουρισμός στη χώρα και ο προσδιορισμός των χωρών που αποτελούν αναδυόμενες αγορές θρησκευτικού τουρισμού και εν δυνάμει πηγές προσέλκυσης σημαντικού αριθμού προσκυνητών στα θρησκευτικά μνημεία της χώρας μας και στο Ν. Ευβοίας ειδικότερα.
- Η διατύπωση προτάσεων πολιτικής συστηματικής οργάνωσης, βελτίωσης και ανάπτυξης των θρησκευτικών-προσκυνηματικών ταξιδιών στην περιοχή σε συνδυασμό με τις υπάρχουσες ειδικές μορφές τουρισμού.

1.2 Περίγραμμα της μελέτης

Η εργασία αποτελείται συνολικά από οκτώ κεφάλαια τα οποία περιλαμβάνουν:

Το **πρώτο** κεφάλαιο, την εισαγωγή με μια συνοπτική περιγραφή του θέματος, την παρουσίαση του στόχου, των σκοπών και του περιγράμματος της μελέτης που προσεγγίζει το θέμα.

Στο **δεύτερο**, γίνεται εννοιολογική προσέγγιση βασικών με το περιεχόμενο της εργασίας εννοιών και αποσαφήνισή τους, αναφορά στην ιστορική εξέλιξη του θρησκευτικού τουρισμού, τις επιδράσεις του στην κοινωνία, το περιβάλλον, την οικονομία και τις κατηγοριοποιήσεις του.

Στο **τρίτο**, η πρώτη ενότητα εστιάζει στην διεθνή ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού και στην δυναμική των αναδυόμενων θρησκευτικών αγορών, η δεύτερη ενότητα στα θρησκευτικά μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς και τα προσκυνήματα της Ελλάδος και η τρίτη ενότητα στην προοπτική ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού στον ελληνικό χώρο, τα χαρακτηριστικά, τις εξελίξεις, τη σημασία και τη συμβολή του στην ενδογενή και αειφόρο ανάπτυξη της χώρας καθώς και τις πρωτοβουλίες και δράσεις που έχουν αναπτυχθεί με στόχο την αξιοποίηση της εθνικής θρησκευτικής παράδοσης.

Στο **τέταρτο** αναλύεται το προφίλ του Νομού Ευβοίας και ειδικότερα τα γεωγραφικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά του, το ανθρωπογενές, οικονομικό περιβάλλον του και το τουριστικό προφίλ του με έμφαση στην τουριστική προσφορά, ζήτηση και τις υπάρχουσες ειδικές μορφές τουρισμού. Στη συνέχεια υπεισέρχεται στο θρησκευτικό τουρισμό της Εύβοιας με αναφορά στα προσκυνήματα, και ιδιαίτερη έμφαση στο προσκύνημα των ιερών λειψάνων του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου, τις επιδράσεις του στην τοπική κοινωνία και τις προϋποθέσεις ανάδειξής του σε σημαντικό προορισμό θρησκευτικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος διεθνούς εμβέλειας.

Στο **πέμπτο** περιγράφεται η μεθοδολογική προσέγγιση της έρευνας που ακολουθήθηκε στη μελέτη περίπτωσης του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου Ν. Ευβοίας, αποτυπώνοντας τα δεδομένα της δευτερογενούς και πρωτογενούς έρευνας βάση των προκαθορισμένων στόχων.

Στο **έκτο** γίνεται ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας που πραγματοποιήθηκε, ομαδοποιημένα ανά θεματική ενότητα. Ειδικότερα, αναλύονται οι απόψεις της Τοπικής Αυτοδιοίκησης του Φορέα Πρωτοβάθμιας Υγείας, επισκεπτών και

τουριστικών γραφείων οι οποίες συμπληρώνονται από συνεντεύξεις υπεύθυνων του ναού και επιχειρηματιών που δραστηριοποιούνται στην περιοχή και την ειδική αυτή μορφή τουρισμού.

Η εργασία ολοκληρώνεται με το **έβδομο** κεφάλαιο στο οποίο διατυπώνονται συμπεράσματα και προτάσεις πολιτικής για μεθοδολογική ανάπτυξη και δυναμικότερη αξιοποίηση του θρησκευτικού τουρισμού στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο Νομού Ευβοίας σε συνδυασμό με άλλες ειδικές μορφές καθώς και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

Αναλυτικότερα για τη διερεύνηση του θέματος της διπλωματικής εργασίας ακολουθήθηκαν τα πιο κάτω βήματα:

- α)** εκτεταμένη ανασκόπηση της ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας στο θεωρητικό υπόβαθρο του θρησκευτικού τουρισμού
- β)** βιβλιογραφική ανασκόπηση σχετικά με την εξέλιξη που παρουσιάζει ο θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα και ειδικότερα στο Ν. Ευβοίας και την περιοχή του Αγίου Ιωάννη Ρώσου καθώς και τη δυναμική ξένων αγορών όπου υπάρχει δυνατότητα να προσελκύσει και
- γ)** διεξαγωγή πρωτογενούς έρευνας με τη χρήση ερωτηματολογίου για τον προσδιορισμό ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο και την ανάδειξη της περιοχής σε τόπο ειδικού τουριστικού ενδιαφέροντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ & ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

2.1 Τουρισμός

Τουρισμός είναι «ένα πολυπρισματικό οικονομικό και κοινωνικό φαινόμενο το οποίο συμβαίνει όταν τα άτομα αλλάζουν φυσικό περιβάλλον και ρυθμούς ζωής που τους ικανοποιούν ψυχοσωματικές ανάγκες και πνευματικές περιέργειες, μέσα από συνειδητή και αποκλειστικά για το σκοπό αυτό πρόσκαιρη μετακίνηση σε ξένο γεωγραφικό χώρο και παραμονή τους σ' αυτόν για χρονικό διάστημα μέχρι ένα έτος όπου αναπτύσσονται συγκεκριμένες δραστηριότητες αναψυχής, διακοπών επιχειρηματικές, θρησκευτικές κ.λ.π.» (Λαγός, 2005,σελ.42).

Σύμφωνα με τον Middleton (2009), βασικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τον τουρισμό, αποτελούν:

- Η τουριστική δραστηριότητα ως αποτέλεσμα μεμονωμένης ή ομαδικής μετακίνησης από τον τόπο προέλευσης στον τόπο προορισμού για τουλάχιστον 24 ώρες.
- Ο τουρίστας που δραστηριοποιείται σε περιοχές εκτός του κύριου τόπου διαμονής του και περιλαμβάνει ενέργειες πέρα από τις καθημερινές ασχολίες του.
- Τα βασικά συστατικά της μετακίνησης προς τον τουριστικό προορισμό, η διαμονή σε αυτόν και η διατροφή.
- Η βραχυχρόνια μετακίνηση η οποία δεν μπορεί να υπερβαίνει τον ένα χρόνο.
- Τα κίνητρα της τουριστικής μετακίνησης εκτός από αναψυχή μπορεί να είναι επαγγελματικά, υγείας, κοινωνικά, περιβαλλοντικά κ.α.
- Προκαλεί κίνητρο ανάπτυξης στους προορισμούς οι οποίοι δημιουργούν την απαραίτητη υποδομή και ανωδομή για την υποστήριξη των τουριστικών δραστηριοτήτων.

Η πρώτη προσπάθεια να δοθεί ο ορισμός του τουρισμού έγινε από τους Hunziker και Kraft το 1942 σύμφωνα με τους οποίους «ο τουρισμός θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως το σύνολο των σχέσεων που προκύπτουν από το ταξίδι και την διαμονή μη μόνιμων κατοίκων εφόσον δεν οδηγεί σε μόνιμη κατοικία και δεν συνδεθούν σε κάποια κερδοσκοπική δραστηριότητα» (Ηγουμενάκης & Κραβαρίτης, 2004,σελ.13-18).

Το 1975 ο Kaspar προσέγγισε τον τουρισμό ως «ένα σύστημα αποτελούμενο από το τουριστικό υποκείμενο (τουρίστας) και το τουριστικό αντικείμενο (τουριστική επιχείρηση, τουριστικός προορισμός, τουριστική οργάνωση) που ορίζεται μέσα από τους ορισμούς που δίνουν οι διάφορες ομάδες που δρουν στο σύστημα αυτό» (Ζαχαράτος, 1999, σελ.87-88).

Στις μέρες μας αναγνωρίζεται ως «συνώνυμο φαινόμενο της κατανάλωσης και του ελεύθερου χρόνου, παρουσιάζει ταχύτατη ανάπτυξη, κοινωνική αποδοχή και χωρική εξάπλωση σε παγκόσμιο επίπεδο, ώστε τείνει να θεωρείται αναπόσπαστο τμήμα της σύγχρονης καθημερινότητας» (Βαρβαρέσος, 2008, σελ.19). Ταυτόχρονα περικλείει τις νέες πολιτιστικές αξίες που στρέφονται προς την **προστασία του περιβάλλοντος** και τη **βιώσιμη ανάπτυξη** παρά τη συνεχή γεωγραφική επέκταση και ανάπτυξη των περιοχών που ασχολούνται με τον τουρισμό σ' ολόκληρο τον πλανήτη. Είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με την πιο **προηγμένη τεχνολογία** στους τομείς μεταφορών, επικοινωνίας, management επιχειρήσεων, εφαρμογές στο λογισμικό ηλεκτρονικών υπολογιστών και διαδικτύου, συστημάτων κρατήσεων, marketing και κάθε είδους σχετική με τον τουρισμό δραστηριότητα.

2.2 Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού

Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού είναι οι όροι που επικράτησαν διεθνώς για να περιγράψουν τα νέα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης. Ο όρος «ειδικές» περιλαμβάνει μορφές τουρισμού που απευθύνονται σε συγκεκριμένη κατηγορία μη μαζικού τουρισμού. Χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ενός ειδικού και κυρίαρχου κινήτρου ζήτησης (π.χ. συνέδρια , πολιτισμός , θρησκεία) και από την ανάπτυξη μιας αντίστοιχης ειδικής υποδομής στις τουριστικές περιοχές, που αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση των τουριστών κάθε ειδικής μορφής (Τσάρτας, 1996, σελ.351-355).

Σ' αυτού του είδους τα ταξίδια το κίνητρο της μετακίνησης και η λήψη απόφασης για αυτή καθορίζονται από ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον εξαιτίας του οποίου πραγματοποιείται το ταξίδι (π.χ. συνεδριακός, θρησκευτικός, εκπαιδευτικός τουρισμός).

Χαρακτηριστικά των μορφών ειδικού ενδιαφέροντος αποτελούν, το κίνητρο που χαρακτηρίζει τη μορφή, η προσαρμοσμένη οργάνωση στις ειδικές ανάγκες, το ότι απευθύνεται σε συγκεκριμένο τμήμα της αγοράς και η κατάλληλη υποδομή για την ικανοποίηση των ειδικών αναγκών.

Ο όρος ειδικές μορφές περιλαμβάνει και τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Πιο συγκεκριμένα οι ειδικές μορφές καταγράφουν την κυριαρχία των ειδικών κινήτρων που οδηγούν στο ταξίδι, ενώ οι εναλλακτικές ως μέρος των ειδικών μορφών καταγράφουν την έμφαση που δίνεται στα κίνητρα που σχετίζονται με το περιβάλλον, την αυτονομία στο ταξίδι και συνδέονται με συγκεκριμένα θέματα όπως τη φυσιολατρία, το περιβάλλον, την περιήγηση (Τσάρτας, 1996, σελ.353).

Στις μέρες μας, ο σύγχρονος τουρίστας επιζητεί κάτι περισσότερο από ήλιο, άμμο, θάλασσα και διαφορετικό από τα τυποποιημένα πακέτα και ταυτόχρονα αρνείται να πληρώσει κάτι παραπάνω (Λογοθέτης, 1997). Η μαζικοποίηση του τουρισμού τα χρόνια που προηγήθηκαν οδήγησε στην τυποποίηση των υπηρεσιών με οφέλη από ιδιωτικές εταιρείες καθώς τη σχέση «ποιότητας τιμής» τη διαδέχτηκε η σχέση «ποσότητας τιμής» καταλήγοντας σε μειώσεις αφίξεων, στασιμότητα των επενδύσεων, κοινωνικές τριβές και διάψευση των προσδοκιών για τουριστική ανάπτυξη. Στη συνέχεια επήλθε ένταση περιβαλλοντικών προβλημάτων και συρρίκνωση της τουριστικής περιόδου με δυσμενείς συνέπειες στην απασχόληση. Κάτω από αυτές τις συνθήκες οι παράγοντες του διεθνούς τουρισμού προσπάθησαν να προωθήσουν νέες μορφές.

Έτσι στον αντίποδα του μαζικού τουρισμού επήλθαν οι εναλλακτικές μορφές οι οποίες βρέθηκαν σε αρμονική σύμπνοια με τη φύση και την πολιτιστική κληρονομιά. Οπωσδήποτε οι μορφές αυτές δεν μπορούν να υποκαταστήσουν τον μαζικό τουρισμό διακοπών καθώς διακινούνται με το ίδιο σύστημα του οργανωμένου τουρισμού (Βελισσαρίου, 2000, σελ.18).

Δρώντας συμπληρωματικά προς αυτόν, συμβάλλουν κατά κύριο λόγο στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των περιοχών της περιφέρειας, στην τουριστική ανταγωνιστικότητα των περιοχών με ανεπτυγμένες ειδικές τουριστικές υποδομές, τον

βελτιώνουν, εξουδετερώνοντας τις αδυναμίες του και μακροχρόνια τον αντικαθιστούν (Λογοθέτης, 1997).

Ο εναλλακτικός τουρισμός μπορεί να θεωρηθεί ως τουρισμός μειωμένων αρνητικών επιπτώσεων καθώς υποδεικνύει περιορισμούς ως προς τη φέρουσα ικανότητα μιας τουριστικής περιοχής (Ανδριώτης, 2003, σελ.139-154).

Στην περίπτωση ωστόσο που ο τουρισμός ξεπεράσει τη φέρουσα ικανότητα του φυσικού περιβάλλοντος, επέρχεται η μείωση της τουριστικής ανάπτυξης, η υποβάθμιση του τουριστικού προϊόντος και βέβαια του ίδιου του φυσικού περιβάλλοντος (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001, σελ.28-33).

Ο εναλλακτικός τουρισμός «περιλαμβάνει μορφές τουρισμού οι οποίες δεν αντιβαίνουν τις ευρύτερες κοινωνικές και κοινοτικές αξίες, καθώς και τις αξίες που σχετίζονται με τη φύση, αλλά παρέχουν στους υποδοχείς και στους τουρίστες την ευκαιρία για θετικές αντιδράσεις καθώς και για την απόκτηση κοινών εμπειριών» (Λαγός, 2005, σελ.75).

Τόσο στην προσφορά όσο και τη ζήτηση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, κοινός παρονομαστής είναι ο σεβασμός της τοπικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής δομής (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001,σελ.63). Συνεπώς ο ειδικός και εναλλακτικός τουρισμός αποτελεί μια διαδικασία που προωθεί μια μορφή ταξιδιού, που σέβεται ταυτόχρονα τους πολιτιστικούς και τους φυσικούς πόρους μιας περιοχής, την τοπική κοινωνία και τους επισκέπτες της. Επιπλέον, παρέχει τη δυνατότητα να αξιοποιηθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά μιας περιοχής και να αναδειχθούν νέες αναπτυξιακές προοπτικές μέσω της δημιουργίας θέσεων εργασίας. Αποτελεί ένα είδος ενεργητικού και δραστήριου τουρισμού, αφού οι επισκέπτες μπορούν να συμμετέχουν σε πολυποίκιλες δραστηριότητες και επιπλέον σχετίζεται με μικρής κλίμακας επενδύσεις (Ανδριώτης, 2008, σελ.74-75). Στην ελληνική και ξένη βιβλιογραφία υπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις διάκρισης των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Οι κυριότερες ειδικές μορφές τουρισμού που εμφανίζουν μεγαλύτερη ζήτηση και διαμορφώνουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά προσφοράς είναι οι εξής:

- Ο κοινωνικός τουρισμός
- Ο κοινωνικός τουρισμός επαγγελματικών ενώσεων
- Ο αγροτουρισμός(διάφοροι τύποι)
- Ο τουρισμός υπαίθρου

- Ο τουρισμός τρίτης ηλικίας
- Ο αθλητικός τουρισμός
- Ο περιηγητικός τουρισμός
- Ο θαλάσσιος τουρισμός
- Ο οικολογικός τουρισμός
- Ο τουρισμός υγείας και φυσικής ζωής
- Ο ιαματικός τουρισμός
- Ο πολιτιστικός τουρισμός
- Ο εκπαιδευτικός τουρισμός
- Ο θρησκευτικός τουρισμός
- Ο συνεδριακός τουρισμός
- Ο εκθεσιακός τουρισμός
- Ο τουρισμός κινήτρων
- Ο επαγγελματικός τουρισμός
- Ο ορεινός τουρισμός
- Ο χειμερινός τουρισμός
- Ο τουρισμός περιπέτειας
- Ο τουρισμός σε θεματικά πάρκα

Τη δημιουργία του μεγάλου αριθμού των ειδικών μορφών τουρισμού που προαναφέρθηκαν έχει προκαλέσει η διαρκώς αυξανόμενη σημασία του τουρισμού και η θέση του στην παγκόσμια αγορά (Τσάρτας, 1996, σελ.354). Από τα αυστηρά προδιαγεγραμμένα χρονικά και πολιτισμικά πλαίσια του τουρισμού διακοπών που αποτελεί ένα περιθωριακό «κοινωνικό γεγονός» στη ζωή των ανθρώπων, φτάνουμε στα πολλαπλά και θεματικά ποικίλα ταξίδια ειδικού ενδιαφέροντος τα οποία διευρύνουν τις πολιτισμικές, επικοινωνιακές και κοινωνικές συνισταμένες του τουρισμού, μετατρέποντάς τον με τον τρόπο αυτό σε κοινωνική δραστηριότητα καθοριστικής σημασίας για την κοινωνική ζωή των ανθρώπων (Τσάρτας, 1996, σελ.178-180). Έτσι τα ταξίδια με ειδικό κίνητρο μπορούν να είναι μικρότερης διάρκειας από τα κλασσικά ταξίδια διακοπών αλλά πραγματοποιούνται περισσότερα από ένα κάθε έτος. Η νέα αυτή τμηματοποιημένη προσφορά και ζήτηση αυξάνει σύμφωνα με τον Pearce (1992, p.15-30), τον αριθμό των επιλογών των τουριστών διαμορφώνοντας πολλά νέα πρότυπα ταξιδιών ως εξής:

- α) πολλαπλά ταξίδια προς διαφορετικούς προορισμούς
- β) ένα ταξίδι στο οποίο περιλαμβάνονται διαφορετικοί προορισμοί ή τύποι τουρισμού
- γ) ειδικά διαμορφωμένα ταξίδια που ανταποκρίνονται στα ειδικά κίνητρα των τουριστών.

Η ομάδα των κινήτρων που οδηγούν τα άτομα στις ειδικές μορφές τουρισμού συνδέεται άμεσα με τα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης του προορισμού υποδοχής, σχετίζονται με την αυτονομία στο ταξίδι και είναι συνυφασμένα με ενεργητικές διακοπές (περιπλάνηση, περίπατο, αναρρίχηση ,τουρισμό περιπέτειας), εξερεύνηση και επιθυμία επικοινωνίας με το τοπικό στοιχείο (ιστορικοί και αρχαιολογικοί χώροι, συναναστροφή με τους ντόπιους κατοίκους, το γηγενή πολιτισμό, τα ήθη και έθιμα), δεσμευτικό χαρακτήρα (αποστολές στο εξωτερικό) και εθελοντισμό (ενίσχυση αναπτυσσόμενων περιοχών, συμμετοχή σε αρχαιολογικές ανασκαφές, εργασιακές κατασκηνώσεις κ.λ.π.) (Ανδριώτης, 2003, σελ.142).

2.3 Τουρίστας-εναλλακτικός τουρίστας

Η λέξη «τουρίστας» (tourist) χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1800 στο Ηνωμένο Βασίλειο (Βαρβαρέσος, 2008, σελ.19). Προήλθε από τη γαλλική λέξη «tour» για να απεικονίσει τους νεαρούς Άγγλους ευγενείς οι οποίοι για λόγους αναψυχής και κοινωνικού status, πραγματοποιούσαν περιήγηση της Γαλλίας, ενώ το 1811 εμφανίζεται για πρώτη φορά η λέξη «tourism» για να δηλώσει κατά επεξηγηματικό τρόπο την πρακτική του να ταξιδεύει κανείς για λόγους ευχαρίστησης. Το 1936 γίνεται μια πρώτη ουσιαστική προσπάθεια από την Επιτροπή Στατιστικών Εμπειρογνομόνων της Κοινωνίας των Εθνών ορισμού του τουρισμού κατά την οποία «τουρίστας είναι αυτός που ταξιδεύει και διαμένει σε χώρους έξω από το συνηθισμένο περιβάλλον του περισσότερο από 24 ώρες» (Theobald, 2004, p:12).

Το εναλλακτικό ταξίδι μπορεί να θεωρηθεί ως αντίδραση του τουρίστα στη μοντέρνα εμπορευματοποίηση τουριστικών φορέων που προσπαθούν να επιδείξουν κατασκευασμένα γεγονότα ως αυθεντικά (Αποστολόπουλος & Σδράλη, 2009, σελ.30). Τα κίνητρα του εναλλακτικού τουρίστα και τα καταναλωτικά του πρότυπα, περικλείουν ιδιαίτερη σημασία στην προστασία της κοινωνίας, του πολιτισμού και του περιβάλλοντος των περιοχών υποδοχής τουριστών συνεισφέροντας με αυτό τον τρόπο στην αειφόρο ανάπτυξη και στη μακροβιότητα των πόρων τους. Ο

«εναλλακτικός τουρίστας» συνηθίζει να επιλέγει μικρού μεγέθους καταλύματα ως αναπόσπαστο κομμάτι της ντόπιας κουλτούρας και του τρόπου ζωής. Αναζητά αυθεντική συναναστροφή με τον ντόπιο πληθυσμό, απομονωμένα μέρη και τοπία μακριά από τα θέρετρα τυποποιημένου μαζικού τουρισμού. Ελκύεται από ένα ιδανικό, ονειρεμένο και ήσυχο περιβάλλον και τη γνωριμία μιας περιοχής. Ενδιαφέρεται για την παραδοσιακή μαγειρική, το φυσικό περιβάλλον, τη συμμετοχή στα τοπικά δρώμενα όπως, φεστιβάλ, γιορτές, πολιτιστικές εκδηλώσεις κ.α.(Ανδριώτης,2003,σελ.99). Συμπληρώνει επίσης, ότι κατά τον MacLeod (1997), οι εναλλακτικοί τουρίστες προτιμούν τη φυσική απελευθέρωση, ακολουθώντας κάποιες φορές το πρότυπο του γυμνισμού στην παραλία, μετακινούνται με σακίδια και διαμένουν σε διαμερίσματα ή δωμάτια που συνορεύουν με ψαράδες, κάνουν φίλιες με ντόπιους και βιώνουν τον τοπικό πολιτισμό.

Συχνά τουρίστες που ακολουθούν εναλλακτικές μορφές διακοπών αυτοαποκαλούνται ταξιδιώτες. Η διαφορά του τουρίστα με τον ταξιδιώτη είναι ότι, ο πρώτος επισκέπτεται μια περιοχή με σκοπό να ψυχαγωγηθεί από εικόνες και εμπειρίες, ενώ ο δεύτερος επισκέπτεται για να μάθει και να βιώσει τον πολιτισμό και το περιβάλλον της, ακολουθώντας τις βασικές αρχές της προετοιμασίας, της επιλογής κατάλληλου τουριστικού πράκτορα, σέβεται τις τοπικές συνήθειες, πολιτισμό, και τρόπο ζωής τους, έχει υπεύθυνη περιβαλλοντική, οικονομική, και κοινωνική συμπεριφορά, ακολουθεί ρεαλιστική αυτοπαρουσίαση και συνεχίζει την εμπειρία του και μετά το τέλος των διακοπών(Αβδελλή, 2004,τεύχος 245).

Σύμφωνα με τον Cohen (1972), οι τουρίστες κατατάσσονται στους μη θεσμικούς (θεωρητικά εναλλακτικοί τουρίστες) και περιλαμβάνει τους εξερευνητές και τους περιηγητές και στους θεσμικούς που περιλαμβάνει τους μαζικά οργανωμένους τουρίστες (Ανδριώτης, 2008, σελ.81).

2.4 Θρησκευτικός τουρισμός - Θρησκευτικός τουρίστας

Σύμφωνα με τους Rinschede (1992) & Tomasi (2002) ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να οριστεί ως μια μορφή τουρισμού ειδικού ενδιαφέροντος που παρακινείται εν μέρει ή αποκλειστικά από θρησκευτικά κίνητρα και συγκεκριμένα από την επιθυμία του ατόμου να μετακινηθεί από τον τόπο της μόνιμης κατοικίας του με σκοπό να επισκεφθεί ένα χώρο που θεωρεί «ιερό» (ναό, μοναστήρια), επιλέγοντας

συχνά και συγκεκριμένο χρόνο (θρησκευτικό πανηγύρι, εορτή Αγίου), αναζητώντας την επικοινωνία με το θείο ή την ικανοποίηση θρησκευτικών αναγκών όπως η εκπλήρωση τάματος, η παράκληση για κάποια χάρη και η ένδειξη ευγνωμοσύνης (Αλμπάνη, 2014, σελ.30). Τα ταξίδια για θρησκευτικούς σκοπούς ικανοποιούν ψυχική ανάγκη και η πραγματοποίησή τους θεωρείται λυτρωτική πράξη (Μοίρα, 2009, σελ.33). Μπορεί να πηγάζουν από την επιθυμία του ατόμου να περιηγηθεί ένα χώρο με σκοπό να θαυμάσει μνημεία με πλούσια αρχιτεκτονική, υψηλής ιστορικής και καλλιτεχνικής αξίας ή να συνδέονται με κάποια άλλη μορφή τουρισμού αποτελώντας «σταθμό» ενός μεγαλύτερου τουριστικού ταξιδιού ή αυτοτελή μορφή τουρισμού μικρής διάρκειας σε διαφορετικές εποχές του χρόνου (Λαγός & Χριστογιάννη, 2007, σελ.476) και (Πολύζος, 2010, σελ.203-222).

Έτσι σύμφωνα με αναφορές της ο θρησκευτικός τουρισμός διαχωρίζεται στο **δυναμικό** μέρος που περιλαμβάνει τη μετακίνηση στο χώρο και το ταξίδι και στο **στατικό** που περιλαμβάνει την προσωρινή παραμονή εκτός της μόνιμης κατοικίας διαμορφώνοντας,

α) τους προσκυνητές τουρίστες στους οποίους επικρατεί το θρησκευτικό κίνητρο και οι οποίοι επισκέπτονται μια περιοχή αποκλειστικά για την επίσκεψη στο θρησκευτικό χώρο και

β) τους τουρίστες θρησκευτικής κληρονομιάς οι οποίοι ταξιδεύουν κυρίως ομαδικά συνδυάζοντας το ταξίδι τους με άλλες τουριστικές δραστηριότητες (Μαντζουράνη & Τζιφάκη, 2006, σελ.28).

Η θρησκεία αποτελεί σημαντικό κομμάτι του πολιτισμού, με τον θρησκευτικό τουρισμό να θεωρείται στην ουσία πολιτιστικός τουρισμός. Τα θρησκευτικά μνημεία (εκκλησίες, μοναστήρια) θεωρούνται πολιτιστικά στοιχεία και οι θρησκευτικές εκδηλώσεις (πανηγύρια, τελετές), πολιτιστικές εκδηλώσεις (Σφακιανάκης, 2000, σελ.28).

Ο θρησκευτικός τουρισμός αποτελεί σύμφωνα με τον Rinschede (1992), υποκατηγορία του πολιτιστικού καθώς σε οργανωμένα προσκυνήματα οι θρησκευτικοί τουρίστες διαθέτουν συνήθως μια μέρα επιπλέον για επίσκεψη σε επιλεγμένα τουριστικά αξιοθέατα (Μοίρα, 2009, σελ.44).

Παράδειγμα της σχέσης πολιτισμού και θρησκείας αποτελεί η Γαλλία στην οποία από τα 12.000 αναγνωρισμένα από το Υπουργείο Πολιτισμού αξιοθέατα πολιτιστικής κληρονομιάς το 45% περίπου σχετίζονται με τη θρησκεία αποτελώντας πόλο έλξης θρησκευτικού τουριστικού ενδιαφέροντος (Richards, 1996a, ed.p.1-257).

Χαρακτηριστικά των θρησκευτικών τουριστών σύμφωνα με τον Λαγό (2011, τ.6), αποτελούν η μεγάλη ηλικιακή, κοινωνική, οικονομική, επαγγελματική διασπορά και ανήκουν σε όλες τις κοινωνικές τάξεις καθώς το θρησκευτικό συναίσθημα είναι πανανθρώπινο και καθολικό.

Κατά τον Robichaud (1999, σελ.2), ο θρησκευτικός τουρίστας βρίσκεται ανάμεσα στον τουρίστα και στον προσκυνητή. Οι Μοίρα & Παράσχη (2015,σελ.37) υποστηρίζουν ότι ο θρησκευτικός τουρίστας μπορεί να ταξιδεύει για θρησκευτικούς σκοπούς αλλά καθώς δεν γνωρίζει με ποιο τρόπο να προσεγγίσει τον πνευματικό του στόχο, εφόσον εντάσσεται σε προκαθορισμένα προγράμματα ταξιδιού, συμμετέχει σε οργανωμένα γεύματα και ακολουθεί τυποποιημένες διαδρομές, αλλοτριώνεται και καθίσταται, από προσκυνητής, σε απλός τουρίστας.

Οι ανέσεις, η ευμάρεια, το κοσμοπολίτικο περιβάλλον των ταξιδιών, η διαμονή σε πολυτελή ξενοδοχεία, οι φωτογραφικές μηχανές και οι κάμερες που συνοδεύουν πολλούς ταξιδιώτες, αφαιρούν από το προσκύνημα το στοιχείο της πνευματικότητας και το περιορίζουν με τον τρόπο αυτό στο τουριστικό στοιχείο. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα ο Robichaud (1999, p.2), αναφέρει το σύγχρονο προσκύνημα στο Βατικανό, το οποίο έχει υποβαθμισθεί και εστιάζεται στο «να δούμε τον Πάπα και να γιορτάσουμε ομαδικά επισκεπτόμενοι πολλές και διαφορετικές εκκλησίες».

Ο σημερινός πολιτιστικός και θρησκευτικός τουρίστας δεν προσεγγίζει παθητικά τα μνημεία και τα έργα τέχνης αλλά επιθυμεί να νιώσει ότι ζει σ' έναν άλλο πολιτισμό. Θέλει να βιώσει την εμπειρία της πολιτιστικής περιπέτειας, την ιστορία του τόπου, να συγκρίνει το σήμερα με το χθες για να κατανοήσει τους λόγους που οδήγησαν στις αλλαγές και τις εξελίξεις (Πουλάκη & Λαγός, 2013, σελ.4). Το προφίλ του εμφανίζεται ανθεκτικό σε περιόδους κρίσης, σε αντίθεση με τον τουρισμό αναψυχής, φτάνοντας στα ποιοτικά χαρακτηριστικά του προφίλ του μέσου τουρίστα. Ανήκει στη μέση και ανώτερη εισοδηματική τάξη συνεπώς έχει τη δυνατότητα να δαπανήσει χρήματα και τείνει να επαναλαμβάνει το ταξίδι του (Τελώνης,2012).

Ο Smith (1992), όσον αφορά τα κίνητρα του θρησκευτικού τουρίστα διατύπωσε το διαχωρισμό που αποτυπώνεται στο πιο κάτω διάγραμμα:

ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑ		ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ		ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
A	B	Γ	Δ	E
Ιερό		Πιστός/Κοσμικός		Κοσμικό

Αναζήτηση γνώσης

Σύμφωνα με στοιχεία που παρουσιάζει η Μοίρα (2009,σελ.45), κατασκεύασε ένα πλαίσιο θέσεων στα άκρα του οποίου υπάρχουν το ιερό και το κοσμικό ενώ ανάμεσα στα δυο άκρα υπάρχουν απεριόριστοι αριθμοί πιθανόν συνδυασμοί ιερού και κοσμικού. Οι θέσεις Α, Β, Γ, Δ, Ε στο διάγραμμα δείχνουν ποικίλα και μεταβαλλόμενα κίνητρα του ταξιδιώτη, του οποίου το ενδιαφέρον και οι δραστηριότητες μπορεί να μεταβάλλονται ανάλογα από τον προσκυνητή, στον τουρίστα και αντίστροφα. Στο κέντρο υπάρχει αυτό που ονομάζεται θρησκευτικός τουρισμός. Η περιοχή ανάμεσα στο Α και στο Γ παρουσιάζει το άτομο που είναι περισσότερο προσκυνητής παρά τουρίστας, ενώ η περιοχή ανάμεσα στο Γ και Ε αυτόν που είναι περισσότερο τουρίστας παρά προσκυνητής. Στο ίδιο σχήμα μπορούμε να διακρίνουμε την άποψη που διατύπωσε ο Pearce (1992), ότι τα κίνητρα του ταξιδιώτη είναι ποικίλα και μεταβάλλονται. Κατ' επέκταση τα ενδιαφέροντά του και οι δραστηριότητές του μπορεί εύκολα να μετακινούνται από τον προσκυνητή στον τουρίστα και αντίστροφα (Μοίρα, 2009, σελ.45). Ο Vukonic υποστηρίζει ότι ο θρησκευτικός τουρίστας μετά την εκπλήρωση των θρησκευτικών του αναγκών συμπεριφέρεται ως τουρίστας εννοώντας ότι έχει ανάγκη για κατάλυμα, τροφή, ψυχαγωγία, αγορά ενθύμιων και άλλων προϊόντων (Μοίρα, 2009, σελ.45).

2.5 Προσκυνηματικός τουρισμός

Προσκύνημα σύμφωνα με τον Wright (2007) είναι το ταξίδι σε ιερό χώρο για θρησκευτικό σκοπό. Σε αυτούς τους χώρους οι πιστοί αναζητούν την επικοινωνία με το Θείο (Λαγός, 2011, τ.6). Σύμφωνα με τον ορισμό του American Heritage Dictionary, για τον όρο προσκύνημα (pilgrimage) μπορεί να αποτελεί πέρα από ένα ταξίδι σε ιερό τόπο ή ναό ένα μακρύ ταξίδι ή εξερεύνηση για θρησκευτικούς λόγους με υψηλό στόχο ή με ηθική σημασία (Λαγός & Χριστογιάννη, 2007, σελ.466). Η μοντέρνα εκδοχή του pilgrimage περιλαμβάνει ευρύτερα την έννοια του προσκυνηματισμού όχι μόνο σε θρησκευτικά μνημεία αλλά και σε ιστορικούς τόπους και μνημεία πολιτιστικού ενδιαφέροντος (cultural pilgrimage)(Collins-Kreiner, 2006, p.1-7).

Ωστόσο δεν πρέπει να παραβλέπεται ότι το προσκύνημα διαμορφώνεται εκτός από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και από την επήρεια άλλων παραγόντων που κάθε φορά επικρατούν, όπως πολιτικοί (π.χ. στην Πολωνία η εκκλησία αποτελεί σύμβολο της

εθνικής ταυτότητας και της ενότητας των Πολωνών), οικονομικοί , κοινωνικοί κ.λ.π. (Μοίρα, 2009, σελ.46). Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί η μονή της Αγίας Λαύρας στα Καλάβρυτα όπου το θρησκευτικό στοιχείο συνυπάρχει παράλληλα με το ιστορικό στοιχείο-λάβρο της επανάστασης του 1821. Ωστόσο το ταξίδι στον τόπο του προσκυνήματος αποκτά τη δική του σημασία ανάλογα με την οπτική της εκκλησίας. Στην προτεσταντική εκκλησία δίνεται περισσότερο έμφαση στη διαδρομή, την περισυλλογή την απόσυρση, την επαφή με τους ανθρώπους και την παράδοση της εκκλησίας, ενώ στην ορθόδοξη εκκλησία η έμφαση δίνεται στον ιερό χώρο και το άγιο πρόσωπο που συνδέεται με αυτόν (Berit, 2006, p.19-21).

Στο Ισλάμ ο όρος θρησκευτικός τουρισμός θεωρείται απαράδεκτος. Για τους μουσουλμάνους το προσκύνημα αποτελεί ιερό καθήκον του πιστού. Γι αυτούς το ταξίδι για προσκύνημα είναι ένα μέρος ενός μεγαλύτερου ταξιδιού στα ίχνη «των δρόμων του Θεού». Στις θρησκείες του Ισλάμ και του Βουδισμού δεν επιτρέπεται σύμφωνα με τον Vukomic (1996), η επίσκεψη σε κάποια μέρη από τους μη πιστούς όπως για παράδειγμα στον ιερό τόπο Κααμπά των μουσουλμάνων. Με τον τρόπο αυτό αφενός περιορίζεται η τουριστική ελκυστικότητα των ιερών τόπων και αφετέρου εμπνέεται μεγαλύτερος σεβασμός και θρησκευτικότητα στους πιστούς (Μοίρα, 2009, σελ.46-47).

2.6 Αποσαφήνιση των εννοιών θρησκευτικού και προσκυνηματικού τουρισμού

Η διάκριση ανάμεσα στον προσκυνητή και στο θρησκευτικό τουρίστα είναι ένα ζήτημα το οποίο απασχολεί αρκετά χρόνια την επιστημονική κοινότητα. Και αυτό γιατί σύμφωνα με τη ανάλογα με το χώρο (θρησκευτικό ή κοσμικό) στον οποίο κινείται το άτομο διαμορφώνονται και οι ανάγκες του, οι επιθυμίες του και οι συμπεριφορές του κατά τη διάρκεια του ταξιδιού (Μοίρα,2003,σελ.88).

Οι Jackowski, και Smith (1992, p.93) θεωρούν ότι η κίνηση αυτή λαμβάνει δύο μορφές, οι οποίες εξαρτώνται από τους **στόχους** και τον **τρόπο** ταξιδιού. Στη μια η κινητήρια δύναμη είναι το θρησκευτικό αίσθημα (προσκυνητής) και στην άλλη (θρησκευτικός τουρίστας) η αναζήτηση της γνώσης (Μοίρα, 2008, σελ.152-166). Το προσκύνημα το οποίο αποτελεί τη βασική εκδήλωση του θρησκευτικού τουρισμού, μπορεί να οριστεί ως ένα ταξίδι για θρησκευτικούς λόγους. Είναι η ανθρώπινη

μετακίνηση στο χώρο για την αναζήτηση του Θείου και η εκδήλωση της πίστης σ' αυτό, αποτελεί σημαντική ψυχολογική ανάγκη για κάθε άνθρωπο ανεξάρτητα από φυλή, φύλο, εθνικότητα ή θρησκεία. Η Dubisch (2000) υποστηρίζει ότι «το ταξίδι περιλαμβάνει δυο σημαντικές διαστάσεις τον **χρόνο** και τον **χώρο**. Αυτό που διαφοροποιεί το προσκύνημα από άλλα ταξίδια είναι το γεγονός ότι ο χρόνος και ο χώρος του δεν είναι συνηθισμένος ενώ προσθέτει το «προσκύνημα είναι ένα *πραγματικό* ταξίδι, αλλά ταυτόχρονα και ένα *συμβολικό ή μεταφορικό ταξίδι*, στο οποίο λαμβάνει χώρα μια πνευματική ή και κοινωνική αλλαγή» (Ασλάν, 2008, σελ.23).

Παράλληλα οι μετακινούμενοι είτε είναι αμιγώς προσκυνητές, είτε είναι απλώς τουρίστες, είτε συνδυάζουν στο ταξίδι τους τόσο το προσκυνηματικό όσο και το πολιτιστικό στοιχείο, έχουν βασικές ανάγκες που πρέπει να ικανοποιηθούν. Αυτό σημαίνει ότι το θρησκευτικό φαινόμενο, είτε αυτό εκλαμβάνεται ως προσκυνηματικό είτε ως πολιτισμικό, απαιτεί ένα κύκλο οικονομικών δραστηριοτήτων. Ωστόσο η ανάγκη ικανοποίησης βασικών βιολογικών αναγκών όπως σίτισης ενδιαίτησης κ.λ.π. των προσκυνητών κατά τη διάρκεια του προσκυνήματος δεν είναι επαρκές επιχείρημα για να χαρακτηριστεί το φαινόμενο ως προσκυνηματικός τουρισμός. Και το αντίθετο, δηλαδή το γεγονός ότι οι τουρίστες κατά τη διάρκεια του ταξιδιού ικανοποιούν τις θρησκευτικές τους ανάγκες δεν επιτρέπει το χαρακτηρισμό του ταξιδιού ως θρησκευτικού τουρισμού.

Επίσης το προσκύνημα διαμορφώνεται εκτός από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και από την επήρεια άλλων παραγόντων όπως πολιτικοί, οικονομικοί, κοινωνικοί ή ιστορικοί με χαρακτηριστικό το παράδειγμα επίσκεψης στην η ιερά μονή της Αγίας Λαύρας, όπου το θρησκευτικό στοιχείο συνυπάρχει με το ιστορικό (λάβαρo ελληνικής επανάστασης του 1821).

Όπως είναι συγχρό το φαινόμενο τουρίστες να επισκέπτονται ιερά μέρη ή κτίρια άλλων θρησκειών κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους, από περιέργεια, ενδιαφέρον ή ανάγκη για γνώση της άλλης θρησκείας. Χιλιάδες ανθρώπων που επισκέπτονται το Βατικανό, την Ιερουσαλήμ, και άλλους θρησκευτικούς τόπους δεν είναι πιστοί της συγκεκριμένης θρησκείας. Αντίθετα κάποιοι από αυτούς είναι αποξενωμένοι από το θρησκευτικό στοιχείο και το κύριο κίνητρο επίσκεψης των θρησκευτικών χώρων είναι το πολιτισμικό. Έτσι το ενδιαφέρον για πολιτισμικά μνημεία και πολιτισμικές εκδηλώσεις με θρησκευτικό χαρακτήρα σύμφωνα με τη Μοίρα (2008) δικαιολογεί την αναφορά στο «θρησκευτικό τουρισμό».

Για τους πιστούς η επίσκεψη ενός ιερού τόπου θα μπορούσε να προκαλέσει ισχυρά συναισθήματα θρησκευτικού ζήλου ενώ στους μη θρησκευόμενους τουρίστες την αίσθηση δέους και πολιτιστικής έμπνευσης ή ακόμα και περιέργεια (Tourism Management 48, 2015, p.343-353). Σε κάθε περίπτωση είναι εξαιρετικά δύσκολο να διερευνηθούν τα κίνητρα του επισκέπτη και μάλιστα ποια κίνητρα κυριαρχούν, αν δηλαδή είναι αμιγώς προσκυνηματικοί οι λόγοι που προκαλούν τη μετακίνησή του ή αν είναι πολιτισμικοί ή αν συντρέχουν και οι δυο (Turner & Turner, 1978, p.20).

Καταλήγοντας παρά το γεγονός ότι υπάρχει μεγάλη βιβλιογραφία σχετικά με τον τουρισμό και το προσκύνημα, υπάρχει έλλειψη εμπειρικών εργασιών οι οποίες να χρησιμεύσουν ως ερμηνευτικοί μηχανισμοί στην κατανόηση των πιθανών σχέσεων (ομοιοτήτων ή διαφορών) μεταξύ προσκυνητών και άλλων τουριστών, η οποία φαίνεται ως επί το πλείστον εννοιολογική (Tourism Management 48, 2015, p.343-353). Στην πραγματικότητα πρόκειται για δυο διαφορετικά κοινωνικά φαινόμενα με κοινό στοιχείο τη θρησκευτικότητα ανεξάρτητα αν αυτή είναι ενεργή ή ανενεργή.

Τα δυο αυτά κοινωνικά φαινόμενα είναι:

- α)** το προσκύνημα, όπου κυριαρχεί το πνευματικό στοιχείο της πίστης και το οποίο εκδηλώνεται στις κατάλληλες συνθήκες που τις διακρίνει η πνευματικότητα, η αυστηρότητα, η εγκράτεια, η τήρηση του τυπικού, η ψυχική προετοιμασία κ.λ.π.
- β)** ο θρησκευτικός τουρισμός ως υποκατηγορία του πολιτιστικού τουρισμού, όπου αξιολογείται με τουριστικά κριτήρια το θρησκευτικό στοιχείο του χώρου ή της εκδήλωσης ως πολιτιστική κληρονομιά.

2.7 Ιστορική εξέλιξη του θρησκευτικού τουρισμού

Η ανάγκη για μετακινήσεις, ανακαλύψεις, αναζήτηση αλλαγής και αναψυχής δεν αποτέλεσε προνόμιο των σύγχρονων βιομηχανικών κοινωνιών αλλά βαθύτερο και αρχέγονο κίνητρο των ατόμων. Η ανάγκη του ανθρώπου να πραγματοποιεί μετακινήσεις μακριά από τον τόπο της μόνιμης κατοικίας του εμφανίζεται από τους αρχαίους χρόνους και μέσα από συνεχείς αλλαγές διαμορφώνουν το σύγχρονο τουρισμό στη μορφή που τον γνωρίζουμε σήμερα. Έτσι το ταξίδι και οι μετακινήσεις των ατόμων αποτέλεσαν έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες εξέλιξης στην ιστορία της ανθρωπότητας (βλέπε ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι).

2.8 Επιδράσεις του θρησκευτικού τουρισμού

Οι επιδράσεις από την ανάπτυξη του τουρισμού σε μια κοινωνία δεν είναι πάντα μόνο θετικές όπως για παράδειγμα, η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, της απασχόλησης, της εισροής συναλλάγματος, αλλά και αρνητικές. Ο βαθμός της αρνητικής επίδρασης συναρτάται με τον έλεγχο που ασκείται σε κάθε είδους τουριστική δραστηριότητα και με το βαθμό προστασίας που επιβάλλεται από την πολιτεία (Κριτικός, 2012, σελ.135-142).

Οι επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης διακρίνονται στους πιο κάτω τομείς:

- α) στο φυσικό περιβάλλον (φυσικά οικοσυστήματα, φυσικοί πόροι)
- β) στο δομημένο περιβάλλον (αρχιτεκτονική κληρονομιά, δομή, λειτουργία και δυναμική των ανθρώπινων οικισμών)
- γ) στο κοινωνικό περιβάλλον (ήθη, έθιμα, θεσμοί) &
- δ) στο οικονομικό περιβάλλον.

Περισσότερο σημαντικές καθίστανται οι επιπτώσεις του τουρισμού όταν αφορούν σε ένα ιερό χώρο (προσκύνημα) ή σε μια θέση σημαντικής πολιτιστικής – θρησκευτικής κληρονομιάς. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι μακροπρόθεσμα η αλλοίωση και η υποβάθμιση του περιβάλλοντος (φυσικού, κοινωνικού, πολιτιστικού,) επιδρά αρνητικά ακόμα και στον ίδιο τον τουρισμό (Καλόκαρδου & Κραντονέλλης, 2013).

2.8.1 Περιβαλλοντική διάσταση

Η σχέση συνύπαρξης τουρισμού και περιβάλλοντος δεν είναι πάντοτε αρμονική.

Το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον ως πολιτιστικός πόρος διαφοροποιεί και αντίστοιχα χαρακτηρίζει την τουριστική προσφορά κάθε τόπου.

Το τοπίο αναμφισβήτητα αποτελεί ένα από τα κύρια ελκυστικά στοιχεία ιδιαίτερα όταν αποτελεί βασικό στοιχείο της τουριστικής εικόνας του φυσικού περιβάλλοντος υποδοχής. Η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση αυξάνεται με γοργούς ρυθμούς στην πλευρά της τουριστικής ζήτησης και έχει γίνει ένας από τους πιο καθοριστικούς παράγοντες επιλογής τουριστικών προορισμών. Στην περίπτωση μάλιστα των θρησκευτικών μνημείων ή τόπων, η παράμετρος του περιβάλλοντος γίνεται ιδιαίτερα σημαντική (Μοίρα, 2009, σελ.83).

Θα μπορούσαμε συνοπτικά να πούμε ότι τον οικιστικό πλούτο ο οποίος επηρεάζει σημαντικά τις θρησκευτικές τουριστικές ροές, αποτελούν:

- (α) κτίσματα που διατηρούν ή έχουν χάσει τη θρησκευτικότητά τους,
- (β) κτίσματα με ιστορικό, θρησκευτικό ή αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον τα οποία τυχαίνει τις περισσότερες φορές να συνδυάζονται με ειδυλλιακά τοπία,
- (γ) κτίρια με θρησκευτικό χαρακτήρα όπως ασκητήρια, μοναστήρια, θρησκευτικές σχολές, κ.λπ. όπου κάποιες φορές πραγματοποιούνται συνέδρια με θρησκευτικό περιεχόμενο και
- (δ) κτίρια που χρησιμοποιούνται ως μουσεία ή εκθεσιακοί χώροι όπου εκτίθενται θρησκευτικά αντικείμενα.

Τα θρησκευτικά μνημεία τις περισσότερες φορές φιλοξενούν θρησκευτικές ή άλλες συναφείς εορταστικές ή πολιτιστικές εκδηλώσεις με θρησκευτικές αναφορές που προσελκύουν το θρησκευτικό αλλά και το γενικότερο ενδιαφέρον (Πολύζος, 2010, σελ.203-222).

Οι αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού στη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να περιλαμβάνουν, φυσική φθορά ή και απώλειά τους λόγω της χρήσης τους ή της μείωσης της ικανοποίησης που αυτά προσφέρουν εξαιτίας της υποβάθμισής τους (Πολύζος, 2010, σελ.203-222).

Η υποβάθμιση της ποιότητας του περιβάλλοντος μπορεί να γίνει αιτία μείωσης της ανταγωνιστικότητας ενός τουριστικού προορισμού στην τουριστική αγορά. Φαινόμενα υποβάθμισης του περιβάλλοντος από την τουριστική ανάπτυξη, έχουν παρουσιαστεί σε αρκετούς τουριστικούς προορισμούς της Ευρώπης που τελικά οδήγησαν στη μείωση της τουριστικής κίνησης (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001, σελ.33).

Το θρησκευτικό μνημείο ανεξάρτητα από το αν έχει ενεργό χαρακτήρα ή όχι είναι ενταγμένο στο γενικότερο φυσικό περιβάλλον από το οποίο χαρακτηρίζεται ή το χαρακτηρίζει. Το φυσικό στοιχείο έρχεται να συμπληρώσει το πολιτιστικό και ως μια ενότητα δημιουργούν το ιδιαίτερο τοπίο το οποίο αποτελεί πόλο έλξης για τους επισκέπτες. Ανάλογο παράδειγμα αποτελούν οι μονές των Μετεώρων, το Άγιο Όρος, το Μον-Σαιν-Μισέλ (Mont-Saint-Michel) στις ακτές της Νορμανδίας με το περίφημο αβαείο με το επίχρυσο άγαλμα του Αρχάγγελου Μιχαήλ στην κορυφή του καμπαναριού, το ιερό Ιτσουκουσίμα (λατρευτικό σύμπλεγμα στην Ιαπωνία), τα ιερά και οι ναοί στην περιοχή του όρους Νίκο στην Ιαπωνία κ.λ.π.. Ο συνδυασμός του φυσικού και του πολιτιστικού στοιχείου που χαρακτηρίζει ειδικότερα τους θρησκευτικούς τόπους καθώς και τα θρησκευτικά μνημεία τα καθιστά περισσότερο ευάλωτα στις οχλήσεις που προκαλεί ο τουρισμός. Η δημιουργία και συντήρηση του

οδικού δικτύου που οδηγεί σε θρησκευτικούς προορισμούς συνεπάγεται συνήθως, την αποψίλωση μεγάλων δασικών εκτάσεων και τον κατακερματισμό του φυσικού χώρου η οποία ταυτόχρονα συντελεί στη διάβρωση και την αλλαγή του κλίματος της τουριστικής περιοχής. Επιπλέον η ηχορύπανση της κατασκευής οδικού δικτύου επιδρά αρνητικά στην πανίδα, ενώ το καυσαέριο των αυτοκινήτων που κινούνται σε αυτό επηρεάζει τη χλωρίδα της περιοχής (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001, σελ.145-148).

Σημαντική είναι η μελέτη που δημοσιεύτηκε το 2013 στην *Journal of Cleaner Production* η οποία αφορά το προσκύνημα Hajj στη Μέκκα. Σύμφωνα με αυτό, το εν λόγω προσκύνημα αποτελεί την πέμπτη μεγαλύτερη πηγή ρύπανσης στο κόσμο. Συνεισφέρει περίπου το 14% των παγκόσμιων αερίων στο δυναμικό θέρμανσης του πλανήτη στο φαινόμενο του θερμοκηπίου. Πιο συγκεκριμένα εκτιμά ότι 300 εκατομμύρια άνθρωποι οι οποίοι συμμετείχαν το 2010 στο προσκύνημα στη Μέκκα συνεισέφεραν, ανά προσκυνητή, κατά μέσο όρο, ανά μέρα 60,5 Kg CO₂-eq ως αποτέλεσμα της μεταφοράς διαμονής σε ξενοδοχείο, γευμάτων και τη διαχείριση των αποβλήτων τους (*Journal Cleaner*, 2013, p.53-60).

Ωστόσο η πιο δυσάρεστη στους θρησκευτικούς τόπους όχληση είναι αυτή που προκαλείται από ηχορύπανση αν συγκριθεί με την αντίστοιχη σε ίδια κλίμακα που μπορεί να προκαλείται σε ένα οποιοδήποτε άλλου τύπου τουριστικό θέρετρο. Η πολιτεία για το λόγο αυτό έχει θεσπίσει σχετική νομοθεσία που απαγορεύει τις οχλήσεις τέτοιας μορφής όπως λειτουργία μπαρ, κέντρα διασκέδασης κ.λ.π. κοντά σε ιερούς ναούς. Εξίσου σημαντική είναι και η όχληση που προκαλείται από τη χρήση φωτογραφικών μηχανών ή κινηματογράφησης και μάλιστα κατά τη διάρκεια τελετουργιών (Μοίρα, 2009, σελ.83). Αλλά και οι υποδομές και άλλες εγκαταστάσεις που κατασκευάζονται για τη διευκόλυνση της πρόσβασης στις περιοχές και την καλή εξυπηρέτηση των επισκεπτών, σε αρκετές περιπτώσεις αλλοιώνουν το φυσικό τοπίο και τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του τόπου.

Η πολιτεία στον τομέα αυτό προκειμένου να περιορίσει την ανεξέλεγκτη δόμηση και σχετικές με αυτό οχλήσεις έχει θεσπίσει νομοθεσία που απαγορεύει τη δόμηση τουριστικών εγκαταστάσεων πλησίον θρησκευτικών χώρων και μνημείων (Μοίρα, 2009, σελ.83).

Σημαντικό παράγοντα τον οποίο δεν θα πρέπει να παραλείψουμε είναι οι κλιματολογικές αλλαγές οι οποίες μπορούν να μεταλλάξουν το φυσικό περιβάλλον, που προσελκύει τουρίστες ακόμα και να πλήξουν βασικές υπηρεσίες, όπως της

παροχής νερού, σε περιόδους αυξημένης ζήτησης. Ωστόσο οι αλλαγές στο κλίμα και τον καιρό ενός προορισμού μπορούν να δημιουργήσουν και νέες δυνατότητες ανάπτυξης για την τουριστική βιομηχανία μιας περιοχής, αυξάνοντας τον αριθμό των τουριστών (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001, σελ.28-33).

Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει αρνητικά το περιβάλλον των θρησκευτικών προορισμών είναι ο τρόπος προσέλευσης των θρησκευτικών ή μη τουριστών. Οι σημερινοί προσκυνητές επισκέπτονται θρησκευτικά μνημεία, ναούς, κ.α προσκυνήματα ως μοναδικά εκθέματα-μιας έκθεσης έργων τέχνης, μοιάζοντας περισσότερο με ανυπόμονους ανθρώπους παρά με τουρίστες που ενεργοποιούνται από μια πνευματική ανάγκη. Σε κάποιες περιπτώσεις μάλιστα η μαζική προσέλευση των θρησκευτικών ή μη τουριστών προκάλεσε το κλείσιμο των θρησκευτικών προορισμών για το ευρύ κοινό εξαιτίας της κακής διαχείρισης και της ασύμμετρης εισροής επισκεπτών (Ράπτης, 2007, σελ.25).

Ωστόσο, σύμφωνα με τον Αθανασίου (2007, σελ.59), η τουριστική ανάπτυξη επιφέρει και οφέλη στο περιβάλλον καθώς:

- Συμβάλλει στη διατήρηση, ανάπτυξη και αναβάθμιση φυσικού περιβάλλοντος.
- Συμβάλλει στην οικολογική συνείδηση και ευαισθητοποίηση των κατοίκων, την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Αναδεικνύεται η μοναδικότητα και η διαφορετικότητα κάθε τόπου δίνοντας την ευκαιρία η τοπική κοινωνία να αναπτύξει και να διατηρήσει, τη λαογραφία, την τοπική αρχιτεκτονική, τοπικά έθιμα κ.α. (Αλοίμονος, 2010, σελ.38).
- Συμβάλλει στην αποκατάσταση προστασία ή τη τμετατροπή παλαιών κτιρίων σε νέες χρήσεις.
- Συμβάλλει στην τοπική περιφερειακή ανάπτυξη και τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου μέσω της απαραίτητης τουριστικής υποδομής η οποία εναρμονίζεται με το φυσικό περιβάλλον. Αρκετά από τα αναπτυξιακά έργα υποδομής και ανωδομής που πιθανά καθυστερούσαν, υλοποιούνται άμεσα εξαιτίας της τουριστικής ανάπτυξης (Ανδριώτης, 2008, σελ.94). Σ' αυτά περιλαμβάνονται βελτιώσεις σε θέματα υγιεινής (ύδρευσης, αποχέτευσης), συγκοινωνιών δικτύων (οδικών, αεροπορικών), παροχής

ηλεκτρικού ρεύματος, παροχής τηλεπικοινωνιών κ.α.(Αλοΐμονος, 2010, σελ.37-38).

- Βελτιώνει την περιβαλλοντική ποιότητα (κίνητρο για έλεγχο ποιότητας νερού, αέρα, ηχορύπανσης, απορριμμάτων).
- Αυξάνει τα κίνητρα για την προστασία του περιβάλλοντος (περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση) των κατοίκων και των επισκεπτών και την αποκατάσταση των βιοτόπων (Ανδριώτης, 2008, σελ.94).

Σε όσα προαναφέρθηκαν θα πρέπει να συνυπολογίσουμε τη **φέρουσα ικανότητα** της περιοχής στην οποία διαμορφώνεται η τουριστική ανάπτυξη ώστε να δεχτεί και άλλες δραστηριότητες χωρίς κίνδυνο υποβάθμισής της καθώς κάθε οικοσύστημα έχει κάποια όρια αντοχής πέρα από τα οποία η ισορροπία ανατρέπεται και η περιβαλλοντική βλάβη δεν επανορθώνεται. Στην περίπτωση που ο τουρισμός ξεπεράσει τη φέρουσα ικανότητα του φυσικού περιβάλλοντος, επέρχεται η μείωση της τουριστικής ανάπτυξης, η υποβάθμιση του τουριστικού προϊόντος και βέβαια του ίδιου του φυσικού περιβάλλοντος (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001, σελ.147). Η συνειδητοποίηση της ανάγκης για ποιότητα του περιβάλλοντος σε ένα τουριστικό προορισμό δεν αρκεί αλλά επιβάλλει την ανάγκη για σχεδιασμό σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, με απώτερο σκοπό την αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων των τοπικών πόρων (Κριτικός, 2012, σελ.135-141).

2.8.2 Κοινωνικοπολιτισμική διάσταση

Οι τοπικές κοινωνίες που υποδέχονται τους τουρίστες συχνά υφίστανται επιδράσεις που προέρχονται από την διαφορετική κουλτούρα των προσκυνητών. Μέσα από αυτές υφίστανται αλλαγές που αφορούν στον τρόπο ζωής, συμπεριφοράς των κατοίκων τους και γενικότερα της κοινωνίας. Με την εμπορευματοποίηση των τοπικών πολιτισμικών αξιών ο τουρισμός μετατρέπει συχνά τον τοπικό πολιτισμό και τις θρησκευτικές παραδόσεις σε εμπορεύματα (Τσάρτας, 1996, σελ.214). Σε κάποιες περιπτώσεις προκειμένου να ικανοποιηθούν οι προσδοκίες και οι απαιτήσεις των τουριστών αλλοιώνονται οι θρησκευτικές πολιτιστικές παραδόσεις και τα τοπικά έθιμα με αποτέλεσμα να αφαιρείται η πολιτιστική γνησιότητα και να επικρατεί το φολκλορικό στοιχείο. Σχετική είναι η μελέτη που δημοσιεύεται στην Journal Tourism

Management 48 (2015), μέσω της οποίας δίνονται οι διαστάσεις και ο ρόλος της κοινωνικής απόστασης αλλά και οι σχέσεις ανθρώπων διαφορετικών θρησκειών που επισκέπτονται τις ίδιες ιερές τοποθεσίες .

Άλλη μια διάσταση του τουρισμού που αξίζει να σημειώσουμε είναι η πολιτισμική διάχυση. Σύμφωνα με την κατάσταση αυτή η μια ή και οι δυο ομάδες, τουριστών ή ντόπιων, δανείζονται ή μεταβάλλουν τα πολιτιστικά τους χαρακτηριστικά. Στην περίπτωση αυτή είναι αρκετά σημαντικός ο ρόλος των τουριστικών πρακτόρων οι οποίοι πιέζουν για την προσαρμογή των εκδηλώσεων στις διαθέσεις των τουριστών (Forster, 1964, p.217-227). Μέσα από την ταχύτατη επαφή διαφορετικών πολιτισμών μέσω του τουρισμού επέρχεται και η κοινωνική αλλαγή. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της φυλής Iban της Μαλαισίας όπου οι Μαλαισιανοί ξεναγοί έπεισαν τα κορίτσια της φυλής να χορέψουν για τους τουρίστες, τον πολεμικό – θρησκευτικό χορό Ajat Main που μέχρι τότε χόρευαν γυμνόστηθες φορώντας δυτικού τύπου στηθόδεσμούς (Gee, Makens & Choi, 2001, p.219). Η παρέμβαση αυτή έγινε μέσα από την προσπάθεια να «προστατευτεί» η εικόνα τους χώρας στο εξωτερικό. Επίσης σε πολλές περιπτώσεις εκδηλώνεται από τις τοπικές κοινωνίες υποδοχής αντιτουριστική συμπεριφορά. Οι τουρίστες κάποιες φορές από απροσεξία, άγνοια ή αδιαφορία δεν εκτιμούν τις θρησκευτικές και ηθικές αξίες που επικρατούν στον τόπο υποδοχής, οπότε με την συμπεριφορά τους προσβάλλουν το θρησκευτικό αίσθημα, την ηθική, τις αξίες, τον τρόπο ζωής και γενικά την κουλτούρα των ντόπιων. Το γεγονός αυτό οφείλεται σε ένα αίσθημα υπεροχής που διακατέχει τους τουρίστες έναντι των κατοίκων της τουριστικής περιοχής. Σε αυτές τις περιπτώσεις η αντίδραση των ντόπιων εκδηλώνεται με διάφορες μορφές από ήπιες, όπως περιφρόνηση κατά των επισκεπτών, μέχρι ακραίες όπως επιθέσεις. Οι γεροντότεροι αν και καλοδέχονται τους τουρίστες, (πολλές φορές τους υποδέχονται στα σπίτια τους ή φωτογραφίζονται μαζί τους εκλαμβάνοντας την επίσκεψη ως ευκαιρία επικοινωνίας με άλλους πολιτισμούς), έχουν την πεποίθηση ότι η πνευματικότητα τους δεν είναι στοιχείο πώλησης. Στην πραγματικότητα θεωρούν ότι υπάρχουν πράγματα που δεν πρέπει να τα βλέπουν οι ξένοι αλλά και εκδηλώσεις τις οποίες δεν πρέπει να μοιράζονται με ξένους (Marxhant, 1999, p.31).

Σημαντική επίδραση στο κοινωνικό–πολιτιστικό περιβάλλον του τόπου υποδοχής αποτελούν επίσης οι βανδαλισμοί σε θρησκευτικά – πολιτιστικά μνημεία, η ρύπανση θρησκευτικών χώρων, η αφαίρεση στοιχείων που αποτελούν πολιτιστική κληρονομιά, κ.α. (Μοίρα, 2009, σελ.86-91).

Ωστόσο η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού σύμφωνα με τους Κοκκώση & Τσάρτα (2001,σελ.31), επιφέρει και κοινωνικο-πολιτιστικά οφέλη όπως:

- Μείωση της ανεργίας
- Ανάπτυξη έργων υποδομής (αεροδρόμια, δρόμοι , λιμάνια κ.α.)
- Ζήτηση & βελτίωση υποδομών υψηλού ιατρικού επιπέδου υπηρεσιών
- Εμπλουτισμός της πολιτιστικής ταυτότητας
- Αύξηση του βιοτικού επιπέδου και της ποιότητας ζωής των κατοίκων τουριστικών περιοχών εξαιτίας των υψηλών εισοδημάτων.
- Η τουριστική προσφορά προσπαθώντας να ανταποκριθεί στα δεδομένα τουριστικής ζήτησης οδηγεί στη δυναμική αύξηση της παραγωγής τουριστικών πόρων (καταστήματα ή συνοικίες των τουριστικών περιοχών που σταδιακά μετατρέπονται σε χώρους χρήσης για τους τουρίστες).
- Δημιουργία μουσείων ή θεματικών πάρκων ή διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων με κύριο ή μοναδικό άξονα κάποιο ιστορικό πρόσωπο της περιοχής ή κάποια στοιχεία του τοπικού πολιτισμού και της παράδοσης.
- Αναπτύσσεται αμοιβαία συμπάθεια και κατανόηση μεταξύ «φιλοξενούμενων» και ντόπιων κατοίκων μειώνοντας τις προκαταλήψεις. Έτσι ο εναλλακτικός τουρισμός λειτουργεί και ως μέσο για τη διατήρηση της ειρήνης των κοινωνιών (Τσάρτας, 2010, σελ.279-281).
- Αύξηση της συνείδησης των τουριστών και του ντόπιου πληθυσμού για τους κοινωνικο-πολιτιστικούς πόρους της περιοχής (Ανδριώτης, 2008, σελ.94).
- Επιπλέον ιδιαίτερη σημασία αποκτά για τις τοπικές κοινωνίες που αντιμετωπίζουν σημαντική πληθυσμιακή μείωση και δημογραφική γήρανση καθώς αποφεύγεται η μετανάστευση και συγκρατείται ο πληθυσμός στις εστίες του (Αλοίμονος, 2010, σελ.37).
- Τα κοινά ενδιαφέροντα φέρνουν ανθρώπους διαφορετικών πολιτισμών και κοινωνιών σε επαφή μεταξύ τους. Εξαιτίας του ιδιαίτερου χαρακτήρα του εναλλακτικού τουρισμού υπάρχουν περιπτώσεις δημιουργίας σιωπηρού κλίματος κατανόησης ανάμεσα στους ανθρώπους και στους πολιτισμούς με προώθηση πολιτιστικών ανταλλαγών ανάμεσα στους τουρίστες επισκέπτες και τους ντόπιους (Αλοίμονος, 2010, σελ.39).

2.8.3 Οικονομική διάσταση

Οικονομικά οφέλη που προσδοκούνται από την ανάπτυξη θρησκευτικού τουρισμού κατά την άποψη των Πρινωτάκη & Καψή (2008), Κοκκώσης & Τσάρτας (1999), Ανδριώτης (2008) & Αλοΐμονος, (2010), σε μια τοπική κοινωνία αποτελούν :

- Τα κέρδη από εισροή συναλλάγματος αποτελούν σημαντική πηγή εσόδου για την τοπική κοινωνία και ευρύτερα για την ελληνική οικονομία εφόσον προκύπτει θετικό αποτέλεσμα, συναλλαγματικών εισροών στο ισοζύγιο πληρωμών από τον τρόπο σχεδιασμού και προγραμματισμού του τουρισμού.
- Δημιουργία εισοδημάτων και νέων θέσεων εργασίας, με την τόνωση της οικονομικής δραστηριότητας, λόγω της ανάπτυξης νέων μορφών τουρισμού κυρίως για τις ευαίσθητες κοινωνικά ομάδες των νέων και των γυναικών.
- Ενίσχυση της αυτοαπασχόλησης.
- Αύξηση των εισοδημάτων με τη δημιουργία συμπληρωματικών εισοδημάτων για τις οικογένειες καθώς η εν λόγω τουριστική δραστηριότητα δεν υποκαθιστά την ήδη υπάρχουσα απασχόληση του ντόπιου πληθυσμού αλλά την στηρίζει και την ενισχύει βελτιώνοντας από τη μια πλευρά το διαθέσιμο εισόδημα και από την άλλη τους όρους ζωής.
- Αυξημένη διασύνδεση της ειδικής αυτής μορφής τουριστικού τομέα με άλλους τομείς της οικονομίας, π.χ. γεωργία, κτηνοτροφία, χειροτεχνία.
- Ζήτηση για ανάπτυξη υπηρεσιών αγοράς(καταστήματα, εστιατόρια, τράπεζες).
- Ισοκατανομή των τουριστών και της τουριστικής δραστηριότητας σε όλους τους μήνες του έτους αμβλύνοντας το πρόβλημα της τουριστικής εποχικότητας.
- Λύση για την αποκέντρωση του τουριστικού κυκλώματος, καταργώντας την τοπική και χρονική υπερσυγκέντρωση τουριστών του μαζικού τουρισμού.
- Μειωμένη διαρροή χρημάτων από την τοπική οικονομία για λόγους όπως αγορά εισαγόμενων προϊόντων.
- Απασχόληση αλλοδαπών στην ντόπια βιομηχανία δημιουργώντας υψηλούς οικονομικούς δεσμούς σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.

- Βελτίωση των υπηρεσιών στον τομέα μεταφορών(οδικές συνδέσεις, αεροδρόμια, δρομολόγια πλοίων).
- Δυναμική δημιουργία πολλών μικρών επιχειρήσεων που επιφέρουν την αύξηση φορολογικών εσόδων (άμεσοι ή έμμεσοι φόροι για το κράτος) από δημοτικά τέλη, χειροτεχνήματα, αναμνηστικά.
- Πολλαπλασιαστικές επιδράσεις σε κλάδους που αφορούν τον τουρισμό εξαιτίας των πολύ διαφορετικών χαρακτηριστικών ανάπτυξης.
- Περιφερειακή ανάπτυξη.
- Οικονομικά οφέλη από τη βιώσιμη χρήση των προστατευόμενων περιοχών.
- Επένδυση μικρής ή μεγάλης κλίμακας επενδύσεων από επιχειρηματίες ανάλογα με το ύψος των κεφαλαίων που θέλουν να επενδύσουν, τα είδη των τουριστών που αναμένουν να προσελκύσουν, το επίπεδο του επιθυμητού ελέγχου και της συμμετοχής της ντόπιας κοινωνίας στην τουριστική διαδικασία.

Οι οικονομικές επιδράσεις του τουρισμού ωστόσο διαφέρουν σε κάθε χώρα. Οι οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες στις περισσότερες περιπτώσεις αποκομίζουν περισσότερα οφέλη από τον τουρισμό από ότι οι λιγότερο ανεπτυγμένες ή οι υπό ανάπτυξη χώρες. Τα οφέλη για την τοπική κοινωνία είναι μικρά καθώς ένα μεγάλο μέρος των εσόδων από την τουριστική δραστηριότητα τους καλύπτει φόρους, αμοιβές υπαλλήλων αλλά και εισαγωγή αγαθών τα οποία θα πρέπει να εισαχθούν αν δεν παράγονται στον τόπο υποδοχής προκειμένου να ικανοποιήσουν τις ανάγκες των επισκεπτών. Σημαντικό πρόβλημα δημιουργούν επίσης οι αυξήσεις τιμών και φόρων, αγαθών και υπηρεσιών που αφορούν τόσο την τουριστική δραστηριότητα όσο και το κόστος ζωής γενικότερα. Το γεγονός επηρεάζει αρνητικά τους ντόπιους καθώς το εισόδημά τους δεν αυξάνεται αναλογικά. Η τουριστική ανάπτυξη πολλές φορές οδηγεί σε αύξηση της ζήτησης για γη η οποία επιφέρει ταυτόχρονα αύξηση της αξίας της και την αδυναμία απόκτησής της από τους ντόπιους. Προκειμένου να διαφυλαχθεί η ακεραιότητα του χώρου επιβάλλεται η θέσπιση νομοθετικών παρεμβάσεων περιορισμού στη χρήση γης και στις δραστηριότητες που είναι δυνατό να ασκηθούν σ' αυτή. Πολλές χώρες θεωρούν τον τουρισμό ως το μοναδικό ή το σημαντικότερο γεγονός οικονομικής τους ανάπτυξης, γεγονός το οποίο τις κάνει περισσότερο

ευάλωτες σε γεγονότα όπως (π.χ. τρομοκρατία, στρατιωτικές συγκρούσεις κ.λ.π.) και επηρεάζει αρνητικά την τουριστική τους βιομηχανία.

Παράδειγμα αποτελεί η τουριστική βιομηχανία του Ισραήλ η οποία εξαρτάται σχεδόν αποκλειστικά από το θρησκευτικό τουρισμό και είναι ιδιαίτερα ευάλωτη κατά τη διάρκεια πολέμων ή τρομοκρατικών ενεργειών πολιτικής αποσταθεροποίησης. Συνέπεια αυτών είναι ότι μετά την κρίση του 2001-2003 η τουριστική κίνηση στο Ισραήλ μειώθηκε από 2,4 εκατομμύρια το 2000, στο 1,2 εκατομμύρια το 2001 και στο 0,9 το 2002 (Μοίρα, 2009, σελ.93).

2.9 Κατηγοριοποιήσεις του θρησκευτικού τουρισμού

2.9.1 Κατηγοριοποίηση με κριτήριο το κίνητρο και τον χώρο προορισμού

Η αποτύπωση της σημασίας του θρησκευτικού τουρισμού επιτυγχάνεται μέσα από την κατανόηση των κινήτρων που διαμορφώνουν την επιλογή ενός προσκυνητή να επισκεφθεί ένα θρησκευτικό χώρο και σε συγκεκριμένο χρόνο, με στόχο την ικανοποίηση των πνευματικών του αναγκών. Η ιδιαιτερότητα της ειδικής αυτής μορφής τουρισμού έγκειται στο θρησκευτικό κίνητρο το οποίο αποτελεί και τον βασικό λόγο της μετακίνησης. Από την αρχαιότητα αλλά και σε όλες τις περιόδους της ιστορίας, το θρησκευτικό συναίσθημα αποτέλεσε κίνητρο μετακίνησης των ανθρώπων σε ιερούς τόπους προκειμένου να βιώσουν την επικοινωνία με το Θείο. Η επίσκεψη στον ιερό τόπο ονομάστηκε «προσκύνημα» και είχε την έννοια της εξαγοράς των αμαρτιών, της κάθαρσης, της εκπλήρωσης του όρκου, της θεραπείας ή της ικανοποίησης κάποιου αιτήματος. Σύμφωνα με τους Nolan & Nolan (1989), εξαιτίας της αυξημένης δυσκολίας εκτίμησης της έντασης του κινήτρου, ως κριτήριο κατηγοριοποίησης του θρησκευτικού τουρισμού λαμβάνεται ο *χώρος προορισμού* (Λαγός & Χριστογιάννη, 2007, σελ.468).

Οι χώροι αυτοί οι οποίοι περιλαμβάνουν θρησκευτικά μνημεία, μοναστήρια, προσκυνήματα μπορούν να εξεταστούν στις τρεις πιο κάτω κατηγορίες:

Η πρώτη κατηγορία σύμφωνα με τη Μοίρα (2009) σχετίζεται με το κριτήριο του **χώρου προσκυνήματος**, δηλαδή τους ιερούς χώρους που επισκέπτονται οι τουρίστες με θρησκευτικά κίνητρα, τους οποίους βάσει των ιδιαίτερων γνωρισμάτων τους μπορούμε να τους κατηγοριοποιήσουμε σε:

- Θρησκευτικούς χώρους που συγκεντρώνουν επισκέπτες με αποκλειστικά θρησκευτικό ενδιαφέρον-καθαρούς προσκυνητές, όπως η επίσκεψη στο Άγιο Όρος.
- Θρησκευτικούς χώρους υψηλής αξίας ως τουριστικά αξιοθέατα με ιστορική σημασία ή με ιδιαίτερα πολιτιστικά χαρακτηριστικά που σχετίζονται με την τέχνη ή την αρχιτεκτονική όπως η Μονή της Αγίας Λαύρας στα Καλάβρυτα.
- Θρησκευτικούς χώρους που χαρακτηρίζονται από προσκυνηματικές κυρίως εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται σε συγκεκριμένα χρονικά διαστήματα.
- Θρησκευτικούς χώρους που αποτελούν ένα συνδυασμό γενικότερης τουριστικής έλξης ή και πνευματικής αξίας για τους πιστούς, ικανοποιώντας παράλληλα το πολιτιστικό, ιστορικό και θρησκευτικό ενδιαφέρον. Παράδειγμα τέτοιου τύπου θρησκευτικού χώρου αποτελεί το Santiago de Compostela στην Ισπανία το οποίο επισκέπτονται πλήθη τουριστών και προσκυνητών καθ' όλη τη διάρκεια του έτους και ειδικότερα στον εορτασμό της μνήμης του Αγίου Ιακώβου, στα τέλη Ιουλίου με μια σειρά εκδηλώσεων πομπών και φολκλορικών επιδείξεων (Μοίρα, 2009, σελ.32-33).

Κατά τους Nolan & Nolan(1992) τα τοπικά ή περιφερειακά προσκυνηματικά κέντρα δεν δέχονται συνήθως μεγάλο αριθμό επισκεπτών. Σε αυτά προσέρχονται μόνο προσκυνητές και μέλη της τοπικής κοινωνίας για εκκλησιασμό εκτός αν παρουσιάζουν ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό ή ιστορικό ενδιαφέρον ή διοργανώνουν σημαντικές θρησκευτικές εκδηλώσεις (Λαγός & Χριστογιάννη, 2007, σελ.469).

Η δεύτερη κατηγορία σχετίζεται με το κριτήριο του **θρησκευτικού τύπου έλξης** τουριστών και τις «πολιτιστικές θρησκευτικές περιηγήσεις». Περιλαμβάνει δηλαδή εκείνα τα μνημεία που δεν προσελκύουν μόνο τους προσκυνητές αλλά και πολλούς άλλους επισκέπτες, ανεξάρτητα από τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις οι οποίοι θαυμάζουν είτε την αρχιτεκτονική του χώρου, είτε τα αντικείμενα διαφόρων τεχνών που περιέχει όπως, τοιχογραφίες, ψηφιδωτά, τέμπλα κ.α. (Αλμπάνη, 2014,σελ.47-61). Οι χώροι αυτοί αναγνωρίζονται ως μνημεία μοναδικής πολιτιστικής ή ιστορικής κληρονομιάς. Παράδειγμα αποτελούν η Notre Dame στο Παρίσι, η Αγία Σοφία στην Κωνσταντινούπολη και η περιοχή των Μετεώρων η οποία από το 1988 περιλαμβάνεται στον κατάλογο μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO.

Η τρίτη κατηγορία σχετίζεται με το κριτήριο του τύπου όπου λαμβάνουν χώρα **θρησκευτικές εορτές μεγάλης σπουδαιότητας** σε συγκεκριμένο χρόνο. Παράδειγμα αποτελούν οι εκδηλώσεις θρησκευτικής κατανύξης τη Μεγάλη Εβδομάδα στην

Πάτμο και την Κέρκυρα, το δεκαπενταύγουστο στην Παναγία της Τήνου ή οι τοπικές πανηγύρεις προσελκύοντας σημαντικό αριθμό τουριστών κυρίως χάριν του μοναδικού γεγονότος και του τοπικού χρώματος. Η κατηγορία αυτή θα μπορούσε να οριστεί ως **τουρισμός σε θρησκευτικό χρόνο**.

Οι θρησκευτικές εορτές είτε αυτές σχετίζονται με θρησκευτικούς τόπους προσκυνήματος είτε όχι, λειτουργούν ως πραγματική ή δυναμική ευκαιρία προσέλκυσης τουριστών (Greenwood, 1989, p.34). Παράδειγμα αποτελεί ο μεγάλος αριθμός τουριστών του Δεκεμβρίου οι οποίοι έλκονται από εκδηλώσεις του Χριστουγεννιάτικου εορτασμού ή εκδηλώσεις της Μεγάλης Εβδομάδας κατά τον εορτασμό του Πάσχα στη νησιωτική και ηπειρωτική Ελλάδα. Οι περισσότεροι από αυτούς μάλιστα, άσχετα από το αν το βασικό κίνητρο του ταξιδιού τους ήταν θρησκευτικό, παρακολουθούν και συμμετέχουν αναπόφευκτα σ' αυτές (Λαγός & Χριστογιάννη, 2007, σελ.471).

2.9.2 Κατηγοριοποίηση με κριτήριο τη χρονική διάρκεια παραμονής

Ο Rinschede (1992) λαμβάνοντας υπόψη τη χρονική διάρκεια παραμονής στον τόπο προορισμού διακρίνει του δυο πιο κάτω τύπους θρησκευτικού τουρισμού:

Βραχυχρόνιο θρησκευτικό τουρισμό

Ο βραχυχρόνιος θρησκευτικός τουρισμός δεν περιλαμβάνει διανυκτέρευση στον τόπο προορισμού και διακρίνεται από την περιορισμένη χρονική διάρκεια του θρησκευτικού ταξιδιού. Αυτό πραγματοποιείται συνήθως σε κοντινή απόσταση από τη μόνιμη κατοικία των επισκεπτών. Σκοπός του ταξιδιού είναι η επίσκεψη ενός θρησκευτικού χώρου στην ίδια ή σε γειτονική περιφέρεια με τον τόπο προέλευσης του προσκυνητή. Συνήθως η οικονομική ωφέλεια της ευρύτερης περιοχής είναι περιορισμένη εξαιτίας της μικρής διάρκειας παραμονής των επισκεπτών και η τουριστική υποδομή δεν αναπτύσσεται ή παραμένει υποτυπώδης.

Μακροχρόνιο θρησκευτικό τουρισμό

Ο μακροχρόνιος θρησκευτικός τουρισμός περιλαμβάνει επισκέψεις σε θρησκευτικά κέντρα περισσότερες από μια ημέρες . Οι προσκυνητές δεν περιορίζονται μόνο στην επίσκεψη ενός ιερού τόπου αλλά επισκέπτονται και άλλα σημεία, δεν έχουν θρησκευτικό αλλά τουριστικό ενδιαφέρον, προκειμένου να ικανοποιήσουν και άλλες πέραν του θρησκευτικού συναισθήματος ανάγκες τους. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Rinschede τα πιο δημοφιλή διεθνή προσκυνηματικά κέντρα που

αποτελούν σήμερα πόλους έλξης εκατομμυρίων επισκεπτών (π.χ η Λούρδη στη Γαλλία) αποτελούν αρχικά προσκυνηματικούς προορισμούς σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο.

2.9.3 Κατηγοριοποίηση με κριτήριο την οργανωτική μορφή

Η περαιτέρω κατανόηση του φαινομένου του θρησκευτικού τουρισμού απαιτεί συστηματοποίηση των μορφών οργάνωσης των προσκυνηματικών περιηγήσεων βάσει ορισμένων προσδιοριστικών χαρακτηριστικών που περιλαμβάνουν:

Αριθμό Συμμετεχόντων

Σε ότι αφορά τον θρησκευτικό τουρισμό, οι μεμονωμένοι περιηγητές αποτελούν τη μειοψηφία. Τις περισσότερες φορές οι προσκυνητές επιλέγουν να ταξιδεύουν σε οργανωμένες ομάδες. Αυτό το στοιχείο καταγράφεται μέσα από μελέτες προσκυνητών που επισκέφθηκαν μεγάλα θρησκευτικά κέντρα όπως είναι η Λούρδη στη Γαλλία ή η Φατίμα στην Πορτογαλία. Η διοργάνωση προσκυνηματικών περιηγήσεων πραγματοποιείται μέσω τουριστικών γραφείων με θρησκευτικό προσανατολισμό, από ενορίες, κοινότητες, διάφορους συλλόγους ή ομάδες νέων.

Μέσα μεταφοράς

Από την αρχαιότητα έως τα μέσα του 19^{ου} αιώνα οι προσκυνητές συνήθιζαν να ταξιδεύουν με τα πόδια ή σε συνδυασμό με υποζύγιο ή πλοίο. Σε πολλές περιοχές του κόσμου ακόμα και σήμερα διατηρείται το προσκύνημα με τα πόδια, όπως σε χριστιανικά προσκυνήματα, στο Θιβέτ, τη Νοτιανατολική Ασία, στην Κομποστέλα, τη Λούρδη και τη Φατίμα. Ωστόσο, οι προσκυνηματικές περιηγήσεις με τα πόδια έχουν περιοριστεί σε μεγάλο βαθμό (Αλμπάνη, 2014.σελ.59).

Η ανάπτυξη του σιδηροδρομικού δικτύου διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην αύξηση του αριθμού των θρησκευτικών τουριστών. Σήμερα τα συχνότερα χρησιμοποιούμενα μέσα μεταφοράς στο πλαίσιο του θρησκευτικού τουρισμού είναι το λεωφορείο και το αυτοκίνητο ενώ από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα το ταξίδι με το πλοίο άρχισε να παραχωρεί τη θέση του στα αεροπορικά ταξίδια (Rinschede, 1992, p.61).

Εποχικότητα

Παρά το γεγονός ότι πολλοί θρησκευτικοί χώροι είναι επισκέψιμοι καθ' όλη την διάρκεια του έτους, οι παράγοντες που συμβάλλουν στη δημιουργία συνθηκών εποχικότητας είναι οι θρησκευτικές εορτές και εκδηλώσεις αλλά και οι κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν σε έναν τόπο προσκυνήματος (Αλμπάνη, 2014, σελ.60). Η εποχιακή έμφαση του προσκυνηματικού τουρισμού αποδεικνύεται όταν για παράδειγμα 1,5 περίπου εκατομμύριο προσκυνητές συγκεντρώνονται στη Μέκκα μέσα σε διάστημα δυο έως τριών εβδομάδων ώστε να συμμετάσχουν στο δωδεκαήμερο Hajj (Ασλάν, 2008, σελ.37). Σύμφωνα με εκτιμήσεις ταξιδιωτικών γραφείων που δραστηριοποιούνται στην ειδική αυτή μορφή τουρισμού η περίοδος που σημειώνεται η μεγαλύτερη ανάπτυξη των οργανωμένων προσκυνηματικών περιηγήσεων είναι από τον Απρίλιο έως και τον Οκτώβριο.

Κοινωνική δομή

Η ανάλυση και η μελέτη της κοινωνικής δομής των τουριστών με θρησκευτικά κίνητρα για ταξίδι επιτρέπει την πληροφόρηση σχετικά με τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της θρησκευτικής συμπεριφοράς στους προσκυνηματικούς τόπους τους οποίους επισκέπτονται. Η κατανομή των φύλων μεταξύ των προσκυνητών στις διάφορες θρησκείες του κόσμου διαφέρει, όπως επίσης είναι ανάλογη με τη θέση των γυναικών στην κοινωνία. Στη Λούρδη παρατηρείται εκπροσώπηση των γυναικών (69%) όπως και σε όλους τους αφιερωμένους στην Παναγία ναούς της Δυτικής Ευρώπης, της Βόρειας Αμερικής, αλλά και όλα τα καθολικά προσκυνήματα. Οι χριστιανικοί θρησκευτικοί ταξιδιώτες είναι κυρίως γυναίκες. Από την άλλη μεριά στη Μέκκα είναι έντονη η υπεροχή των ανδρών (65%) γεγονός το οποίο απορρέει από την κοινωνική θέση των γυναικών στον ισλαμικό κόσμο και τη θρησκεία.

Ανάλογες διαφορές παρατηρούνται στις ηλικιακές ομάδες, την επαγγελματική και την κοινωνική θέση των θρησκευτικών τουριστών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

3.1 Ο θρησκευτικός τουρισμός διεθνώς

Στις μέρες μας ο θρησκευτικός τουρισμός αναγνωρίζεται διεθνώς ως μια ειδική μορφή τουρισμού με μεγάλη οικονομική και κοινωνική σημασία. Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται από το μεγάλο πλήθος των ατόμων που είναι πιστοί και οι οποίοι πραγματοποιούν ταξίδια για θρησκευτικούς λόγους. Στην ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού διεθνώς, πέρα από την πίστη και την ανάγκη για ένα ταξίδι διαφορετικό, έχουν συντελέσει και η συγγραφή λογοτεχνημάτων, best sellers ή ιστορικών μυθιστορημάτων, τα ευρείας κυκλοφορίας και τα εξειδικευμένα περιοδικά προβολής αξιοθέατων, η κινηματογραφική βιομηχανία η οποία επιλέγει σκηνικά από ιστορικά, χριστιανικά και μη μνημεία, η τηλεόραση με την προβολή ντοκιμαντέρ αρχαιολογικού ή πολιτισμικού ενδιαφέροντος και το διαδίκτυο (Τσέτσης, 2009).

Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Θρησκευτικού Τουρισμού περισσότεροι από 300 εκατομμύρια ταξιδιώτες μετακινούνται ετησίως για να επισκεφθούν τόπους θρησκευτικού ενδιαφέροντος. Το οικονομικό όφελος που αποκομίζεται από αυτούς ανέρχεται σε τζίρο 15 δισεκατομμυρίων ευρώ περίπου (WRTA,2014).

Οι εν δυνάμει τουρίστες λόγω των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων υπολογίζονται στα 3 δισεκατομμύρια αφού τα 2/3 των μνημείων της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO έχουν πολιτιστική και θρησκευτική σημασία (Τελώνης, 2012).

Σύμφωνα με έρευνα της International Bulletin of Missionary Research, USA (2000), που πραγματοποιήθηκε για τον υπολογισμό του αριθμού των οπαδών που ανήκαν στις κυρίαρχες θρησκείες στον κόσμο το 2000, οι Χριστιανοί ξεπερνούν το 1,9 δισεκατομμύριο πιστούς συνολικά (Fritsch 2000, World Christian Encyclopedia 2001, 2nd ed.). Οι Καθολικοί αριθμούν σε 1 δισεκατομμύριο πιστοί, οι Ορθόδοξοι στα 215 εκατομμύρια περίπου, οι Προτεστάντες στα 342 εκατομμύρια, οι Αγγλικανοί στα 79 εκατομμύρια, ενώ το έτος 2025 αναμένεται η ποσοστιαία μεταβολή των χριστιανών, να σημειώσει παγκοσμίως συνολική αύξηση κατά 31%. Θα πρέπει να

υπογραμμίσουμε ότι ο Χριστιανισμός αποτελεί την σημαντικότερη από τις μονοθεϊστικές θρησκείες περιλαμβάνοντας τις Εκκλησίες Ορθόδοξων, Καθολικών, Λουθηρανών κ.λπ. και ακολουθούν ο Ιουδαϊσμός, ο Βουδισμός και ο Ισλαμισμός. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι οι μονοθεϊστικές θρησκείες επικεντρώνονται στη μια θεότητα ή τον προφήτη-απεσταλμένο της θεότητας και το προσκύνημά τους κατευθύνεται συνήθως στα σημεία που αυτός/η γεννήθηκε, έζησε ή έφυγε από τον κόσμο. Έτσι παρατηρούμε ότι Χριστιανοί κατευθύνονται συνήθως στην Ιερουσαλήμ και το Βατικανό, ενώ οι Βουδιστές και οι Μωαμεθανοί στα ιερά μέρη όπου γεννήθηκε και έζησε ο Μωάμεθ, τη Μέκκα και τη Μεδίνα.

Μέσα από αυτή τη διαδικασία τα κυριότερα θρησκευτικά κέντρα προσκυνητών σύμφωνα με την Μοίρα (2001), αναπτύσσονται σε δύο βασικές κατευθύνσεις :
α) *σε κλειστά κέντρα*, που είναι προσιτά μόνο σε ιερείς και άλλους θρησκευτικούς διδασκάλους και
β) *σε μέρη προσκυνήματος μεγάλου αριθμού επισκεπτών.*

Σύμφωνα με την ίδια και οι δύο κατευθύνσεις θρησκευτικών κέντρων μπορούν περαιτέρω να διακριθούν, ανάλογα με τη σπουδαιότητά τους σε :

α) *θρησκευτικά κέντρα παγκόσμιας και διεθνούς σημασίας* τα οποία είναι συνήθως ένα για κάθε θρησκεία (π.χ. για τους Μουσουλμάνους η Μέκκα, για τους Χριστιανούς και τους Εβραίους η Ιερουσαλήμ, για τους Καθολικούς το Βατικανό κ.λπ.) και
β) *θρησκευτικά κέντρα περιφερειακής ή τοπικής σημασίας* τα οποία είναι συνήθως δεκάδες για κάθε μια θρησκεία (π.χ. για τους Καθολικούς ,Φατίμα, Λούρδη, για τους Μουσουλμάνους Μεδίνα και Τέμενος του Ομάρ, για τους Ορθόδοξους Τήνος, Εκατονταφυλιανή κ.λπ.).

3.1.1 Ο χριστιανικός πληθυσμός παγκοσμίως

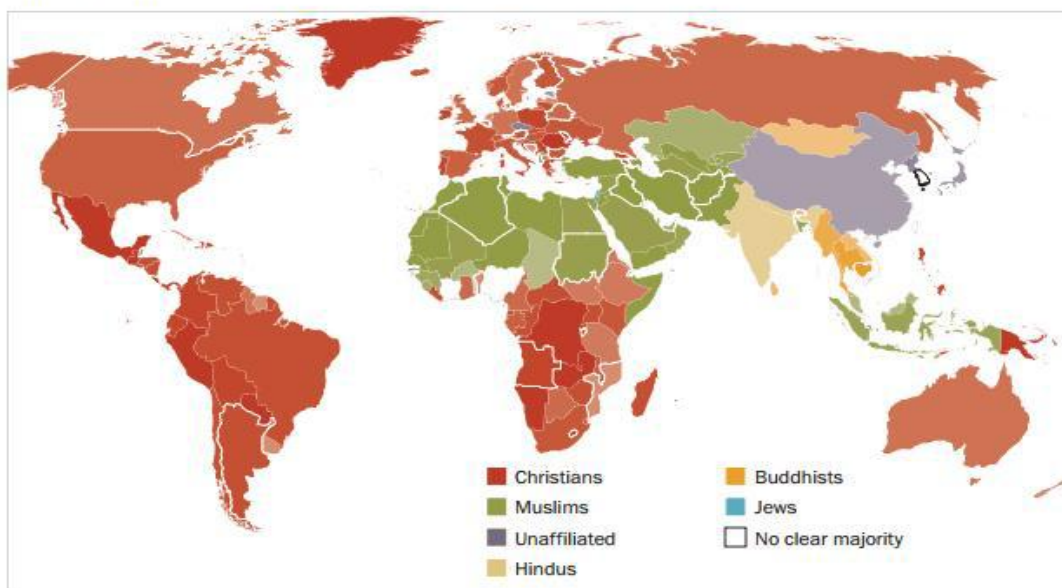
Η κυριαρχία του Χριστιανισμού σε παγκόσμιο επίπεδο ως μια από τις πιο σημαντικές μονοθεϊστικές θρησκείες, περιλαμβάνει τις εκκλησίες των Ρωμαιοκαθολικών, Προτεστάντων, Ορθόδοξων, κ.λπ. Στο Γράφημα 1 που ακολουθεί, με κόκκινο χρώμα αποτυπώνονται οι χώρες στις οποίες ο Χριστιανισμός αποτελεί επικρατούσα θρησκεία. Σύμφωνα με το Ερευνητικό Κέντρο Pew Research Center (2012), ποσοστό 32% , σχεδόν 2.18 δισεκατομμύρια άνθρωποι, αριθμός που αντιστοιχεί σε έναν στους τρεις κατοίκους του πλανήτη, πιστεύουν σε κάποιο **χριστιανικό δόγμα**, ενώ υπολογίζεται ότι το 2020 θα φτάσει στους 2.550.714.000 πιστούς,

αντιπροσωπεύοντας το 33,3% του παγκόσμιου πληθυσμού (Μοίρα, 2008, σελ.152-166). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι εκατό χρόνια πριν, ο χριστιανικός πληθυσμός αντιστοιχούσε στο 35% του παγκόσμιου πληθυσμού. Μεγάλη διαφοροποίηση των στοιχείων παρατηρείται και ως προς τη γεωγραφική εξάπλωση των χριστιανών καθώς πριν εκατό χρόνια, το 93% των Χριστιανών ζούσε στην Αμερική και την Ευρώπη, φτάνοντας σήμερα στο 63%.

Γράφημα 1: Πλειοψηφία Θρησκειών ανά χώρα

Majority Religion, by Country

Countries are colored according to the majority religion. Darker shading represents a greater prevalence of the majority religion.

Nine countries have no clear religious majority: Guinea Bissau, Ivory Coast, Macau, Nigeria, Singapore, South Korea, Taiwan, Togo and Vietnam. There are no countries in which adherents of folk religions make up a clear majority. There are also no countries in which followers of other religions (such as Bahai's, Jains, Sikhs, Shintoists, Taoists, followers of Tenrikyo, Wiccans or Zoroastrians) make up a clear majority.

Pew Research Center's Forum on Religion & Public Life • Global Religious Landscape, December 2012

Τις αλλαγές αυτές πιθανότατα προκάλεσαν:

1. Η ραγδαία αύξηση του πληθυσμού στις χώρες του τρίτου κόσμου που είχε ως επακόλουθο την αύξηση και του χριστιανικού πληθυσμού σ' αυτές.
2. Το ιεραποστολικό έργο.
3. Η μετανάστευση στις ευρωπαϊκές χώρες πολλών μουσουλμάνων.

Σήμερα σύμφωνα με στοιχεία της Pew Research Report (2011), η **Ορθόδοξη** εκκλησία φτάνει στα 260 εκατομμύρια Χριστιανών αντιπροσωπεύοντας το 12% του παγκόσμιου χριστιανικού πληθυσμού. Η Ευρώπη συμπεριλαμβανομένης και της Ρωσίας συγκεντρώνει το 76% του **Παγκόσμιου Ορθόδοξου Πληθυσμού** με τους εννέα στους δέκα Ορθόδοξους χριστιανούς παγκοσμίως να κατοικούν στα δέκα

κράτη με τον μεγαλύτερο Ορθόδοξο πληθυσμό (βλέπε Πίνακα 3.1, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ, Σωτηρόπουλος (2013)).

3.1.2 Η διεθνής ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού

Ο θρησκευτικός τουρισμός και οι δυνατότητες ανάπτυξής του απασχολούν έντονα τις εθνικές τουριστικές πολιτικές και τους καθ' ύλη αρμόδιους φορείς διεθνώς, όπως, η Ευρωπαϊκή Ένωση, η UNESCO κ.λ.π. (Λύτρας, 2001, σελ.17).

Πολλά είναι τα κράτη που αντιλαμβάνομενα τη σημασία της τουριστικής αυτής μετακίνησης για την οικονομία τους, προβάλλουν, τον ιδιαίτερο παραδοσιακό εορτασμό διαφόρων θρησκευτικών εορτών όπως των Χριστουγέννων στη Γερμανία, τη Γαλλία, την Ιταλία, ή του Πάσχα ή του Corpus Cristi ή εορτών της Θεοτόκου στις 15 Αυγούστου & 8 Σεπτεμβρίου (Μοίρα, 2008, σελ.152-166). Κάθε χρόνο από τις χιλιάδες επισκεπτών στους ιερούς τόπους συντηρείται ένας μεγάλος αριθμός επαγγελματιών όπως, τουριστικοί πράκτορες, ξενοδόχοι, αεροπορικές εταιρείες, μικροπωλητές αντιγράφων και ιερών αντικειμένων και γενικά άτομα που καλύπτουν με κάθε τρόπο τις ανάγκες των πιστών. Η εμπορευματοποίηση της θρησκείας σε κάποιες περιπτώσεις φτάνει στη χυδαιότητα ενώ σε κάποιες άλλες η ανάγκη κάλυψης των αναγκών των επισκεπτών ασκεί ασφυκτικές πιέσεις στη βελτίωση υποδομών, εστίασης, αναψυχής, δίκτυα μεταφορών κ.λ.π. Η έντονη οικονομική δραστηριότητα που συνοδεύει την ανάγκη για προσκύνημα, έχει ως αποτέλεσμα πολλές επιχειρήσεις να εξειδικεύονται στο θρησκευτικό-προσκυνηματικό τουρισμό. Αρκετά τουριστικά γραφεία σ' ολόκληρο τον κόσμο δραστηριοποιούνται στη διοργάνωση ταξιδιών σε περιοχές με έντονο θρησκευτικό ενδιαφέρον (Μοίρα, 2008, σελ.97-112). Προσφέρουν πακέτα εκδρομών σε περιοχές όπου η παράδοση έχει καταγράψει εμφανίσεις της Παναγίας, διοργανώνουν εκδρομές αναζήτησης της πίστης, όπως για παράδειγμα των Πρεσβυτεριανών στη Σκοτία και την Αγγλία, ή των Λουθηριανών στη Γερμανία και τη Σκανδιναβία άλλα και περιηγήσεις σε τόπους ιερούς που συνδέονται με τη Βίβλο. Ακόμα και κρουαζιέρες οργανώνονται για προσκύνημα στα βήματα του Απόστολου Παύλου τονίζοντας ότι είναι προσιτές σε κάθε χριστιανό που επιθυμεί να νοιώσει μια μοναδική χριστιανική εμπειρία. Ανάλογα ταξίδια διοργανώνουν ενορίες και θρησκευτικές εκκλησιαστικές οργανώσεις (Λύτρας, 2001, σελ.17). Είναι παρατηρημένο ωστόσο ότι η ζήτηση προς θρησκευτικούς τόπους

αυξάνεται την εποχή των επίσημων εορτασμών. Σχετικό είναι το παράδειγμα που αφορά στον Καθεδρικό ναό στο Santiago de Compostela , όπου ο αριθμός των επισκεπτών το ιερό έτος 1999 έφτασε στις 154.613 ενώ το προηγούμενο έτος ήταν μόλις 30.126 (Μοίρα, 2008, σελ.152-166).

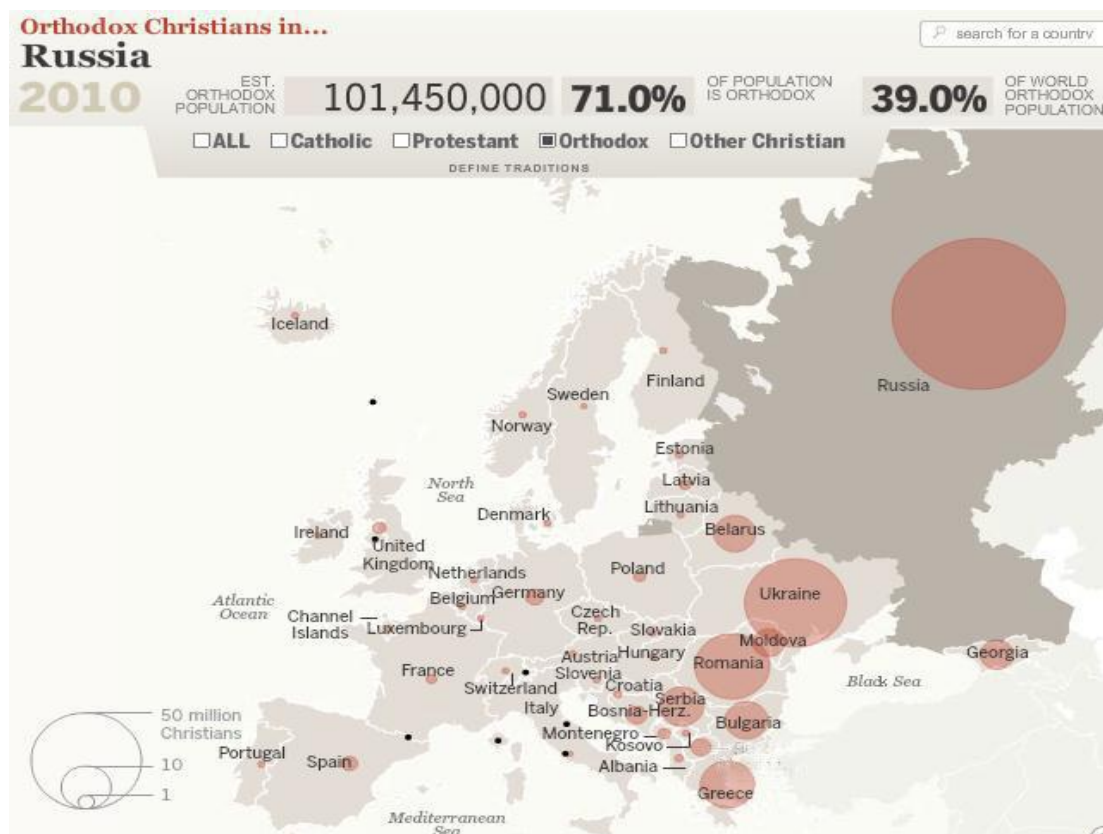
3.1.3 Η δυναμική των αναδυόμενων θρησκευτικών αγορών Ρωσίας και Κίνας

Η αυξητική τάση στον αριθμό των ταξιδιών για την Κίνα και τη Ρωσία με ποσοστά 26% και 12% αντίστοιχα, για την περίοδο 2012-2013 σύμφωνα με τη Μελέτη 144/2015, του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, αποτελούν στοιχεία που αποδεικνύουν τη σημασία της Κινεζικής και της Ρωσικής αγοράς για το παρόν και το μέλλον του παγκόσμιου τουρισμού (Βαγιονής & Σκούλτσος, 2015, σελ.12). Θα πρέπει επίσης να εκτιμηθεί ότι τέσσερις στους δέκα Ορθόδοξους Χριστιανούς ανά τον κόσμο κατοικούν στη Ρωσία, όπως αποτυπώνεται (κόκκινες επισημάνσεις) στο Γράφημα 2 (Pew Research Center's Report on Religion and Public Life, 2011).

Αναφορικά δε με τη γεωγραφική κατανομή των Χριστιανών σε παγκόσμιο επίπεδο η Ρωσία φιλοξενεί τον μεγαλύτερο σε απόλυτο μέγεθος χριστιανικό πληθυσμό στην Ευρώπη. Αγγίζει τα 105 εκατομμύρια, αντιπροσωπεύοντας το 19% των Χριστιανών της Ευρώπης και το 5% των Χριστιανών παγκοσμίως, αποτελώντας παράλληλα τον τέταρτο μεγαλύτερο (σε απόλυτα μεγέθη) χριστιανικό πληθυσμό στον κόσμο. Το 71% του συνολικού πληθυσμού της είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι και συγκεκριμένα σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας φτάνει στους 101.450.000, αριθμός που αντιστοιχεί στο 39% του παγκόσμιου Ορθόδοξου πληθυσμού.

Το γεγονός αυτό αποτελεί αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό των προοπτικών του εισερχόμενου προσκυνηματικού τουρισμού από τη Ρωσία προς την Ελλάδα. Επίσης τα τελευταία χρόνια αποτελεί την δεύτερη ταχύτερα αναπτυσσόμενη αγορά τουρισμού μετά την Κίνα.

Γράφημα 2 : Ορθόδοξος Χριστιανικός Πληθυσμός της Ρωσίας το 2011

Σύμφωνα με την ETC (2010) ο κύριος όγκος των Ρώσων τουριστών προέρχεται από τη μεσαία τάξη, προτιμούν το μοντέλο του τουρισμού «ήλιος και θάλασσα» σε θερμά κλίματα και παρουσιάζουν την τάση να συνδυάζουν το θρησκευτικού τύπου διακοπών με επίσκεψη σε αξιοθέατα και τουρισμό ευεξίας. Επιλέγουν τα «all inclusive» πακέτα διακοπών, διάρκειας περίπου δέκα ημερών με βασική περίοδο πραγματοποίησης ταξιδιού τους θερινούς μήνες. Τα τελευταία χρόνια μάλιστα αυξάνεται με αλματώδεις ρυθμούς ο αριθμός των Ρώσων προσκυνητών, που επισκέπτονται την Ελλάδα, στο πλαίσιο οργανωμένων ταξιδιών, με αποκλειστικό στόχο να δουν από κοντά σημαντικά θρησκευτικά μνημεία της χώρας, αλλά και να προσκυνήσουν ιερά λείψανα. Από στοιχεία του HATTA, προκύπτει ότι περίπου 500.000 Ρώσοι τουρίστες κάθε χρόνο επισκέπτονται θρησκευτικά μνημεία, στο πλαίσιο των διακοπών τους στην Ελλάδα. Οποσδήποτε οι πολιτικοοικονομικές εξελίξεις, εξαιτίας της ενδεχόμενης οικονομικής αστάθειας, έχουν μειώσει σημαντικά την προθυμία των Ρώσων τουριστών για πραγματοποίηση ταξιδιών. Η έρευνα του Pew Research Report (2011), αποδεικνύει ότι ενώ το 1910 η Ευρώπη συγκέντρωνε το 66,3% του παγκόσμιου χριστιανικού πληθυσμού, το 2010 μόνο το ¼ των Χριστιανών του κόσμου κατοικούσαν σε ευρωπαϊκές χώρες ενώ σύμφωνα με μελέτη του ΚΕΠΕ

(2015, σελ.17), η περιοχή της Ασίας και του Ειρηνικού κάλυπτε το 13%. Η ίδια έρευνα αναφέρει ότι 208 εκατομμύρια παγκοσμίως ζουν σε χώρες όπου οι Χριστιανοί αποτελούν θρησκευτική μειονότητα. Παράδειγμα αποτελεί, η Κίνα, ως η πιο πολυπληθής χώρα του κόσμου, η οποία όπως υποστηρίζει η Αλμπάνη (2014, σελ.71) σύμφωνα με στοιχεία της Word Bank, το 2014 φιλοξενούσε τον έβδομο κατά σειρά μεγαλύτερο χριστιανικό πληθυσμό παγκοσμίως, των 67 εκατομμυρίων. Σύμφωνα με τον Κωτούλα (2014), ο εκχριστιανισμός της Κίνας αποτελεί εξέλιξη, η οποία σε μεγάλο βαθμό οφείλεται στην αποδοχή της καπιταλιστικής οικονομίας της αγοράς καθώς και στο ότι οι επεκτεινόμενες χριστιανικές κοινότητες τις τελευταίες δεκαετίες λειτουργούν αφενός ως παράγοντες κοινωνικής συνοχής σε ένα μεταβαλλόμενο τοπίο κοινωνικών σχέσεων και ιεραρχιών και αφετέρου ως δίκτυα αξιόπιστων επαφών και οικονομικών συναλλαγών. Η εντυπωσιακή διάδοση του Χριστιανισμού επήλθε μετά τη στροφή της Κίνας προς την ελεύθερη οικονομία, τον καπιταλισμό και την χαλάρωση του κοινωνικού ελέγχου. Σήμερα στην Κίνα του 1,3 δισεκατομμυρίου κατοίκων υπάρχουν 70 εκατομμύρια χριστιανοί. Από το 1995 η πορεία του κινέζικου εξερχόμενου τουρισμού παρουσιάζει σταθερά ανοδική πορεία, γεγονός που επιβεβαιώνει το σημαντικό ρόλο της στις μεταβολές της τουριστικής ζήτησης σε παγκόσμιο επίπεδο. Στον Πίνακα 3.2 αποτυπώνεται χρονολογικά ο αριθμός του χριστιανικού πληθυσμού στην Κίνα σύμφωνα με στοιχεία του Κωτούλα (2014).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2 : ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΑ Ο ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΣΤΗΝ ΚΙΝΑ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΙΝΑΣ I	
ΠΕΡΙΟΔΟΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ (χιλιάδες)
1700	300
1949	1.000-2.000
2010	65.000-70.000

Πηγή: D. Aikman, *Jesus in Beijing: How Christianity Is Transforming China and Changing the Global Balance of Power*, Washington DC: Regnery, 2006

Η εκτίμηση δημογραφικών προβολών είναι ότι το ποσοστό των Χριστιανών στην Κίνα θα σημειώσει έντονη αύξηση κατά τις επόμενες δεκαετίες, φτάνοντας τα επόμενα 30 έτη στο 20-30% επί του συνολικού πληθυσμού της παρά το ότι η κομμουνιστική Κίνα σύμφωνα με τον Κωτούλα (2014) παραμένει επίσημα αθεϊστική χώρα. Σύμφωνα με τον Φενγκάνγκ Γιανγκ (2014), συγγραφέα του βιβλίου «Η θρησκεία στην Κίνα: Επιβίωση και αναγέννηση στο κομμουνιστικό καθεστώς» η ανάδειξη της Κίνας το 2030 σε πρώτη χριστιανική χώρα του κόσμου θα φέρει

τεκτονικές αλλαγές στον κόσμο φτάνοντας στους 250 εκατομμύρια πιστούς περίπου. Αξιοσημείωτη είναι η αύξηση των διαθέσιμων εισοδημάτων, η μείωση των περιορισμών ως προς τα ταξίδια εξωτερικού και η ανατίμηση του κινέζικου νομίσματος που προκάλεσαν τον οκταπλασιασμό των δαπανών για τον τουρισμό τα τελευταία 12 χρόνια (Βαγιονής & Σκούλτσος, 2015, σελ.21). Το 2013, η Κίνα ενίσχυσε τη θέση της στις παγκόσμιες δαπάνες τουρισμού, αγγίζοντας τα 129 δισεκατομμύρια δολάρια. Το προφίλ των κινέζων τουριστών έχει το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό ότι είναι νεότεροι σε ηλικία και παρουσιάζουν την τάση να ταξιδεύουν με την οικογένεια με πιο διαδεδομένη την οργάνωση ταξιδιού μέσω ταξιδιωτικών πακέτων (Βαγιονής & Σκούλτσος, 2015, σελ.23). Αξίζει να σημειωθεί ότι στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ(2015) για τα έτη 2013-2014 παρουσιάζουν αύξηση κατά απόλυτες τιμές, 2,0% στις αφίξεις και 0,6% στις διανυκτερεύσεις τουριστών από τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας στη χώρα μας.

3.2 Ο θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα

Η Ελλάδα, σύμφωνα με την ιστοσελίδα Newsroom(2012), χάρη στην πλούσια θρησκευτική και πολιτιστική της κληρονομιά διεκδικεί σημαντικό κομμάτι της «πίτας» στη δυναμική μιας παγκόσμιας αγοράς 3 δισ. Ανθρώπων. Είναι γεγονός ότι ο θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα παρουσιάζει αξιοσημείωτη ανάπτυξη εξαιτίας του έντονου θρησκευτικού αισθήματος που διαθέτουν οι Έλληνες καθώς και της διαχρονικής σύνδεσής τους με την ορθόδοξη χριστιανική πίστη. Πλήθος βυζαντινών και μεταβυζαντινών ναών, τοιχογραφιών, εικόνων με ανεκτίμητη αξία, συνιστούν την πολιτιστική κληρονομιά αυτής της χώρας προσελκύοντας το ενδιαφέρον των προσκυνητών και των θρησκευτικών τουριστών. Ο θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα έχει τις ρίζες του πολύ πίσω στους αιώνες, τότε που οι αρχαίοι Έλληνες ταξίδευαν στα ιερά, στα μαντεία και στους ναούς για λατρευτικούς λόγους ζητώντας τη μεσολάβηση των θεών για την επίλυση των προβλημάτων τους (Βασιλάκη, 2015, σελ.17-18). Σύμφωνα με τον Casson (1994) αριθμητικά καμία άλλη κατηγορία ταξιδιωτών στην αρχαιότητα δεν μπορούσε να συγκριθεί με τα πλήθη που μετακινούνταν κατά τις πανελλήνιες εορτές (Αλμπάνη, 2014, σελ.94). Πολυάριθμα είναι τα μοναστήρια που κρύβουν πολύτιμους θησαυρούς και ιερά κειμήλια, έτοιμα να υποδεχθούν τον επισκέπτη που επιθυμεί να βιώσει την πνευματικότητα και να τον

κάνουν να αισθανθεί ότι μιλά με το Θεό, λόγω του συγκλονιστικού φυσικού περιβάλλοντος στο οποίο αρκετά από αυτά είναι κτισμένα.

Η Ελλάδα εκτός από τα θρησκευτικά μνημεία που είναι ενταγμένα στον κατάλογο της UNESCO, διαθέτει τεράστιο θρησκευτικό πλούτο που συναντώνται σε σπουδαία θρησκευτικά κέντρα της χριστιανοσύνης διάσπαρτα στον ελληνικό χώρο (Μοίρα, 2009, σελ.164). Αποτελούν σημαντικό πόλο έλξης τόσο των ειδικών επιστημόνων όσο και των απλών πολιτών, που μπορούν να συνδυάσουν την απόλαυση των τουριστικών αυτών προορισμών με την επίσκεψη σε χώρους με μεγάλο ιστορικό ενδιαφέρον (Πουλάκη & Λαγός, 2011, σελ.5-6).

Απειράριθμα είναι τα ταξίδια που διοργανώνονται κάθε χρόνο με κατεύθυνση δημοφιλείς θρησκευτικούς προορισμούς ιδιαίτερα σε επίπεδο τοπικών κοινωνιών μέσω των μητροπόλεων και των ενοριών. Σύμφωνα με στοιχεία του Συνδέσμου των εν Ελλάδι Τουριστικών και Ταξιδιωτικών Γραφείων (HATTA) ο θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα με τους 250-280 τόπους θρησκευτικού ενδιαφέροντος, είναι κατά το 85% εσωτερικός. Οι εισροές από το εξωτερικό έλκονται κυρίως από τα διάσημα θρησκευτικά μνημεία που περιλαμβάνονται στο χάρτη της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO. Αφορούν κυρίως σε Δυτικό Ευρωπαίους και Αμερικανούς υψηλού μορφωτικού επιπέδου. Από οικονομικής απόψεως τα θρησκευτικά ταξίδια αποτελούν σημαντικό πόρο εσόδων και τόνωσης των εισοδημάτων της τοπικής κοινωνίας η οποία κατά βάση αποκτά εισοδήματα από αγροτικές εργασίες. Τα θρησκευτικά ταξίδια στον ελληνικό χώρο είναι σύντομα λόγω των μικρών αποστάσεων και δεδομένου του πνευματικού τους χαρακτήρα, δεν είναι ιδιαίτερα πολυδάπανα στην κάλυψη βιολογικών αναγκών και μάλιστα για τα χαμηλά εισοδηματικά στρώματα αποτελούν ένα είδος εύκολης διαφυγής που συνδυάζει το πνευματικό στοιχείο με τη σύντομη απόδραση σε περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται το φαινόμενο να συρρέουν σε μοναστήρια και ιερά προσκυνήματα πλήθη πιστών αλλά και άλλοι επισκέπτες που προηγούμενα ήταν αδιάφοροι ή και αρνητικοί απέναντι στο μοναχισμό ή την Εκκλησία μαρτυρώντας την έμπνευση ανανέωσης και το διαφορετικό νόημα που προσδίδουν στη ζωής τους. Πολλοί είναι οι Έλληνες που τα Σαββατοκύριακα περιοδεύουν στην ελληνική ύπαιθρο αναζητώντας την ευλάβεια και την θρησκευτική κατάνυξη που προσφέρουν τα μοναστήρια. Σε κάποιες περιοχές μάλιστα, όπως στη Σύρο και την Τήνο, συνυπάρχουν κτίσματα μεγάλου αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος και μνημεία λατρείας διαφορετικών θρησκειών, αποδεικνύοντας την

πολυπολιτισμικότητα του ελληνικού τόπου. Σημαντικό πόλο έλξης επισκεπτών αποτελούν επίσης οι θρησκευτικές εκδηλώσεις και τα θρησκευτικά πανηγύρια στη χώρα μας τα οποία λειτουργούν ως μια ευκαιρία προσέλκυσης τουριστών, οι οποίοι θα συμμετάσχουν αναπόφευκτα και ανεξάρτητα από το αν το κίνητρο μετακίνησής τους είναι το προσκύνημα. Η κατανομή θρησκευτικών δραστηριοτήτων όπως εορτές, πανηγύρεις, κ.λπ. είναι ένα πλεονέκτημα που ευνοεί την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Η διάρκεια του ταξιδιού καθορίζεται από το θρησκευτικό χαρακτήρα των επισκέψεων και την ηλικία των συμμετεχόντων.

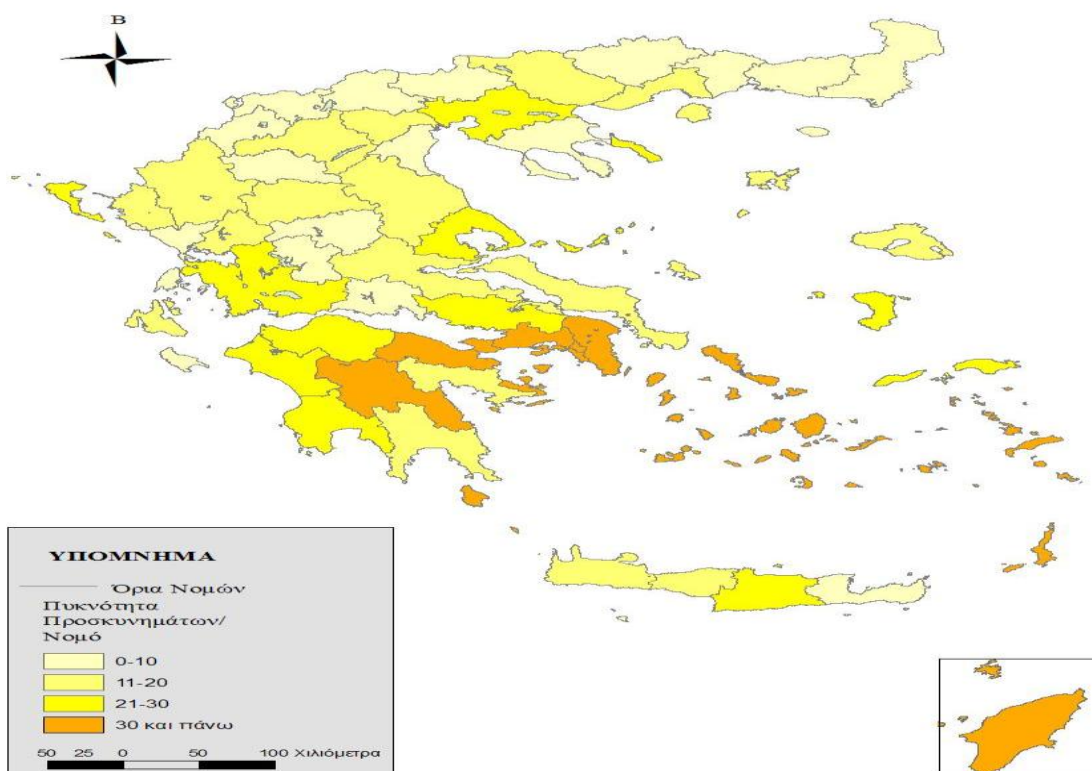
Από βιβλιογραφική έρευνα και μια Σειρά Ερευνητικών Εργασιών Πολύζος (2010), διακρίνουμε τα παρακάτω βασικά χαρακτηριστικά του ελληνικού θρησκευτικού τουρισμού:

- Παρά την ομαλή κατανομή τουριστικών επισκεπτών με θρησκευτικά κίνητρα όλη τη διάρκεια του έτους, παρουσιάζεται σχετική αύξηση τους θερινούς μήνες, προφανώς λόγω «συμπληρωματικής» λειτουργίας των λοιπών μορφών τουρισμού.
- Μπορεί να ενισχύει σημαντικά το περιφερειακό εισόδημα και την περιφερειακή ανάπτυξη εφόσον βέβαια αξιοποιηθεί επαρκώς.
- Στις περιπτώσεις που αποτελεί αυτοτελή μορφή τουρισμού η παραμονή των θρησκευτικών τουριστών στην περιοχή προορισμού έχει σχετικά μικρή διάρκεια σε διαφορετικές εποχές του χρόνου.
- Η ανταπόκριση των τοπικών κοινωνιών σε αυτή τη μορφή τουρισμού είναι θετική, γεγονός το οποίο αποτελεί επί πλέον πλεονέκτημα για την περαιτέρω ανάπτυξή του.
- Η γενικότερα για το θρησκευτικό τουρισμό υπάρχει η αντίληψη της μη επαρκούς αξιοποίησης και προβολής της πολιτιστικής κληρονομιάς και ειδικά των θρησκευτικών μνημείων ώστε να υπάρχει διεθνή εμβέλεια και αναγνωρισιμότητα σ' αυτά.
- Οι επισκέπτες των θρησκευτικών μνημείων διαφέρουν ηλικιακά από τις άλλες μορφές γενικού ή εναλλακτικού τουρισμού καθώς υπερτερούν τα ποσοστά των μεγάλων ηλικιών.

3.2.1 Τα χαρακτηριστικά, η δυναμική και οι εξελίξεις του εισερχόμενου θρησκευτικού τουρισμού

Επίσημη στατιστική καταγραφή της επισκεψιμότητας των θρησκευτικών χώρων, την προέλευση των επισκεπτών, τις αποστάσεις μετακίνησής τους, τη χρονική περίοδο επίσκεψης, την ηλικία τους, τα μορφωτικά και άλλα χαρακτηριστικά τους που θα βοηθούσαν στην ανάλυση του φαινομένου δεν υπάρχουν παρά μόνο ενδείξεις, οι οποίες δημιουργούν δυσκολίες στην καταμέτρηση και αξιολόγηση των θρησκευτικών τουριστικών μετακινήσεων (Πουλάκη & Λαγός, 2013, σελ.5), (βλέπε Πίνακας 3.3 ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II, προσκυνήματα ανά νομό και γεωγραφική θέση του ταξιδιωτικού οδηγού του ΕΟΤ για τον Θρησκευτικό τουρισμό στην Ελλάδα (Πολύζος, 2010, σελ.203-222)). Στο Γράφημα 3 που ακολουθεί, δίνεται η κατανομή των θρησκευτικών μνημείων στον ελληνικό χώρο.

Γράφημα 3: Πυκνότητα προσκυνημάτων της Ελλάδας ανά νομό

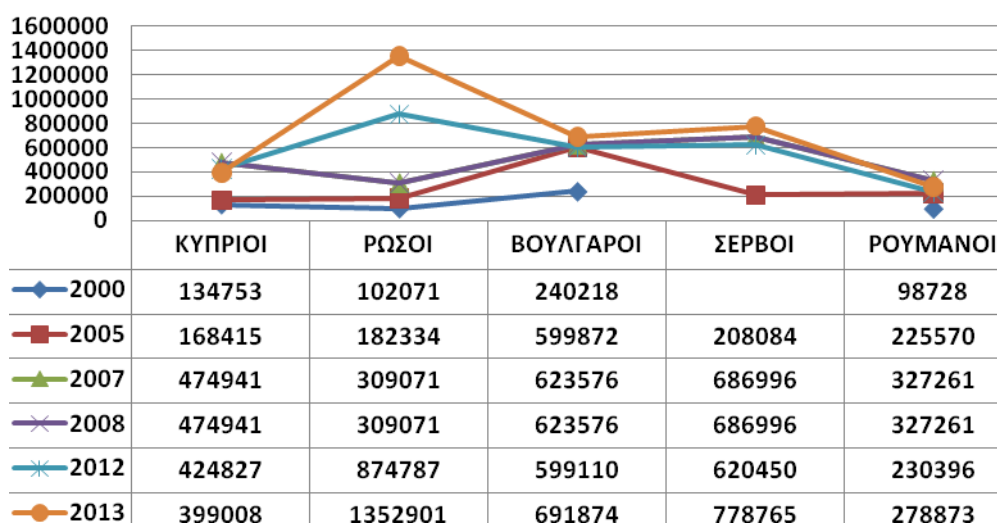
Σχεδόν όλοι οι νομοί έχουν θρησκευτικούς πόρους, γεγονός που δημιουργεί προϋποθέσεις ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού. Πιο συγκεκριμένα οι νομοί με το μεγαλύτερο αριθμό προσκυνημάτων είναι, της Αττικής, Δωδεκανήσου, Κυκλάδων

και Κορινθίας ενώ με τον μικρότερο Ροδόπης, Δράμας, Γρεβενών, και Κιλκίς (Πολύζος, 2010, σελ.203-222).

Χαρακτηριστικό του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα είναι ότι, το 85% των επισκεπτών, σύμφωνα και με τον Σύνδεσμο των εν Ελλάδι Τουριστών και Ταξιδιωτικών Γραφείων ΗΑΤΤΑ, Πουλάκη & Λαγός (2013, σελ.7) προέρχεται από το εσωτερικό, ενώ οι επισκέπτες από τις χώρες του εξωτερικού προέρχονται κυρίως από ορθόδοξες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, όπως Ρωσία, Ρουμανία, Σερβία, Βουλγαρία, Κύπρο (Αλμπάνη,2014, σελ.99). Σημαντικός είναι επίσης και ο αριθμός των δυνητικών επισκεπτών της ελληνικής ομογένειας από τις δυτικές και βόρειες ευρωπαϊκές χώρες, Αμερική, Αυστραλία, Αφρική που πραγματοποιεί ταξίδια θρησκευτικού σκοπού αποκλειστικά ή και σε συνδυασμό με άλλες μορφές τουρισμού στη χώρα μας. Τα τελευταία χρόνια τα θρησκευτικά μνημεία της Ελλάδος έλκουν προσκυνητές από χώρες της Ασίας που έχουν παράδοση στη θρησκευτική λατρεία, όπως για παράδειγμα η Κίνα που θεωρείται ανερχόμενη δύναμη στον παγκόσμιο τουρισμό. Ειδικότερα, στον ιστότοπο της Εκκλησίας της Ελλάδος σε σχετικές αναφορές οι Κινέζοι καλύπτουν το 10% της επισκεψιμότητας (Καριμάλη, 2013).

Στον Γράφημα 4 αποτυπώνεται η συνεχής και εντυπωσιακή αύξηση τουριστών από χώρες που αποτελούν δυνητική τουριστική αγορά θρησκευτικού-προσκυνηματικού τουρισμού για την Ελλάδα.

Γράφημα 4: ΑΦΙΞΕΙΣ ΟΜΟΘΡΗΣΚΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΕΤΗ 2000-2013

Πηγή: Έρευνα Συνόρων της Τράπεζας της Ελλάδος (ΣΕΤΕ,2013)

Στην Ελλάδα όπως και τον υπόλοιπο δυτικό κόσμο, ο προσκυνητής αποτελεί έναν ειδικό στόχο της τουριστικής βιομηχανίας, αφού υπολογίζεται ότι οι εγχώριοι μόνο επισκέπτες θρησκευτικών μνημείων ξεπερνούν τις 300.000 κάθε χρόνο. Η πολιτιστική θρησκευτική έκφραση ασκείται όλες τις εποχές του έτους, άλλοτε εντός και άλλοτε εκτός τουριστικής περιόδου. Από στοιχεία του Υπουργείου Εξωτερικών και του ΕΟΤ, προκύπτει ότι οι Έλληνες της διασποράς συνηθίζουν να επισκέπτονται την Ελλάδα και πιο συγκεκριμένα αποτελούν το 20 - 30% του συνόλου της τουριστικής κίνησης στις περιόδους των Χριστουγέννων και του Πάσχα (βλέπε Πίνακα 3.4, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ, επισκέψιμα προσκυνήματα που αποτελούν πόλους έλξης επισκεπτών στην Ελλάδα, σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (ΠΟΤ)).

3.2.2 Θρησκευτικά Προσκυνήματα και Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς στην Ελλάδα

Τα σημαντικότερα θρησκευτικά προσκυνήματα στην Ελλάδα είναι το Άγιο Όρος, η Παναγία της Τήνου, το Σπήλαιο της Αποκάλυψης στην Πάτμο, οι μονές των Μετεώρων, η Παναγία Σουμελά, η Εκατονταφυλιανή στην Πάρο, η Παναγία της Αγιάσου Λέσβου, η Μονή Αγίας Λαύρας, η Μονή του Μεγάλου Σπηλαίου, ο αρχαιολογικός χώρος του Μυστρά, οι μονές Δαφνίου, Οσίου Λουκά, η Νέα Μονή Χίου και πλήθος άλλων προσκυνημάτων και μοναστηριών διάσπαρτα σε όλη την Ελλάδα (βλέπε Πίνακα 3.5, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ).

Η Ελλάδα έχει συνυπογράψει από το 1981 τη Συνθήκη της UNESCO για την προστασία των μνημείων της από κάθε είδους φθορά και καταστροφή, προκειμένου αυτά να κληροδοτηθούν στις γενιές του μέλλοντος. Στον κατάλογο της UNESCO για την Ελλάδα περιλαμβάνονται 17 μνημεία (βλέπε Πίνακα 3.6, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ).

3.3 Η προοπτική του Τουρισμού στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα ο τουρισμός ως συγκροτημένο οικονομικό και κοινωνικό φαινόμενο εμφανίζεται από τη δεκαετία του 1920. Από την πρώτη μεταπολεμική περίοδο προσλαμβάνει μαζικό χαρακτήρα και έκτοτε συνεχώς αυξάνεται με επιταχυνόμενους ρυθμούς (Αυγερινού-Κολώνια, 2000). Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, το

μοντέλο του μαζικού τουρισμού βρίσκεται σε κρίση στον ελληνικό χώρο, ενώ στη δεκαετία του 2000, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης αλλά και των προκλήσεων της παγκοσμιοποίησης, οι στόχοι της τουριστικής πολιτικής επικεντρώνονται στην ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμού, το άνοιγμα σε νέες αγορές, την προώθηση της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης και με την αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της Ελλάδος, στην προσέλκυση τουριστών με υψηλό εισόδημα (Τσάρτας & Λαγός, 2006, σελ.733-761). Παρά ταύτα στην τρέχουσα οικονομική συγκυρία οι Παυλόπουλος (2001), Λαγός (2006), Λαγός & Κωστοπούλου (2011), Τσάρτας (2010), Φουστέρη (2012), Δημητρίου (2005) & Κωστοπούλου (2014), συμφωνούν στο ότι ο τουριστικός τομέας εξακολουθεί να αποτελεί για την ελληνική οικονομία έναν από τους θεμελιώδεις πυλώνες ανάπτυξης και εισροής εσόδων παρά τα προβλήματα της έντονης εποχικότητας, την υπερσυγκέντρωση της τουριστικής δραστηριότητας σε ορισμένους προορισμούς, την ανεπαρκή διαφοροποίηση των προσφερόμενων τουριστικών προϊόντων, την έλλειψη των αναγκαίων προδιαγραφών για την ανάπτυξη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, την ανυπαρξία συγκεκριμένου προγράμματος ενίσχυσης του εσωτερικού τουρισμού, την ελλιπή ανάπτυξη των γενικών υποστηρικτικών υποδομών και του τεχνολογικού εκσυγχρονισμού του ελληνικού τουριστικού κλάδου.

Σε έρευνα της εταιρείας «Στόχασις» Σύμβουλοι Επιχειρήσεων Α.Ε. που δημοσιεύτηκε στη Ναυτεμπορική (2012), αναφέρεται ότι, «Η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας έχει φέρει πολλές αλλαγές στον κλάδο του τουρισμού. Κατά την τελευταία δεκαετία έχει επέλθει περιορισμός των παραδοσιακών υπηρεσιών τουριστικών γραφείων και tour operators καθώς όλο και περισσότερες ταξιδιωτικές συναλλαγές πραγματοποιούνται μέσω του διαδικτύου».

Σύμφωνα με τον Τσιμπλάκη (2012), τα ποσοστά συναλλαγών που πραγματοποιούνται διαδικτυακά και αφορούν σε ταξιδιωτικά προϊόντα διαρκώς μεγαλώνουν. Στην Ελλάδα το μεγαλύτερο ποσοστό της ζήτησης ταξιδιωτικών υπηρεσιών αφορά τον εισερχόμενο τουρισμό με το ρυθμό μεταβολής των αφίξεων από τις ευρωπαϊκές χώρες να παρουσιάζει σημαντικές διακυμάνσεις. Η ίδια έρευνα εξετάζοντας τις προοπτικές του κλάδου των τουριστικών - ταξιδιωτικών γραφείων στον ελληνικό χώρο καταλήγει στο ότι η τάση που καταγράφεται αναμένεται να έχει θετική επίδραση στον κλάδο, παρά τις δύσκολες οικονομικές συνθήκες. Στην Ελλάδα σήμερα δραστηριοποιούνται περίπου 3.000 τουριστικά γραφεία εκ των οποίων το

35% της αγοράς κατέχουν οι 10 μεγαλύτερες εταιρείες του κλάδου (βλέπε Πίνακα 3.7, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ).

Έρευνα του ΙΤΕΠ (2013) για τις εξελίξεις στον Τουρισμό στις χώρες που επλήγησαν περισσότερο από την οικονομική κρίση και εφάρμοσαν πολιτικές λιτότητας καταλήγει ότι οι κάτοικοι περιόρισαν τα ταξίδια τους προς το εξωτερικό.

Ωστόσο, σύμφωνα με όμοια του ΙΤΕΠ-ΞΕΕ (2014) εκτιμάται ότι η ανοδική πορεία του ελληνικού τουρισμού που σημειώθηκε τα έτη 2014 και 2015 θα συνεχιστεί και το 2016 παρά την πρόσκαιρη επιβράδυνση που παρατηρήθηκε από τον Ιούλιο του 2015 εξαιτίας των κεφαλαιακών περιορισμών. Οι εξελίξεις αυτές θα τροφοδοτήσουν τη μεγέθυνση της συμβολής του τουρισμού ως μοχλού ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας. Κατά συνέπεια θα πρέπει όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς, δημόσιοι και ιδιωτικοί, να ενεργήσουν ανάλογα ώστε να συμβάλουν στην περαιτέρω βιώσιμη ανάπτυξη του ανθεκτικού αυτού κλάδου της ελληνικής οικονομίας.

Αλλά και στο Δελτίο Οικονομικών Εξελίξεων (2015) της Διεύθυνσης Οικονομικών Μελετών της Alpha Bank (2015), σημειώνεται ότι ο τομέας των υπηρεσιών συνολικά στήριξε την οικονομική δραστηριότητα της Ελλάδος και συνέβαλε κατά 1,2 ποσοστιαίες μονάδες στη μεταβολή της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας στο εννεάμηνο του 2015. Αξιόλογη ήταν η άνοδος που καταγράφηκε για τις υπηρεσίες, που συνδέονται με την τουριστική δραστηριότητα. Εξίσου σημαντική ήταν σύμφωνα με το δημοσίευμα η ανθεκτικότητα που έδειξε ο τουρισμός, ακόμη και μετά την επιβολή των κεφαλαιακών περιορισμών αποτελώντας τον στυλοβάτη της οικονομίας μέσα στη κρίση. Ο ελληνικός τουρισμός ανταποκρίθηκε με επιτυχία στη ζήτηση υψηλής ποιότητας υπηρεσιών τα τελευταία χρόνια χάρις την ισχυρότατη υποδομή μετά τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων. Επισημαίνεται ωστόσο ότι η πορεία του κλάδου στην επόμενη διετία ενέχει σημαντικούς κινδύνους και ότι με την αύξηση του όγκου των παρεχόμενων υπηρεσιών η παρουσία φθινουσών αποδόσεων κλίμακας αποτελεί εύλογη εξέλιξη. Πιο συγκεκριμένα παρατηρείται ήδη, μείωση της μέσης δαπάνης ανά ταξίδι όπως και άνοδος της τρομοκρατίας σε διεθνές επίπεδο η οποία μπορεί να προκαλέσει τη γενικότερη μείωση των αφίξεων τουριστών τόσο στον ελληνικό χώρο όσο και σε ανταγωνίστριες χώρες. Επιπλέον, αναφέρει ότι, ανάλογες επιπτώσεις μπορεί να επιφέρει και άνοδος των μεταναστευτικών ροών μέσω της Ελλάδος οδηγώντας στην αποδυνάμωση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος διεθνώς. Ωστόσο, δύναται και να αποσπάσει σημαντικό μερίδιο αγοράς από

ανταγωνίστριες χώρες που πιθανότατα θίγονται περισσότερο από την προσφυγική κρίση, τρομοκρατικές ενέργειες ή εμπλέκονται σε διπλωματικές εντάσεις. Κλείνοντας, για το μέλλον της ελληνικής οικονομίας, το δημοσίευμα επισημαίνει ότι η τόνωση της συνολικής προσφοράς αγαθών και υπηρεσιών μέσω της αναδιάρθρωσης του επιχειρηματικού τομέα και της πλήρους αποκατάστασης των συνθηκών ρευστότητας είναι ζωτικής σημασίας.

3.3.1 Η προοπτική του Θρησκευτικού Τουρισμού στην Ελλάδα

Η γεωγραφική θέση της Ελλάδος στη Μεσόγειο, η εύκολη πρόσβαση, οι κλιματολογικές συνθήκες με τη μακρά περίοδο ηλιοφάνειας και το ήπιο κλίμα της επιτρέπουν την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στο μεγαλύτερο μέρος του έτους. Κύριο μοχλό στην ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού μπορεί να αποτελέσει ο θρησκευτικο-πολιτιστικός πλούτος της χώρας ως συμπληρωματικός ελκυστικός πόρος σε κάθε τουριστική δραστηριότητα.

Ο κοινωνικός παράγοντας που περιλαμβάνει την φιλόξενη διάθεση των ντόπιων κατοίκων σε συνδυασμό με τη βαθιά θρησκευτική παράδοση μπορεί να προσδώσει στην Ελλάδα το χαρακτήρα του φιλόξενου θρησκευτικού προορισμού.

Ο πολιτικός παράγοντας επίσης συνιστά ένα ασφαλές περιβάλλον για τον προσκυνητή δημιουργώντας θετική εικόνα για το θρησκευτικό τουρισμό στη χώρα μας (Μοίρα, 2009, σελ.172).

Η πρόκληση και οι προοπτικές για τον θρησκευτικό τουρισμό στην Ελλάδα είναι μεγάλη καθώς σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού, αποτελεί το ταχύτερα αναπτυσσόμενο τουριστικό προϊόν από το 2007 και μετά. Αρκεί να σημειώσουμε ότι από τα 17 μνημεία της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς στην UNESCO, τα πέντε αποτελούν περιοχές θρησκευτικού ενδιαφέροντος (Πουλάκη & Λαγός, 2011, σελ.2-8). Άλλωστε, ο τουρισμός αποτελεί βασικό μοχλό υπέρβασης της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα καθώς οι τουρίστες των ανατολικών και θρησκευτικά ορθόδοξων χωρών παρουσιάζουν αύξηση με ραγδαίους ρυθμούς.

Στο πλαίσιο πολιτικής για την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα έχουν σημειωθεί αξιόλογες δράσεις από την Εκκλησία της Ελλάδος, δημόσιους φορείς εμπλεκόμενους στον τουρισμό, την Τοπική Αυτοδιοίκηση αλλά και από ιδιωτικούς φορείς. Αξίζει να σημειωθεί ότι η συνεργασία όλων των φορέων

κρατικών, εκκλησιαστικών ή μη γίνεται ολοένα και πιο επίκαιρη με στόχο την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού (Πουλάκη & Λαγός, 2011, σελ.2-8).

3.3.2 Η συμβολή του θρησκευτικού τουρισμού στην αειφόρο και ενδογενή Περιφερειακή ανάπτυξη

Η αιφορική τουριστική ανάπτυξη σύμφωνα με τον Σφακιανάκη (2000), αναγνωρίζεται ως μια διαδικασία προώθησης του τουρισμού, χωρίς καταστροφή του φυσικού κεφαλαίου του τουριστικού προορισμού, ώστε στο μέλλον να μπορούν να απολαύσουν στον ίδιο βαθμό τους πόρους αυτούς και άλλοι τουρίστες.

Ο Θρησκευτικός τουρισμός εντάσσεται στο πλαίσιο της αειφόρου ανάπτυξης καθώς περιλαμβάνει τη βιωματική γνωριμία των τουριστών με τοπικά έθιμα και παραδόσεις, την επίσκεψη προστατευόμενων φυσικών και πολιτιστικών περιοχών, όπου υπάρχει μια ισορροπία ανάμεσα στο περιβάλλον, την οικονομία και τις κοινωνικές διαστάσεις του τουρισμού. Η ειδική αυτή μορφή τουρισμού δεν εγγυάται εγγενώς βιωσιμότητα και αειφορία αλλά θα πρέπει να συνδυάζεται με την υιοθέτηση φιλικών προς το περιβάλλον και τις τοπικές κοινωνίες πρακτικών. Οι προαναφερόμενες πρακτικές αφορούν στην αναλογία κλινών διανυκτερεύσεων και γευμάτων σε σχέση με τον αριθμό των τουριστών και τα σχετικά έξοδα, τη χρήση ήπιων μορφών ενέργειας στη θέρμανση των ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων, τον περιορισμό της κατανάλωσης του νερού, την ανακύκλωση των απορριμμάτων, τη χρήση φωτισμού χαμηλής ενέργειας, τη χρήση φιλικών προς το περιβάλλον (βιοδιασπώμενων) απορρυπαντικών, την κατανάλωση διατροφικών προϊόντων που προέρχονται από τοπικές βιοκαλλιέργειες και γενικότερα την προστασία της τοπικής χλωρίδας και πανίδας.

Η ενδογενής ανάπτυξη αποτελεί βασικό στοιχείο των αναπτυξιακών πολιτικών η οποία εφαρμόζεται έχοντας στόχο την αξιοποίηση του φυσικού, θρησκευτικού και πολιτιστικού πλούτου αλλά και του ανθρώπινου δυναμικού κάθε περιοχής αποβλέποντας παράλληλα στη συνεχή αποκέντρωση αρμοδιοτήτων από το εθνικό στο τοπικό επίπεδο (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001, σελ.60-63). Βασικές προϋποθέσεις για την ενδογενή ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού σε τοπικό επίπεδο αποτελούν η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στα οφέλη της τουριστικής ανάπτυξης, στη λήψη αποφάσεων που σχετίζεται με την εφαρμογή της αναπτυξιακής διαδικασίας όπως και το σχεδιασμό του προσφερόμενου προϊόντος. Ο θρησκευτικός τουρισμός βρίσκεται μεταξύ των δραστηριοτήτων που μπορούν να ενισχύσουν την προσπάθεια

ανασυγκρότησης μιας τουριστικής περιοχής (απομονωμένες και μειονεκτικές περιοχές) καθώς συγκεντρώνει χαρακτηριστικά που τον αναδεικνύουν σε μοχλό τοπικής και ενδογενούς ανάπτυξης δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας και αποτρέποντας τη μετανάστευση των νέων στα αστικά κέντρα (Αποστολόπουλος και Σδράλη, 2009, σελ.146).

Η ενδογενής ανάπτυξη ενισχύεται και από την ίδια τη φύση του θρησκευτικού τουρισμού καθώς τα βασικά κίνητρα των τουριστών αλλά και τα καταναλωτικά τους πρότυπα αποβλέπουν στην προστασία της κοινωνίας, στην αναζήτηση της αυθεντικότητας, του πολιτισμού και του περιβάλλοντος της περιοχής που επισκέπτονται (Κάβουρα, 2012, σελ.40-41).

Ο θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα καθιστά μια ενδιαφέρουσα μορφή εναλλακτικού τουρισμού, με ιδιαίτερη συμβολή στην ανάπτυξη των μειονεκτικών και λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών της χώρας. Εκτιμά ότι αυτόνομα ή συμπληρωματικά, ο θρησκευτικός τουρισμός, συμβάλει στην ανάπτυξη των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών, ενισχύοντας υποβαθμισμένους ή «εγκαταλειμμένους» παραγωγικούς κλάδους της τοπικής οικονομίας. Επιπλέον στο πλαίσιο της ανυπαρξίας στοιχειώδους οργάνωσης του θρησκευτικού τουρισμού τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο υπογραμμίζει, την ανάγκη συστηματικής καταγραφής και ανάδειξης των θρησκευτικών μνημείων προκειμένου η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού να συμβάλει στην τοπική ανάπτυξη και η Ελλάδα να καταστεί τόπος προορισμού τουριστών των οποίων τα κίνητρα είναι πολυποίκιλα και περισσότερο ποιοτικά (Πολύζος, 2010, σελ.203-222).

3.3.3 Δράσεις της Ελλάδος για την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού

Τα τελευταία χρόνια έχουν αναληφθεί σημαντικές πρωτοβουλίες προσέλκυσης θρησκευτικών τουριστών από χώρες του εξωτερικού. Λεπτομερής αναφορά των πρωτοβουλιών και δράσεων της Ελλάδος για την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού γίνεται στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟ ΠΡΟΦΙΛ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ

4.1 Γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά

Η Περιφερειακή Ενότητα Εύβοιας περιλαμβάνει το ομώνυμο νησί. Αποτελεί μια έκταση που οριοθετεί την Ανατολική Στερεά Ελλάδα, το νησί Σκύρος καθώς και άλλα μικρότερα νησιά κοντά στις ακτές τους. Η Εύβοια είναι το δεύτερο σε έκταση νησί μετά την Κρήτη, στο ελληνικό αρχιπέλαγος, το έκτο μεγαλύτερο της Μεσογείου και το τρίτο μετά την Κύπρο στην ανατολική Μεσόγειο. Ένας φυσικός θησαυρός, στο κέντρο της Ελλάδας που εκτείνεται κατά μήκος των ανατολικών ακτών της Στερεάς Ελλάδας (βλέπε χάρτη ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ). Στην Εύβοια ανήκει και ένας σημαντικός αριθμός βραχονησίδων, όπως οι Πεταλιοί που βρίσκονται έξω από το Μαρμάρι, στο Βορρά τα Λιχαδονήσια, ανοιχτά των Στύρων οι νησίδες και αρκετές ακόμη από την πλευρά του Αιγαίου. Η καθαρή έκταση της νήσου είναι 3.654 τ.χλμ. ενώ η έκταση που διοικητικά και ιστορικά ανήκει στην Εύβοια συμπεριλαμβάνοντας και το ηπειρωτικό τμήμα της ανατολικής Στερεάς Ελλάδος φτάνει στα 4.167,4 τ.χλμ., έκταση που αντιπροσωπεύει το 3,17% της συνολική έκτασης της Ελλάδος. Το μήκος των ακτών του νομού φτάνει τα 863 χλμ. συμπεριλαμβανομένης και της νήσου Σκύρου. Εκτείνεται κατά μήκος της βορειοανατολικής ηπειρωτικής Στερεάς Ελλάδας, από το Μαλιακό κόλπο μέχρι απέναντι από την ακτή της Ραφήνας και είναι χωρισμένη από την κυρίως ελληνική χώρα με τον Ευβοϊκό κόλπο. Το σχήμα της είναι στενόμακρο με πεπλατυσμένες τις δύο άκρες και περί το μέσο της. Εκτείνεται με κατεύθυνση από βορειοδυτικά προς νοτιοανατολικά, με συνολικό μήκος 180 χλμ. και κυμαινόμενο πλάτος από 8 έως 50 χλμ. Στα βορειοδυτικά χωρίζεται από τη Φθιώτιδα και τη Μαγνησία μέσω του διαύλου Ωρεού, νότια μέσω του Ευβοϊκού Κόλπου από τους νομούς Βοιωτίας και Αττικής και νοτιοανατολικά από την νήσο Άνδρο μέσω του πορθμού Καφηρέα. Στα βόρεια και βορειοανατολικά παράλι της βρέχεται από το Αιγαίο Πέλαγος. Στο πιο κοντινό σημείο με τη Στερεά Ελλάδα είναι κτισμένη η μεγαλύτερη πόλη πρωτεύουσα και έδρα της περιφερειακής ενότητας, εμπορικό αλλά και βιομηχανικό κέντρο του νησιού, η Χαλκίδα. Είναι μια πόλη με ιστορικό παρελθόν, χτισμένη στο στενό του Ευρίπου, σε δεσπόζουσα θέση πάνω στη Βοιωτική και Ευβοϊκή ακτή, με πληθυσμό 102.222 κατοίκων σύμφωνα με στοιχεία της απογραφής του 2011. Σ' αυτήν ο επισκέπτης συναντά τη μία εκ των δύο ζεύξεων

με την ηπειρωτική Ελλάδα, την παλαιά γραφική γέφυρα της Χαλκίδας. Πρόσφατα χτίστηκε και η νεότερη, υψηλή γέφυρα, συνολικού μήκους περίπου 700 μέτρων. Σημαντικότεροι κόλποι της Εύβοιας είναι από τον Πορθμό του Ευρίπου και βόρεια, του Βατώντα, της Λίμνης και της Αιδηψού, προς το Αιγαίο της Κύμης και νότια του Αλιβερίου και της Καρύστου (Κομίλη, Βαγιονή κ.α., 2001, σελ.39,61,78).

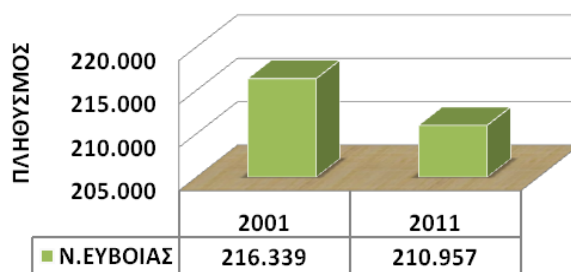
Η Εύβοια με την απέραντη φυσική ομορφιά της, τις γαλαζοπράσινες παραλίες που εκτείνονται στις ακτές του Βόρειου Ευβοϊκού Κόλπου και του Αιγαίου Πελάγους είναι ένας τόπος με σπάνια ορεινά τοπία, φαράγγια, καταρράκτες, καταπράσινους κάμπους, που σε συνδυασμό με το καταπληκτικό κλίμα δημιουργούν διάθεση μοναδική (βλέπε, φυσικούς πόρους, κλίμα και ιστορική αναδρομή του Ν. Ευβοίας, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ).

4.2 Ανθρωπογενές περιβάλλον

4.2.1 Πληθυσμιακή , δημογραφική διάρθρωση

Τα επίσημα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ – μετά την Απογραφή του 2011 κατέγραψαν 210.957 μόνιμους κατοίκους στην Περιφερειακή Ενότητα Εύβοιας μειωμένους κατά 5.179 σε σχέση με την Απογραφή του 2001(βλέπε Γράφημα 5). Ειδικότερα ο ενοποιημένος σύμφωνα με το πρόγραμμα «Καλλικράτη» δήμος της Χαλκίδας, αποτελεί το μεγαλύτερο δήμο στο νομό, με 86.393 κατοίκους και της Σκύρου τον μικρότερο με 3.449.

Γράφημα 5: Εξέλιξη πληθυσμού Ν. Ευβοίας 2001-2011

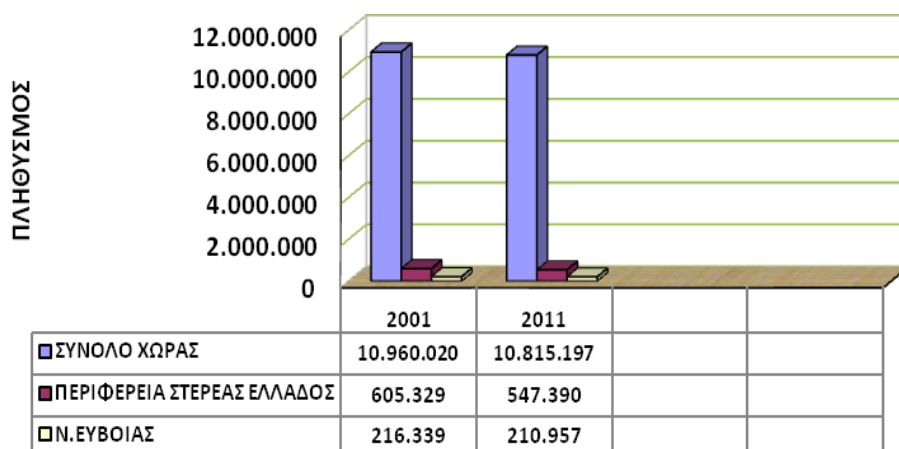

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων Απογραφής 2001 & 2011

Συγκρίνοντας στο Γράφημα 6 την πληθυσμιακή διαμόρφωση της Χώρας, της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδος και του Νομού Ευβοίας βάση των στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ-Απογραφής 2001 και 2011 παρατηρούμε ότι υπήρξε σημαντική μείωση στη

δεκαετία που διανύθηκε τόσο σε επίπεδο νομού όσο και σε επίπεδο Περιφέρειας και συνολικού πληθυσμού της χώρας.

Γράφημα 6: Σύγκριση πληθυσμιακής διαμόρφωσης 2001-2011

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων Απογραφής 2001 & 2011

Η διαμόρφωση του πληθυσμού στην Περιφερειακή Ενότητα Εύβοιας από δημοσιοποιημένα στοιχεία ΕΛΣΤΑΤ-Απογραφής 2011 και 2001 σε ποσοστά επί τοις εκατό όλων των Δήμων της Περιφερειακής Ενότητας Εύβοιας παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.1 που ακολουθεί.

Στα στοιχεία του Πίνακα 4.1 παρατηρούμε μείωση 2,5% στο συνολικό πληθυσμό της Περιφερειακής Ενότητας Εύβοιας η οποία πιθανότατα οφείλεται στην υπογεννητικότητα ή μετακίνηση-μετανάστευση πληθυσμού λόγω αδυναμίας εύρεσης εργασίας.

Πίνακας 4.1 : ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΑΝΑ ΔΗΜΟ 2001-2011

	2011	2001	ΔΙΑΦΟΡΕΣ	ΠΟΣΟΣΤΑ
ΔΗΜΟΣ ΧΑΛΚΙΔΕΩΝ	86.393	80.233	6.160	11,4%
ΔΗΜΟΣ ΔΙΡΦΥΩΝ - ΜΕΣΣΑΠΙΩΝ	20.415	22.902	-2.487	-10,9%
ΔΗΜΟΣ ΕΡΕΤΡΙΑΣ	13.423	12.454	969	7,8%
ΔΗΜΟΣ ΙΣΤΙΑΙΑΣ - ΑΙΔΗΨΟΥ	24.209	25.777	-1.568	-6,1%
ΔΗΜΟΣ ΚΑΡΥΣΤΟΥ	14.643	15.322	-679	-4,4%
ΔΗΜΟΣ ΚΥΜΗΣ - ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ	34.284	38.855	-4.571	-11,8%
ΔΗΜΟΣ ΜΑΝΤΟΥΔΙΟΥ - ΛΙΜΝΗΣ - ΑΓΙΑΣ ΑΝΝΑΣ	14.141	17.457	-3.316	-19,0%
ΔΗΜΟΣ ΣΚΥΡΟΥ	3.449	3.339	110	3,3%
Π.ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΥΒΟΙΑΣ	210.957	216.339	-5.382	-2,5%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ απογραφής 2001 & 2011.

Θετικό πρόσημο στον ίδιο πίνακα (αύξηση πληθυσμού), παρουσιάζουν οι Δήμοι Χαλκίδας, Ερέτριας, Σκύρου και οι Δημοτικές Ενότητες Αρτάκης, Ανθύδωρος, Αυλίδος, Ερέτριας, Λιχάδος και Καρύστου, εξαιτίας των απαραίτητων πόρων που αυτοί διαθέτουν ως στοιχείο διατήρησης αλλά και προσέλκυσης πληθυσμού. Οι διακυμάνσεις που παρουσιάζονται επιβεβαιώνουν την εξάρτηση των κατοίκων της Βόρειας Εύβοιας κυρίως από τις εξορυκτικές επιχειρήσεις και τις δυσμενείς επιδράσεις που προκλήθηκαν μετά τον τερματισμό λειτουργίας της εταιρίας «Σκαλιστήρι». Το γεγονός αυτό προκάλεσε τη μετακίνηση του πληθυσμού στην ευρύτερη περιοχή της Κεντρικής Εύβοιας και την εμφάνιση του φαινομένου της αστυφιλίας κυρίως στην βιομηχανική Χαλκίδα αυξάνοντας σημαντικά τον πληθυσμό της. Αξίζει να σημειώσουμε ότι το 30% περίπου του συνολικού πληθυσμού της Εύβοιας είναι αστικός, το 27% ημιαστικός και το 43% αγροτικός ενώ το 1980 τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 22%,26% και 52% και το 1990 ενδιάμεσα. Συμπερασματικά όπως συνέβη σε ολόκληρη τη χώρα έτσι και στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδος και την Εύβοια ειδικότερα τα ποσοστά συμμετοχής του *αστικού πληθυσμού* αυξήθηκαν, του *αγροτικού πληθυσμού* μειώθηκαν, ενώ του *ημιαστικού πληθυσμού* έμεινα περίπου στα ίδια επίπεδα. Αναφορικά με την *ηλικιακή σύνθεση* του πληθυσμού ο νομός Ευβοίας δεν εξαιρείται από τον γενικό κανόνα που ισχύει δημογραφικά σε όλα σχεδόν τα γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας (Κομίλης, Βαγιονής, κ.α., 2001, σελ.46).

4.2.2 Εργατικό δυναμικό

Οι κατηγορίες επαγγελματών που ενεργοποιούνται στο Νομό Ευβοίας, ανά Δήμο και ανά τομέα παραγωγής σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ - Απογραφής 2011 αποτυπώνονται στον Πίνακα 4.2 στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ.

Από τα στοιχεία του ως άνω πίνακα συμπεραίνουμε ότι, 9% του πληθυσμού απασχολείται στον πρωτογενή τομέα, ποσοστό μειωμένο κατά 8% σε σχέση με στοιχεία της Απογραφής 2001, γεγονός το οποίο πιθανότατα υποκρύπτει φαινόμενα αστυφιλίας και μετανάστευσης ως αποτέλεσμα της οικονομικής και ευρωπαϊκής πολιτικής, το 26 % στον δευτερογενή τομέα, ο οποίος παρουσιάζει μια πτώση 5% σε σχέση με τα στοιχεία απογραφής 2001, που πιθανότατα οφείλεται στην αποβιομηχάνιση, την έλλειψη επενδύσεων καθώς και την έλλειψη υποδομών πρόκλησης και ποσοστό 30 % στον τριτογενή τομέα, στον οποίο ενώ τα προηγούμενα

χρόνια είχε παρουσιαστεί έκρηξη απασχόλησης περιλαμβάνοντας το εμπόριο, τις τράπεζες, τις μεταφορές, τις επικοινωνίες, και τον τουρισμό, εμφανίζεται πτωτική τάση κατά 10%, στοιχείο προβληματισμού, διερεύνησης και λήψης άμεσων μέτρων.

4.2.3 Χωροταξικός σχεδιασμός και διοικητική διαίρεση

Ο Νομός Ευβοίας απαρτίζεται από το ενδιαφέρον αστικό κέντρο της Χαλκίδας, αποτελώντας μια από τις μεγαλύτερες πόλεις της Ελλάδος καθώς στοιχεία της απογραφής 2011 την δείχνουν ένατη σε πληθυσμό με 59.125 κατοίκους. Παρουσιάζει μεγάλους ρυθμούς ανάπτυξης εξαιτίας αφενός των μεγάλων βιομηχανιών που έχει συγκεντρώσει και αφετέρου εξαιτίας της γειτνίασης με την πρωτεύουσα. Την ακτινοβολία της επωφελούνται και αναπτύσσονται και οι γύρω ημιαστικοί οικισμοί της Νέας Αρτάκης, των Ψαχνών, της Αυλίδας, Βασιλικό, Ανθηδώνα αλλά και οι με έντονο ενδιαφέρον για παραθερισμό περιοχές της Ερέτριας των Ν.Στύρων και της Αιδηψού. Ορισμένοι οικισμοί, παράκτιοι κυρίως, παρά την πληθυσμιακή τους αύξηση παρουσιάζουν προβλήματα που συναρτώνται με τα γεωγραφικά τους πλεονεκτήματα ή εξαιτίας ορισμένων σημαντικών λόγων όπως:

α) έλλειψη υποδομών λιμενικών, οδικών ή προσπέλασης όπως στην Κύμη και την Κάρυστο, β) δυνατότητας άμεσης πρόσβασης από το κέντρο ευρύτερης ακτινοβολίας και την ενδοχώρα τους ή από τις τουριστικές αγορές όπως της Λίμνης και της Ιστιαίας. Οι σχετικές επίσημες πρακτικές σχεδιασμού στο οικιστικό δίκτυο και την παραθεριστική κατοικία δεν κατάφεραν έως σήμερα να επιλύσουν τα ποικίλα προβλήματα οικιστικής ανάπτυξης στο νομό. Επιπλέον συνεχίζουν να υφίστανται προβλήματα συγκρούσεων για την χρήση της γης, όπως και η ανοργάνωτη επέκταση οικιστικών και μεταποιητικών δραστηριοτήτων (Κομίλης, Βαγιονή κ.α., 2001, σελ.39,66). Την αρμοδιότητα επίλυσης αυτών των προβλημάτων έχουν οι Διευθύνσεις Χωροταξικού Σχεδιασμού στο Νομό, που υπάγονται στο ΥΠΕΧΩΔΕ και εκφράζεται μέσω «στρατηγικού σχεδιασμού» στα πλαίσια χωροταξικού σχεδιασμού και αειφόρου ανάπτυξης των 13 Περιφερειών της χώρας (βλέπε Πίνακα 4.3, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ στοιχεία πληθυσμού ανά Δήμο και έκταση της Π.Ε. Εύβοιας σύμφωνα με στοιχεία Απογραφής 2011).

Διοικητική διαίρεση

Η Εύβοια διαιρείται σε τρία μεγάλα γεωγραφικά διαμερίσματα: τη βόρεια, τη νότια και την κεντρική. Η Σκύρος και μαζί ένα κομμάτι της βοιωτικής ακτής που βρίσκεται

απέναντι από τη Χαλκίδα, αποτελούν διοικητικά τον νομό Ευβοίας ο οποίος ανήκει διοικητικά στην Αποκεντρωμένη Διοίκηση Θεσσαλίας-Στερεάς Ελλάδος (ΑΔΘΣΕ) και στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδος (GreekHotels, 2016). Η Αποκεντρωμένη Διοίκηση Θεσσαλίας - Στερεάς Ελλάδας (ΑΔΘΣΕ) αποτελεί βαθμίδα της ελληνικής δημόσιας διοίκησης που συστάθηκε το 2011 με την ισχύ της νέας διοικητικής διαίρεσης του προγράμματος «Καλλικράτης». Την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας αποτελούν οι Περιφερειακές Ενότητες (Π.Ε.) Βοιωτίας, Εύβοιας, Ευρυτανίας, Φθιώτιδας και Φωκίδας. Έδρα της Αποκεντρωμένης Διοίκησης έχει οριστεί η Λάρισα με στόχο την καλύτερη συνεργασία κράτους και τοπικής αυτοδιοίκησης (βλέπε Πίνακα 4.4, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ).

4.2.4 Δίκτυα και υπηρεσίες τεχνικής υποδομής

Τα δίκτυα και οι υπηρεσίες τεχνικής υποδομής περιλαμβάνουν τις συγκοινωνίες-μεταφορές, τηλεπικοινωνίες την ηλεκτρική ενέργεια, υπηρεσίες υγείας και υπηρεσίες ύδρευσης, αποχέτευσης και απορριμμάτων (βλέπε ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ).

4.3 Οικονομικό περιβάλλον

4.3.1 Οικονομική-επενδυτική διάσταση

Τα τελευταία χρόνια μέσω της εφαρμογής των αναπτυξιακών νόμων έγιναν ιδιωτικές επενδύσεις τουριστικής ανωδομής με αποτέλεσμα την δημιουργία κυρίως ξενοδοχειακών μονάδων και σε συνδυασμό αυτών την προσέλκυση νέων θέσεων εργασίας. Οι αναπτυξιακοί νόμοι στην Ελλάδα έως σήμερα ενίσχυναν τις ιδιωτικές επενδύσεις είτε με άμεση επιχορήγηση ή επιδότηση επιτοκίου ή μέσω φοροαπαλλαγών. Το ενδιαφέρον για επενδύσεις στον τουρισμό σημειώθηκε έντονο για ένταξη σε κίνητρα και συμμετοχή σε προγράμματα ΕΣΠΑ, γεγονός που συνδέεται με τις ευνοϊκές προοπτικές εξέλιξης του τομέα διεθνώς και στη χώρα μας ειδικότερα. Τα τελευταία χρόνια μάλιστα υπήρξαν δυνατότητες χρηματοδότησης από Εθνικά και Ευρωπαϊκά προγράμματα, Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα Μ.Ο.Π. (1986-1992) που αποτέλεσαν τις πρώτες οργανωμένες προσπάθειες στήριξης της απασχόλησης των εισοδημάτων κυρίως οικονομικής ανάπτυξης της υπαίθρου (π.χ.

αγροτουρισμό), Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (Π.Ε.Π.) που βοήθησαν την αγροτική ανάπτυξη των ορεινών και υπανάπτυκτων περιοχών και την Κοινοτική πρωτοβουλία INTERREG (2000-2006). Επίσης με στόχο την προώθηση της διασυνοριακής-διακρατικής-διαπεριφερειακής συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ανάπτυξη αλιευτικού Τουρισμού-Ιχθυοτουρισμού, προωθήθηκαν δράσεις όπως HADRIAMED –Αρμονικής ανάπτυξης Αγροτικών και Νησιωτικών Περιοχών, Κοινοτική πρωτοβουλία LEADER I(1991-1993), LEADER II(1994-1999) και LEADER PLUS (2000-2006) και χρηματοδοτήσεις μέσω του 3^{ου} και 4^{ου} Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης ΚΠΣ. Όμοιες δράσεις προωθήθηκαν μέσω Ευρωπαϊκού προγράμματος Horizon 2020, χρηματοδότηση από Περιφερειακά προγράμματα στήριξης και άλλες δράσεις Προγραμμάτων «Ανταγωνιστικότητας» του Υπουργείου Ανάπτυξης, του Υπουργείου Απασχόλησης, του Υπουργείου Τουρισμού του ΟΑΕΔ και του ΕΟΤ. Αλλά και χρηματοδότηση μέσω Τραπεζικών Οργανισμών, ιδιωτών(σπόνσορες) για λόγους προβολής, Ομοσπονδιών, Συλλόγων, ντόπιων προκειμένου να ενεργοποιήσουν την αγορά για ίδιο όφελος αλλά και διάθεσης ιδίων κεφαλαίων επενδυτών μέσω των στρατηγικών (franchising, joint venture, management) σε υποδομές, προσδοκώντας μακροχρόνια κέρδη. Όπως και στον επαγγελματικό τουρισμό με το «παρατηρητήριο» που εκτός από το ιδιωτικό κεφάλαιο χρηματοδοτείται και από εθνικά ή κοινοτικά κονδύλια φορέων του (ΕΟΤ) ή προγράμματα ΕΣΠΑ (Μαξούτογλου, 2014, σελ.138,145). Παρά το γεγονός ότι οι ιδιωτικές επενδύσεις για έργα τουριστικής υποδομής έτυχαν ευνοϊκών κινήτρων τα μέχρι σήμερα αποτελέσματα κρίνονται μη ικανοποιητικά. Επιπλέον, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης - εμπειρογνωμοσύνης με τίτλο «Μελέτη καταγραφής και συγκριτικής αξιολόγησης του φορολογικού πλαισίου που διέπει τις τουριστικές επιχειρήσεις τόσο στην Ελλάδα, όσο και διεθνώς», που εκπόνησε η εταιρεία TMS A.E. Ορκωτών Λογιστών για λογαριασμό του Ινστιτούτου Συνδέσμου Τουριστικών Επιχειρήσεων Ελλάδος (ΙΝΣΕΤΕ) και δημοσίευσε η (Travelldaylynews,2016), «Η σύγκριση των φορολογιών που διέπουν τις τουριστικές επιχειρήσεις των χωρών της Ελλάδας, Ισπανίας, Ιταλίας, Κροατίας, Κύπρου και Τουρκίας, αναδεικνύει την απουσία φορολογικών κινήτρων στην Ελλάδα για την πρόσκληση σχετικών επενδύσεων σε σύγκριση με τις λοιπές χώρες». Η νομοθετική τακτική προσφοράς φορολογικών κινήτρων για νέες επενδύσεις στην ελληνική επικράτεια έχει εγκαταλειφθεί την τελευταία δεκαετία, αφαιρώντας από τη χώρα ένα ακόμα εργαλείο πρόσκλησης επενδύσεων. Η πολιτική

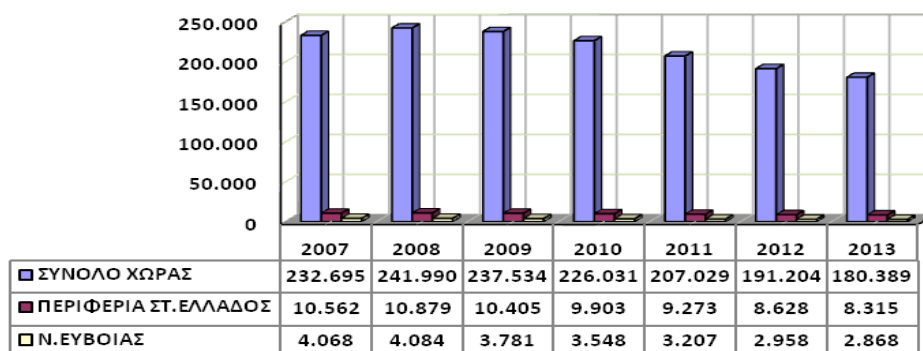
αυτή απομακρύνει την Ελλάδα από το ζητούμενο ελαστικό και θελκτικό φορολογικό πλαίσιο της πλειοψηφίας των ανταγωνιστριών χωρών (Monomews,2016).

4.3.2 Συμμετοχή στο ΑΕΠ

Το Α.Ε.Π. του Νομού Ευβοίας σύμφωνα και με τα στοιχεία που παρουσιάζονται στον Γράφημα 7, ακολουθεί πτωτική τάση από το 2007 και μετά, ξεκινώντας από 4.062 εκατ. ευρώ το 2007 και φτάνοντας σε 2.868 εκατ. ευρώ το 2013. Επιπλέον ως ποσοστό είναι μειούμενο απέναντι στο ΑΕΠ της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδος από 39% το 2007, σταδιακά 38% το 2008, 36% το 2009 και 2010 , 35% το 2011 και σε 34% από το 2012 και μετά, μένοντας στο σταθερό 2% απέναντι στο συνολικό ΑΕΠ της χώρας. Είναι προφανές ότι τα στοιχεία αυτά αντανακλούν την γενικότερη οικονομική κατάσταση της χώρας. Επιπλέον η έλλειψη υποδομών και ευνοϊκής κλαδικής διάρθρωσης συνεπάγεται, την έλλειψη επενδυτικού ενδιαφέροντος, την μειωμένη παραγωγικότητα της βιομηχανικής εργασίας, την αποψίλωση της υπαίθρου που πλησιάζει στα όρια της ερήμωσης με τον γιγαντισμό των αστικών κέντρων και τη μεταφορά του ενεργού πληθυσμού(νέοι), γύρω από τους πόλους ανάπτυξης (αστικά κέντρα), αποδυναμώνοντας οικονομικά και κοινωνικά την επαρχία.

Η συμβολή του τουρισμού στην οικονομία της Εύβοιας είναι σημαντικά μικρή (2%) και αποκαλύπτει όχι μόνο αδυναμίες κανονικής ανάπτυξης στο νομό αλλά και πλήρη έλλειψη προσανατολισμού των φορέων για την αξιοποίηση των υπαρχουσών δυνατοτήτων σ' αυτόν.

Γράφημα 7: Σύγκριση ΑΕΠ χώρας, Περιφέρειας Στ..Ελλάδος & Ν. Ευβοίας 2007-2013

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ (*ΑΕΠ : Σε εκ/μόρια ευρώ & σε τρέχουσες τιμές)

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΕΛΣΤΑΤ: Η κατανομή των φόρων και των επιδοτήσεων έχει γίνει βάση της διάρθρωσης της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας ανά Περιφέρεια.

4.3.3 Τομείς παραγωγικών δραστηριοτήτων

Πρωτογενής Τομέας

Οι αναπτυξιακές δυνατότητες στον πρωτογενή τομέα συναρτώνται με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, γεωγραφικά κυρίως γνωρίσματα, του τόπου και των πόρων του.

Οι παραγωγικές δυνατότητες του νομού αναπτύσσονται και στους τρεις κλάδους, γεωργίας, κτηνοτροφίας και αλιείας. Ο αριθμός των απασχολουμένων στον πρωτογενή τομέα παραγωγής στο Νομό Ευβοίας σύμφωνα με δημοσιευμένα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ μετά την Απογραφή του 2011 φτάνει στους 6.099 μόνιμους κατοίκους ή κατά μέσο όρο το 9% του μόνιμου πληθυσμού των Δήμων της Εύβοιας (βλέπε Πίνακα 4.6, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ).

Γεωργικοί κλάδοι /φυτική παραγωγή

Χαρακτηριστικά ελκυστικά προϊόντα τοπικής τουριστικής κατανάλωσης ή εξαγωγικού προσανατολισμού είναι :

- α)** Αμπελουργικά προϊόντα και κυρίως ποιοτικά κρασιά, μικρών ή μεγάλων μονάδων όπως της περιοχής Ριτσώνας, Αηλάντιο πεδίο, που μπορεί να αποτελέσουν ονομασία προέλευσης και βασική παράμετρο τουριστικής έλξης για την περιοχή.
- β)** Ξηροί καρποί και κυρίως τα καρύδια της Βόρειας και κεντρικής Εύβοιας, τα αποξηραμένα σύκα στην περιοχή της Κύμης όπου λειτουργεί πρότυπος συνεταιρισμός και Ιστιαίας –Ταξιάρχης που λειτουργούν δυο συσκευαστήρια.
- γ)** Εξαιρετικά δείγματα εμφανίζονται και στην παραγωγή μελιού τομέα στον οποίο η Εύβοια κατέχει την τρίτη θέση πανελλαδικά ως προς τον όγκο παραγωγής.
- δ)** Αρωματικά και φαρμακευτικά – θεραπευτικά φυτά ή βότανα και ανθοκομικά προϊόντα, τσάι, ρίγανη, με τη λειτουργία μονάδας τυποποίησης στην Δίρφυ και βιολογικές καλλιέργειες , λαδιού, μελιού , κρασιού και κηπευτικών.
- ε)** Νέα προϊόντα καλλιεργείων ποιοτικής μορφής που συνδυάζουν υψηλές τιμές και ζήτηση με δυνατότητες εξαγωγής και ταυτόχρονα τουριστικής κατανάλωσης. Καλλιεργούνται κυρίως κηπευτικά όπως λάχανα, ντομάτες, πατάτες, κουνουπίδια στο 40% των καλλιεργούμενων εκτάσεων της αγροτικής παραγωγής του νομού. Το γεγονός ότι η πρωτεύουσα βρίσκεται μόλις λίγα χιλιόμετρα από τον νομό βοηθά στη διοχέτευση των παραγόμενων προϊόντων και την πώληση από τους παραγωγούς.

Επίσης καλλιεργούνται σε μικρότερη έκταση σιτηρά και καλαμπόκι, ενώ τα θερμοκήπια δεν συναντούν μεγάλη ανάπτυξη.

Κλάδοι κτηνοτροφίας/ζωικής παραγωγής, δασοπονίας και αλιείας

Οι κρατικές επιδοτήσεις έδωσαν ώθηση στην δημιουργία αρκετών μονάδων χοιροτροφίας και πτηνοτροφίας, οι οποίες καλύπτουν το 50% περίπου της εγχώριας παραγωγής σε λευκό κρέας. Η αιγοπροβατοτροφία, αναπτύσσεται σε ολόκληρο το νομό κυρίως όμως στην κεντρική Εύβοια τη νότια και τη Σκύρο. Τα αλογάκια της Σκύρου αποτελούν και αυτά προϊόν ζωικής παραγωγής και ταυτόχρονα πόλο τουριστικής έλξης. Ωστόσο απαιτούνται συντονισμένες ενέργειες για την διατήρηση, εκτροφή και την αύξηση του σπάνιου αυτού είδους με τη δημιουργία υποδομών διαβίωσης. Τα σημαντικότερα κτηνοτροφικά παραγόμενα προϊόντα είναι γάλα, τυρί, γιαούρτι μέλι βασιλικός πολτός, κερύ. Το μεγαλύτερο πρόβλημα στον κλάδο αποτελεί η ανυπαρξία πιστοποιημένων (σύμφωνα με τον ισχύοντα κανονισμό σφαγείων) χώρων μεταποίησης των παραγόμενων προϊόντων και έλλειψη οργάνωσης για διάθεση ή αναβάθμιση των βοσκοτόπων. Δασικά προϊόντα που προσφέρονται στην περιοχή αποτελούν η στρογγυλή ξυλεία, ρητίνη, καυσόξυλα και η πρώτη ύλη για τοπικές παραδοσιακές βιοτεχνίες ξυλογλυπτικής ταρσανάδες κλπ. Η παραδοσιακή αλιεία σημειώνει μείωση τα τελευταία χρόνια ενώ αντίθετα αναπτύσσεται έντονα η παραγωγή ιχθυοκαλλιέργειας στο νομό με τις αρνητικές συνέπειες ρύπανσης.

Δευτερογενής τομέας

Οι δυνατότητες και κύριες κατευθύνσεις ανάπτυξης του δευτερογενή τομέα επικεντρώνονται σε κλάδους μεταποίησης πρώτων υλών γεωργικής κτηνοτροφικής και αλιευτικής προέλευσης με επίκεντρο ενδιαφέροντος την ενίσχυση διαφόρων μορφών μεταποιητικών επιχειρήσεων αγροτικής παραγωγής και η εστίαση σε ειδικά προϊόντα τα οποία χαρακτηρίζονται από πιστοποίηση «ονομασία προέλευσης».

Επίσης σε κλάδους παραδοσιακής βιοτεχνίας και οικοτεχνίας με επίκεντρο ενδιαφέροντος την παραγωγή και διάθεση στην τουριστική αγορά προϊόντων λαϊκής τέχνης και παραδοσιακής χειροτεχνίας. Μεγάλες βιομηχανίες με αντικείμενα όπως, εξόρυξη μεταλλευμάτων Σκαλιστήρης, Παπαστρατής, Λάρκο, Τσιμέντων ΑΓΕΤ στο Αλιβέρι και τη Χαλκίδα, επεξεργασίας ξύλου Σέλμαν στο Βασιλικό, ηλεκτρικών ειδών Εβίοπ-Τέμπο, χημικών προϊόντων (Νεοχημική), προϊόντων από μέταλλο (Δάριγκ) και άλλες ειδών διατροφής, ποτών αναπτύχθηκαν στο νομό προσφέροντας εισόδημα και ανάπτυξη στου Ευβοιώτες τα προηγούμενα χρόνια. Η εισαγωγή προϊόντων από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και της Κίνας οδήγησαν σταδιακά

στην κατάρρευση των βιομηχανιών της περιοχής και στην αύξηση της ανεργίας.

Σε κλάδους παραγωγής οικοδομικών υλικών και ενέργειας

Στον κλάδο των κατασκευών και οικοδομικών υλικών με επίκεντρο την ορθολογική αξιοποίηση του ορυκτού πλούτου και προϊόντων μεταποίησης όπως, τις σχιστολιθικές πλάκες Καρύστου για την κάλυψη οικιστικών αναγκών, τουριστικής ανωδομής και υποδομής, ανακαίνισης της υφιστάμενης ή συντήρηση και αποκατάσταση ιστορικών μνημείων κτιρίων κ.λ.π. Στον κλάδο της «κλασικής» ενέργειας σημαντικό κέντρο παραγωγής θεωρείται το Αλιβέρι με τη μονάδα παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας Δ.Ε.Η. με φυσικό αέριο ισχύος 400 MW και της μονάδας λιθάνθρακα ισχύος 600 MW. Η λειτουργία, στο πρώην εργοστάσιο BIOMAGN στο Μαντούδι, μονάδας παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, με χρήση λιθάνθρακα έχει προκαλέσει έντονες διαμαρτυρίες για την περιβαλλοντική ρύπανση ενώ επίκεντρο στον κλάδο ενέργειας αποτελεί η αξιοποίηση των αιολικών ηλιακών και γεωθερμικών συστημάτων για εξοικονόμηση ενέργειας και ταυτόχρονα προστασία του περιβάλλοντος.

Στον Ναυπηγοεπισκευαστικό κλάδο με επίκεντρο ενδιαφέροντος τη δημιουργία νέων μικρών μονάδων-κέντρων κατασκευής ή επισκευής σκαφών αναψυχής και αλιείας στην Καναπίτσα Χαλκίδας (βλέπε ποσοστιαία συμμετοχή των μόνιμων κατοίκων ανά νομό στον δευτερογενή τομέα Πίνακα 4.7, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ).

Τριτογενής τομέας-Υπηρεσίες

Στον τριτογενή τομέα οι αναπτυξιακές δυνατότητες και κατευθύνσεις επικεντρώνονται στη δημιουργία επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών και των αντίστοιχων θέσεων εργασίας π.χ. ο τομέας πληροφορικής και τηλεματικής προσφέρει προϊόντα και υπηρεσίες οργάνωσης τουριστικών επιχειρήσεων και ενημέρωσης των τουριστών. Επίσης περιλαμβάνει υπηρεσίες που αφορούν στην αναστήλωση και συντήρηση αρχαιολογικών χώρων, τη μελέτη και κατασκευή τουριστικής ανωδομής και υποδομής με τη βοήθεια εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού (βλέπε ποσοστιαία συμμετοχή των μόνιμων κατοίκων ανά νομό στον τριτογενή τομέα Πίνακα 4.8, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ). Αξιοσημείωτη είναι η προσπάθεια των Δήμων Μαντουδίου, Αγίας Άννας και Λίμνης για αύξηση ενεργειακής απόδοσης με τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και στόχο τη μείωση των εκπομπών CO₂ κατά 20% έως το 2020 (Eviaportal,2015).

4.4 Το τουριστικό προφίλ του Ν. Εύβοιας

4.4.1 Τουριστική προσφορά

Η τουριστική προσφορά αντιπροσωπεύει το σύνολο των αγαθών και των υπηρεσιών που προτείνονται στον καταναλωτή για να ικανοποιήσει μια σειρά αναγκών που χαρακτηρίζονται ως τουριστικές (Βαρβαρέσος, 2000, σελ.87). Ωστόσο είναι εξαιρετικά δύσκολο να καθορίσουμε με ακρίβεια τα τουριστικά προϊόντα της προοπτικής των «διακοπών» εξαιτίας της ιδιομορφίας του τουριστικού τομέα.

Ο τουριστικός προορισμός ως τουριστικό προϊόν είναι μια περιοχή ελκυστική που διαθέτει διευκολύνσεις και εξυπηρετήσεις τις οποίες οι επισκέπτες θα απολαύσουν ευχάριστα κατά τη διαμονή τους (Κοτσάνης, 2013, σελ.5). Λαμβάνοντας υπόψη τη φύση του τουριστικού τομέα και τις ιδιαιτερότητες παραγωγής αλλά και διάθεσης των προϊόντων διακρίνουμε δυο κατηγορίες:

I) *Το σφαιρικό ή γενικό τουριστικό προϊόν* το οποίο αφορά τις διακοπές και το χρόνο παραγωγής και κατανάλωσης των αγαθών και των υπηρεσιών που οι τουρίστες επιθυμούν να καταναλώσουν.

II) *Τα τουριστικά υποπροϊόντα* που περιλαμβάνουν τα καταλύματα τις μεταφορές, την αναψυχή κ.λ.π. που αποτελούν τμήματα του σφαιρικού τουριστικού προϊόντος (Βαρβαρέσος, 2000, σελ.87).

Στο πλαίσιο της τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής, το τουριστικό προϊόν αντιπροσωπεύεται από την *τουριστική προσφορά της περιοχής*, περιλαμβάνοντας το σύνολο των *τουριστικών πόρων* της. Επιπλέον δεδομένης της ετερογένειας που χαρακτηρίζει την τουριστική προσφορά μπορεί να διακριθεί :

α) στην *πρωτογενή* που περιλαμβάνει τους τουριστικούς πόρους που αποτελούν τη βάση της τουριστικής δραστηριότητας και περιλαμβάνει την πλαζ, τη χλωρίδα και πανίδα, τα μνημεία, τον πολιτισμό κ.λ.π. και

β) στη *δευτερογενή ή απορρέουσα* τουριστική προσφορά που περιλαμβάνει τις διάφορες υποδομές και ανωδομές που δημιουργήθηκαν από τον άνθρωπο προς διευκόλυνση ή εκμετάλλευση των τουριστικών πόρων όπως, γραφεία ταξιδίων, αεροδρόμια, οδικό δίκτυο, ξενοδοχεία, τηλεπικοινωνίες κ.λ.π. (Βαρβαρέσος, 2000, σελ.92).

4.4.1.1 Πρωτογενής τουριστική προσφορά

Η πρωτογενής τουριστική προσφορά αποτελείται από φυσικούς και ανθρώπινους πόρους ή προϊόντα ανθρώπινης δραστηριότητας μιας περιοχής που είναι ικανά να προκαλέσουν την τουριστική μετακίνηση ή να καθορίσουν το βαθμό ελκυστικότητας μιας περιοχής ή τη δυνατότητά της να αναπτυχθεί τουριστικά (Βαρβαρέσος, 2000, σελ.92).

I. Φυσικοί πόροι τουριστικής έλξης

Ο Νομός Ευβοίας είναι ένας από τους μεγαλύτερους νομούς της χώρας με πλούσιο και ποικίλο φυσικό περιβάλλον αποτελώντας ιδανικό τουριστικό προορισμό (βλέπε κυριότερες μορφές φυσικών πόρων Νομού Ευβοίας, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ). Οι φυσικοί πόροι του νομού ευνοούν την ανάπτυξη των ειδικών μορφών τουρισμού που αφενός συμβάλλουν στην γενικότερη ανάπτυξη της περιοχής και ταυτόχρονα σέβονται το περιβάλλον. Ωστόσο, ο φυσικός αυτός θησαυρός στο κέντρο της Ελλάδος με τις πανέμορφες αμμουδιές, τα δάση, τα σπήλαια, οι ιαματικές πηγές, τα φαράγγια, και πλήθος άλλους πόρους δεν έχουν αξιοποιηθεί ή προβληθεί στο βαθμό που θα μπορούσαν ώστε να αποτελέσουν πόλο έλξης τουριστικού ενδιαφέροντος πάσης φύσεως τουριστών (Λαγός, 2016:9).

II. Ανθρώπινοι πόροι τουριστικής έλξης

Αυτοί διακρίνονται σε δυο επιμέρους κατηγορίες:

α) οποιοδήποτε ανθρώπινο κατασκεύασμα που μπορεί να προκαλέσει τη μετακίνηση των ατόμων σε ένα τόπο όπως, μνημεία (προϊστορικά, βυζαντινά, κλασικά), μουσεία, πανεπιστήμια, παραδοσιακούς οικισμού κλπ.

β) σε ανθρώπινες δραστηριότητες σχετικές με την ανθρώπινη ύπαρξη (πολιτισμός ήθη και έθιμα, γλώσσα, κουλτούρα κλπ.) (βλέπε κυριότερες μορφές ανθρωπιστικών πόρων του Ν. Ευβοίας, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ).

4.4.1.2 Δευτερογενής ή απορρέουσα τουριστική προσφορά

Η δευτερογενής τουριστική προσφορά ως δυναμικό στοιχείο του τουριστικού συστήματος ενεργοποιεί την τουριστική ζήτηση και προσαρμόζεται διαρκώς στις μεταβολές της (Βαρβαρέσος, 2000,σελ.95). Διακρίνεται σε δυο μεγάλες κατηγορίες, το γενικό εξοπλισμό ή γενικές εγκαταστάσεις και τις τουριστικές εγκαταστάσεις, βάση των οποίων θα ταξινομήσουμε το τουριστικό προϊόν του νομού Ευβοίας.

A) Γενικές εγκαταστάσεις

Ο τόπος υποδοχής των τουριστών περιλαμβάνει έναν αριθμό τουριστικών πόρων (Βαρβαρέσος, 1999, σελ.26). Οι πόροι τουριστικής έλξης, που συγκροτούν τη βάση της τουριστικής ανάπτυξης αφορούν το σύνολο των στοιχείων που προσελκύουν τους ταξιδιώτες. Τα στοιχεία αυτά συναρτώνται το πλέγμα υποδομών , ανωδομών και υπηρεσιών, το σύνολο των προϊόντων τουριστικής κατανάλωσης, με τις ποικίλες δραστηριότητες (πολιτιστικές, αναψυχής, επιστημονικού χαρακτήρα κ.λ.π.) όπως και εμπειριών των ταξιδιωτών που αξιολογούν και μεταφέρουν σε άλλους (Κομίλης & Βαγιονής, 1999, σελ.163). Οι πόροι έλξης και τα θέλγητρα ενός τουριστικού προορισμού πρέπει να είναι εθνικώς ή διεθνώς αναγνωρίσιμα και ανταγωνιστικά ώστε ο τουρισμός να συνεισφέρει σε τοπικό επίπεδο. Το φυσικό περιβάλλον και η πολιτιστική κληρονομιά μπορούν να αποτελέσουν συγκριτικό πλεονέκτημα στα πλαίσια του εσωτερικού και του διεθνούς τουριστικού ανταγωνισμού γεγονός που επιβάλλει ακόμα περισσότερο σήμερα την προστασία των ευπαθών οικοσυστημάτων και της εγκαταλειμμένης συχνά πολιτιστικής κληρονομιάς (Βαρβαρέσος, 1999, σελ.87). Το τουριστικό προϊόν περιλαμβάνει ένα σύνολο αγαθών και υπηρεσιών αλλά και στοιχεία εξυπηρέτησης τα οποία χρησιμοποιεί ο τουρίστας από την απομάκρυνσή του από τον τόπο μόνιμης κατοικίας του μέχρι τη στιγμή της επιστροφής του (Λαγός, 2005, σελ.100).

Ο τουριστικός προορισμός ως τουριστικό προϊόν είναι μια περιοχή ελκυστική που διαθέτει διευκολύνσεις και εξυπηρετήσεις τις οποίες οι επισκέπτες θα απολαύσουν ευχάριστα κατά τη διαμονή τους (Κοτσάνης, 2013, σελ.32-33).

Σύμφωνα με τον Middleton (2009, p.123-125), τα βασικά συστατικά στοιχεία του τουριστικού προϊόντος περιλαμβάνουν συνοπτικά τις πιο κάτω κατηγορίες:

- I. Αξιοθέατα και περιβάλλον του προορισμού
- II. Εγκαταστάσεις και υπηρεσίες του προορισμού
- III. Προσβασιμότητα στον προορισμό
- IV. Εικόνες και αντιλήψεις του προορισμού
- V. Η τιμή για τον πελάτη

Βασικά συστατικά του τουριστικού προϊόντος (βλέπε ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ III).

B) Τουριστικές εγκαταστάσεις (Βαρβαρέσος, 2000, σελ.95)

Ξενοδοχεία

Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία του Ξενοδοχειακού Επιμελητηρίου Ελλάδος, τα οποία παραθέτουμε στους πιο κάτω πίνακες, το ξενοδοχειακό δυναμικό τόσο στο σύνολο της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδος (βλέπε Πίνακα 4.10) όσο και στην Περιφερειακή Ενότητα Ευβοίας(βλέπε Πίνακα 4.12) ο αριθμός των Μονάδων είναι σημαντικά μικρός, με εμφανή υπεροχή των δωματίων 2* , 3* και 4* δηλώνοντας μια σαφή τάση προς της κατώτερης κατηγορία μονάδες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.10: ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΥΣ 2014							
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ		5*	4*	3*	2*	1*	ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ
	Μονάδες	10	36	125	293	72	538
	Δωμάτια	666	2.578	3.895	6.954	1.228	15.345
	Κλίνες	1.472	4.967	7.385	13.108	2.317	29.291

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ βάση στοιχείων Ξ.Ε.Ε (24/6/2015)

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι σύμφωνα τα αποτελέσματα έρευνας που διεξήχθη στις κρατήσεις που πραγματοποιήθηκαν από τους πελάτες της Little Hotelier, όπως αναφέρει σχετικό ηλεκτρονικό δημοσίευμα της Βίκη Καρατζαβέλου (2016) σε παγκόσμιο επίπεδο, καθ' όλη τη διάρκεια του 2015, τα μικρά ξενοδοχεία πολλαπλασίασαν τις κρατήσεις τους καθώς οι ξενοδόχοι των μικρών καταλυμάτων έχουν αποκτήσει σχέση με τους επισκέπτες όλων των καναλιών επεκτείνοντας τις δυνατότητες φιλοξενίας τους.

Η κατηγορία των ξενοδοχειακών μονάδων σε σχέση με τα προηγούμενα έτη παρουσιάζει την ίδια εικόνα δηλαδή σύμφωνα και με τον πίνακα που ακολουθεί είναι εμφανής η υστέρηση που παρουσιάζει ο Νομός σε μονάδες 4 και 5 αστερών.

Το στοιχείο αυτό αποτελεί σημαντική προϋπόθεση προσέλκυσης ποιοτικού τουρισμού. Αντίθετα διαπιστώνουμε υπερσυγκέντρωση σε μονάδες χαμηλότερης κατηγορίας οι οποίες ικανοποιούν επιλογές χαμηλού εισοδήματος τουριστών και συνεπώς διαμορφώνουν συνθήκες ανάπτυξης μέσης και χαμηλότερης κατηγορίας τουρισμού.

Ο αριθμός των κλινών στα ξενοδοχειακά καταλύματα του Νομού Ευβοίας (βλέπε Πίνακα 4.11) αυξήθηκε κατά τα τελευταία εννέα χρόνια από 15.541 κλίνες το 2006,

σε 16.444 το 2015, σημειώνοντας αύξηση μόλις 3%, όταν την δεκαπενταετία 1996-2006 το ποσοστό αύξησης ήταν μόλις 7,3 %. Η αύξηση αυτή φαίνεται με πρώτη ματιά μικρή αλλά αν αναλογιστούμε ότι διανύουμε μια δεκαετία οικονομικής ύφεσης, ένα ποσοστό που δηλώνει αύξηση από μόνο του κρίνεται ικανοποιητικό.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.11: ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ

ΕΤΟΥΣ 2014							
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΥΒΟΙΑΣ		5*	4*	3*	2*	1*	ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ
	Μονάδες	3	15	54	149	27	248
	Δωμάτια	228	1.660	2.193	3.963	548	8.592
	Κλίνες	459	3.209	4.248	7.491	1.037	16.444

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ(2014) βάση στοιχείων Ξ.Ε.Ε.(24/6/2015)

Εξετάζοντας την Γεωγραφική κατανομή του ξενοδοχειακού δυναμικού του Νομού διαπιστώνουμε ότι αυτή εστιάζεται κυρίως στις παράκτιες παραθεριστικές περιοχές. Από στοιχεία του Ξ.Ε.Ε προκύπτει ότι η περιοχή της Αιδηψού συγκεντρώνει το 50% περίπου με 118 μονάδες των συνολικών ξενοδοχειακών μονάδων και το 35% των συνολικών κλινών, η περιοχή της Χαλκίδας το 9% των κλινών με 23 μονάδες, η ευρύτερη περιοχή της Ερέτριας το 28% των συνολικών κλινών με 73 μονάδες, τα Ν. Στύρα 5% των κλινών με 19 μονάδες και η Κάρυστος με 15 μονάδες 4% των συνολικών κλινών. Η πλειοψηφία των ξενοδοχειακών μονάδων είναι οικονομικά μικρού και μεσαίου μεγέθους δηλαδή από 20 έως 60 δωματίων και Γ' κατηγορίας. Λειτουργούν με παραθεριστικό τουρισμό σε ποσοστό 40% περίπου τους μήνες από Μάιο έως Οκτώβριο ενώ τα ξενοδοχεία που λειτουργούν όλο τον χρόνο υπολογίζονται στο 30%. Ο αριθμός των ξενοδοχείων είναι ικανοποιητικός στις παράκτιες περιοχές ενώ παρουσιάζει ελλείψεις στην ενδοχώρα. Στην προσπάθεια κάλυψης των αναγκών παραθεριστικού τουρισμού, λειτουργούν τους μήνες αιχμής του καλοκαιριού κυρίως στα Ν. Στύρα όπου συγκεντρώνεται το 4,9% (10 ξενοδοχειακές μονάδες) και στην Ερέτρια με το 4,4% (9 ξενοδοχειακές μονάδες) του συνολικού αριθμού των ξενοδοχείων του Νομού.

Camping

Παρά τη μεγάλη έκταση του φυσικού τοπίου η οργανωμένη ανάπτυξη camping στο νομό είναι πολύ περιορισμένη. Από στοιχεία που συγκεντρώσαμε από την

Πανελλήνια Ένωση Ιδιοκτητών Κάμπινγκ ο Νομός Ευβοίας διαθέτει 7 camping με 503 θέσεις και 33 Μπάνγκαλουζ(βλέπε Πίνακα 4.12), ενώ βάση των στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ (2014) η δυναμικότητα καταλυμάτων camping στο Ν. Ευβοίας τα έτη 2013 και 2014 είναι 9 και ο αριθμός κλινών 2452 (βλέπε Πίνακα 4.13). Η Ζήτηση παρουσιάζει αύξηση καθώς είναι ένα νησί που το κόστος μετακίνησης κυρίως για οικογένειες με παιδιά είναι χαμηλό, στοιχείο υπολογίσιμο για την ελληνική οικογένεια στην παρούσα οικονομική συγκυρία αλλά και για τους νέους στους οποίους απευθύνεται σε μεγάλο βαθμό το camping. Τα περισσότερα παρέχουν ικανοποιητικές υπηρεσίες, είναι τοποθετημένα στην κεντρική και βόρεια Εύβοια και λειτουργούν από την άνοιξη έως το φθινόπωρο. Ωστόσο σύμφωνα με στοιχεία της Ομάδας Μελέτης 37 του ΚΕΠΕ(2001), σε ορισμένες περιοχές του νομού παρουσιάζεται «ελεύθερη κατασκήνωση» η οποία ενίοτε δημιουργεί αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.12 : ΤΟΠΟΘΕΣΙΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΕΙΣ CAMPING & ΜΠΑΝΓΚΑΛΟΥΖ

A/A	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΘΕΣΕΩΝ CAMPING	ΑΡΙΘΜΟΣ ΘΕΣΕΩΝ ΜΠΑΝΓΚΑΛΟΥΖ
1.	Αγία Άννα	72	19
2.	Δροσιά	50	
3.	Χαλκίδα	55	
4.	Ερέτρια	64	
5.	Πευκί	85	14
6.	Πολιτικά	67	
7.	Ροβιές	110	
	ΣΥΝΟΛΟ	503	33

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων Πανελλήνιας Ένωσης Ιδιοκτητών Camping

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.13 : ΔΥΝΑΜΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΩΝ CAMPING ΣΤΟ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ

ΔΥΝΑΜΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΩΝ CAMPING ΣΤΟ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ		
ΕΤΗ 2008-2014		
ΕΤΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΩΝ	ΚΛΙΝΕΣ
2008	8	2180
2009	8	2180
2010	8	2180
2011	8	2180
2012	8	2180
2013	9	2452
2014	9	2452

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ(2014)

Ενοικιαζόμενα δωμάτια

Τα τελευταία χρόνια εκμεταλλεούμενοι τις χρηματοδοτήσεις από κοινοτικά προγράμματα επενδύθηκαν αρκετά χρήματα στην δημιουργία ενοικιαζόμενων κατοικιών και δωματίων (LEADER, ΟΠΠΑΧ). Ένα άλλο στοιχείο το οποίο θα πρέπει να σημειώσουμε είναι ότι σύμφωνα με προηγούμενη μελέτη Κομίλης, Βαγιονής κ.α. (2001) ο αριθμός των κλινών των ενοικιαζόμενων δωματίων στο νομό ξεπερνούσε τις 30.000 κλίνες όπου από αυτές μόνο οι 10.000 ήταν δηλωμένες ενώ οι υπόλοιπες αδήλωτες. Είναι εμφανής η ύπαρξη σημαντικού αριθμού παράνομων-αδήλωτων δωματίων το οποίο προφανώς εξακολουθεί να ισχύει καθώς πολλά από αυτά ανήκουν σε χαμηλή κατηγορία, δεν πληρούν τις προϋποθέσεις που ορίζει ο ΕΟΤ και χωρίς μετατροπές δεν θα μπορέσουν να ενταχθούν στο τουριστικό δυναμικό της περιοχής.

Παραθεριστική κατοικία

Την τελευταία εικοσαετία ο τομέας της παραθεριστικής, εξοχικής ή δευτερεύουσας κατοικίας αναπτύχθηκε με έντονους ρυθμούς σ' ολόκληρη τη χώρα και στον Νομό Ευβοίας ιδιαίτερα εξαιτίας της απόστασής της από την πρωτεύουσα. Σύμφωνα με στοιχεία της Μελέτης 37 του ΚΕΠΕ οι περιοχές που κατά κανόνα συγκεντρώνουν τις προτιμήσεις τέτοιου είδους κατοικιών είναι κυρίως νησιωτικές και παράκτιες οι οποίες ταυτόχρονα αποτελούν και περιοχές τουριστικής ανάπτυξης. Ωστόσο, παρά το μέγεθος και τη σημασία του τομέα σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο δεν υπάρχει

συστηματική στατιστική παρακολούθηση της προσφοράς παραθεριστικής κατοικίας. Η συμβολή της παραθεριστικής κατοικίας στην οικονομία της Εύβοιας μπορεί να συνοψιστεί σε επενδύσεις και συσσώρευση κεφαλαίου, σε αύξηση του εισοδήματος στον κλάδο των κατασκευών και σε απασχόληση στον κατασκευαστικό κλάδο τα τελευταία έτη. Η συμβολή της παραθεριστικής κατοικίας στην ανάπτυξη του εσωτερικού τουρισμού διακρίνεται στο τμήμα που εξυπηρετεί τις οικογένειες των ιδιοκτητών και στο τμήμα που χρησιμοποιείται για τουριστική εκμετάλλευση. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειώσουμε ότι είναι σημαντικό να ελεγχθεί η αυθαίρετη δόμηση και να υλοποιηθούν προγράμματα βασικών υποδομών καθώς επιφέρει μεγάλη επιβάρυνση στα δίκτυα ύδρευσης, αποχέτευσης και αποκομιδής σκουπιδιών. Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ στο Ν.Ευβοίας υπάρχουν περί τις 37.350 παραθεριστικές κατοικίες.

Αγροτουριστικά Καταλύματα (Goevia,2013-4)

Οι αγροτουριστικές μονάδες βρίσκονται διάσπαρτα σε όλο τον Ν.Ευβοίας και παρέχουν ικανοποιητικό επίπεδο υπηρεσιών. Πρόσφατα δημιουργήθηκε στη Βόρεια Εύβοια το δασικό χωριό PAPADES VILLAGE το οποίο απέχει 1,5 χλμ. από το χωριό Παπάδες και 10 χλμ. από την παραλία Βασιλικών. Βρίσκεται και είναι ένας μοναδικά οργανωμένος και περιφραγμένος χώρος 20 στρεμμάτων δασικής αναψυχής και ξεκούρασης σε μια περιοχή με σπάνια φυσική ομορφιά και εξαιρετική θέα στη θάλασσα. Δέχεται επισκέπτες όλες τους μήνες του χρόνου και συνδυάζει δασικές περιβαλλοντικές εκκλησιαστικές αποστολές, σεμινάρια κοινωνικές εκδηλώσεις , ενημέρωση μαθητών για την προστασία των δασών κ.α.

Ο πιστοποιημένος με ISO 9001:2000 Ελαιώνας μέσα σε 350 στρέμματα με ελιές δίπλα στη θάλασσα στις Ροβιές της Β.Εύβοιας ο επισκέπτης απολαμβάνει την αγροτική ζωή στη φύση με θερμή φιλοξενία όλο το χρόνο. Το «ΠΕΤΑΛΛΟ» είναι ένα κέντρο ελεύθερης ιππασίας που βρίσκεται στη Βόρεια Εύβοια και συγκεκριμένα σε μια έκταση 15 στρεμμάτων, η οποία βρίσκεται στους πρόποδες του όρους Τελέθριο και διαρρέεται από έναν μικρό χείμαρρο, ο οποίος πηγάζει μέσα από το καταπράσινο δάσος με τα πλατάνια, τα πεύκα και τους δρυς έχοντας για συντροφιά το κελάηδημα των πουλιών.

Η μονάδα «Angerinos Apartments» "Πούλια & Αυγερινός", αποτελεί αγροτουριστικό κατάλυμα, σε απόσταση 5 χλμ. από το επίνειο μας (θάλασσα), όπου βρίσκεται ο οικισμός **Αμάρυνθος** στο Τ.Δ. **Γυμνό** Δήμου **Ερέτριας**. Το συγκρότημα έχει κατασκευαστεί σε μια έκταση 1200 τμ., οι εξωτερικοί χώροι είναι όλοι

διαμορφωμένοι με πέτρινες κατασκευές, παρτέρια αρωματικών – μαγειρικών φυτών, καθώς επίσης γιασεμιών και τριανταφυλλιών. Οι αυλές είναι στη σκιά δέντρων όπως ροδιές, συκιές, αμυγδαλιές, νεραντζιές, πορτοκαλιές και επιτραπέζιες ελιές.

Ο ξενώνας εναλλακτικού τουρισμού «Αγνάντι» προσφέρει παραδοσιακό οικοτουρισμό που συνδυάζει με τον καλύτερο τρόπο τις σύγχρονες ανέσεις διαμονής με τα αυθεντικά στοιχεία της **βόρειας Εύβοιας**.

Οι ανεξάρτητες κατοικίες του «Κτήμα Νικόλα» υποδέχονται τους επισκέπτες όλο το χρόνο και διαθέτουν απεριόριστη θέα στη θάλασσα και το βουνό στο χωριό Λυκόρεμα ανάμεσα στο **Μαρμάρι** και την **Κάρυστο**, στο νοτιότερο σημείο της Εύβοιας.

Συνεδριακά Κέντρα

Το μεγάλο νησί της Εύβοια εξαιτίας της εύκολης πρόσβασής του από την Αθήνα είναι ψηλά στην προτιμήσεις πολυεθνικών εταιριών για τα συνέδριά τους. Οι επισκέπτες συνέδριοι έχουν την ευκαιρία να συνδυάσουν τις επαγγελματικές τους υποχρεώσεις με ένα ευχάριστο διάλλειμα γνωρίζοντας από κοντά τις τοπικές ομορφιές του νησιού. Στο νομό Ευβοίας λειτουργούν συνεδριακά κέντρα για την κάλυψη συνεδρίων και εκδηλώσεων τα οποία βρίσκονται στο εσωτερικό ξενοδοχείων. Διαθέτουν τις απαιτούμενες σύγχρονες υποδομές για τη διοργάνωση συνεδρίων παράλληλα με τη φιλοξενία που προσφέρουν στους συνέδρους (βλέπε χωρητικότητα ατόμων ανά ξενοδοχείο και περιοχή Πίνακα 4.14, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ).

Χιονοδρομικά Κέντρα

Το χιονοδρομικό κέντρο Δίρφυος είναι ένα μικρό χιονοδρομικό κέντρο στο όρος Δίρφυς στο χωριό Στενή που διαθέτει δυο πίστες με ένα μικρό αναβατήρα. Οκτώ χιλιόμετρα από τη Στενή συναντάμε το Ορειβατικό καταφύγιο όπου μπορεί κάποιος να διαμείνει και να αρχίσει από εκεί τις εξορμήσεις του. Το χιονοδρομικό πληρεί την προϋπόθεση ύπαρξης χιονιού για τρεις έως τέσσερις μήνες το χρόνο παρά ταύτα και οι δυο πίστες παρουσιάζουν ελλείψεις μηχανικών εγκαταστάσεων καθώς απαιτείται η επένδυση αρκετών χρημάτων ώστε να δημιουργηθούν περισσότερες πίστες και να μπορεί να χαρακτηριστεί επαρκές χιονοδρομικό κέντρο.

Τουριστικοί Λιμένες, Μαρίνες

Στο νέο Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για το Τουρισμό (ΦΕΚ3155/ρ.Β/12-12-2013) στο Ν.Ευβοίας χωροθετείται ένα καταφύγιο Τουριστικών σκαφών στις Ροβιές και ο δήμος (Βόρειος Ευβοϊκός) συμπεριλαμβάνεται σε μια από τις 9 Ζώνες Ναυσιπλοΐας Αναψυχής (Findal, 2013-14) . Οι ανατολικές ακτές του δήμου Κηρέως παρόλο που η

χερσαία έκταση προορίζεται για τουριστική ανάπτυξη δεν συμπεριλαμβάνονται σε δίκτυο τουριστικών λιμένων με ευθύνη των τοπικών αρχών για τη μη δημιουργία (μαρίνων και καταφυγίων/αγκυροβόλιο τουριστικών σκαφών) σε αυτή την περιοχή. Δημιουργήθηκαν ωστόσο στη Λίμνη και στο Πήλι και έχουν προγραμματιστεί να δημιουργηθούν στην Αγκάλη προς εξυπηρέτηση των αλιευτικών κυρίως σκαφών και παράλληλα θα εξυπηρετούν και τουριστικά σκάφη. Όμοια και το λιμάνι αναψυχής Μαντουδίου δεν έχει χαρακτηριστεί σαν τουριστικό υπό τις προϋποθέσεις του νόμου Ν.2160/93 με αποτέλεσμα να μην έχει συμπεριληφθεί στο Σχέδιο Στρατηγικού Επιχειρησιακού Προγράμματος για το 2013-2018. Ωστόσο σύμφωνα με παρουσίαση των στοιχείων για τους λιμένες του νομού από τον Οργανισμό Λιμένων Νομού Εύβοιας, τα κυριότερα εμπορικά λιμάνια του νομού αποτελούν ο **λιμένας Καρύστου** και εν γένει η θαλάσσια του αυτού όρμου περιοχή, λόγω της γεωγραφικής θέσης, ο **λιμένας Κύμης**, ο οποίος πέραν από επιβατηγός λιμένας, πρόκειται να αξιοποιηθεί άμεσα τόσο ως *τουριστικός λιμένας* για την προσέλκυση και παραμονή σκαφών αναψυχής Αλλοδαπής και Ελληνικής σημαίας δυνάμει καταβολής τέλους - χρηματικού ανταλλάγματος για τον ελλιμενισμό, όσο και για χρήση ως εμπορικός λιμένας (κατάπλους –απόπλους πλοίων ξένης σημαίας), οι **Λιμένες Αιδηψού και Λίμνης Ευβοίας**, πρόκειται στα άμεσα μελλοντικά σχέδια του Οργανισμού, να αξιοποιηθούν τουριστικά με προσέλκυση και κατάπλους Ε/Γ –Κ/Ζ πλοίων ξένης σημαίας, με μεταφορά *τουριστών* (Ρωσικής ως επί το πλείστον υπηκοότητας). Οι εν λόγω τουρίστες πέραν των παροχών του πλού αναψυχής και κρουαζιέρας στις Ελληνικές θάλασσες και νησιά, θα έχουν την δυνατότητα ως ομόθρησκοι και στα πλαίσια ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού, να επισκέπτονται οδικώς και οργανωμένα το ιερό προσκύνημα "Οσίου Ιωάννου του Ρώσου", που αποτελεί ξεχωριστό και ιδιαίτερο πόλο έλξης πιστών (χριστιανών ορθόδοξων) παγκοσμίως και τέλος ο **Λιμένας Χαλκίδας** που αποτελεί τη μοναδική πύλη εισόδου –εξόδου για το Νομό Ευβοίας είναι και κατά συνέπεια το μοναδικό Τμήμα Ελέγχου Διαβατηρίων της Α.Δ Ευβοίας. Συνοπτικά επιβατικά λιμάνια είναι του Αγιόκαμπου της Ερέτριας, Παναγιά Ν.Στύρα, Μαρμάρι, Ωρεοί, Αγ.Μαρίνα, Σκύρος και *τουριστικά καταφύγια*-Μαρίνες βρίσκονται στη Χαλκίδα, το Αλιβέρι, την Κάρυστο, τους Ωρεούς τα Λουρά Αιδηψού και τα Νέα Στύρα (Eniportal,2013). (Βλέπε χωροθέτηση μαρίνων και καταφυγίων στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας Πίνακα 4.15, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ).

4.4.2. Τουριστική ζήτηση

Η τουριστική ζήτηση αντιπροσωπεύει τις ποσότητες των αγαθών και των τουριστικών υπηρεσιών που επιθυμούν να καταναλώσουν οι τουρίστες μια δεδομένη χρονική περίοδο (Βαρβαρέσος, 2000, σελ.35).

4.4.2.1 Αφίξεις & διανυκτερεύσεις στο Ν. Ευβοίας

Η τουριστική ζήτηση ειδικότερα στον Νομό Ευβοίας εκφράζεται από τις αφίξεις και τον αριθμό των διανυκτερεύσεων των ημεδαπών και των αλλοδαπών τουριστών στα κάθε είδους τουριστικά καταλύματα. Στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ που αφορούν σε αφίξεις και διανυκτερεύσεις αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών παρουσιάζουμε στους πίνακες που ακολουθούν επισημαίνοντας τα εξής:

Οι αφίξεις ημεδαπών για το διάστημα από το 2008 έως και το 2014 (βλέπε Πίνακα 4.16) είναι σχεδόν τριπλάσιες συγκρινόμενες με εκείνες των αλλοδαπών. Το στοιχείο αυτό δηλώνει ότι ο νομός Εύβοιας ως τουριστικός προορισμός αποτελεί επιλογή μεγαλύτερου αριθμού ημεδαπών τουριστών σε σύγκριση με αλλοδαπούς τουρίστες. Ειδικά στον αριθμό διαμονής σε **ξενοδοχειακά καταλύματα** καλύτερο έτος φαίνεται ότι ήταν το 2011 ως προς τις αφίξεις ημεδαπών οι οποίες έφτασαν τις 153.901 ενώ τα επόμενα έτη παρατηρήθηκε μια μεταβλητότητα με σημαντικά πτωτική πορεία φτάνοντας το 2014 στις 137.981.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 4.16 : ΑΦΙΞΕΙΣ ΣΕ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ (ΠΛΗΝ ΚΑΜΠΙΝΓΚ)
Ν. ΕΥΒΟΙΑΣ ΗΜΕΔΑΠΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ**

ΕΤΗ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ	ΚΛΙΝΕΣ
2008	170.082	42.881	212.963	11.079
2009	174.321	50.100	224.421	12.247
2010	174.383	44.974	219.357	13.374
2011	153.901	48.812	202.713	13.215
2012	124.839	38.883	163.722	13.228
2013	139.196	32.482	171.678	13.166
2014	137.981	35.308	173.289	15.355

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ (2015)

Αντίστοιχα στις αφίξεις ημεδαπών και αλλοδαπών σε **camping** για τα ίδια έτη παρατηρείται μια πτωτική τροχιά που πιθανολογείται στις μειωμένες και ανταγωνιστικές τιμές των ξενοδοχείων και ενοικιαζόμενων δωματίων που προσφέρονται στην περιοχή, τη μεγαλύτερη γεωγραφική κατανομή στους παρεχόμενους χώρους διαμονής και του γενικότερου κλίματος οικονομικής δυσφορίας των τουριστών. Τα στοιχεία δυναμικότητας καταλυμάτων κάμπινγκ της ΕΛΣΤΑΤ (2015) έδειξαν μια σταθερή πορεία στο αριθμό των κλινών (2.180) από το 2008 έως το 2012 και μια μικρή μόνο αύξηση το 2013 στις (2.452) κλίνες δηλώνοντας σταθερότητα ζήτησης για τον προορισμό η οποία ταυτόχρονα δεν δημιουργεί προϋπόθεση αύξησής τους (βλέπε Πίνακα 4.13, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ).

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.17: ΑΦΙΞΕΙΣ CAMPING ΗΜΕΔΑΠΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ

ΕΤΗ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
2008	13.927	1.571	15.498
2009	18.680	1.473	20.153
2010	17.552	1.147	18.699
2011	15.352	1.233	16.585
2012	10.042	645	10.687
2013	10.280	844	11.124
2014	9.401	998	10.399

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ (2015)

Αναφορικά με τις **διανυκτερεύσεις** και των δυο κατηγοριών, ημεδαπών και αλλοδαπών, όπως αποτυπώνονται στον Πίνακα 4.18, παρατηρούμε τα εξής:

Στον τομέα των διανυκτερεύσεων παρατηρείται σταδιακή πτώση. Η πληρότητα το 2011 διαμορφώθηκε στο 31,4% παρουσιάζοντας μείωση της τάξεως του 8,4% σε σχέση με την πληρότητα 39,8% που εμφάνιζε το 2008 και η οποία διατηρήθηκε μειούμενη έως και το 2014 φτάνοντας στο 22,6% διαμορφώνοντας έτσι συνολική μείωση της τάξεως του 17,2% από το έτος 2008 έως το 2014.

Στα **ξενοδοχειακά καταλύματα** υπήρξε έντονη μεταβλητότητα ειδικότερα στις διανυκτερεύσεις ημεδαπών, η οποία πιθανότατα αντανακλά την οικονομική κατάσταση των ελλήνων τουριστών, ενώ για τους αλλοδαπούς παρουσιάστηκε μια μικρή αύξηση το 2011 την οποία διαδέχτηκε σταδιακή πτώση φτάνοντας το 2014 με μικρή θετική απόκλιση το ύψος των διανυκτερεύσεων του 2008.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 4.18: ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΣΕ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΑ (ΠΛΗΗ ΚΑΜΠΙΝΓΚ)
ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ ΤΟΥ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ ΗΜΕΔΑΠΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΕΤΩΝ 2008-2014**

ΕΤΗ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ	ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ
2008	568.206	264.882	838.088	39,8%
2009	607.917	324.149	932.066	38,3%
2010	591.967	343.286	935.253	36,0%
2011	486.679	354.566	841.245	31,4%
2012	366.724	281.444	648.168	23,9%
2013	410.598	203.716	614.314	22,4%
2014	415.601	272.784	688.385	22,6%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ (2015)

Οι διανυκτερεύσεις στα **camping** (βλέπε Πίνακα 4.19), παρουσίασαν μια σημαντική μείωση από πλευρά διαμονής τόσο ημεδαπών όσο και αλλοδαπών που έφτασε να ξεπερνά το 50% από 2008 έως το 2014 σύμφωνα με επίσημα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ(2015).

Ωστόσο θα πρέπει να σημειώσουμε ότι σε επίπεδο χώρας σύμφωνα με το Δελτίο Τύπου της ΕΛΣΤΑΤ (2015), η πληρότητα σε ξενοδοχειακά καταλύματα το 2014 έφτανε στο 47,3% ενώ στο Νομό Ευβοίας μόλις στο 22,6%. Το στοιχείο αυτό δηλώνει την είσοδο αλλοδαπών τουριστών στην χώρα οι οποίοι όμως δεν προσανατολίστηκαν στην επιλογή του συγκεκριμένου νομού ως επιλογή τουριστικού προορισμού.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 4.19 : ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΣΕ CAMPING ΤΟΥ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ
ΗΜΕΔΑΠΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΕΤΗ 2008-2014**

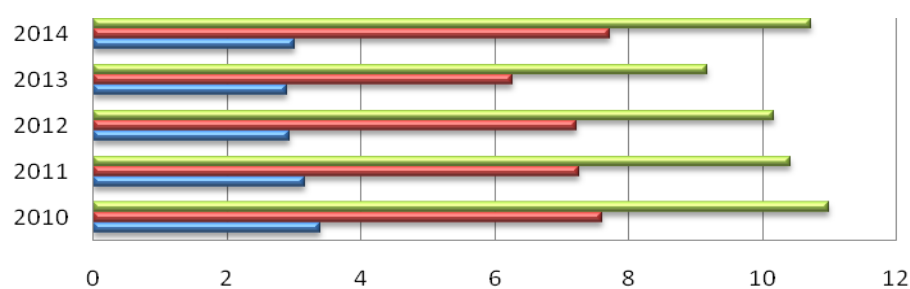
ΕΤΗ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
2008	61.187	7.485	68.672
2009	61.854	5.913	67.767
2010	56.992	4.454	61.446
2011	48.332	5.134	53.466
2012	30.225	2.873	33.098
2013	31.538	2.806	34.344
2014	29.433	3.874	33.307

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ (2015)

Μέση διάρκεια παραμονής

Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ (βλέπε Γράφημα 8), που αφορούν στις αφίξεις και διανυκτερεύσεις ημεδαπών και αλλοδαπών τουριστών στα ξενοδοχειακά καταλύματα του Ν. Ευβοίας μέση διάρκεια παραμονής ημεδαπών τουριστών την περίοδο 2010-2014 ήταν 3 ημέρες. Θεωρούμε ότι στον αριθμό αυτό επιδρά η εγγύτητα της πρωτεύουσας, προσανατολίζοντας επισκέπτες του Σαββατοκύριακου χωρίς να δηλώνει επιλογή πολυήμερων καλοκαιρινών διακοπών. Αξίζει να σημειωθεί ότι ένας σημαντικός αριθμός επισκεπτών φιλοξενείται στις παραθεριστικές κατοικίες και ένα ακόμη ποσοστό δεν προσμετράται στα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ καθώς διαμένει σε αδήλωτα καταλύματα ή κάνει ελεύθερο camping. Η μέση διάρκεια διαμονής για τους αλλοδαπούς επισκέπτες σημειώνει μια σταθερότητα στις 8 ημέρες το 2010 έως το 2014 με μια μικρή πτώση το 2013 στις 6 ημέρες, ακολουθώντας το πλαίσιο ημερών διακοπών στο οποίο κινούνται τα μεσαία και χαμηλά οικονομικά στρώματα τα τελευταία χρόνια σχεδόν σε ολόκληρη την Ευρώπη λόγω οικονομικής στενότητας. Από στοιχεία αφίξεων και διανυκτερεύσεων της ΕΛΣΤΑΤ τόσο των ημεδαπών όσο και των αλλοδαπών επισκεπτών στις διάφορες κατηγορίες καταλυμάτων διαπιστώνουμε ότι για μεν τους ημεδαπούς πρώτη σε σειρά επιλογής είναι τα καταλύματα Γ΄ κατηγορίας και ακολουθούν της Β΄, Α΄ και οι ξενώνες ενώ για τους αλλοδαπούς προηγούνται τα Β΄ κατηγορίας και ακολουθούν τα Α΄ και τα κέντρα παραθερισμού.

Γράφημα 8 : Μ.Ο. ημερών παραμονής σε ξενοδοχειακά καταλύματα Ν. Ευβοίας 2010-2014

	2010	2011	2012	2013	2014
■ ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ Μ.Ο.	10,99	10,42	10,16	9,17	10,73
■ ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	7,6	7,26	7,23	6,27	7,72
■ ΗΜΕΔΑΠΟΙ	3,39	3,16	2,93	2,9	3,01

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ(2015)

Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι έντονη εποχικότητα παρουσιάζεται τους μήνες από Ιούλιο έως Σεπτέμβριο, με μήνα αιχμής τον Αύγουστο.

4.4.2.2 Οι σημαντικότερες αγορές τουριστών στο Ν. Ευβοίας

Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ οι κύριες αγορές αλλοδαπών τουριστών για το Νομό Ευβοίας κατά τα έτη 2008 έως 2010 με σειρά σπουδαιότητας ήταν οι αναφερόμενες στους πίνακες που ακολουθούν.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.20 : ΑΦΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΣΤΟ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ (ΕΚΤΟΣ CAMPING) ΑΝΑ ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΕΤΟΥΣ 2008

ΧΩΡΕΣ	ΑΦΙΞΕΙΣ	ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ
ΓΑΛΛΙΑ	15.545	79.389
ΡΩΣΙΑ	6.084	61.509
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	5.065	33.952
ΙΤΑΛΙΑ	2.790	17.370
ΒΕΛΓΙΟ	1.171	8.088
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	742	5.126
ΑΥΣΤΡΙΑ	669	4.895

ΠΗΓΗ : Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ

Στον Πίνακα 4.21 που ακολουθεί παρουσιάζουμε τα στοιχεία έτους 2009 και παρατηρούμε ότι η Γαλλία, η Ρωσία, η Γερμανία και η Ιταλία παραμένουν στις ίδιες θέσεις δηλώνοντας τη σταθερότητα των προτιμήσεων των τουριστών που επιλέγουν την Εύβοια ως προορισμό μειώνοντας σημαντικά το ποσοστό του Βελγίου το οποίο περνά στην 6^η θέση και της Ολλανδίας που περνά στην 7^η ενώ η Πολωνία περνά στη 5^η.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.21 : ΑΦΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΣΤΟ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ (ΕΚΤΟΣ CAMPING) ΑΝΑ ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΕΤΟΥΣ 2009

ΧΩΡΕΣ	ΑΦΙΞΕΙΣ	ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ
ΓΑΛΛΙΑ	22.414	131.003
ΡΩΣΙΑ	7.114	76.755
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	4.385	32.342
ΙΤΑΛΙΑ	3.046	15.401
ΠΟΛΩΝΙΑ	2.470	19.885
ΒΕΛΓΙΟ	1.119	4.567
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	822	4.720

ΠΗΓΗ : Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ (2016)

Στον Πίνακα 4.22 που ακολουθεί, αποτυπώνονται στοιχεία του 2010 και παρατηρούμε ότι η Γαλλία, η Ρωσία, η Γερμανία και η Ιταλία διατηρούν τις ίδιες θέσεις 1^η έως 4^η δηλώνοντας τη σταθερότητα των επιλογών τους, το Βέλγιο ανακτά την 5^η θέση που κατείχε το 2008 απομακρύνεται όμως η Ολλανδία από τον πίνακα των 7 πρώτων που επιλέγουν την Εύβοια ως προορισμό, τοποθετώντας την Αγγλία στην 6^η θέση και την Κύπρο στην 7^η. Η αλλαγή αυτή σηματοδοτεί τη διεύρυνση σε νέες αγορές. Το στοιχείο αυτό θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη ώστε οι αρμόδιοι φορείς να προβούν στις απαραίτητες επιλογές προώθησης και προβολής του τουριστικού προϊόντος του Νομού Ευβοίας σε συνδυασμό και με την έκθεση των τάσεων τουριστικής κίνησης του ΕΟΤ (Χατζηδάκη,2008-2015), σύμφωνα με την οποία ο κύριος όγκος των αφίξεων στη χώρα μας εξακολουθεί να προέρχεται από χώρες της ευρωπαϊκής ηπείρου φτάνοντας στο 60,1 % από τις 27 Ευρωπαϊκές χώρες στο σύνολο του 88,4% των αφίξεων.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 4.22 : ΑΦΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΣΤΟ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ
(ΕΚΤΟΣ CAMPING) ΑΝΑ ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΕΤΟΥΣ 2010**

ΧΩΡΕΣ	ΑΦΙΞΕΙΣ	ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ
ΓΑΛΛΙΑ	18.902	142.873
ΡΩΣΙΑ	6.582	80.487
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	3.800	32.782
ΙΤΑΛΙΑ	2.139	11.375
ΒΕΛΓΙΟ	1.287	10.867
ΑΓΓΛΙΑ	1.014	4.936
ΚΥΠΡΟ	949	2.938

ΠΗΓΗ : Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ (2016)

Ο Χατζηδάκης (2015) σημειώνει, ότι οι ενδείξεις για την πορεία του ελληνικού τουρισμού παρά τις θετικές επιδόσεις που παρουσιάζει δεν έχει ακόμα σταθεροποιήσει οριστικά την ανοδική τροχιά που ακολουθεί ύστερα από την κάμψη των ετών 2008-2013. Η αναπλήρωση των απωλειών από ορισμένες παραδοσιακές αγορές προέρχονται από ορισμένες αναδυόμενες αλλά ασταθείς αγορές ή οφείλονται σε ειδικούς λόγους. Για παράδειγμα η Ρωσία , η Πολωνία, το Ισραήλ , η Τουρκία που παρουσιάζουν σημαντικά ποσοστά αύξησης τα τελευταία χρόνια σημειώνουν παράλληλα και μεγάλες διακυμάνσεις.

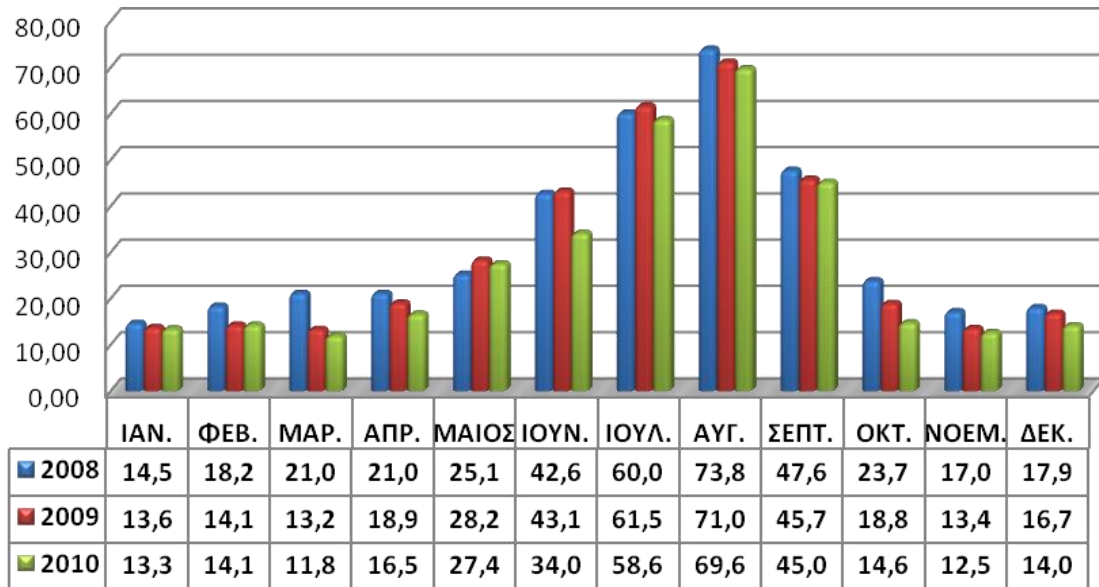
Στην προσπάθεια να διακρίνουμε την εποχικότητα ή μη της επιλογής των αλλοδαπών τουριστών του Ν. Ευβοίας διαμορφώσαμε το Γράφημα 9 στο οποίο παρουσιάζεται η ποσοστιαία πληρότητα των καταλυμάτων (πλην κάμπινγκ) ανά μήνα για τα έτη 2008-2010 σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ.

Από τα στοιχεία του πίνακα συμπεραίνουμε ότι ο Ν. Ευβοίας αποτελεί επιλογή των αλλοδαπών τουριστών κυρίως κατά τους μήνες Ιούνιο έως και Σεπτέμβριο.

Το στοιχείο αυτό θα πρέπει να ληφθεί υπόψη από τους αρμόδιους φορείς και επιχειρήσεις των κλάδων που σχετίζονται με τον τουρισμό ώστε να παρθούν τα ανάλογα μέτρα και να γίνουν οι σχετικές ενέργειες επέκταση του χρόνου επιλογής της Εύβοιας ως τουριστικού προορισμού.

Γράφημα 9 : Ποσοστιαία πληρότητα ξενοδοχειακών κλινών ανά μήνα Ν. Ευβοίας 2008-2010

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ

4.4.3 Υπάρχουσες ειδικές μορφές και ανταγωνιστικοί φορείς τουρισμού

Η Εύβοια, το ανατολικότερο κομμάτι της Στερεάς Ελλάδας, μαζί με το νησί Σκύρος, είναι μια Περιφερειακή Ενότητα με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, όσον αφορά της φυσικές ομορφιές, πληθώρα ωραιότατων παραλίων (110 περίπου), όρμων και κολπίσκων με καταγάλανα καθαρά νερά, και βρίσκεται πολύ κοντά στην Αθήνα (Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδος, 2012). Αξίζει να σημειωθεί ότι η ελκυστικότητα της Εύβοιας δεν εξαντλείται μόνο στα θαλασσινά τοπία καθώς διαθέτει πλούσια ενδοχώρα με ορεινούς όγκους (Δίρφος, Όχη, Κανδήλι κλπ), καταπράσινα δάση (Στενή, Πλατανιάς, Καστανόλογγος, Δελφοί κ.λ.π.), ποτάμια, και φαράγγια σπάνιας ομορφιάς που προσφέρουν στον επισκέπτη ευχάριστη διαμονή, με εναλλαγές λόγω των φυσικών και πολιτιστικών πόρων που διαθέτει. Με άλλα λόγια η Εύβοια προσφέρεται για ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού όπως, οικολογικός, περιβαλλοντικός, ιαματικός, αγροτουρισμός, θαλάσσιος, καταδυτικός, αθλητικός, πολιτιστικός, θρησκευτικός και συνεδριακός τουρισμός. Το μεγαλύτερο φάσμα τουριστικού προϊόντος σήμερα περιλαμβάνει τις μορφές τουρισμού που αναλύονται στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ.

Ανταγωνιστικοί φορείς των ειδικών μορφών τουρισμού της Εύβοιας

Οι κύριοι ανταγωνιστικοί προορισμοί του Ν. Ευβοίας σύμφωνα με στοιχεία που αντλήθηκαν από σχετική έρευνα του Θεοχάρη (2008, σελ.84) που πραγματοποιήθηκε

σε 16 Φορείς του νομού και οι οποίοι ωστόσο δεν έχουν προβεί ποτέ σε εκτενή ανάλυση ανταγωνισμού για τις προσφερόμενες ειδικές μορφές τουρισμού στο νομό, αποτυπώνονται στον Πίνακα 4.23.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 4.23 : ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΙ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΙ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ
ΑΝΑ ΕΙΔΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ**

Μορφές Τουρισμού	Ανταγωνιστικοί προορισμοί
Παράκτιος τουρισμός	Κυκλάδες, Ν. Μαγνησίας
Ιαματικός τουρισμός	Ν. Φθιώτιδας
Πολιτιστικός τουρισμός	Ν. Φωκίδας
Συνεδριακός τουρισμός	Ν. Αττικής
Αγροτουρισμός	Νομοί Μαγνησίας, Καρδίτσας, Τρικάλων
Οικοτουρισμός	Νομοί Μαγνησίας, Καρδίτσας, Λάρισας
Περιηγητικός τουρισμός	Νομοί Βοιωτίας, Φωκίδας, Λάρισας

ΠΗΓΗ : Έρευνα Θεοχάρης,2008

4.4.4 Τουριστική προβολή της Εύβοιας

Η προβολή του Νομού Ευβοίας ασκείται σε Περιφερειακό Επίπεδο καθώς με βάση τη «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης- Πρόγραμμα Καλλικράτης» το Τμήμα Τουρισμού Περιφερειακής Ενότητας Εύβοιας έχει στις αρμοδιότητές του, την προώθηση και οργάνωση του εγχώριου τουριστικού προϊόντος (συμμετοχή σε εκθέσεις, φιλοξενία, ΜΜΕ, έκδοση προωθητικού υλικού κ.λ.π. Στη βελτίωση και ανάπτυξη του τουρισμού στο Νομό συμβάλλουν επίσης, η Ένωση Ξενοδόχων Ν. Ευβοίας και το Επιμελητήριο Ευβοίας. Αξιοσημείωτη ήταν η κίνηση προβολής του Επιμελητηρίου Εύβοιας στις 25-28/3/2016 να φιλοξενήσει τουριστικούς πράκτορες της Σμύρνης προκειμένου να γνωρίσουν τις τουριστικές υποδομές και να αποκτήσουν άποψη για το τουριστικό προφίλ της Εύβοιας (Eniportal,2016). Σημαντική είναι και η προσπάθεια προβολής των Δήμων μέσω του διαδικτύου δίνονται πληροφορίες και φωτογραφικό υλικό με στόχο την πρόκληση ενδιαφέροντος των επισκεπτών. Ιδιαίτερα τονίζεται η κοντινή απόσταση από την Αττική, η καταλληλότητα του νησιού για καλοκαιρινές διακοπές, η ιδανική επιλογή εξόρμησης τα Σαββατοκύριακα, η δυνατότητα επίσκεψης αρχαιολογικών μνημείων, η δυνατότητα συμμετοχής σε πολιτιστικά δρώμενα, πανηγύρια και η παραγωγή τοπικών

προϊόντων. Από την περιήγηση στις ιστοσελίδες προβολής της Εύβοιας διαπιστώνουμε ότι ο δυνητικός επισκέπτης προτρέπεται να επισκεφθεί το νησί την Άνοιξη και το Καλοκαίρι ή για ολιγοήμερες διακοπές τα Σαββατοκύριακα με έμφαση στην προβολή των ξενοδοχειακών μονάδων στο παραλιακό τόξο του νησιού. Ωστόσο, δεν προβάλλεται ιδιαίτερα η συμμετοχή σε διεθνείς τουριστικές εκθέσεις και δεν γίνεται προσπάθεια άμβλυνσης της εποχικότητας με την ενημέρωση και προβολή ειδικών μορφών τουρισμού που προσφέρονται στην περιοχή.

4.5 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΒΟΙΑ

Ο Θρησκευτικός τουρισμός αφορά την επίσκεψη σε θρησκευτικούς τόπους λατρείας, όπως μοναστήρια και εκκλησίες και ως τρόπος έκφρασης της ανάγκης αυτής του ανθρώπου, αποτελεί σημαντικό κομμάτι της ελληνικής τουριστικής κίνησης. Αξιόλογο πόλο έλξης επισκεπτών που προσφέρουν έντονες συγκινήσεις στους λάτρεις του θρησκευτικού τουρισμού σε όλο το μήκος και πλάτος του αποτελεί ο Νομός Εύβοιας στον οποίο λειτουργούν δεκαέξι (16) μονές, ιδιαίτερου ιστορικού και θρησκευτικού ενδιαφέροντος και μνημεία της ελληνικής ορθοδοξίας, τα οποία αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της εθνικής μας κληρονομιάς.

4.5.1 Ναοί , Μονές και στοιχεία προσέλκυσης θρησκευτικού τουρισμού στο Ν. Ευβοίας

Στον Πίνακα 4.24 στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ παρουσιάζονται τα σημαντικότερα από τα προσκυνήματα του νομού και τις μονές ανά διαμέρισμα του νομού Ευβοίας. Επίσης στον Πίνακα 4.25 στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ αναφέρονται οι τόποι που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον επισκέπτη που πραγματοποιεί ταξίδι θρησκευτικού χαρακτήρα στην περιοχή.

Θρησκευτικά Πανηγύρια

Σημαντικό στοιχείο προσέλκυσης θρησκευτικών τουριστών στο νομό αποτελούν τα θρησκευτικά πανηγύρια που πραγματοποιούνται καθ' όλη τη διάρκεια του έτους στο Νομό Ευβοίας με την ευκαιρία επίσημων θρησκευτικών εορτών καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου ικανοποιώντας τόσο τις θρησκευτικές όσο και τις ψυχαγωγικές ανάγκες των επισκεπτών που εισέρχονται από διάφορες περιοχές της Ελλάδος (βλέπε Πίνακα 4.9 , ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ).

Θρησκευτικά Συνέδρια

Στον Ξενώνα του Ιερού Προσκυνηματος του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου μεταξύ άλλων, φιλοξενούνται και Ιερατικά Συνέδρια, Πανορθόδοξες Συνδιασκέψεις, που διεξάγονται υπό την αιγίδα της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος για την αντιμετώπιση των αιρέσεων και των παραθρησκευτικών ομάδων, αλλά και λειτουργικά συμπόσια και εκδηλώσεις θρησκευτικού χαρακτήρα συνέδρια. Επίσης στην περιοχή διοργανώνονται φεστιβάλ εκπαιδευτικού χαρακτήρα και πολιτιστικές εκδηλώσεις σε αρχαιολογικούς τόπους και μουσεία του νομού.

4.5.2 Ο Άγιος Ιωάννης ο Ρώσος, η Ιερά μονή και αξιολόγηση της υπάρχουσας κατάστασης

Ο Άγιος Ιωάννης ο Ρώσος, η Ιερά μονή και η Ιστορία τους καθώς και άλλα ενδιαφέροντα που προσφέρει η περιοχή στους επισκέπτες της αναφέρονται στον Πίνακα 4.26 στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ.

Ακολουθώντας τη γενική τεχνική σχεδιασμού και οργάνωσης πλαισίου λήψης αποφάσεων S.W.O.T. στον Πίνακα 4.27, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ, αποτυπώνεται το εσωτερικό και το εξωτερικό περιβάλλον της τουριστικής περιοχής παρέχοντας τη δυνατότητα αναγνώρισης των δυνατών και αδύνατων σημείων της όπως προκύπτουν από τους πόρους που διαθέτει καθώς και οι ευκαιρίες και απειλές που θα πρέπει να αντιμετωπιστούν κατάλληλα.

4.5.3 Προοπτικές τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής του Αγίου Ιωάννη Ρώσου

Η εκτίμηση του Επιμελητηρίου Εύβοιας για την ευρύτερη περιοχή Λίμνης - Μαντουδίου η οποία περιλαμβάνει τους Δήμους Ελυμνίων, Κηρέως (Προκόπι Ευβοίας) και Νηλέως, είναι ότι παρουσιάζει φθίνοντα χαρακτηριστικά και θα πρέπει να αναπροσανατολιστεί με βασικούς άξονες ανάπτυξης:

- α. Την ανάπτυξη Τουριστικών δραστηριοτήτων όλων των τύπων
- β. Την παραγωγική γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων ποιότητας, σε συνδυασμό με τα δασικά προϊόντα και την μεταποίηση τους.

Οι Προγραμματισμένες Δράσεις ανάπτυξης σε Νομαρχιακό ή Διανομαρχιακό επίπεδο οι οποίες θα διευκολύνουν στην τουριστική ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής Λίμνης-Μαντουδίου περιλαμβάνουν:

1. Άμεση αναβάθμιση του οδικού δικτύου που αποτελεί το βασικό εμπόδιο ανάπτυξης της περιοχής, με τον άξονα Χαλκίδα-Λίμνη και βελτίωση της σημερινής σύνδεσης μέσω Ψαχνών. Ειδικότερα την 1/3/2016 υπεγράφη από τον Περιφερειάρχη Στερεάς Ελλάδας σύμβαση εκτέλεσης έργου προϋπολογισμού 1.140.000 ευρώ από εθνικούς πόρους «Λήψη μέτρων, συντήρηση και βελτίωση της οδού Ψαχνά- Προκόπι» στην Ε.Ο. 77 (Eniportal,2016), με στόχο την οδική ασφάλεια, την προσβασιμότητα, την οικονομική ανάκαμψη της Περιφέρειας καθώς και την κάλυψη αναγκών των επισκεπτών και των κατοίκων της Κεντρικής και Βόρειας Εύβοιας.

2. Εφαρμογή ειδικού Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου (ΟΠΑΑΧ) μόνο για την περιοχή.

3. Καθορισμό χρήσεων γης για την δημιουργία Τουριστικών μονάδων και άρση κάθε περιορισμού στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής.

4. Βελτίωση θαλασσιών μεταφορών και ακτοποϊκών συνδέσεων.

5. Δημιουργία τοπικού φορέα (π.χ. με μορφή Ν.Π.Ι.Δ. ειδικού χαρακτήρα και μικτής ιδιοκτησίας), για την υποστήριξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας, την προώθηση των τοπικών προϊόντων και την προσέλκυση επενδύσεων.

Επιπλέον στα πλαίσια δράσεων υποστήριξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας το Επιμελητήριο Εύβοιας διεκδικώντας τη δημιουργία καλών υποδομών και τη στήριξη επιθετικής επιχειρηματικής ανάπτυξης προχωρά στη δημιουργία:

Ειδικών τμημάτων σχεδιασμού και τεκμηρίωσης με αρμοδιότητες την παρακολούθηση των παραγωγικών δραστηριοτήτων στο νομό, την στήριξη της επιχειρηματικότητας, την συνολική προβολή του τοπικού προϊόντος και την διαμόρφωση ευνοϊκού κλίματος διεθνών συνεργασιών.

Μόνιμης Επιτροπής για τα θέματα χωροθέτησης και Παραγωγικών δραστηριοτήτων,

Μόνιμη Επιτροπής Εκθέσεων και Προώθησης των τοπικών προϊόντων

Λειτουργία γραφείου καθημερινής ενημέρωσης των επιχειρήσεων και τέλος τη δημιουργία μόνιμης Δομής Διαρκούς Εκπαίδευσης και Επιμόρφωσης με στόχο την με ή χωρίς επιδοτήσεις παροχή εκπαίδευσης, σε συνεργασία με Πανεπιστήμια και ΤΕΙ, ενημερωτικών ημερίδων για θέματα εξέλιξης της αγοράς κ.α.

Σημαντική και με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το Ιερό Προσκύνημα του Οσίου Ιωάννη του Ρώσου, το Προκόπι και το Δήμο Κηρέως ήταν η υπογραφή στις 30/9/2009 προγραμματικής σύμβασης μεταξύ του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Δήμου Κηρέως για την εκπόνηση των αναγκαίων μελετών, προϋπολογισμού 100.000,00 EURO, με σκοπό την ωρίμανση του έργου <<Διαμόρφωση - Ανάπλαση

και Εκσυγχρονισμός της Διαδρομής Λιτάνευσης του Ιερού Σκηνώματος Οσίου Ιωάννου Ρώσου στο Δ.Δ. Προκοπίου>> (Βόρεια Εύβοια,2009).

Ο Οργανισμός Λιμένος Ν. Ευβοίας (ΟΛΝΕ) στο πλαίσιο Στρατηγικού και Επιχειρησιακού Προγράμματος του Οργανισμού 2013-2018 έχει συμπεριλάβει το σχεδιασμό επέκτασης της λιμενικής εγκατάστασης στη Λίμνη, κάλυψης των τουριστικών αναγκών του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου. Με τον τρόπο αυτό θα διευκολύνεται η προσέλκυση και ο κατάπλους Ε/Γ –Κ/Ζ πλοίων ξένης σημαίας, τα οποία θα μεταφέρουν τουρίστες ως επι το πλείστον Ρωσικής υπηκοότητας. Οι Ρώσοι τουρίστες θα έχουν την δυνατότητα στα πλαίσια ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού να επισκέπτονται οδικώς και οργανωμένα το ιερό προσκύνημα «Οσίου Ιωάννου του Ρώσου» (Ελεύθερο Βήμα,2013).

Η Μελέτη Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου (Γ.Π.Σ.) Δήμου Κηρέως Ν. Ευβοίας αξιολογώντας την υφιστάμενη κατάσταση στην ΔΕ Κηρέως καταλήγει ότι οι γενικές προοπτικές της περιοχής στον τομέα του τουρισμού διαμορφώνονται ως εξής:

«Οι περιοχές που προορίζονται για τουριστική ανάπτυξη αποτελούν **μόνο** το 2% της έκτασης της Δ.Ε Κηρέως, αποτελώντας το χαμηλότερο ποσοστό από όλες τις ΔΕ του Δήμου διατηρώντας ως συγκριτικό πλεονέκτημα το φυσικό περιβάλλον. Πρόκειται για το παράκτιο μέτωπο Βλαχιάς και Σαρακήνικου, όπου παρά το γεωργικό ή δασικό χαρακτήρα της περιοχής, ήδη εντοπίζονται συγκεντρώσεις χρήσεων αναψυχής και παραθεριστικής κατοικίας και έχει χαρακτηριστεί από το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού Αειφόρου Ανάπτυξης (ΕΠΧΣΑΑ) Τουρισμού ως Α.2 –ανάπτυσσόμενη τουριστικά περιοχή. Προβλέπεται επίσης προσέλκυση τουριστών στην Δ.Ε. με δημιουργία εναλλακτικών καινοτόμων και ήπιων μορφών τουρισμού τόσο στις παραθαλάσσιες περιοχές όσο και στην ορεινή ενδοχώρα με ενδεικτική αναφορά στις δυνατότητες ανάπτυξης **θρησκευτικού τουρισμού** με επίκεντρο τον οικισμό Προκοπίου και τον ορεινό – αθλητικό τουρισμό στο Κανδύλι». Ωστόσο ο νέος χωροταξικός σχεδιασμός της Περιφέρειας εισάγει πλασματικά χωροταξικά δεδομένα προκειμένου να νομιμοποιηθεί η Βιομηχανική Περιοχή (ΒΙ.ΠΕ) υποβαθμίζοντας τις προοπτικές τουριστικής ανάπτυξης των Δήμων Κηρέως και Νηλέως για τα επόμενα 15 χρόνια (Ελεύθερο Βήμα,2015).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1 Εισαγωγή

Η μεθοδολογία θεωρείται καθοριστικό κεφάλαιο για την έρευνα στο οποίο αναλύεται η διαδικασία που ακολούθησε ο ερευνητής για την περάτωσή της. Στο πλαίσιο μελέτης του Προσκυνηματος του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου πραγματοποιήθηκε πρωτογενή και δευτερογενή έρευνα.

5.2 Δευτερογενή έρευνα

Στις μέρες μας η πρόσβαση στα δευτερογενή στοιχεία που έχουν συλλεχθεί για άλλους σκοπούς εκτός της έρευνας γίνεται με υψηλή ευκολία και χαμηλό κόστος μετά την ραγδαία ανάπτυξη της πληροφορικής και των επικοινωνιών (Χρήστου, 1999, σελ.56).

Στην παρούσα εργασία χρησιμοποιήθηκαν για την καλύτερη ερμηνεία των στοιχείων πρωτογενούς έρευνας, συμβάλλοντας ταυτόχρονα στην εγκυρότητα των ευρημάτων ποιοτικής έρευνας. Επιπλέον, αντλήθηκαν στατιστικά στοιχεία από την ΕΛΣΤΑΤ, το ΞΕΕ, την Τράπεζα Ελλάδος, την Π.Ε. Εύβοιας την Εκκλησία της Ελλάδος και άλλους φορείς του σχετίζονται με τον τουρισμό και δραστηριοποιούνται στη περιοχή. Τέλος χρησιμοποιήθηκαν διάφορες πηγές πληροφόρησης που σχετίζονται με τη θρησκεία και τον τουρισμό όπως, άρθρα εφημερίδων, περιοδικά τουριστικού ή θρησκευτικού περιεχομένου, ελληνική και ξένη βιβλιογραφία, διαδίκτυο.

5.3 Πρωτογενή έρευνα

Για την άντληση στοιχείων και πληροφοριών που αφορούν αποκλειστικά το ερευνητικό θέμα του προσκυνηματικού τουρισμού στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο κρίθηκε απαραίτητη η συλλογή στοιχείων με τη διεξαγωγή πρωτογενούς έρευνας καθώς δεν ήταν δυνατό να στοιχειοθετηθεί ολοκληρωμένη άποψη από δευτερογενείς πηγές (Χρήστου, 1999, σελ.63). Η πρωτογενή διερεύνηση των συνθηκών αγοράς πραγματοποιήθηκε στα πεδία που ακολουθούν:

- Έρευνα στο επίπεδο επισκεπτών του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου: Αποσκοπώντας στην αξιολόγηση του τουριστικού προϊόντος του Αγίου Ιωάννη, της εμπειρίας που αποκομίζουν οι επισκέπτες, στην υπόδειξη τρόπων βελτίωσης, εμπλουτισμού του τουριστικού προϊόντος, αλλά και στον εντοπισμό ευκαιριών για ανάπτυξη νέων τουριστικών προϊόντων και τμημάτων αγοράς.
- Έρευνα σε επίπεδο καναλιών διανομής: Αποσκοπώντας στον εντοπισμό τρόπων αύξησης των πωλήσεων ταξιδιωτικών επιχειρήσεων που εξειδικεύονται στις ήπιες και ειδικές μορφές τουρισμού αποβλέποντας στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής του Αγίου Ιωάννη και την ανάδειξή της σε τόπο ειδικού τουριστικού ενδιαφέροντος.

Ως προς τις μεθόδους έρευνας χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της ποσοτικής έρευνας με τη χρήση δομημένων ερωτηματολογίων. Τα αποτελέσματα αυτής της μεθόδου συμπληρώθηκαν και με τη συλλογή πρωτογενών στοιχείων από δομημένες συνεντεύξεις και επιτόπια παρατήρηση (Χρήστου, 1999, σελ.63,193,1977).

Εργαλεία έρευνας:

Για την έρευνα στο επίπεδο επισκεπτών του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου καταρτήθηκε δομημένο ερωτηματολόγιο συγκεκριμένων ερωτήσεων στοχεύοντας στη λήψη σαφών απαντήσεων (Χρήστου,1999:130). Ο σχεδιασμός του βασίστηκε σε μια σειρά από **κανόνες** προκειμένου να αποφευχθούν δυσνόητες έννοιες, η καθοδήγηση σε συγκεκριμένες απαντήσεις, υποκειμενικές έννοιες, υποθετικές ερωτήσεις, ασαφείς έννοιες και εκφράσεις, ζήτησης λεπτομερών στοιχείων από γεγονότα του παρελθόντος ή πολύ προσωπικών στοιχείων. Χωρίστηκε σε δυο μέρη όπου το Α΄ ΜΕΡΟΣ περιελάμβανε, 12 ερωτήσεις σχετικές με το προφίλ των επισκεπτών και το Β΄ ΜΕΡΟΣ, 18 κλειστές ή μεικτές ερωτήσεις σχετικές με την επιλογή του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου ως προορισμό (βλέπε ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV). Για τη διαμόρφωση των πιο πάνω ερωτήσεων ακολουθήθηκαν οι μέθοδοι, Likert Scale, πολλαπλής επιλογής, κλίμακας σπουδαιότητας, κ.λ.π.

Για την έρευνα σε επίπεδο καναλιών διανομής καταρτίστηκε δομημένο ερωτηματολόγιο χωρισμένο σε τρία τμήματα εκ των οποίων το Α΄ περιελάμβανε 5 ερωτήσεις σχετικές με το προφίλ της επιχείρησης, το Β΄, 4 ανοικτές και 1 κλειστή ερώτηση σχετικές με το προφίλ των πελατών και το Γ΄ ΜΕΡΟΣ, 19 κλειστές ή μεικτές ερωτήσεις σχετικές με την αξιολόγηση του προορισμού.(βλέπε

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV). Για τη διαμόρφωση των πιο πάνω ερωτήσεων ακολουθήθηκαν οι μέθοδοι, Likert Scale, πολλαπλής επιλογής, κλίμακας σπουδαιότητας, κ.λ.π.

Για τις συνεντεύξεις ήρθαμε σε επαφή με τους υπεύθυνους του Προσκυνηματος, επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται στην περιοχή και στελέχη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Η χρήση αυτής της τεχνικής ποιοτικής έρευνας είχε σαν στόχο τη βαθύτερη κατανόηση των παραγόντων που επηρεάζουν την συμπεριφορά των καταναλωτών απέναντι στο τουριστικό προϊόν και υπηρεσίες, με τη χρήση δομημένων συστηματικά ερωταποκρίσεων χωρίς ιδιαίτερη ελεύθερη συζήτηση (βλέπε ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV). Οι απαντήσεις στα ερωτήματα των συνεντεύξεων αποτυπώθηκαν εγγράφως και εκτιμήθηκαν σε συνδυασμό και με την προσωπική επιτόπια παρατήρηση (Χρήστου, 1999, σελ.193).

5.4 Καθορισμός στόχων έρευνας

Με την παρούσα έρευνα προσπαθήσαμε να διαπιστώσουμε τις επιδράσεις του Προσκυνηματος στην περιοχή του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου και τις προϋποθέσεις ανάδειξης του σε σημαντικό προορισμό θρησκευτικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος διεθνούς εμβέλειας.

Επιμέρους επιδιωκόμενοι στόχοι της πρωτογενούς έρευνας αποτέλεσαν:

- ❖ Η αναγνώριση του προφίλ των πελατών/επισκεπτών(Εντοπισμός των εν δυνάμει πηγών προσέλκυσης επισκεπτών).
- ❖ Διερεύνηση της εποχής επίσκεψης, της διάρκειας διαμονής και των δυνατοτήτων συνδυασμού της επίσκεψης στην περιοχή με άλλες ειδικές μορφές τουρισμού.
- ❖ Η αναγνώριση της συμβολής του Προσκυνηματος και του θρησκευτικού τουρισμού ως ειδική μορφή στην ανάπτυξη της περιοχής που φιλοξενεί το Προσκύνημα του Αγίου Ιωάννη Ρώσου.
- ❖ Ο εντοπισμός των παραγόντων που αποτέλεσαν βασικό κίνητρο επιλογής του Αγίου ως τουριστικού προορισμού (Εξυπηρετεί την ανάδειξη των ευκαιριών ανάπτυξης νέων τουριστικών προϊόντων και τμημάτων της αγοράς).
- ❖ Η καταγραφή του βαθμού σπουδαιότητας αναγκών των τουριστών κατά την πραγματοποίηση θρησκευτικού/προσκυνηματικού ταξιδιού (εξυπηρετεί στον εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος).

- ❖ Ο εντοπισμός των δυνατών και αδύνατων σημείων της περιοχής αλλά και η εκτίμηση των αναγκαίων ενεργειών και βελτιώσεων που θα συμβάλουν τόσο στην ικανοποίηση των πελατών όσο και την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή σε συνδυασμό με τις υπάρχουσες ειδικές μορφές τουρισμού.

5.4.1 Σχεδιασμός διανομής ερωτηματολογίων

Τα ερωτηματολόγια για την έρευνα στο επίπεδο επισκεπτών του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου διανεμήθηκαν είτε ηλεκτρονικά σε πελάτες τουριστικών πρακτορείων οι οποίοι έχουν επισκεφθεί την περιοχή, είτε με επιτόπια διανομή και άμεση συμπλήρωση στην περιοχή του Προσκυνηματος αλλά και σε φιλικά πρόσωπα που ταξιδεύουν συχνά στην ευρύτερη περιοχή της Εύβοιας και έχουν επισκεφθεί τουλάχιστον μια φορά τον Άγιο Ιωάννη. Σε κάθε περίπτωση συνοδεύονταν με σχετική επιστολή στην οποία αναφέρεται το θέμα και ο σκοπός της έρευνας, με την παράκληση συμμετοχής στην προσπάθεια διεξαγωγής εγκυρότερων αποτελεσμάτων. Για τη συμπλήρωσή του τέθηκαν επίσης οι πιο κάτω περιορισμοί ως προς τους ερωτηθέντες:

- Επιλέχθηκαν από **τυχαίο δείγμα** επισκεπτών-τουριστών
- Να έχουν επισκεφθεί **τουλάχιστον μια φορά** στο παρελθόν την Εύβοια
- Να μην είναι μόνιμοι κάτοικοι της Εύβοιας

Τα ερωτηματολόγια που αφορούν έρευνα σε επίπεδο καναλιών διανομής διανεμήθηκαν σε τουριστικά γραφεία τα οποία πραγματοποιούν εκδρομές στην περιοχή της Εύβοιας και ειδικότερα στο Προσκύνημα του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου και σε τουριστικά γραφεία που εξειδικεύονται σε θρησκευτικό τουρισμό μετά από τηλεφωνική επικοινωνία για την ενημέρωση των στόχων της έρευνας.

Οι δομημένες συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με υπεύθυνους του Προσκυνηματος, του Ξενώνα του Ναού , Επιχειρήσεις και Φορείς που δραστηριοποιούνται στην περιοχή καθώς και Στελέχη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

5.4.2 Προέλεγχος των Ερωτηματολογίων

Για τη διαπίστωση της συμβατότητας των ερωτηματολογίων και την ευχέρεια να γίνουν οι αναγκαίες διορθώσεις πραγματοποιήσαμε δοκιμαστική εφαρμογή σε περιορισμένο αριθμό επιχειρήσεων, διανομής-διάθεσης αλλά και σε φιλικά πρόσωπα μέσω email για επιτόπια συμπλήρωση. Η διαδικασία αυτή αποδείχτηκε χρήσιμη καθώς αναγνωρίστηκε ο ακριβής χρόνος συμπλήρωσής τους και ο βαθμός κατανόησης των ερωτήσεων.

5.4.3 Χρόνος διεξαγωγής της έρευνας

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε από τις 10/4/2016 έως και τις 5/5/2016.

5.4.4 Δυσκολίες κατά την διεξαγωγή της έρευνας

Οι δυσκολίες διεξαγωγής της έρευνας εντοπίστηκαν κυρίως στο γεγονός ότι οι ημερομηνίες πραγματοποίησής της περιελάμβαναν τις ημέρες προετοιμασίας και αργιών του Πάσχα. Από την πλευρά της Εκκλησίας του Αγίου Ιωάννη, ο Πρωτοπρεσβύτερος Ιωάννης Βερνέζος είχε την ευγενή καλοσύνη να μας μεταφέρει την εμπειρία, τις απόψεις του και μαζί πολύτιμο έντυπο υλικό. Η προσέγγιση των επισκεπτών ήταν χρονοβόρα προκειμένου να συγκεντρώσουμε ένα μεγάλο αριθμό απαντήσεων με μόνο εμπόδιο τη δυσπιστία τους η οποία ξεπεράστηκε εξηγώντας αναλυτικά το σκοπό της έρευνας. Οι ιδιοκτήτες ξενοδοχειακών μονάδων εκτός Προκοπίου επικαλέστηκαν διαφορετικούς κάθε φορά λόγους προκειμένου να αποφύγουν τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων ενώ οι επιχειρηματίες, τα δωμάτια, το ξενοδοχείο και ο Ξενώνας του Προκοπίου όπως και οι χώροι εστίασης και τοπικής αγοράς ανταποκρίθηκαν με προθυμία στην εκχώρηση συνεντεύξεων όπως και το προσωπικό της Τοπικής Αυτοδιοίκησης από το οποίο διαμορφώσαμε πλήρη εικόνα των οικονομικό-τεχνικών μεγεθών και εξελίξεων της περιοχής του Αγίου. Εξαιρετικά δύσκολη ήταν η προσέγγιση των Καναλιών διανομής, τα οποία έφεραν πρόσχημα τον φόρτο εργασίας λόγω Πάσχα και το κάποια ότι σπάνια πραγματοποιούν ταξίδια θρησκευτικού χαρακτήρα. Οι προσπάθειες εντάθηκαν σε απευθείας επισκέψεις, καθημερινή τηλεφωνική επικοινωνία καθώς και αποστολή επαναλαμβανόμενων email.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

6.1 Μέθοδος Επεξεργασίας

Μετά την συγκέντρωση των απαντήσεων των ερωτηματολογίων που διανεμήθηκαν τόσο σε επισκέπτες όσο και σε τουριστικά γραφεία αυτές καταχωρήθηκαν στο στατιστικό πρόγραμμα SPSS volume 23 για επεξεργασία και την εξαγωγή αποτελεσμάτων. Η επεξεργασία των **πινάκων** έγινε μέσω του προγράμματος **SPSS volume 23** ενώ για η διαμόρφωση των **γραφημάτων-διαγραμμάτων** που συνοδεύουν τα αποτελέσματα με **excel**. Κατά την εξαγωγή των αποτελεσμάτων δεν διαπιστώθηκαν λανθασμένες απαντήσεις και ως εκ τούτου δεν αναφέρονται.

6.1.1 Ανάλυση ερωτηματολογίων επισκεπτών

Α. ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ

Μετά την επεξεργασία των στοιχείων τα συμπεράσματα των 111 απαντήσεων του Α΄ ΜΕΡΟΥΣ των ερωτηματολογίων επισκεπτών αποτυπώνονται στον Πίνακα 6.1 και αφορούν στο δημογραφικό, κοινωνικό, οικονομικό αλλά και ταξιδιωτικό προφίλ των επισκεπτών της Εύβοιας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.1: ΠΡΟΦΙΛ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ

Φύλο	Πλήθος Απαντήσεων	Ποσοστό %	Αθροιστική σχετική συχνότητα
Αντρας	38	34,2	34,2
Γυναίκα	73	65,8	100,0
Σύνολο	111	100	
Ηλικία	Πλήθος Απαντήσεων	Ποσοστό %	Αθροιστική σχετική συχνότητα
25-34	27	24,3	24,3
35-44	23	20,7	45,0
45-54	25	22,5	67,6
55-64	10	9,0	76,6
65-74	19	17,1	93,7
75+	2	1,8	95,5
Έως 24	5	4,5	100
Σύνολο	111	100,0	

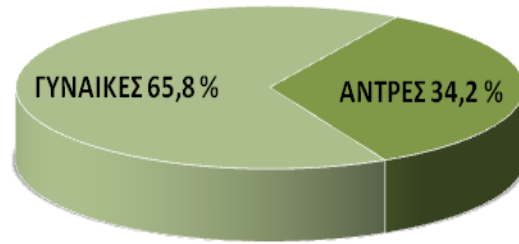
Γεωγραφικό Διαμέρισμα	Πλήθος Απαντήσεων	Ποσοστό %	Αθροιστική σχετική συχνότητα
Άλλο	25	22,5	22,5
Μακεδονία	4	3,6	26,1
Πελοπόννησος	7	6,3	32,4
Στερεά Ελλάδα	75	67,6	100
Σύνολο	111	100,0	
Οικογενειακή κατάσταση	Πλήθος Απαντήσεων	Ποσοστό %	Αθροιστική σχετική συχνότητα
Άγαμος	32	28,8	28,8
Διαζευγμένος/χήρος	13	11,7	40,5
Έγγαμος με παιδιά	57	51,4	91,9
Έγγαμος χωρίς παιδιά	9	8,1	100,0
Σύνολο	111	100,0	
Εκπαίδευση	Πλήθος Απαντήσεων	Ποσοστό %	Αθροιστική σχετική συχνότητα
Δευτεροβάθμια	25	22,5	22,5
Μεταπτυχιακή	15	13,5	36,0
Πρωτοβάθμια	16	14,5	50,5
Τριτοβάθμια	55	49,5	100,0
Σύνολο	111	100,0	
Επαγγελματική κατάσταση	Πλήθος Απαντήσεων	Ποσοστό %	Αθροιστική σχετική συχνότητα
Άλλη	3	2,7	2,7
Άνεργος	11	9,9	12,6
Εργαζόμενος	68	61,3	73,9
Συνταξιούχος	23	20,7	94,6
Φοιτητής	6	5,4	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	111	100,0	
Επιλέγετε να ταξιδεύετε	Πλήθος Απαντήσεων	Ποσοστό %	Αθροιστική σχετική συχνότητα
Μεμονωμένα	86	77,5	77,5
Οργανωμένα με γκρουπ	25	22,5	100,0
Σύνολο	111	100,0	
Πόσες φορές τον χρόνο ταξιδεύετε	Πλήθος Απαντήσεων	Ποσοστό %	Αθροιστική σχετική συχνότητα
1 έως 2	40	36,0	36,0
3 έως 4	11	9,9	45,9
5 έως 7	5	4,5	50,5
7+	55	49,6	100,0
Σύνολο	111	100,0	

Πόσες φορές τον χρόνο ταξιδεύετε για θρησκευτικούς λόγους	Πλήθος Απαντήσεων	Ποσοστό %	Αθροιστική σχετική συχνότητα
1 έως 2	102	91,9	91,9
3 έως 4	7	6,3	98,2
4+	2	1,8	100,0
Σύνολο	111	100,0	
Διάρκεια της Προσκυνηματικής σας εκδρομής	Πλήθος Απαντήσεων	Ποσοστό %	Αθροιστική σχετική συχνότητα
1 έως 2 ημέρες	40	36,0	36,0
3 έως 4 ημέρες	11	9,9	45,9
5 έως 7 ημέρες	5	4,5	50,5
Ημερήσια	55	49,5	100,0
Σύνολο	111	100,0	
Χρονικές περιόδους που πραγματοποιείτε ταξίδια συνήθως	Πλήθος Απαντήσεων	Ποσοστό %	Αθροιστική σχετική συχνότητα
Αργίες	13	11,7	11,7
Κάθε εποχή	28	25,2	36,9
Καλοκαίρι	14	12,6	49,5
Μεγάλες εορτές	21	18,9	68,5
Σαββατοκύριακα	35	31,5	100,0
Σύνολο	111	100,0	
Οργάνωση ταξιδιού	Πλήθος Απαντήσεων	Ποσοστό %	Αθροιστική σχετική συχνότητα
Με απευθείας τηλεφωνική επικοινωνία με την εκκλησία	4	3,6	3,6
Μέσω γνωστών/φίλων	53	47,7	51,4
Μέσω διαδικτύου	33	29,7	81,1
Μέσω ενορίας	11	9,9	91,9
Μέσω ταξιδιωτικού γραφείου	10	9,0	100,0
Σύνολο	111	100,0	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων με SPSS volume 23

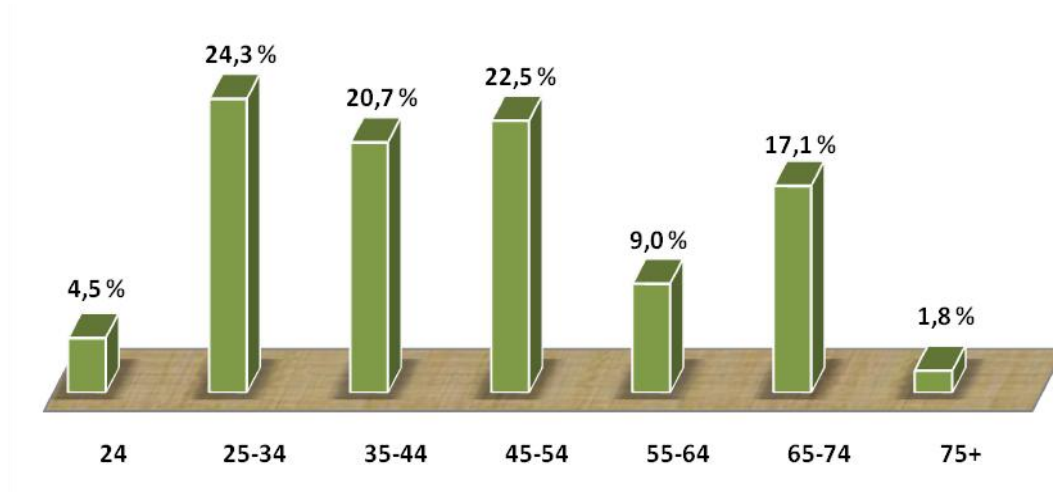
Η πλειοψηφία των επισκεπτών (βλέπε Γράφημα 6.1) ήταν θηλυκού γένους σε ποσοστό 65.8% ενώ οι αρσενικού στο 34.2%.

Γράφημα 6.1: Φύλο επισκεπτών σε ποσοστό %

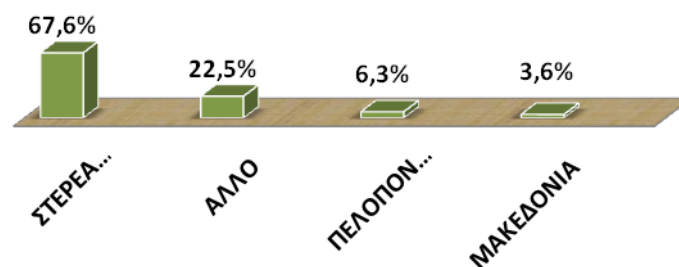
Ζητήσαμε από τους επισκέπτες να τοποθετήσουν τον εαυτό τους σε μία από τις επτά ηλικιακές ομάδες και οι απαντήσεις τους μας οδηγούν στο συμπέρασμα πως επτά στους δέκα ήταν έως 54 ετών με πολυπληθέστερη την ομάδα των 25-34. Η ηλικιακή ομάδα με τους λιγότερους επισκέπτες φαίνεται να είναι η έβδομη (75+) καθώς εκεί ανήκει μόλις το 1.8% των επισκεπτών (βλέπε Γράφημα 6.2).

Γράφημα 6.2: Ηλικιακές ομάδες επισκεπτών

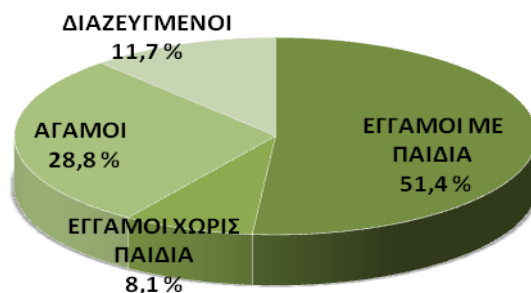
Ο τόπος διαμονής της πλειοψηφίας των επισκεπτών είναι η Στερεά Ελλάδα καθώς από εκεί προέρχεται το 67.6%. Πελοπόννησος και Μακεδονία συγκεντρώνουν το 9.9% , ενώ το 22.5% προέρχεται από άλλο τόπο διαμονής(βλέπε Γράφημα 6.3).

Γράφημα 6.3: Τόπος διαμονής επισκεπτών

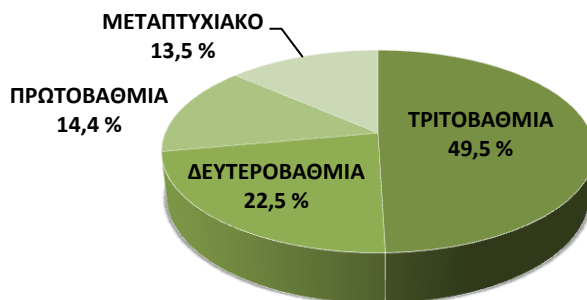
Κατά δήλωσή τους το 51.4 % των επισκεπτών είναι έγγαμοι με παιδιά και το 8.1% χωρίς παιδιά. Επίσης, ποσοστό 28.8% δηλώνει άγαμος ενώ το 11.7% διαζευγμένος/χήρος (βλέπε Γράφημα 6.4).

Γράφημα 6.4: Οικογενειακή κατάσταση επισκεπτών

Το 63% των επισκεπτών δηλώνει απόφοιτος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με το 13.5% από αυτούς να είναι κάτοχοι και μεταπτυχιακού. Το υπόλοιπο 22.5% των επισκεπτών δηλώνει απόφοιτος δευτεροβάθμιας και το 14.5% πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (βλέπε Γράφημα 6.5).

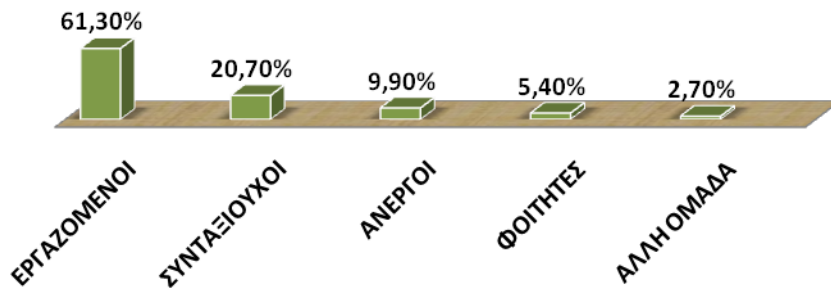
Γράφημα 6.5: Επίπεδο εκπαίδευσης επισκεπτών

Πρώτη στην επαγγελματική κατάσταση επισκεπτών έρχεται στο 61.3% επί του συνόλου των επισκεπτών η ομάδα των εργαζόμενων ακολουθεί η ομάδα των συνταξιούχων στο 20,7%. Οι υπόλοιπες επαγγελματικές ομάδες επισκεπτών καταλαμβάνουν ποσοστά μικρότερα του 10%. Πιο συγκεκριμένα οι άνεργοι ανέρχονται στο 9.9%, οι φοιτητές στο 5.4% ενώ το 2.7% δηλώνει άλλη επαγγελματική ομάδα (βλέπε Γράφημα 6.6).

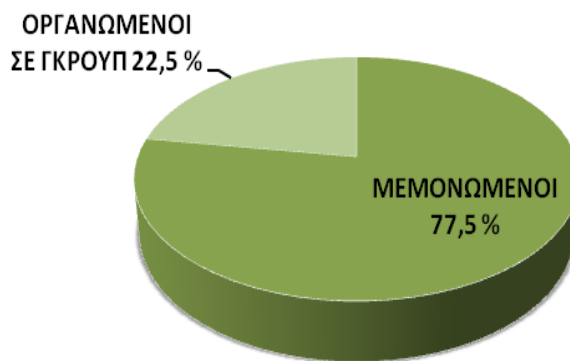

Γράφημα 6.6: Επαγγελματική κατάσταση επισκεπτών

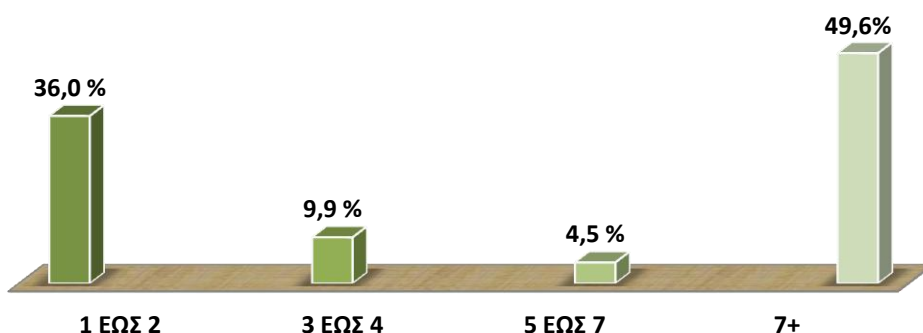
Το ταξιδιωτικό προφίλ των επισκεπτών ερευνήθηκε από μια σειρά ερωτήσεων από τις οποίες φαίνεται ότι σχεδόν οχτώ στους δέκα επισκέπτες της Εύβοιας, ποσοστό 77,5%, προτιμά τις μεμονωμένες ταξιδιωτικές εξορμήσεις, ενώ οι υπόλοιποι επισκέπτες προτιμούν τις οργανωμένες με γκρουπ διακοπές (βλέπε Γράφημα 6.7).

Γράφημα 6.7: Ταξιδιωτικό προφίλ των επισκεπτών

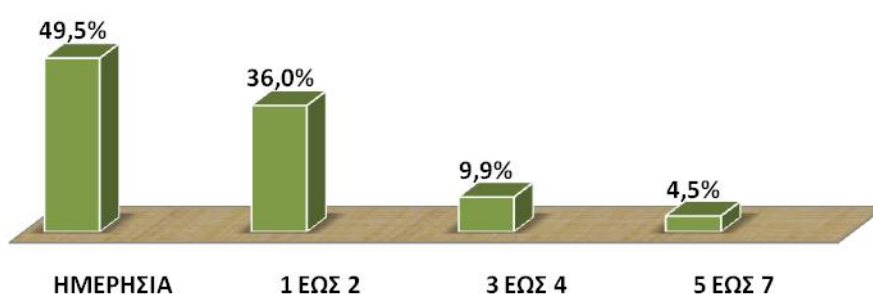
Στο ερώτημα της συχνότητας με την οποία ταξιδεύουν το χρόνο οι επισκέπτες, ένας στους δύο δηλώνει «πάνω από επτά» φορές φτάνοντας στο 49,6%, ενώ το 36% «μία έως δύο». Οι υπόλοιπες περιπτώσεις λαμβάνουν πολύ μικρά ποσοστά, με το 9.9% να απαντά «τρεις έως τέσσερις» και μόλις το 4.5% να δηλώνει ότι ταξιδεύει «τέσσερις με πέντε» φορές τον χρόνο. Είναι εμφανές ότι στην ερώτηση αυτή τα μεγαλύτερα ποσοστά κατέλαβαν οι ακραίες επιλογές(βλέπε Γράφημα 8).

Γράφημα 6.8: Συχνότητα πραγματοποίησης ταξιδιού

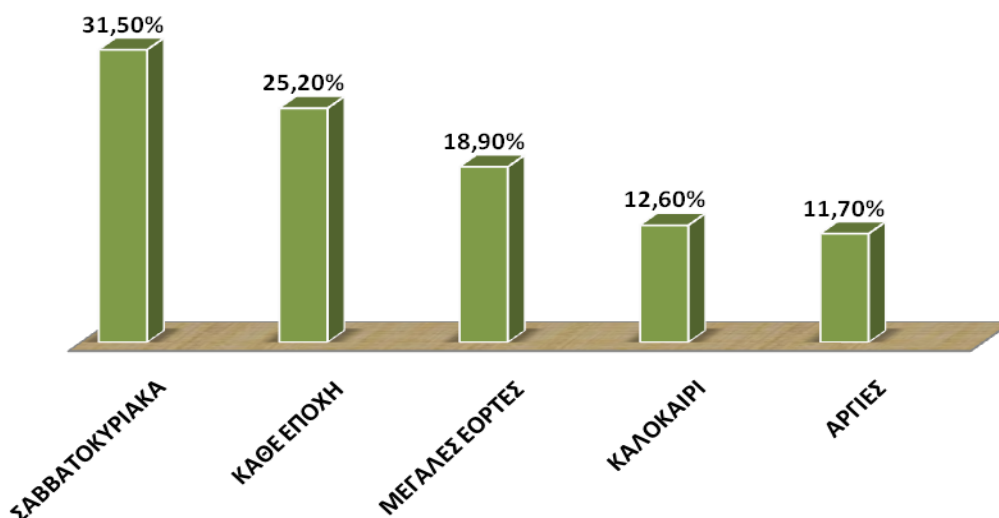
Η διάρκεια της Προσκυνηματικής εκδρομής ως μέρος των ενδιαφερόντων τους έδειξε ότι ένας στους δύο επισκέπτες επιλέγει εκδρομές ημερήσιας διάρκειας, το 36% «μία έως δύο ημέρες», ένας στους δέκα «τρεις έως τέσσερις» και το 4.5% «πέντε έως επτά» ημέρες (βλέπε Γράφημα 6.9).

Γράφημα 6.9: Διάρκεια της Προσκυνηματικής εκδρομής

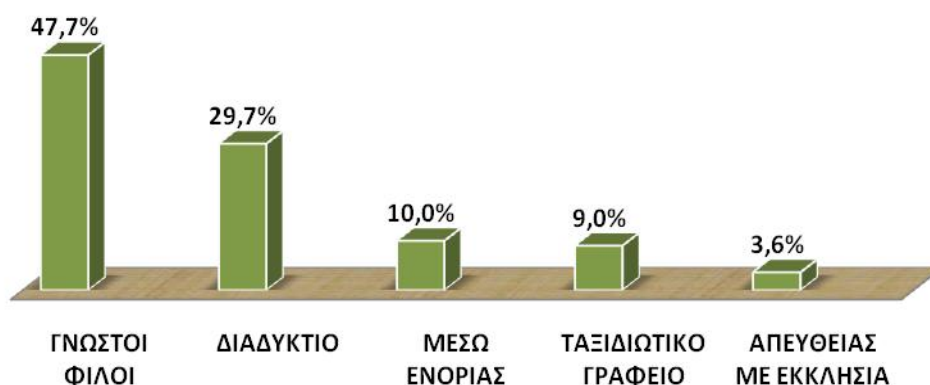
Οι χρονικές περίοδοι κατά τις οποίες οι επισκέπτες πραγματοποιούν συνήθως ταξίδια θρησκευτικού χαρακτήρα παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς φαίνεται πως υπάρχει μεγάλη διασπορά ως προς τις απαντήσεις τους. Το μεγαλύτερο ποσοστό καταλαμβάνει η πραγματοποίηση ταξιδιών τα «Σαββατοκύριακα» με 31%, ενώ το 25.2% δηλώνει ότι ταξιδεύει «κάθε εποχή». Το 18.9% σε «Μεγάλες εορτές», το 12.6% και το 11.7% επέλεξαν «καλοκαίρι» και «αργίες» αντίστοιχα. Από τα ποσοστά των απαντήσεων συμπεραίνουμε ότι το 64.7% προτιμά ολιγοήμερα ταξίδια (βλέπε Γράφημα 6.10).

Γράφημα 6.10: Χρονικές περίοδοι πραγματοποίησης ταξιδιού θρησκευτικού ενδιαφέροντος

Στο τελευταίο ερώτημα αυτής της ομάδας ερωτήσεων που αφορά στον τρόπο οργάνωσης του ταξιδιού των επισκεπτών, το 47.7% δήλωσε ότι τους βοήθησαν «γνωστοί/φίλοι», το 29.7% εμπιστεύτηκε το διαδίκτυο, ένας στους δέκα «μέσω της ενορίας», το ίδιο σχεδόν ποσοστό οργανώνει το ταξίδι του μέσω «ταξιδιωτικού γραφείου» και μόλις το 3.6% με «απευθείας τηλεφωνική επικοινωνία με την εκκλησία» (βλέπε Γράφημα 6.11).

Γράφημα 6.11: Τρόπος οργάνωσης του ταξιδιού

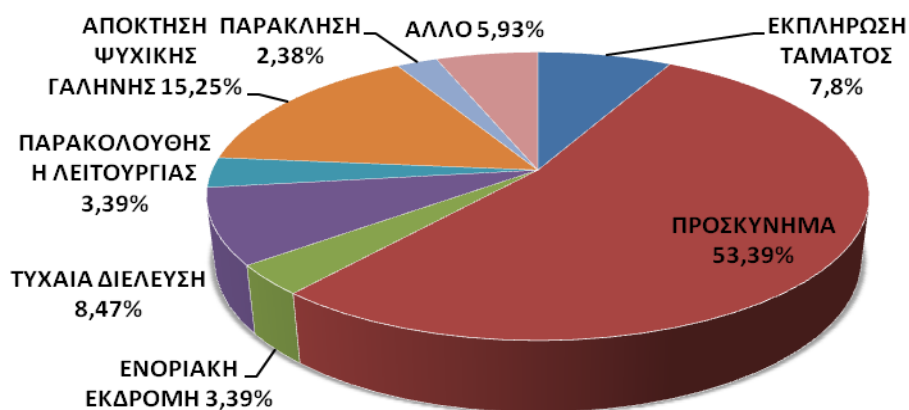
Συμπερασματικά, το προφίλ των ανθρώπων που επισκέπτονται την Εύβοια αποτελούν ως επί το πλείστον έγγαμοι ηλικίας έως 54 ετών, εργαζόμενοι με ή χωρίς παιδιά που στο μεγαλύτερο ποσοστό τους είναι κάτοικοι Στερεάς Ελλάδος, κατέχουν ένα υψηλό μορφωτικό επίπεδο, ταξιδεύουν μεμονωμένα, περισσότερο από 7 ημέρες το χρόνο, κυρίως καλοκαίρι ή Σαββατοκύριακα και αργίες, την οργάνωση των οποίων εμπιστεύονται σε γνωστούς/φίλους και διαδίκτυο.

B. ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ

Το δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου προσπαθεί να ερευνήσει τους λόγους επιλογής του προορισμού των επισκεπτών, τη βαρύνουσα θέση του σε σχέση με άλλα θρησκευτικά μνημεία και ιερούς χώρους, την ικανοποίηση που αποκόμισαν από την επίσκεψή τους, τις δραστηριότητες που συνδύασαν, τα δυνατά σημεία του προορισμού καθώς και τις ενέργειες που απαιτούνται για τη βελτίωση των αδυναμιών του.

Στην **ερώτηση 1** ζητήσαμε από τους επισκέπτες του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου να επιλέξουν τους λόγους που τους οδήγησαν στην επιλογή του ως ταξιδιωτικό προορισμό. Στην αποτύπωση των απαντήσεων που δόθηκαν, στο Γράφημα 6.1.1, διακρίνουμε ότι το 53,39% δήλωσε πως επισκέφτηκε τον Άγιο για «προσκύνημα». Οι υπόλοιποι διαθέσιμοι λόγοι έτυχαν μικρής επιλογής καθώς μόνο η «Απόκτηση ψυχικής γαλήνης» ξεπέρασε το 10%, λαμβάνοντας 15,25%. Μάλιστα οι επιλογές «παράκληση» και «ενοριακή εκδρομή» έτυχαν τα μικρότερα ποσοστά επιλογής του 2,38% και 3,39% αντίστοιχα.

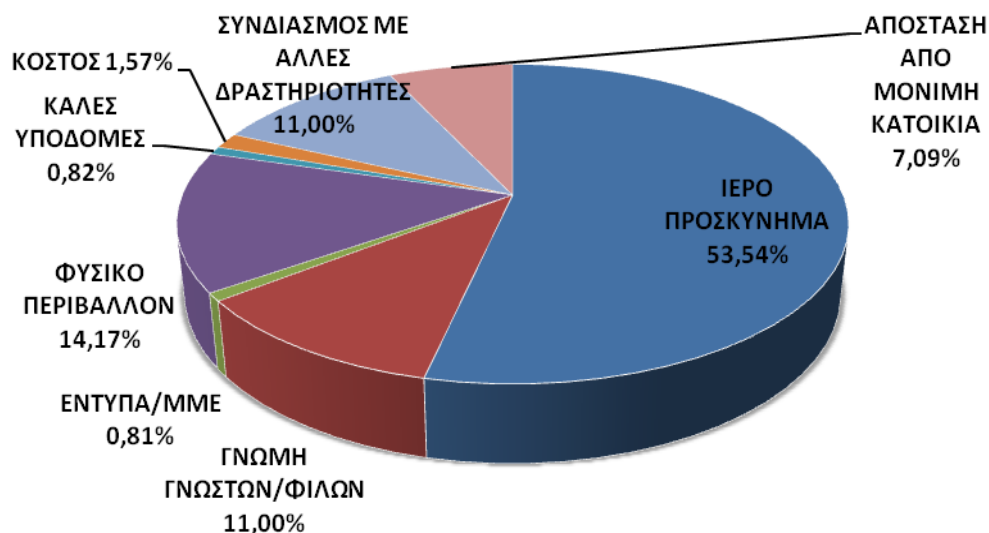
Γράφημα 6.1.1: Λόγοι επιλογής Αγίου Ιωάννη Ρώσου ως ταξιδιωτικό προορισμό

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις που έδωσαν οι επισκέπτες στην **ερώτηση 2** σχετικά με το τι προκάλεσε το ενδιαφέρον τους για την επιλογή του Αγίου Ιωάννη ως ταξιδιωτικό προορισμό (βλέπε Γράφημα 6.1.2) το 53,54% δήλωσε ως μεγαλύτερη πρόκληση ενδιαφέροντος το «Ιερό προσκύνημα». Όπως και στην προηγούμενη ερώτηση, οι υπόλοιπες επιλογές ήταν αρκετά διεσπαρμένες καθώς δεύτερη αιτία πρόκλησης αποτέλεσε «το φυσικό περιβάλλον» με ποσοστό μόλις 14,17% ενώ το

11% δήλωσε «η γνώμη γνωστών/φίλων» και με στο ίδιο ποσοστό ο «συνδυασμός με άλλες δραστηριότητες». Οι λοιπές επιλογές φαίνεται να μην επηρέασαν σχεδόν καθόλου τους επισκέπτες.

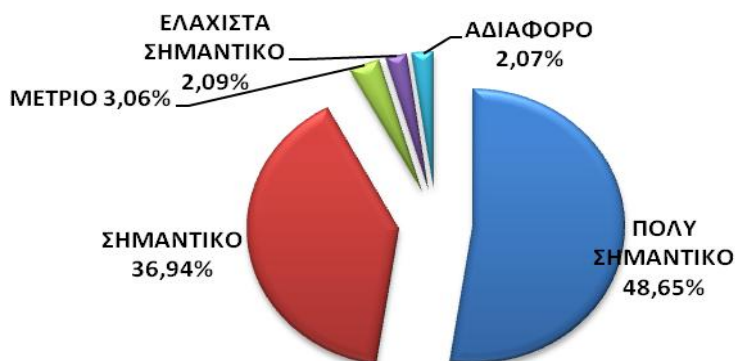
Γράφημα 6.1.2: Πρόκληση ενδιαφέροντος επιλογής του Αγίου Ιωάννη Ρώσου ως προορισμού

Στην **ερώτηση 3** δόθηκαν πέντε χαρακτηριστικά του προσκυνήματος του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου ζητώντας από τους επισκέπτες να σημειώσουν τη σπουδαιότητά τους ανάμεσα στις επιλογές «Πολύ σημαντικό» έως «Αδιάφορο». Τα αποτελέσματα κάθε ερωτήματος & επιλογής δίνονται χωριστά στα γραφήματα που ακολουθούν.

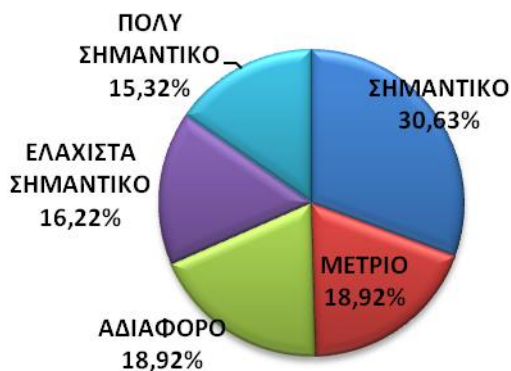
Με τη σπουδαιότητα στη «μοναδικότητα θρησκευτικού ενδιαφέροντος» του προσκυνήματος (Ερώτημα 3.1, βλέπε Γράφημα 6.1.3.1) συμφωνεί σχεδόν απόλυτα το 92.79% (36,94% & 48,65%), ενώ μόλις 7.21% έχει αντίθετη ή σχετικά αντίθετη άποψη.

Γράφημα 6.1.3.1: Μοναδικού θρησκευτικού ενδιαφέροντος

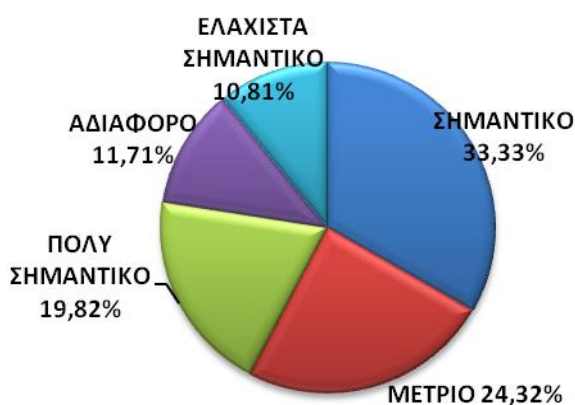
Τη σπουδαιότητα του «συνδυασμού του προορισμού με καλοκαιρινές διακοπές» (Ερώτημα 3.3, βλέπε Γράφημα 6.1.3.2) έκρινε από σημαντική έως πολύ σημαντική το 45,95% των επισκεπτών.

Γράφημα 6.1.3.2: Συνδυάζεται με καλοκαιρινές διακοπές

Την σπουδαιότητα «ικανοποίησης και άλλων ενδιαφερόντων» στον Άγιο Ιωάννη Ρώσο (Ερώτημα 3.4, βλέπε Γράφημα 6.1.3.3) έκρινε από σημαντική έως πολύ σημαντική το 53,15% των επισκεπτών.

Γράφημα 6.1.3.3: Ικανοποιεί και άλλα ενδιαφέροντα

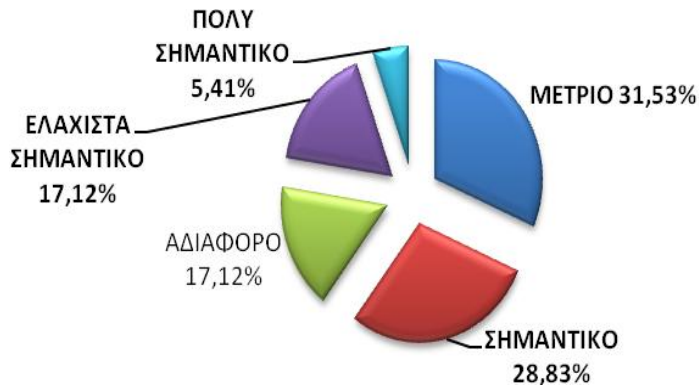
Τη σπουδαιότητα της επίσκεψης στον Άγιο Ιωάννη ως «πρόκληση θρησκευτικού ενδιαφέροντος σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους» (Ερώτημα 3.5, βλέπε Γράφημα 6.1.3.4) έκρινε από σημαντική έως πολύ σημαντική το 49,55% των επισκεπτών.

Γράφημα 6.1.3.4: Πρόκληση θρησκευτικού ενδιαφέροντος σε συγκεκριμένες περιόδους

Αντίθετα το 65,77% των ερωτηθέντων έκρινε τη σπουδαιότητα του χαρακτηρισμού της επίσκεψης ως «Σταθμό πολυήμερης Προσκυνηματικής περιήγησης» (Ερώτημα 3.2, βλέπε Γράφημα 6.1.3.5), από μέτρια έως αδιάφορη και μόλις το 34,24% σημαντική έως πολύ σημαντική.

Γράφημα 6.1.3.5: Σταθμός πολυήμερης Προσκυνηματικής περιήγησης

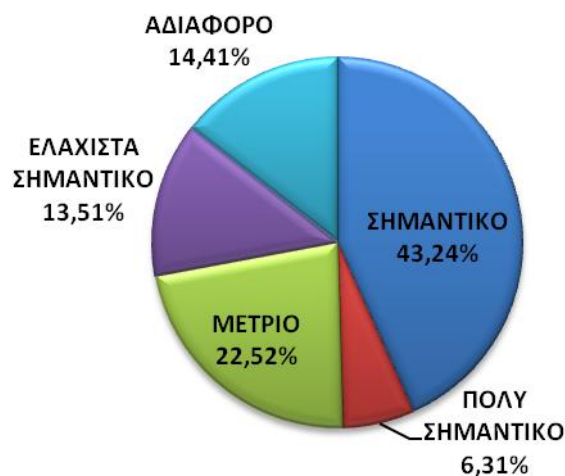
Στην **ερώτηση 4** ζητήθηκε από τους ερωτηθέντες να αξιολογήσουν τη σημασία του προσκυνήματος του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου σε σύγκριση με τα άλλα θρησκευτικά μνημεία και ιερούς χώρους της περιοχής. Από τις απαντήσεις συμπεραίνουμε ότι το 57.66% θεωρεί το προσκύνημα «πολύ σημαντικό», ενώ το 32.43% «σημαντικό», ποσοστά κατά πολύ μεγαλύτερα σε σύγκριση με τους υπόλοιπους Ιερούς Χώρους (βλέπε Γράφημα 6.1.4.1). Δεύτερος σε σημαντικότητα έρχεται ο Όσιος Δαυίδ (βλέπε

Γράφημα 6.1.4.5) με ποσοστό 68.77% συνολικά (38,74% «πολύ σημαντικό» και 29,73% «σημαντικό»), τρίτη σε σημασία η Αγία Ειρήνη Χρυσοβαλάντου (βλέπε Γράφημα 6.1.4.4) με συνολικό ποσοστό σημασίας 53,15%, ακολουθεί το Προσκύνημα της Παναγίας της Φανερωμένης με συνολικό ποσοστό 49,55% (βλέπε Γράφημα 6.1.4.2), του Αγίου Νικολάου Γαλατάκη με 42,35% (βλέπε Γράφημα 6.1.4.6), του Αγίου Γεωργίου Ηλίων με 39,64% (βλέπε Γράφημα 6.1.4.3.) και τελευταίος ο Άγιος Χαράλαμπος Αυλωναρίου με συνολικό ποσοστό 27,03% (βλέπε Γράφημα 6.1.4.7). Στο Γράφημα 6.1.4.8 γίνεται συνδυαστική παρουσίαση των γραφημάτων (από 6.1.4.1 έως 6.1.4.7) παρέχοντας τη δυνατότητα σύγκρισης.

Γράφημα 6.1.4.1: Αξιολόγηση Προσκυνήματος Αγίου Ιωάννη Ρώσου

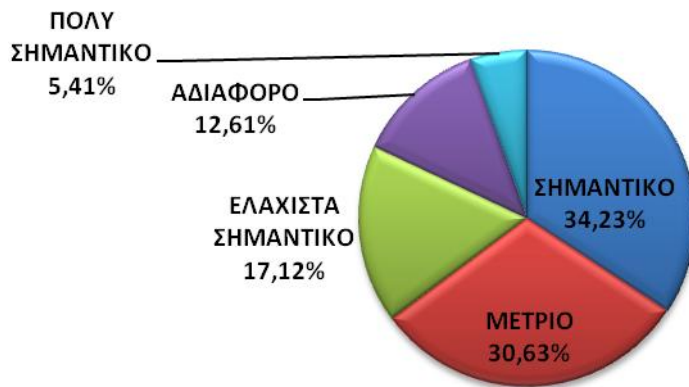

Γράφημα 6.1.4.2: Αξιολόγηση Προσκυνήματος Παναγίας της Φανερωμένης

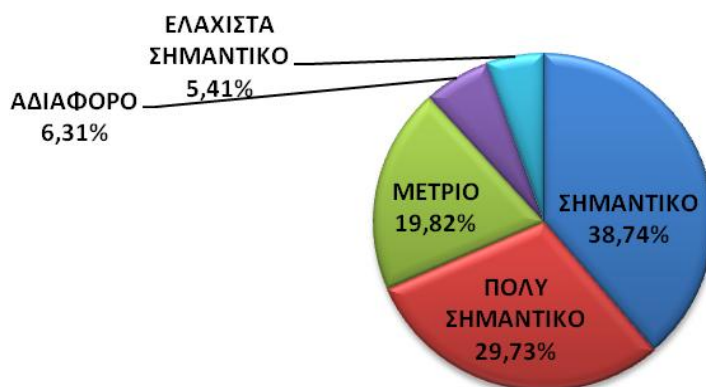
Γράφημα 6.1.4.3: Αξιολόγηση Προσκυνήματος Αγίου Γεωργίου Ηλίων

Γράφημα 6.1.4.4: Αξιολόγηση Προσκυνήματος Αγίας Ειρήνης Χρυσοβαλάντου

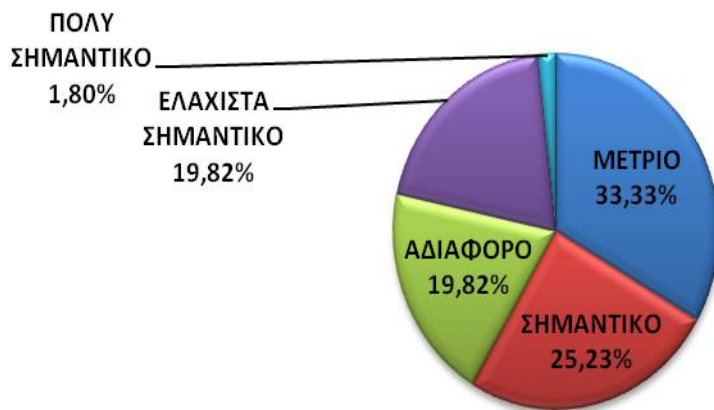
Γράφημα 6.1.4.5: Αξιολόγηση Προσκυνήματος Οσίου Δαυίδ

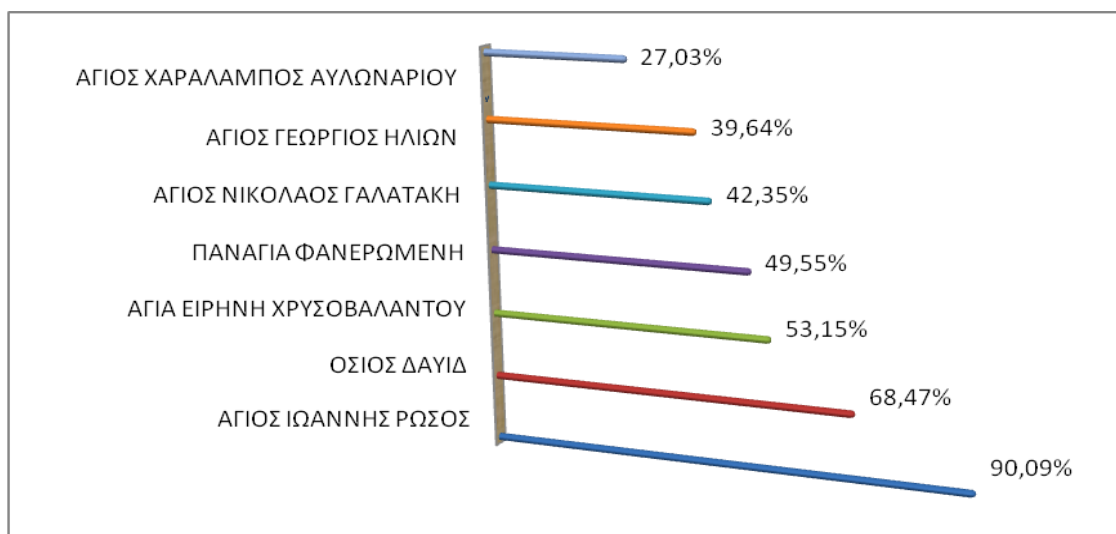
Γράφημα 6.1.4.6: Αξιολόγηση Προσκυνήματος Αγίου Νικολάου Γαλατάκη

Γράφημα 6.1.4.7: Αξιολόγηση Προσκυνήματος Αγίου Χαράλαμπου Αυλωναρίου

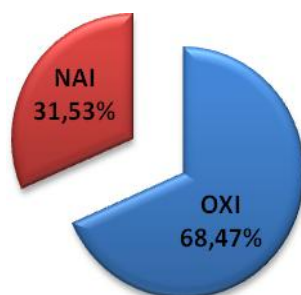

Γράφημα 6.1.4.8 : Συνδυαστική παρουσίαση σπουδαιότητας του Αγίου Ιωάννη Ρώσου σε σύγκριση με τα 6 άλλα θρησκευτικά μνημεία και ιερούς χώρους της περιοχής

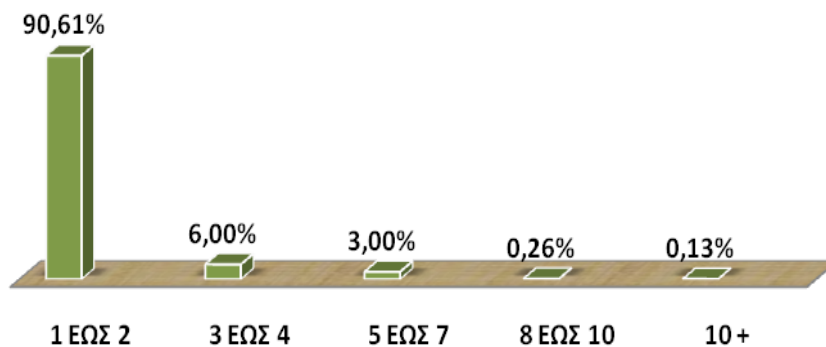
Η **ερώτηση 5** κρίνεται σημαντική καθώς από αυτήν εξαρτώνται οι δύο επόμενες και αφορά στο αν οι επισκέπτες διέμειναν στην περιοχή του προσκυνηματος. Εδώ σχεδόν επτά στους δέκα προσκυνητές απάντησαν αρνητικά και μόλις τρεις στους δέκα θετικά, στοιχείο που διακρίνεται στο Γράφημα 6.1.5 που ακολουθεί.

Γράφημα 6.1.5: Επιλογή διαμονής στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο

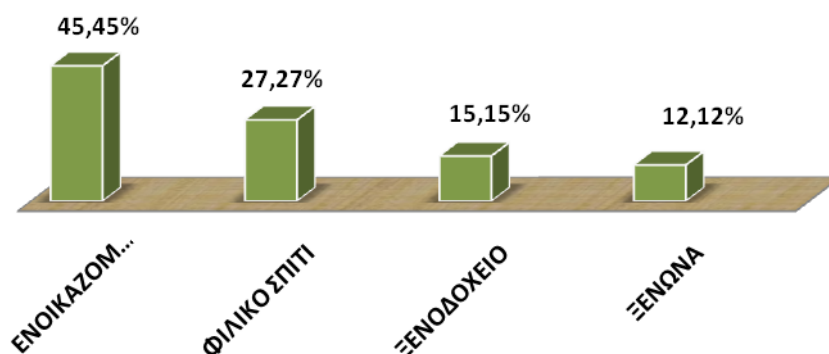
Στο **ερώτημα 6** που αναφέρεται στον αριθμό ημερών διαμονής, απάντησαν αποκλειστικά εκείνοι οι οποίοι προτίμησαν για την διαμονή τους την περιοχή του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου, όπου πάνω από εννέα στους δέκα διέμειναν «μία έως δύο» ημέρες, 6,00% διέμεινε μόλις «τρεις έως τέσσερις» ημέρες και ένας από τους ερωτηθέντες «πέντε έως επτά» ημέρες (βλέπε Γράφημα 6.1.6).

Γράφημα 6.1.6: Αριθμός ημερών διαμονής

Στην **ερώτηση 7** που αφορά στο τόπο που διέμειναν οι προσκυνητές οι οποίοι επέλεξαν ως προορισμό την περιοχή του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου, ποσοστό 45.45% διέμεινε σε «ενοικιαζόμενα δωμάτια» δεύτερη επιλογή διαμονής τους με ποσοστό 27.27% ήταν το «φιλικό σπίτι», ενώ «ξενοδοχείο» και «ξενώνα» προτίμησε το 15.15% και 12.12% αντίστοιχα (βλέπε Γράφημα 6.1.7).

Γράφημα 6.1.7: Επιλογή τόπου διαμονής

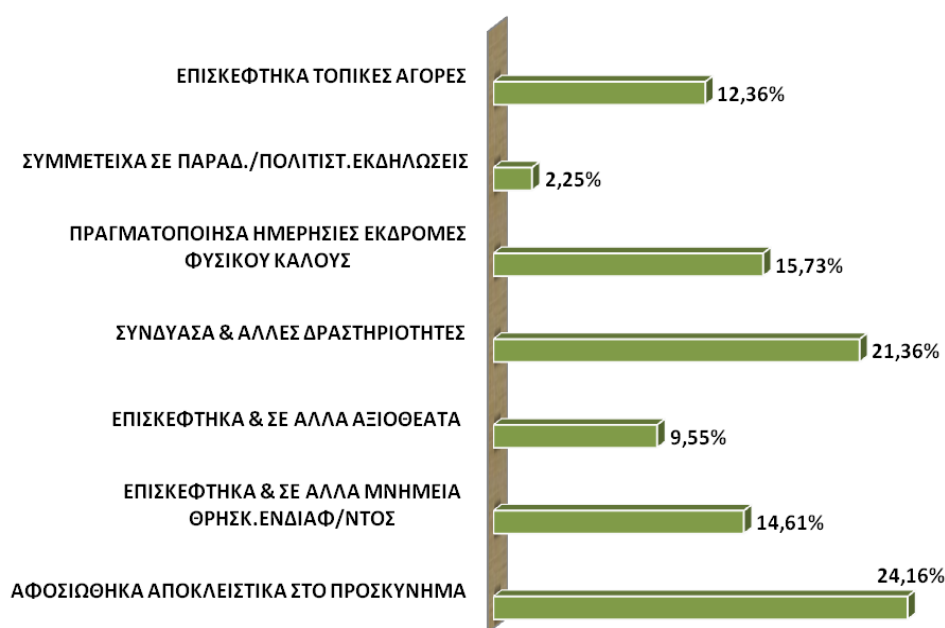
Στην **ερώτηση 8** για το τι προτίμησαν για τη διατροφή τους, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων, επέλεξε τις «παραδοσιακές ταβέρνες» σε ποσοστό 76.58% , δεύτερη στις προτιμήσεις τους η «τοπική αγορά» με ποσοστό 8.10% και τρίτη επιλογή αποτέλεσαν τα «εστιατόρια εκτός ξενοδοχείου» σε ποσοστό 7.20% (βλέπε Γράφημα 6.1.8). Από τα ποσοστά των απαντήσεων συμπεραίνουμε ότι οι επισκέπτες προτίμησαν συντριπτικά τις τοπικές και παραδοσιακές γεύσεις κατά την διαμονή τους στην Εύβοια.

Γράφημα 6.1.8: Επιλογή τόπου διατροφής

Στην **ερώτηση 9** οι επισκέπτες ρωτήθηκαν για τις δραστηριότητες που πραγματοποίησαν κατά την επίσκεψή τους στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο. Το υψηλότερο ποσοστό 24.16% δήλωσε πως «αφοσιώθηκε αποκλειστικά στο προσκύνημα του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου» ενώ λίγο παραπάνω από ένας στους πέντε «συνδύασε άλλες δραστηριότητες». Το μικρότερο ποσοστό έλαβε η «συμμετοχή σε παραδοσιακές ή πολιτιστικές εκδηλώσεις» ενώ τις υπόλοιπες δραστηριότητες προτίμησε ποσοστό λίγο μεγαλύτερο από 10% (βλέπε Γράφημα 6.1.9).

Γράφημα 6.1.9: Δραστηριότητες επισκεπτών κατά την επίσκεψη στον Άγιο Ιωάννη Ρώσο

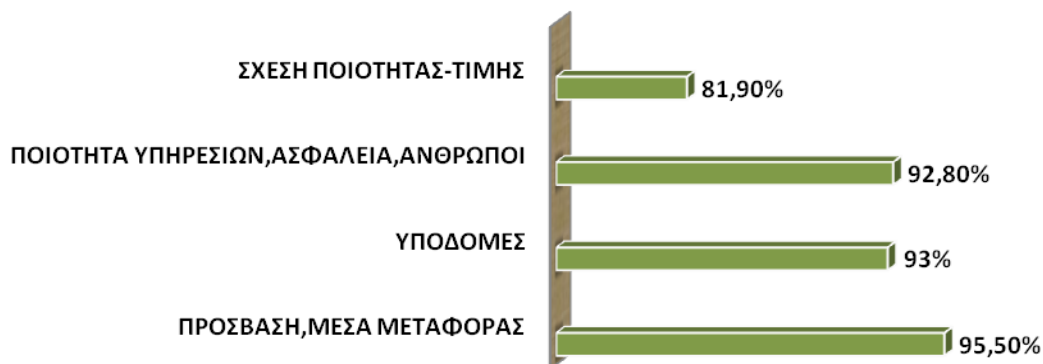
Στην **ερώτηση 10** (Πίνακας 6.2) ζητήθηκε από τους επισκέπτες να σημειώσουν αντικειμενικά την άποψή τους για το πόσο σημαντικοί είναι για αυτούς οι παράγοντες που αναφέρονται στον πίνακα του ερωτήματος κατά τη διάρκεια ταξιδιού τους διαβαθμίζοντάς τους από «αδιάφορους» έως «πολύ σημαντικούς». Τα αποτελέσματα των απαντήσεων έδειξαν ότι το σύνολο των παραγόντων του πίνακα θεωρήθηκαν από τους επισκέπτες ως σημαντικοί καθώς κάθε ένας από αυτούς σημειώθηκε συνολικά(από σημαντικός έως πολύ σημαντικός) σε ποσοστό άνω του 50%. Ωστόσο οι παράγοντες που ξεχώρισαν ήταν η «Πρόσβαση, μέσα μεταφοράς, τοπικά μέσα» και οι «Υποδομές» τα οποία σημειώθηκαν από τους προσκυνητές ως «σημαντικά» και «πολύ σημαντικά» σε συνολικό ποσοστό 95.5% και 92.5% αντίστοιχα και ακολουθούν η ποιότητα των υπηρεσιών με 92,80% και η σχέση ποιότητας τιμής με 81,90% (βλέπε Γράφημα 6.1.10).

**ΠΙΝΑΚΑΣ 6.2: ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΩΝ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΩΝ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΠΟΨΗ ΤΩΝ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ**

	Αδιάφορο	Ελάχιστο Σημαντικό	Μέτριο	Σημαντικό	Πολύ Σημαντικό
Πρόσβαση, μέσα μεταφοράς, τοπικά μέσα	0%	1,8%	2,7%	35,1%	60,4%
Υποδομές (οδικό δίκτυο, λιμάνια, αεροδρόμια)	0%	0%	7,2%	41,1%	51,4%
Διαμονή	1,8%	3,6%	9,0%	47,7%	37,8%
Διατροφή	0%	3,6%	11,7%	53,2%	31,5%
Ποιότητα υπηρεσιών, ασφάλεια, άνθρωποι	0,9%	0%	6,3%	58,6%	34,2%
Φυσικά θέλγητρα περιοχής	0,9%	0,9%	13,5%	54,1%	30,6%
Θρησκευτικά/Πολιτιστικά μνημεία	0,9%	6,3%	27,0%	39,6%	26,1%
Ψυχαγωγία, συνδυασμός άλλων δραστηριοτήτων	1,8%	10,8%	27,9%	27,0%	32,4%
Σχέση προϊόντος-τιμής	0,9%	1,8%	15,3%	42,3%	39,6%
Κλίμα	0%	2,7%	30,6%	40,5%	26,1%

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων με SPSS volume 23

Γράφημα 6.1.10: Σημαντικότεροι παράγοντες ταξιδιού για τους επισκέπτες

Στον Πίνακα 6.3 αποτυπώνονται τα αποτελέσματα των απαντήσεων των προσκυνητών στην **ερώτηση 11** για την ικανοποίηση που έλαβαν στους αναφερόμενους στον συνημμένο πίνακα παράγοντες μετά την επίσκεψή τους στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο. Από τις απαντήσεις που δόθηκαν διακρίναμε την ικανοποίηση για το 88,3% των επισκεπτών από τα «φυσικά θέλγητρα της περιοχής» να είναι μεγάλη έως και πολύ μεγάλη. Ακολούθως, το 73% δήλωσε μεγάλη και πολύ μεγάλη ικανοποίηση για το «κλίμα» που επικρατεί στην περιοχή όπως και για την ποιότητα των υπηρεσιών, την ασφάλεια και τους ανθρώπους (βλέπε συγκεντρωτικό Γράφημα

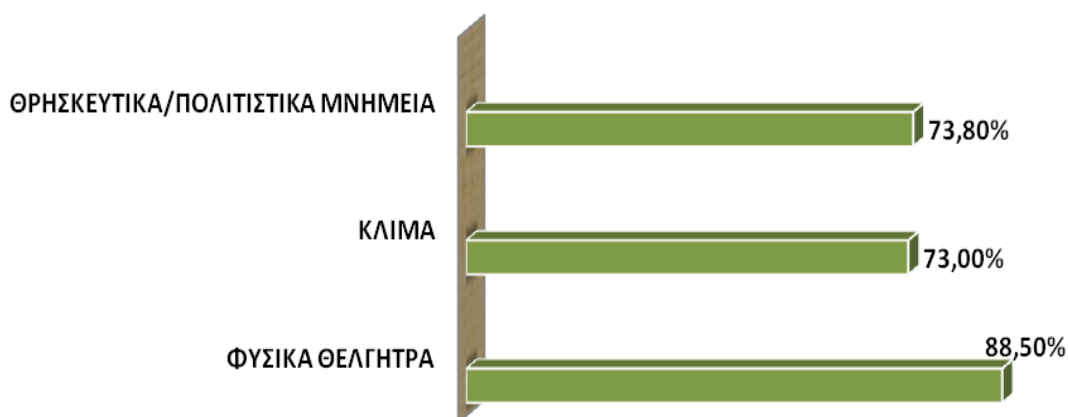
6.1.11). Αντίθετα οι «υποδομές», «η πρόσβαση, τα μέσα μεταφοράς, τοπικά μέσα», η «διαμονή» και «η ψυχαγωγία σε συνδυασμό με άλλες δραστηριότητες» φαίνεται να ικανοποίησαν λιγότερο τους επισκέπτες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.3: ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ

	Καθόλου	Ελάχιστη	Μέτρια	Μεγάλη	Πολύ Μεγάλη
Πρόσβαση, μέσα μεταφοράς, τοπικά μέσα	4,5%	9,9%	49,5%	22,5%	13,5%
Υποδομές (οδικό δίκτυο, λιμάνια, αεροδρόμια)	3,6%	10,8%	61,3%	16,2%	8,1%
Διαμονή	14,4%	23,4%	35,1%	22,5%	4,5%
Διατροφή	0%	3,6%	45,9%	44,1%	6,3%
Ποιότητα υπηρεσιών, ασφάλεια, άνθρωποι	0%	0,9%	26,1%	62,2%	10,8%
Φυσικά θέλγητρα περιοχής	0%	0%	11,7%	59,5%	28,8%
Θρησκευτικά/Πολιτιστικά μνημεία	0,9%	2,7%	22,5%	48,6%	25,2%
Ψυχαγωγία, συνδυασμός άλλων δραστηριοτήτων	7,2%	25,2%	33,3%	27,0%	7,2%
Σχέση προϊόντος-τιμής	0%	2,7%	48,6%	43,2%	5,4%
Κλίμα	0%	1,8%	25,2%	63,1%	9,9%

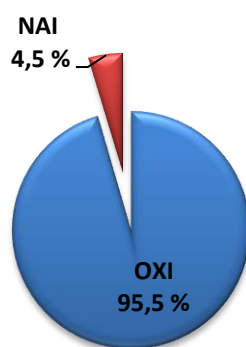
Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων με SPSS volume 23

Γράφημα 6.1.11: Σημαντικότεροι παράγοντες ικανοποίησης επισκεπτών

Η απάντηση στην **ερώτηση 12** για το αν οι επισκέπτες θεωρούν τον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο ακριβό προορισμό είναι ξεκάθαρη σχεδόν από όλους τους προσκυνητές καθώς το 95.5% απάντησε αρνητικά με μόλις το 4.5% να απαντά θετικά (βλέπε Γράφημα 6.1.12).

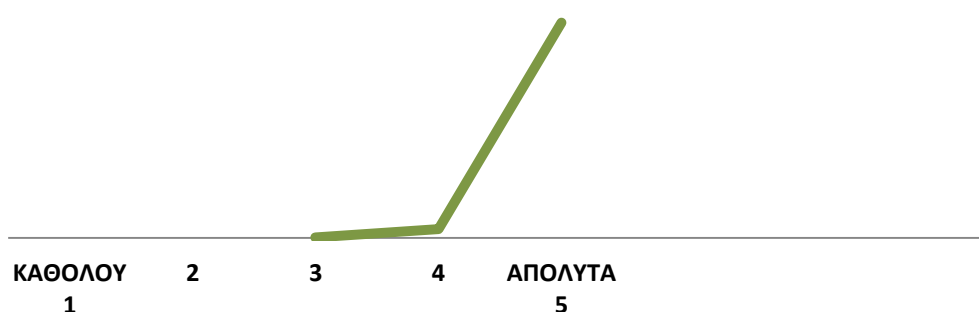
Γράφημα 6.1.12: Εκτίμηση κόστους προορισμού

Η απάντηση στην **ερώτηση 13** σε ποιο βαθμό θα σύστηναν οι επισκέπτες σε φίλους, συγγενείς, συνεργάτες τον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο ως προορισμό, (βλέπε Γράφημα 6.1.13) κατά μέσο όρο οι προσκνητές απαντούν θετικά με βαθμολογία που ξεπερνά συνολικά το 4, δηλώνοντας έτσι την απόλυτα θετική άποψη για σύσταση του προορισμού σε συγγενείς, φίλους και συνεργάτες.

Η απάντηση στην **ερώτηση 14** αν θα επέλεγαν οι επισκέπτες να επισκεφτούν ξανά τον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο (βλέπε Γράφημα 6.1.13) είναι έντονα διακριτή η προθυμία των επισκεπτών να επιστρέψουν στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο στο μέλλον απαντώντας κατά μέσο όρο αρκετά πάνω από το 4.

Γράφημα 6.1.13: Προθυμία σύστασης και επανεπιλογής προορισμού βάση ερωτήσεων 13 & 14

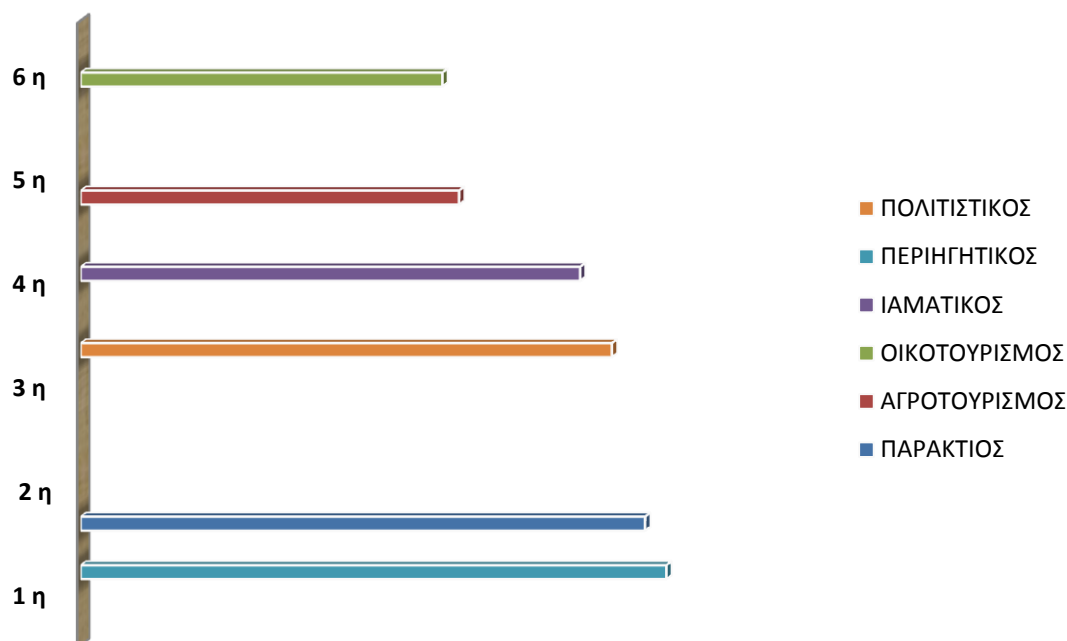

Στο **ερώτημα 15** ζητήθηκε από τους επισκέπτες να ιεραρχήσουν μία σειρά από ειδικές μορφές τουρισμού, που τους δόθηκαν και έχουν αναπτυχθεί στην περιοχή. Πρώτοι στις προτιμήσεις των επισκεπτών (βλέπε Γράφημα 6.1.14) έρχονται ο περιηγητικός και ο παράκτιος τουρισμός χωρίς σημαντικές αποκλίσεις μεταξύ τους. Ο Ιαματικός τουρισμός σημειώνεται κάπου στη μέση των επιλογών ενώ τις

τελευταίες θέσεις προτίμησης καταλαμβάνουν σχεδόν μαζί ο Αγροτουρισμός και ο Οικοτουρισμός, καθώς δεν υπάρχει κάποια άλλη ειδική μορφή τουρισμού χαμηλότερα στην σχετική βαθμολόγηση.

Γράφημα 6.1.14: Ιεράρχιση επιλογής ειδικών μορφών τουρισμού στην περιοχή

Όμοια με την ερώτηση 11 η **ερώτηση 16**, ζητά από τους επισκέπτες να σημειώσουν ποια από τα 10 δεδομένα (βλέπε Πίνακα 6.4) που τους δίνεται θεωρούν δυνατά σημεία ώστε να συμβάλουν στην ανάδειξη του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου σε ελκυστικό προορισμό. Από τις απαντήσεις που δόθηκαν φαίνεται ότι τα «φυσικά θέλγητρα της περιοχής» άφησαν την καλύτερη εντύπωση στους προσκυνητές καθώς για το 68,4% των ερωτηθέντων αποτελούν «πολύ» και «πάρα πολύ» δυνατά σημεία. Ακολουθούν ως «πάρα πολύ» και «πολύ σημαντικά» δυνατά σημεία τα «θρησκευτικά και πολιτιστικά στοιχεία της περιοχής» με ποσοστό 63% και η «σχέση προϊόντος-τιμής» με 50,4% ως στοιχείο ανάδειξης του τόπου, «το κλίμα» με 45,9% και «η ποιότητα των υπηρεσιών, η ασφάλεια και οι άνθρωποι» με 43,2% (βλέπε Γράφημα 6.1.15). Αντίθετα οι «Υποδομές», «Πρόσβαση, μέσα μεταφοράς, τοπικά μέσα» και «Διαμονή» δεν αποτελούν για τους επισκέπτες δυνατά σημεία ικανά να συμβάλουν στην ανάπτυξη της περιοχής καθώς έλαβαν ως «καθόλου» δυνατά και «λίγο», ποσοστά 54,9% , 54,9% και 50,4% αντίστοιχα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.4: ΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΣΕ ΕΛΚΥΣΤΙΚΟ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟ

	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
Πρόσβαση, μέσα μεταφοράς, τοπικά μέσα	18.9%	36.0%	22.5%	14.5%	8.15%
Υποδομές (οδικό δίκτυο, λιμάνια, αεροδρόμια)	18.9%	36.0%	19.8%	10.8%	9.9%
Διαμονή	24.3%	26.1%	27.0%	2.7%	19.8%
Διατροφή	1.8%	23.4%	45.0%	25.2%	4.5%
Ποιότητα υπηρεσιών, ασφάλεια, άνθρωποι	1.8%	8.1%	46.8%	27.0%	16.2%
Φυσικά θέλγητρα περιοχής	1.8%	9.0%	20.7%	33.3%	35.1%
Θρησκευτικά/Πολιτιστικά μνημεία	1.8%	8.1%	27.05	24.3%	38.7%
Ψυχαγωγία, συνδυασμός άλλων δραστηριοτήτων	11.7%	26.1%	29.7%	18.0%	14.4%
Σχέση προϊόντος-τιμής	0.9%	9.9%	38.7%	34.2%	16.2%
Κλίμα	4.5%	8.1%	41.4%	34.2%	11.7%

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων με SPSS volume 23

Γράφημα 6.1.15: Πέντε από τις δέκα επιλογές που αποτελούν τα πιο δυνατά σημεία ανάδειξης του τόπου σε ελκυστικό προορισμό

Όπως έχουμε δει έως τώρα στα αποτελέσματα των προηγούμενων ερωτημάτων οι «Υποδομές» δεν κρίνονται ικανοποιητικές έτσι και στο **ερώτημα 17** που ζητά να αναφέρουν οι επισκέπτες ποια από τα αναφερόμενα σε αυτήν θεωρούν ότι αποτελούν αδυναμίες στην ανάδειξη του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου σε τόπο ειδικού τουριστικού ενδιαφέροντος, φαίνεται ότι οι «Υποδομές» απετέλεσαν τη μεγαλύτερη αδυναμία στην πλειοψηφία 50.4% των ερωτηθέντων με δεύτερη στο 45% την «Πρόσβαση, τα μέσα μεταφοράς και τα τοπικά μέσα» και τρίτη στο 41,4% τη «Διαμονή» (βλέπε

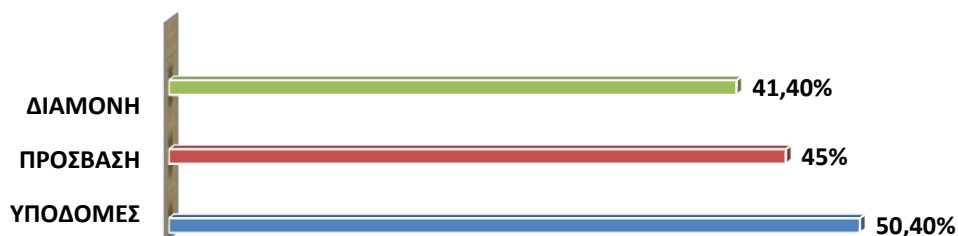
Γράφημα 6.1.16). Αντίθετα το «κλίμα», τα «θρησκευτικά/Πολιτιστικά μνημεία», «τα φυσικά θέλγητρα της περιοχής» και «η ποιότητα των υπηρεσιών, η ασφάλεια και οι άνθρωποι» επελέγησαν σε ποσοστά μικρότερα του 10% αποδεικνύοντας ότι δεν αποτελούν σε καμία περίπτωση αδυναμίες ανάδειξης του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου σε τόπο ειδικού τουριστικού ενδιαφέροντος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.5: ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΣΕ ΤΟΠΟ ΕΙΔΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ

	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
Πρόσβαση, μέσα μεταφοράς, τοπικά μέσα	6.3%	14.4%	34.2%	27.9%	17.1%
Υποδομές (οδικό δίκτυο, λιμάνια, αεροδρόμια)	3.6%	17.1%	28.8%	31.5%	18.9%
Διαμονή	7.2%	20.7%	30.6%	19.8%	21.6%
Διατροφή	16.2%	46.8%	25.2%	10.8%	0.9%
Ποιότητα υπηρεσιών, ασφάλεια, άνθρωποι	27.9%	44.1%	21.6%	3.6%	2.7%
Φυσικά θέλγητρα περιοχής	55.9%	27.9%	13.5%	0%	2.7%
Θρησκευτικά/Πολιτιστικά μνημεία	51.4%	34.2%	11.7%	2.7%	0%
Ψυχαγωγία, συνδυασμός άλλων δραστηριοτήτων	15.3%	34.2%	31.5%	10.8%	8.1%
Σχέση προϊόντος-τιμής	27.9%	44.1%	19.8%	4.5%	3.6%
Κλίμα	38.7%	45.9%	9.9%	1.8%	3.6%

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων με SPSS volume 23

Γράφημα 6.1.16: Αδυναμίες ανάδειξης του προορισμού (3 από τις 10 επιλογές)

Στο τελευταίο ερώτημα 18 του ερωτηματολογίου, ζητήθηκε να αξιολογήσουν έξι ενέργειες αναβάθμισης της περιοχής του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου ως προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος. Οι αξιολογήσεις των επισκεπτών αποτυπώνονται στον Πίνακα 6.6, όπου σχεδόν εννέα στους δέκα συμφωνούν πως η

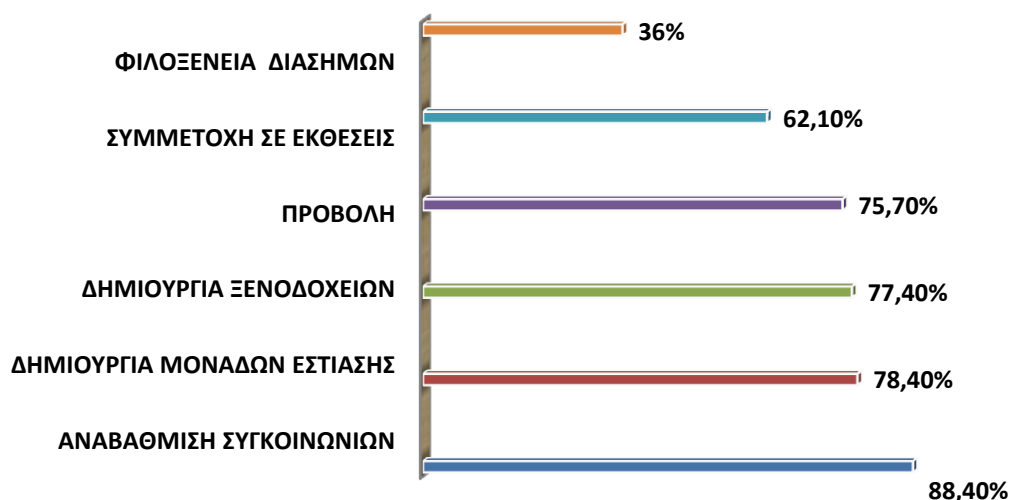
«αναβάθμιση συγκοινωνιών-βελτίωση προσβασιμότητας» κρίνεται απαραίτητη, ενώ σχεδόν οχτώ στους δέκα συμφωνεί με την «δημιουργία ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων». Επίσης επτά στους δέκα συμφωνεί με την «προβολή Προσκυνηματικού τουρισμού σε ορθόδοξα κράτη» καθώς και «τη δημιουργία νέων μονάδων εστίασης και αναψυχής». Τέλος, η «φιλοξενία ανώτερων κληρικών ή διάσημων προσώπων» φαίνεται να αφήνει αδιάφορους τους προσκυνητές. Συνοπτική εκτίμηση ενεργειών βελτίωσης του τουριστικού προϊόντος βλέπε στο Γράφημα 6.1.17.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.6: ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΒΕΛΤΙΩΣΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Αναβάθμιση συγκοινωνιών-Βελτίωση προσβασιμότητας	1.8%	0.9%	9.0%	41.4%	46.8%
Δημιουργία ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων	1.8%	1.8%	18.9%	45.9%	31.5%
Δημιουργία νέων μονάδων εστίασης και αναψυχής	1.8%	1.8%	20.7%	63.1%	12.6%
Προβολή Προσκυνημ/κού τουρισμού σε ορθόδοξα κράτη	0.9%	0.9%	19.8%	53.2%	25.2%
Συμμετοχή σε τουριστικές και εκθέσεις Προσκυνημ/κού ενδιαφέροντος στο εξωτερικό	0.9%	1.8%	35.1%	46.8%	15.3%
Φιλοξενία ανώτερων κληρικών ή διάσημων προσώπων	4.5%	18.0%	41.4%	27.0%	9.0%

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων με SPSS volume 23

Γράφημα 6.1.17: Συνοπτική εκτίμηση ενεργειών βελτίωσης του τουριστικού προϊόντος

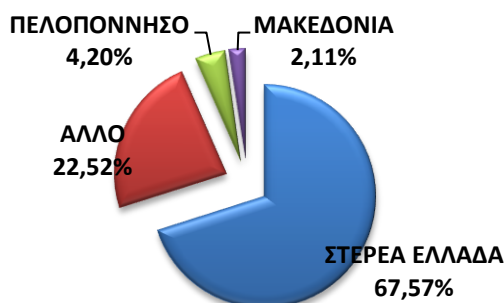
6.1.2 Ανάλυση ερωτηματολογίων καναλιών διανομής

Στην αρχή του ερωτηματολογίου ζητήθηκε από τα τουριστικά γραφεία ταξιδιών (κανάλια διανομής) να σημειώσουν βασικά στοιχεία της επιχείρησης και των δραστηριοτήτων τους. Στην συνέχεια τους ζητήθηκε να περιγράψουν το προφίλ των πελατών τους οι οποίοι επιλέγουν ως προορισμό τους τον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο και τέλος να απαντήσουν σε μια σειρά ερωτήσεων οι οποίες είχαν ως σκοπό την αξιολόγηση του Άγιου Ιωάννη του Ρώσου ως προορισμό.

Α. ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ

Από τα 14 τουριστικά γραφεία που συμμετείχαν στην έρευνα, το 67.57% δήλωσε ως έδρα του την Στερεά Ελλάδα, το 2,11% και 4,20%, τη Μακεδονία και Πελοπόννησο αντίστοιχα ενώ «Άλλο» δήλωσε μόλις το 22.52% των ερωτηθέντων(βλέπε Γράφημα 6.2.1).

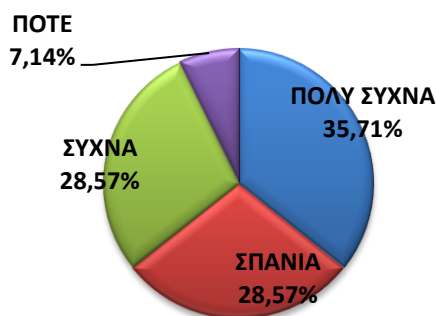
Γράφημα 6.2.1: Περιοχές έδρας τουριστικών γραφείων

Στην **ερώτηση 1** αν διοργανώνουν εκδρομές θρησκευτικού ενδιαφέροντος η απάντηση ήταν για το σύνολο των τουριστικών γραφείων θετική χωρίς καμία αρνητική απάντηση καθώς απευθυνθήκαμε κυρίως σε τουριστικά γραφεία που διοργανώνουν ταξίδια σε θρησκευτικούς προορισμούς.

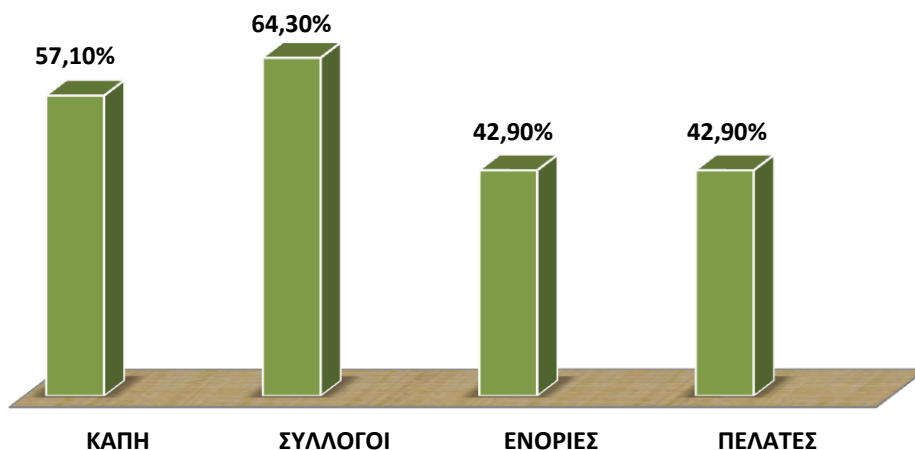
Στην **ερώτηση 2** όπως διακρίνουμε στο Γράφημα 6.2.2 οι εκπρόσωποι των επιχειρήσεων κατά πλειοψηφία απάντησαν ότι το Προσκύνημα του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου περιλαμβάνεται στους προορισμούς θρησκευτικού ενδιαφέροντος καθώς σχεδόν επτά στους δέκα είπαν «συχνά» και «πολύ συχνά» σε ποσοστό 64.28% ενώ μόλις 28.57% απάντησε σπάνια.

Γράφημα 6.2.2: Συχνότητα διοργάνωσης εκδρομών στον προορισμό

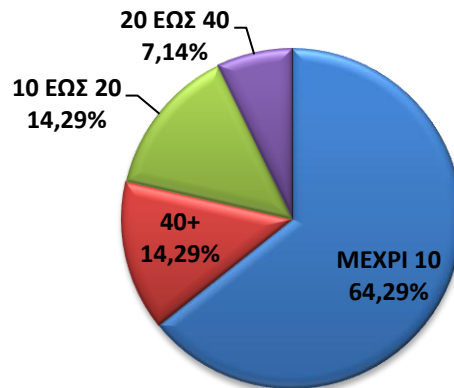
Στην **ερώτηση 3** οι εκπρόσωποι των επιχειρήσεων κλήθηκαν να απαντήσουν ποιες ομάδες (αναφέροντας περισσότερες από μία), ζητούν την οργάνωση εκδρομών στον συγκεκριμένο προορισμό. Όπως παρατηρούμε στο Γράφημα 6.2.3 πρώτοι έρχονται οι «Σύλλογοι» στο 64.3%, δεύτερα τα «ΚΑΠΗ» στο 57.1% και τελευταίες με το ίδιο ποσοστό οι «Ενορίες» και οι «Πελάτες» στο 42.9%.

Γράφημα 6.2.3: Ομάδες που ζητούν την οργάνωση εκδρομών στον προορισμό

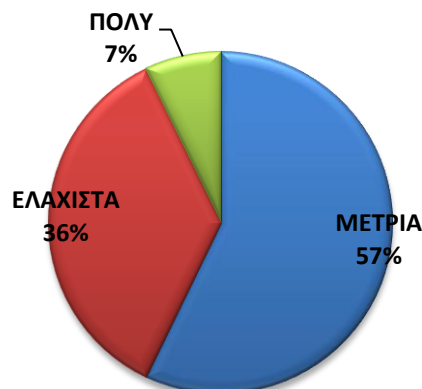
Στο **ερώτημα 4** σχετικά με τον αριθμό εκδρομών που διοργανώνουν ετησίως με προορισμό τον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο, το 64,29% απαντά μέχρι 10, το 14,29% από 10 έως 20, το ίδιο ποσοστό διοργανώνει άνω των 40 και το 7,14% από 20 έως 40 (βλέπε Γράφημα 6.2.4).

Γράφημα 6.2.4: Αριθμός ετήσιων διοργανώσεων εκδρομών στην περιοχή

Στην **ερώτηση 5** για το αν ο Προσκυνηματικός τουρισμός στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο μπορεί να αποτελέσει βασική πηγή προσέλκυσης τουριστών για την επιχείρησή τους, ποσοστό 57,14% απάντησε πως μπορεί να αποτελέσει μια «μέτρια» πηγή προσέλκυσης τουριστών, το 35,71% ότι θεωρεί «ελάχιστα» την επιλογή αυτή ως βασική πηγή προσέλκυσης τουριστών και μόλις το 7,14% του συνόλου θεώρησε ότι μπορεί το Προσκύνημα του Αγίου Ιωάννη Ρώσου να αποτελέσει κατά «πολύ» βασική πηγή προσέλκυσης τουριστών για αυτά (βλέπε Γράφημα 6.2.5).

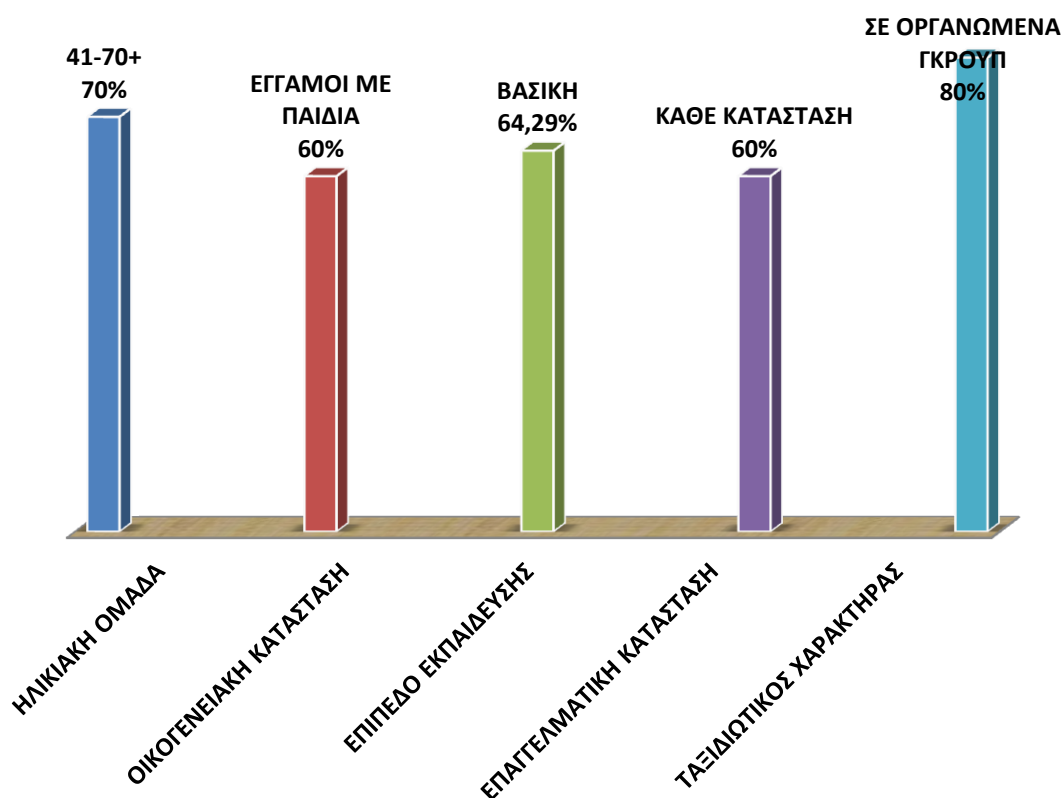
Γράφημα 6.2.5: Απόψεις βαθμού προσέλκυσης τουριστών στον προορισμό

Β. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΠΕΛΑΤΩΝ ΠΟΥ ΕΠΙΛΕΓΟΥΝ ΩΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟ ΤΟΝ ΑΓΙΟ ΙΩΑΝΝΗ ΤΟ ΡΩΣΟ

Το δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου σχετίζεται με το προφίλ των πελατών που επιλέγουν ως προορισμό τον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο (βλέπε Γράφημα 6.2.6). Η μεγαλύτερη ηλικιακή ομάδα η οποία επιλέγει τον συγκεκριμένο προορισμό είναι η τελευταία των 56-70 ετών, φτάνοντας στο 42.86% του συνόλου. Δεύτερη η ομάδα των 41-70 ετών με ποσοστό 28,57% και ακολουθούν οι υπόλοιπες με σχετικά μικρό ποσοστό. Συμπεραίνουμε ότι ο συγκεκριμένος προορισμός απευθύνεται σε ηλικίες άνω των 41 ετών, σε ποσοστό άνω του 70%. Η οικογενειακή κατάσταση των πελατών που επιλέγουν τον προορισμό αυτό είναι στην πλειοψηφία τους έγγαμοι, κατά 60% σε «κάθε κατάσταση» σε ότι αφορά τα οικονομικά τους, το 80% επιλέγει ταξίδια με οργανωμένα γκρουπ και σύμφωνα με αναφορές τους το 64,29% να διαθέτει τουλάχιστον βασική εκπαίδευση.

Γράφημα 6.2.6: Το προφίλ των πελατών που επιλέγουν τον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο

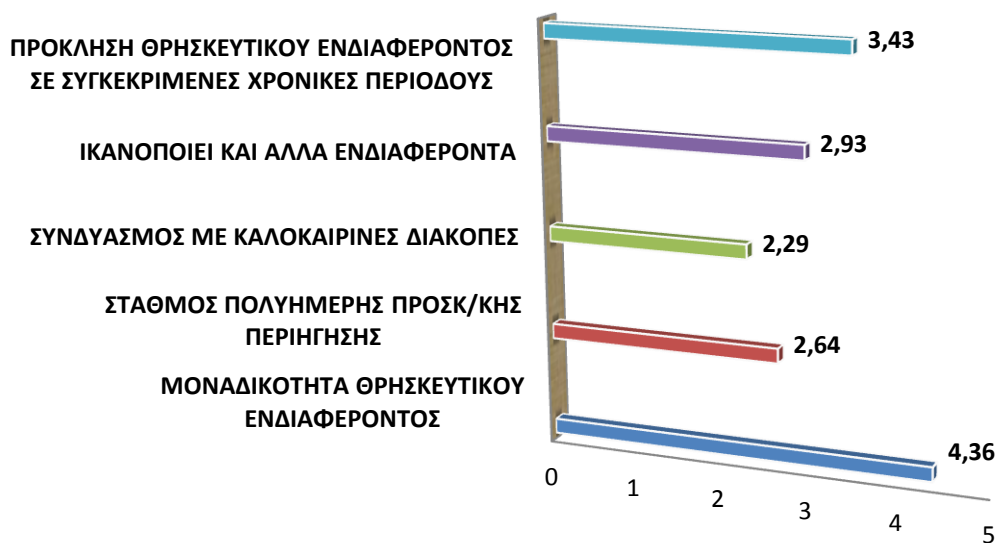

Γ. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΤΟΥ ΡΩΣΟΥ ΩΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟ

Στην παρούσα κατηγορία ερωτήσεων ζητήσαμε από τους επαγγελματίες να κρίνουν από την εμπειρία τους τον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο ως προορισμό.

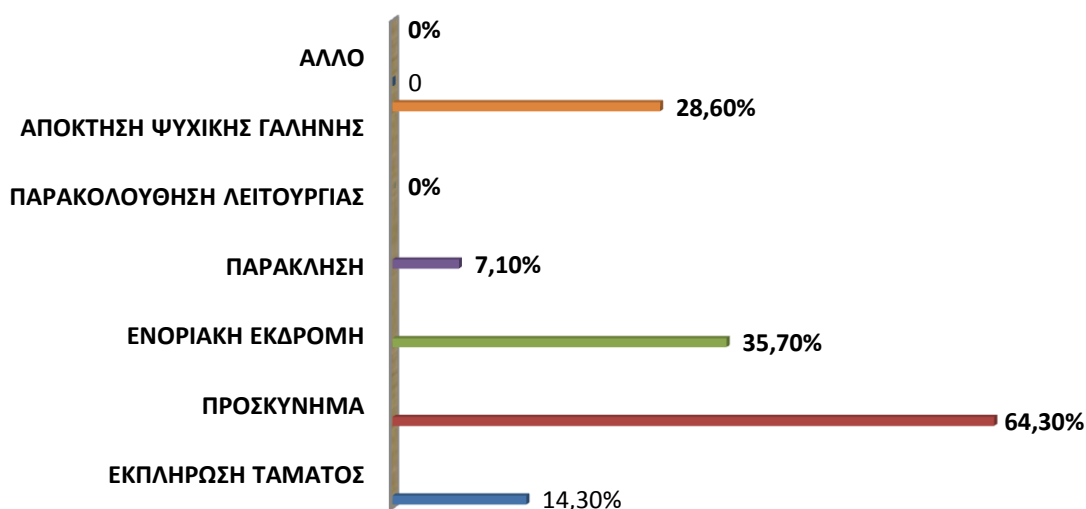
Στην 1^η ερώτηση ζητήθηκε να σημειωθεί ο βαθμός σπουδαιότητας του Προσκυνηματος του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου στην κλίμακα από 1 «αδιάφορο» έως 5 «πολύ σημαντικό» επιλέγοντας ανάμεσα σε πέντε χαρακτηρισμούς. Εδώ η μοναδικότητα του θρησκευτικού ενδιαφέροντος φαίνεται να αξιολογείται κατά μέσο όρο με (4,36) προσεγγίζοντας το χαρακτηρισμό (5) «πολύ σημαντική» (βλέπε Γράφημα 6.2.6). Τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά, πλην το τρίτο, αξιολογούνται κατά μέσο όρο με (3) «μέτρια», ενώ στο (2,29) «ελάχιστα σημαντικός» αξιολογείται ο «συνδυασμός με καλοκαιρινές διακοπές».

Γράφημα 6.2.6: Βαθμός σπουδαιότητας του Προσκυνηματος

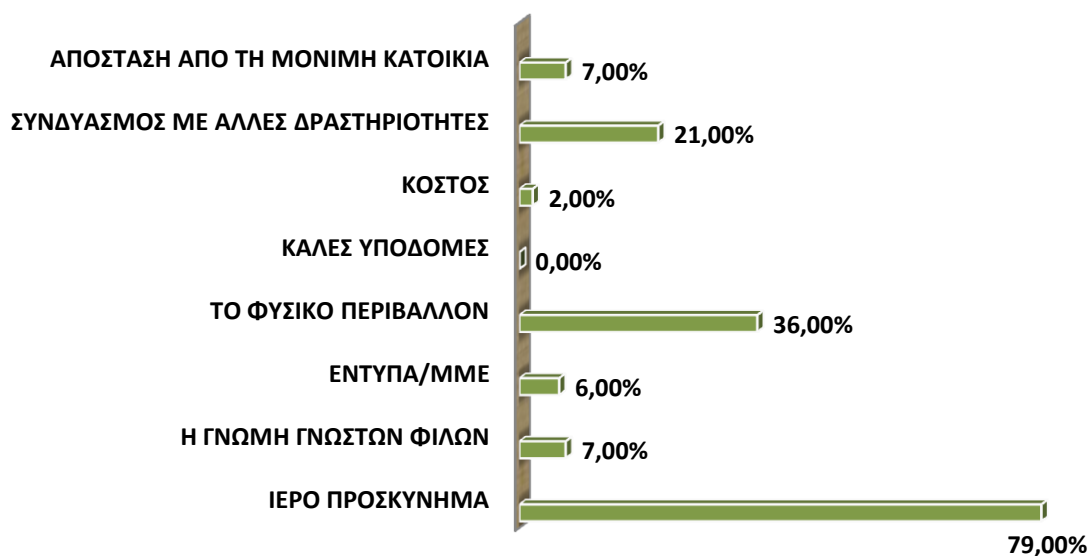
Στην 2^η ερώτηση για το ποιοί θεωρούν ότι είναι οι λόγοι επιλογής του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου ως ταξιδιωτικό προορισμό προσπαθήσαμε να βρούμε τον μέσο όρο των απαντήσεων επτά επιλογών και με τη δυνατότητα περισσότερων της μίας απαντήσεων. Διακρίναμε ότι σχεδόν το 60% απάντησε πως ο κύριος λόγος επιλογής είναι το «Προσκύνημα», δεύτερος σε ποσοστό 35,70% η «Ενοριακή εκδρομή» και η «ψυχική γαλήνη» να καταλαμβάνει την τρίτη θέση σε ποσοστό κοντά στο 30%. Οι λοιποί λόγοι εμφάνισαν ποσοστά κάτω του 20% (βλέπε Γράφημα 6.2.7).

Γράφημα 6.2.7: Λόγοι επιλογής του Αγίου Ιωάννη Ρώσου

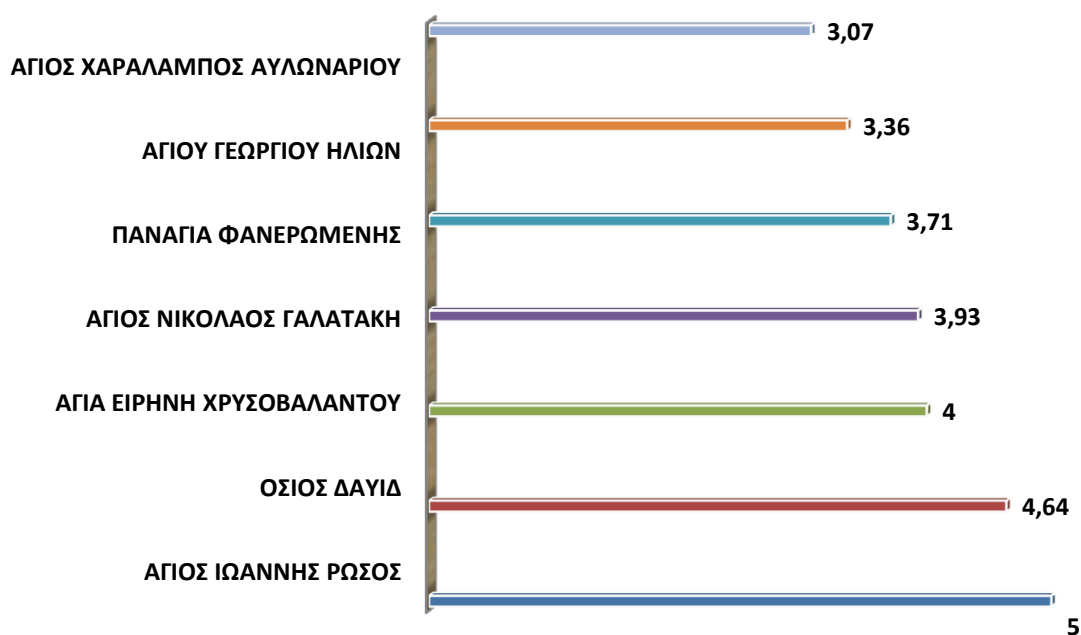
Σε αντίθεση με την προηγούμενη ερώτηση η **ερώτηση 3** για το ποια από τα οκτώ δεδομένα πιστεύουν ότι προκαλεί το ενδιαφέρον επιλογής του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου ως προορισμό φαίνεται ξεκάθαρα ότι οκτώ στους δέκα επιλέγουν ως απάντηση το «Ιερό προσκύνημα» και οι υπόλοιπες απαντήσεις να καταλαμβάνουν λιγότερο από το μισό της πρώτης απάντησης. Το «φυσικό περιβάλλον» όπως μπορούμε να διακρίνουμε στο Γράφημα 6.2.8 βρίσκεται στην δεύτερη θέση με ποσοστό κάτω του 40%, ενώ οι υπόλοιπες απαντήσεις καταλαμβάνουν ποσοστά μικρότερα του 20%.

Γράφημα 6.2.8: Τι προκαλεί το ενδιαφέρον στην επιλογή του Αγίου Ιωάννη Ρώσου

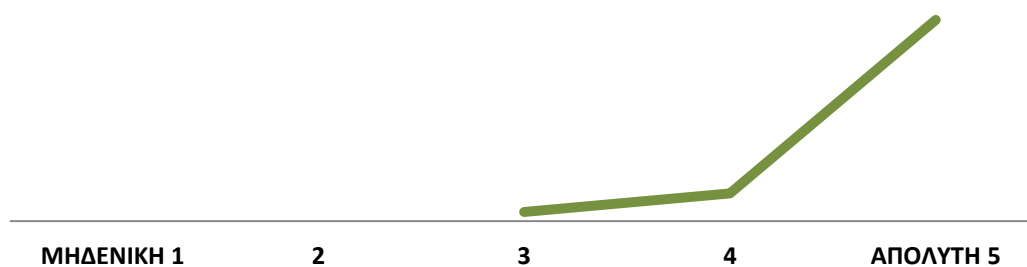
Στην 4^η ερώτηση ζητήθηκε η αξιολόγηση σπουδαιότητας του προσκυνήματος του Αγίου Ιωάννη σε σχέση με τα λοιπά θρησκευτικά μνημεία και ιερούς τόπους της περιοχής ιεραρχώντας σε κλίμακα από 1(αδιάφορο) έως 5(πολύ σημαντικό). Ο Άγιος Ιωάννης τοποθετήθηκε ως το πιο σημαντικό προσκύνημα της περιοχής με 5 και ο Ιερός τόπος του Οσίου Δαβίδ επιλέχτηκε με 4,64 ως εξίσου σημαντικός προορισμός στην περιοχή. Ακολούθησαν οι Ιεροί τόποι της Αγίας Ειρήνης της Χρυσοβαλάντου με 4, του Αγίου Νικολάου Γαλατάκη με 3,93 και της Παναγίας της Φανερωμένης με 3,71, ως «σημαντικοί» ενώ οι Ιεροί τόποι του Αγίου Γεωργίου Ηλίων και του Αγίου Χαραλάμπους Αυλωναρίου κατά τους εκπροσώπους των επιχειρήσεων επιλέχθηκαν ως «μέτρια» σημαντικοί με ποσοστό 3,36 και 3,07 αντίστοιχα (βλέπε Γράφημα 6.2.9).

Γράφημα 6.2.9: Αξιολόγηση σπουδαιότητας του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου συγκριτικά με τα λοιπά θρησκευτικά μνημεία και ιερούς τόπους της περιοχής

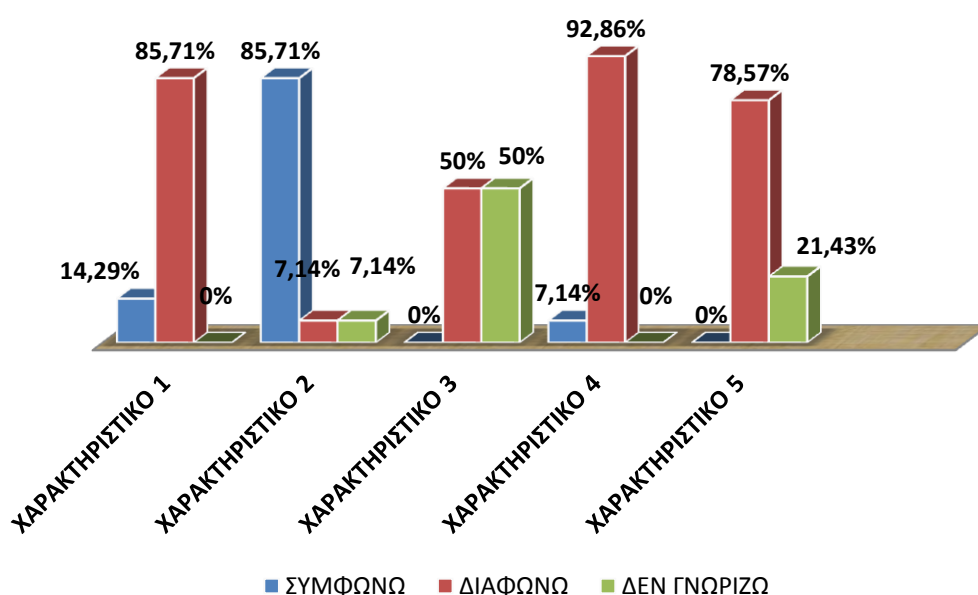
Στην 5^η ερώτηση ζητήσαμε από τους ερωτηθέντες να αξιολογήσουν από το 1 (απόλυτα αρνητικά) έως το 5 (απόλυτα θετικά) τον βαθμό ανταπόκρισης των πελατών τους στα ταξίδια που περιλαμβάνουν τον προορισμό του προσκυνήματος του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου. Η άποψη των ερωτηθέντων προσεγγίζει την απόλυτα θετική ανταπόκριση των πελατών τους φτάνοντας κατά μέσο όρο στο 3,62 (βλέπε Γράφημα 6.2.11).

Γράφημα 6.2.11: Βαθμός ανταπόκρισης πελατών

Στην 6^η ερώτηση ζητήθηκε να βαθμολογήσουν την επάρκεια του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου ως θρησκευτικού προορισμού συμφωνώντας, διαφωνώντας ή δηλώνοντας ότι δεν γνωρίζουν σε 5 χαρακτηριστικά γνωρίσματα (βλέπε Γράφημα 6.2.12).

Γράφημα 6.2.12: Βαθμολόγηση της επάρκειας του θρησκευτικού προορισμού

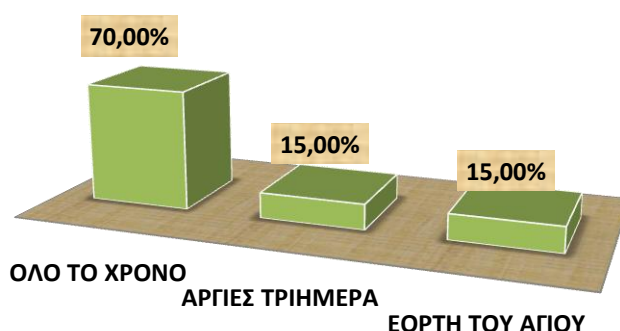

Οι απαντήσεις έδειξαν ότι το 85,7% διαφωνεί με την επάρκεια του Αγίου Ιωάννη Ρώσου ως θρησκευτικού προορισμού (χαρακ/κό 1), ωστόσο το ίδιο ποσοστό δηλώνει ότι ο θρησκευτικό τουρισμός περιορίζεται στο συγκεκριμένο προσκύνημα (χαρακ/κό 2). Επίσης, το 92,86% διαφωνεί με την επάρκεια τουριστικών υποδομών και υπηρεσιών ως παράγοντες για την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή (χαρακ/κό 4), ενώ ο τουρισμός της περιοχής δεν φαίνεται να εξαρτάται από μεγάλους και διεθνείς tour operators αφού το 78,57% απάντησε ότι διαφωνεί (χαρακ/κό 5). Τέλος το 50% των ερωτηθέντων υποστήριξαν ότι δεν γνωρίζουν σχετικά με την διεθνή προβολή και προώθηση του ιερού προσκυνήματος ώστε να την

κρίνουν ως ικανοποιητική ή μη, ενώ το υπόλοιπο 50% εξέφρασε την μη ικανοποίησή του προς αυτή (χαρακ/κό 3).

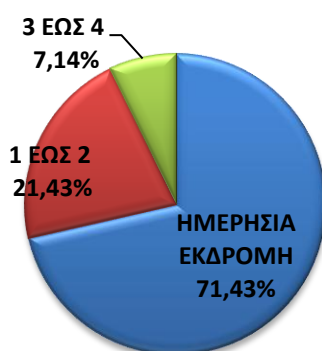
Στην 7^η ερώτηση αναφορικά με την εποχή που προτείνουν για ταξίδι στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο, σχεδόν επτά στους δέκα προτείνουν τον αναφερόμενο προορισμό οποιαδήποτε εποχή του χρόνου ενώ, σχεδόν το 30% των ερωτηθέντων προτείνει τις αργίες, τα τριήμερα και τον Εορτασμό του Αγίου (βλέπε Γράφημα 6.2.11).

Γράφημα 6.2.11: Προτεινόμενη εποχή ταξιδιού

Στην 8^η ερώτηση σχετικά με το πόσες μέρες ταξιδιού προτείνουν τα τουριστικά γραφεία για τον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο, σχεδόν όλοι οι εκπρόσωποι των επιχειρήσεων προτείνουν ταξίδι έως δύο μέρες, το 71.43% ημερήσια εκδρομή, το 21.34%, 1-2 ημέρες και το 7.14% 3-4 ημέρες (βλέπε Γράφημα 6.2.12).

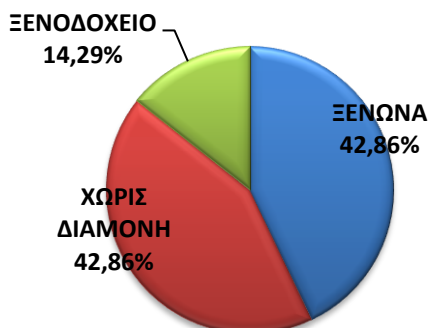
Γράφημα 6.2.12:

Στην 9^η ερώτηση για το είδος διαμονής που προτείνουν φαίνεται ότι υπάρχει διχογνωμία μεταξύ των ερωτηθέντων καθώς το 42.66% προτείνει «Ξενώνα» και ακριβώς το ίδιο ποσοστό προτείνει χωρίς διαμονή καθώς δεν υπάρχουν υποδομές κάλυψης των αναγκών των γκρουπ και γενικότερα μεγάλου αριθμού επισκεπτών.

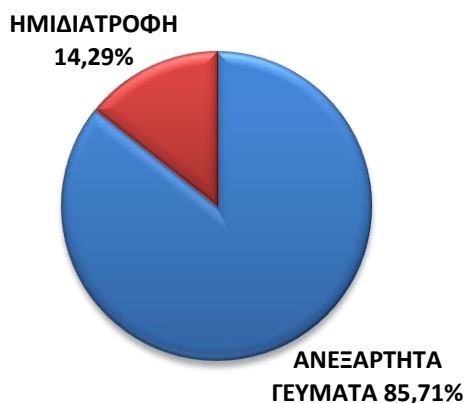
Ωστόσο ένα ποσοστό 14.29% προτείνει «ξενοδοχείο» που πιθανότατα παρέχεται στις γύρω περιοχές (βλέπε Γράφημα 6.2.13).

Γράφημα 6.2.13: Προτάσεις διαμονής

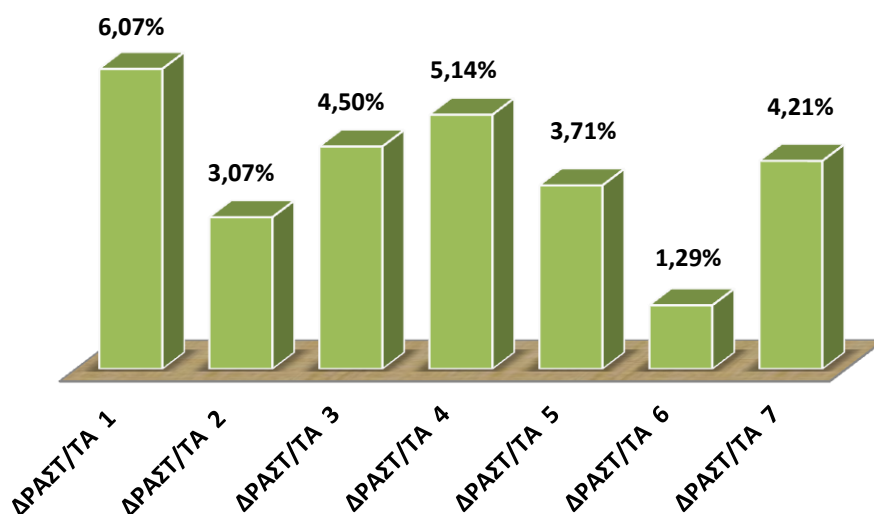
Στην 10^η ερώτηση σχετικά με τις προτάσεις τους για διατροφή στον Άγιο Ιωάννη, η πρόταση των ερωτηθέντων κατά πλειοψηφία (85.71%) είναι οι πελάτες τους να επιλέγουν τα ανεξάρτητα γεύματα, ενώ μόλις το 14.29% τους προτείνει ημιδιατροφή (βλέπε Γράφημα 6.2.14).

Γράφημα 6.2.14: Προτάσεις για διατροφή

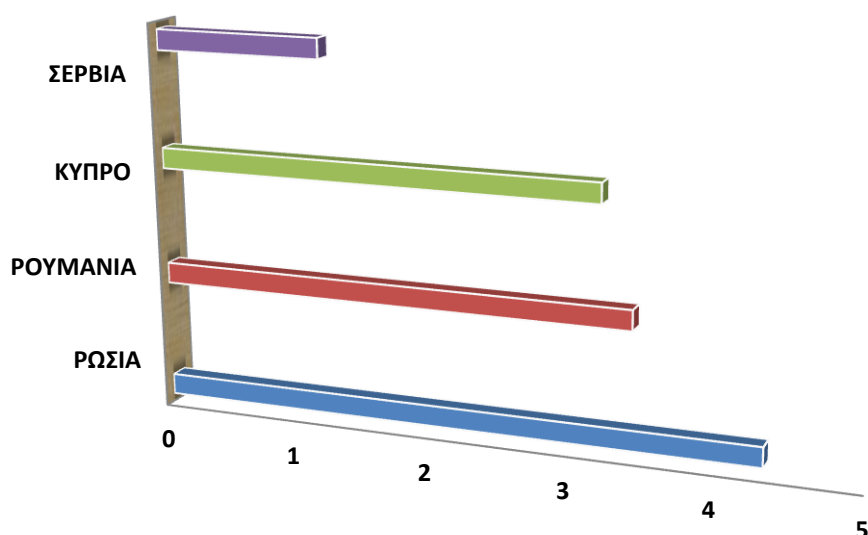
Στην 11^η ερώτηση που αφορά την ιεράρχηση 7 δραστηριοτήτων όπως τις επιλέγουν οι πελάτες τους με προορισμό τον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο, σχεδόν ομόφωνα τοποθετούν πρώτη την «Αφοσίωση στο προσκύνημα. Δεύτερη το «συνδυασμό με άλλες δραστηριότητες», τρίτη την «επίσκεψη σε άλλα αξιοθέατα/πολιτιστικούς χώρους» ενώ στην τελευταία θέση βρίσκεται τη «συμμετοχή σε παραδοσιακές ή πολιτιστικές εκδηλώσεις» (βλέπε Γράφημα 6.2.15).

Γράφημα 6.2.15: Ιεράρχηση δραστηριοτήτων πελατών

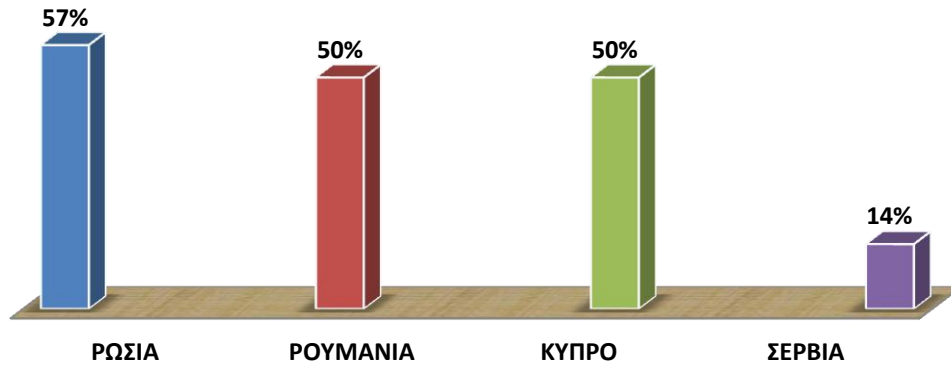
Στην **12^η ερώτηση** (βλέπε Γράφημα 6.2.16) οι εκπρόσωποι των επιχειρήσεων αξιολογώντας τη σημασία των αλλοδαπών τουριστών από το 1(αρνητική θέση) έως το 5(πολύ σημαντική θέση), θεωρούν τους τουρίστες εκ Ρωσίας ως σημαντικούς ενώ τους τουρίστες από Ρουμανία και Κύπριο μέτρια σημαντικούς με τους πρώτους σημαντικότερους από τους δεύτερους.

Γράφημα 6.2.16: Αξιολόγηση σημασίας αλλοδαπών τουριστών στην ανάπτυξη του προορισμού

Στην **13^η ερώτηση** (βλέπε Γράφημα 6.2.17), ένας στους δύο εκπροσώπους τουριστικών γραφείων πιστεύει πως η Κύπρος, η Ρουμανία και η Ρωσία αποτελούν αναδυόμενες αγορές τουρισμού, ενώ μόλις ένας στους δέκα έχει την ίδια άποψη για την Σερβία.

Γράφημα 6.2.17: Αναδύμενες αγορές τουρισμού στον προορισμό

Στην 14^η ερώτηση σημαντικοί και πολύ σημαντικοί παράγοντες για τους πελάτες θρησκευτικού τουρισμού αξιολογούνται σχεδόν και οι 10 από τους αναφερόμενους (βλέπε Πίνακα 6.7) και μάλιστα από το σύνολο των εκπροσώπων των τουριστικών γραφείων. Ωστόσο ως παράγοντες μικρότερης σημασίας κρίνονται, η ψυχαγωγία και ο συνδυασμός με άλλες δραστηριότητες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.7 : ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ

	Αδιάφορο	Ελάχιστα Σημαντικό	Μέτριο	Σημαντικό	Πολύ Σημαντικό
Πρόσβαση, μέσα μεταφοράς, τοπικά μέσα	0%	0%	7.1%	35.7%	57.1%
Υποδομές (οδικό δίκτυο, λιμάνια, αεροδρόμια)	0%	0%	7.1%	21.4%	71.4%
Διαμονή	0%	7.1%	0%	42.9%	50.0%
Διατροφή	0%	0%	7.1%	64.3%	28.6%
Ποιότητα υπηρεσιών, ασφάλεια, άνθρωποι	0%	0%	0%	78.6%	21.4%
Φυσικά θέλγητρα περιοχής	0%	0%	14.3%	50.0%	35.7%
Θρησκευτικά/Πολιτιστικά μνημεία	0 %	0%	0%	35.7%	64.3%
Ψυχαγωγία, συνδυασμός άλλων δραστηριοτήτων	7.1%	14.3%	42.9%	28.6%	7.1%
Σχέση προϊόντος-τιμής	0%	0%	0%	42.9%	57.1%
Κλίμα	0%	0%	7.1%	78.6%	14.3%

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων με SPSS volume 23

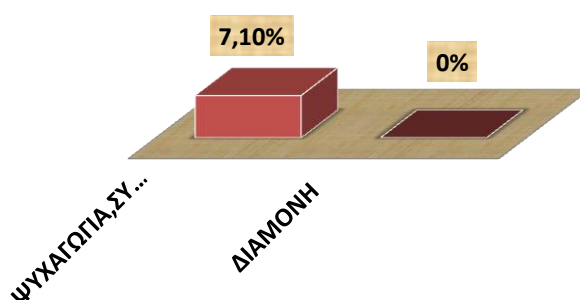
Στην 15^η ερώτηση ζητήσαμε από τα τουριστικά γραφεία να σημειώσουν την ικανοποίηση των πελατών τους κατά την επίσκεψή τους στον Άγιο επιλέγοντας από 10 παράγοντες που δίδονται (βλέπε Πίνακα 6.8). Τα «Φυσικά θέλγητρα της περιοχής» αξιολογήθηκαν ως απολύτως ικανοποιητικά καθώς και η «Σχέση προϊόντος-τιμής». Περισσότεροι από εννέα στους δέκα δήλωσαν πως το «Κλίμα» ικανοποιεί τους πελάτες τους, ενώ σχεδόν οχτώ στους δέκα τα «Θρησκευτικά/πολιτιστικά μνημεία». Ωστόσο φαίνεται πως κανένας δεν δηλώνει την ικανοποίηση των πελατών του σε ότι αφορά τη «Διαμονή» ενώ ελάχιστοι ήταν αυτοί που συμφώνησαν με την ικανοποίησή τους στην «Ψυχαγωγία και τον συνδυασμό με άλλες δραστηριότητες» (βλέπε Γράφημα 6.2.18).

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.8: ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΠΕΛΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟ

	Καθόλου	Ελάχιστη	Μέτρια	Μεγάλη	Πολύ Μεγάλη
Πρόσβαση, μέσα μεταφοράς, τοπικά μέσα	0 %	7.1%	57.1%	21.4%	14.3%
Υποδομές (οδικό δίκτυο, λιμάνια, αεροδρόμια)	0%	7.1%	64.3%	21.4%	7.1%
Διαμονή	7.1%	42.9%	50.0%	0%	0%
Διατροφή	0%	0%	50.0%	42.9%	7.1%
Ποιότητα υπηρεσιών, ασφάλεια, άνθρωποι	0%	0%	57.1%	28.6%	14.3%
Φυσικά θέλγητρα περιοχής	0%	0%	0%	57.1%	42.9%
Θρησκευτικά/Πολιτιστικά μνημεία	0%	0%	21.4%	35.7%	42.9%
Ψυχαγωγία, συνδυασμός άλλων δραστηριοτήτων	21.4%	35.7%	35.7%	7.1%	0%
Σχέση προϊόντος-τιμής	0%	0%	0%	71.4%	28.6%
Κλίμα	0%	0%	7.1%	78.6%	14.3%

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων με SPSS volume 23

Γράφημα 6.2.18 :Τομείς αρνητικής ικανοποίησης

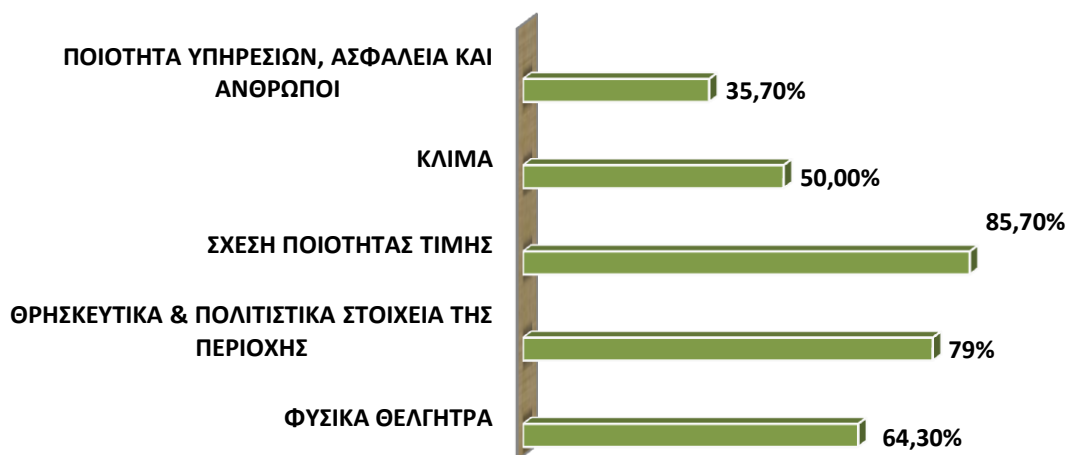
Από τις απαντήσεις της 16^{ης} ερώτησης φαίνεται ότι τα μόνα δυνατά σημεία ανάμεσα σε 10 επιλογές που δίνονται (βλέπε Πίνακα 6.8) τα οποία θα μπορούσαν να συμβάλουν στην ανάδειξη του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου σε ελκυστικό προορισμό, κατά την άποψη των τουριστικών επιχειρήσεων είναι, τα θρησκευτικά/πολιτιστικά μνημεία, η σχέση προϊόντος-τιμής, τα φυσικά θέλγητρα της περιοχής και το κλίμα (βλέπε Γράφημα 6.2.19). Οι υποδομές, η διατροφή και οι άλλες κατηγορίες έλαβαν πολύ χαμηλή βαθμολογία υποδηλώνοντας την σημαντική έλλειψή τους και το γεγονός ότι σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσαν κατά την άποψη των εκπροσώπων των τουριστικών γραφείων να συμβάλουν στην ανάδειξη του συγκεκριμένου προορισμού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.8 : ΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΤΟΥ ΡΩΣΟΥ

	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
Πρόσβαση, μέσα μεταφοράς, τοπικά μέσα	21,4%	64,3%	14,3%	0%	0%
Υποδομές (οδικό δίκτυο, λιμάνια, αεροδρόμια)	0%	85,7%	14,3%	0%	0%
Διαμονή	0%	14,3%	64,3%	21,4%	0%
Διατροφή	28,6%	0%	64,3%	0%	0%
Ποιότητα υπηρεσιών, ασφάλεια, άνθρωποι	0%	0%	64,3%	28,6%	7,1%
Φυσικά θέλγητρα περιοχής	0%	0%	35,7%	21,4%	42,9%
Θρησκευτικά/Πολιτιστικά μνημεία	0%	0%	21,4%	28,6%	50,0%
Ψυχαγωγία, συνδυασμός άλλων δραστηριοτήτων	14,3%	78,6%	7,1%	0%	0%
Σχέση προϊόντος-τιμής	0%	0%	14,3%	57,1%	28,6%
Κλίμα	0%	0%	50,0%	50,0%	0%

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων με SPSS volume 23

Γράφημα 6.2.19: Τα πέντε πιο δυνατά σημεία ανάδειξης του Αγίου Ιωάννη Ρώσου από το σύνολο των δέκα επιλογών

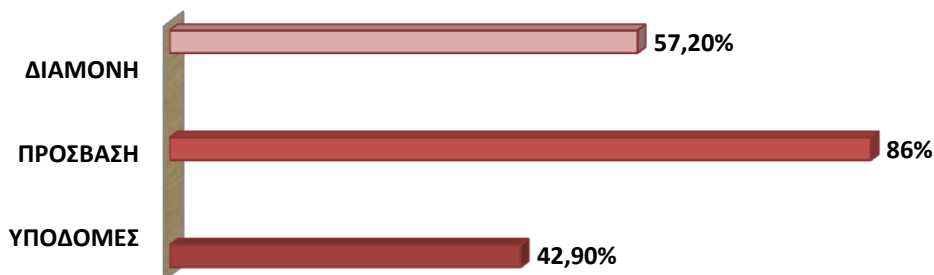
Η 17^η ερώτηση ζητά από τους εκπροσώπους των τουριστικών γραφείων να επιλέξουν ανάμεσα σε 10 επιλογές που δίνονται (βλέπε Πίνακα 6.2.5) τους παράγοντες που αποτελούν αδυναμίες ανάδειξης της περιοχής σε τόπο ειδικού τουριστικού ενδιαφέροντος. Ως πολύ σημαντικές και πάρα πολύ σημαντικές αδυναμίες του προορισμού επιλέγουν, την Πρόσβαση, τη Διαμονή και τις Υποδομές ενώ οι υπόλοιπες κατηγορίες δεν εμφανίζονται ως προβληματικές (βλέπε Γράφημα 6.2.20).

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.2.5 : ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΤΟΥ ΡΩΣΟΥ

	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
Πρόσβαση, μέσα μεταφοράς, τοπικά μέσα	0%	0%	14.3%	57.1%	28.6%
Υποδομές (οδικό δίκτυο, λιμάνια, αεροδρόμια)	0%	7.1%	50.0%	28.6%	14.3%
Διαμονή	0%	0%	42.9%	28.6%	28.6%
Διατροφή	28.6%	64.3%	7.1%	0%	0%
Ποιότητα υπηρεσιών, ασφάλεια, άνθρωποι	35.7%	64.3%	0%	0%	0%
Φυσικά θέλγητρα περιοχής	100%	0%	0%	0%	0%
Θρησκευτικά/Πολιτιστικά μνημεία	100%	0%	0%	0%	0%
Ψυχαγωγία, συνδυασμός άλλων δραστηριοτήτων	0%	35.7%	50.0%	14.3%	0%
Σχέση προϊόντος-τιμής	71.4%	28.6%	0%	0%	0%
Κλίμα	64.3%	35.7%	0%	0%	0%

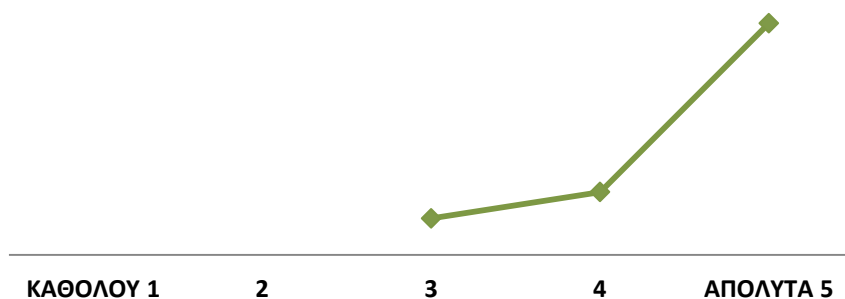
Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων με SPSS volume 23

Γράφημα 6.2.20: Οι τρεις σημαντικότερες αδυναμίες της περιοχής ανάμεσα σε δέκα επιλογές

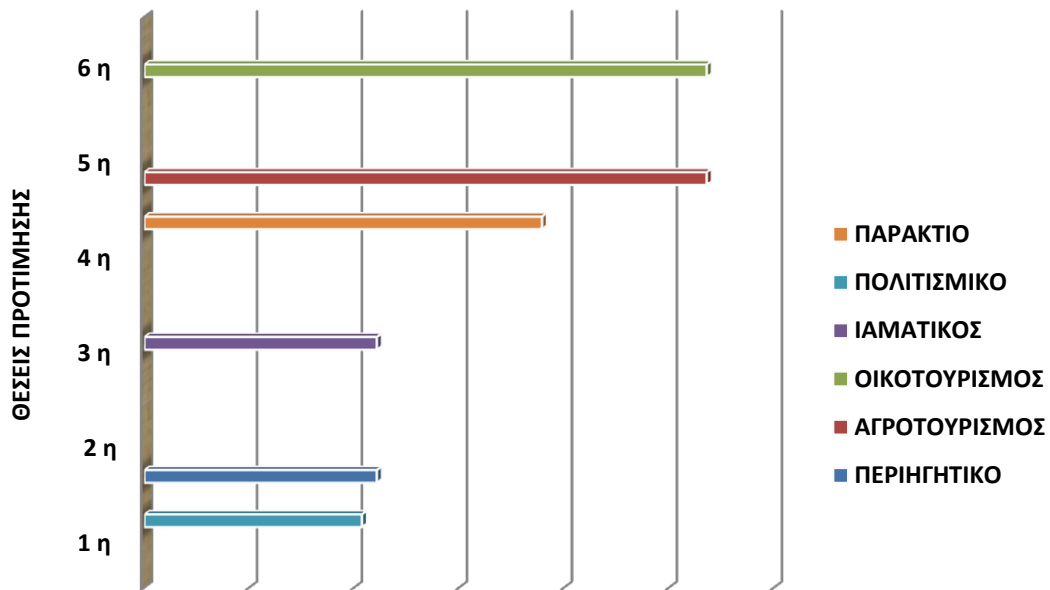
Από την σχετική βαθμολογία που έβαλαν οι ερωτηθέντες στην **18^η ερώτηση** επιλέγοντας από το 1(καθόλου θετική θέση) έως το 5(απόλυτα θετική θέση) για το αν οι πελάτες τους επιθυμούν να επαναλάβουν το ταξίδι τους στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο φαίνεται οι απόψεις τους να προσεγγίζουν την απόλυτα θετική θέση καθώς κατά μέσο όρο οι εκπρόσωποι των επιχειρηματιών βαθμολογούν με 3.8 την επιθυμία των πελατών τους να επαναλάβουν το εν λόγω ταξίδι (βλέπε Γράφημα 6.2.18).

Γράφημα 6.2.18: Επιθυμία πελατών να επανέλθουν

Στην **19^η ερώτηση** (βλέπε Γράφημα 6.2.19) σχετικά με το ποιες από τις έξι ειδικές μορφές που έχουν αναπτυχθεί στην περιοχή επιθυμούν οι πελάτες τους να συνδυάσουν κατά την επίσκεψή τους στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο, απαντούν ότι πρώτες στις προτιμήσεις των πελατών τους είναι ο « Πολιτισμικός» και ισόβαθμα ο «Ιαματικός» και ο «Περιηγητικός» τουρισμός. Ακολουθούν ο «Παράκτιος» και σύμφωνα με όσα επιλέγουν ο «Αγροτουρισμός» και ο «Οικοτουρισμός» καταλαμβάνουν την τελευταία θέση στις προτιμήσεις των πελατών τους.

Γράφημα 6.1.19: Επιλογές επισκεπτών σε συνδυασμό με τον προορισμό

6.1.3 Ανάλυση συνεντεύξεων

Για την εξασφάλιση έγκυρων πληροφοριών χρησιμοποιήσαμε τη μέθοδο των συνεντεύξεων, λαμβάνοντας 11 συνεντεύξεις κατά το χρονικό διάστημα από 10/4/2016 έως και τις 5/5/2016 από ανθρώπους που έρχονται άμεσα ή έμμεσα σε επαφή με τον θρησκευτικό-προσκυνηματικό τουρισμό στην περιοχή της Εύβοιας και τον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο.

Τους ζητήσαμε αρχικά να μας περιγράψουν το προφίλ των επισκεπτών του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου (ερώτηση 1) και από τις απαντήσεις διαπιστώσαμε ότι στο σύνολό τους συμφωνούν για την διασπορά των ηλικιακών ομάδων και την οικογενειακή τους κατάσταση. Επίσης συμφωνούν στο υψηλό μορφωτικό επίπεδο το ήθος και την άψογη συμπεριφορά των επισκεπτών. Οικονομικά τους τοποθετούν στη μεσαία και ανώτερη εισοδηματική τάξη, τους νεότερους να μετακινούνται κυρίως με ιδιωτικό όχημα ενώ τις ηλικίες άνω των 55 ετών να είναι κυρίως γένους θηλυκού και να επιλέγουν οργανωμένες εκδρομές. Μετακινούνται από όλα τα μέρη της Ελλάδος αλλά και από τη Ρωσία, Ρουμανία και άλλα ομόθρησκα κράτη ειδικά κατά τις ημερομηνίες εορτασμού του Αγίου και είναι συνήθως εργαζόμενοι ή συνταξιούχοι ενώ τα τελευταία χρόνια σημειώνεται μείωση των μαθητικών επισκέψεων.

Ειδικότερα, ο υπεύθυνος του ξενώνα του ναού ανέφερε ότι, «τα τελευταία χρόνια υπήρξε στενότητα κυρίως στους Ρώσους που έχουν μειώσει τις επισκέψεις τους ενώ οι Έλληνες από την άλλη πλευρά έχουν μειώσει τις ημέρες διαμονής σε μια προσπάθεια να δαπανήσουν λιγότερα χρήματα». Εκπρόσωπος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αναφέρει ότι οι επισκέπτες στο μεγαλύτερο βαθμό είναι, « νέοι 18-30 ετών, ομάδες μηχανόβιων, με αυτοκίνητα 4*4, νεαρά ζευγάρια με ή χωρίς παιδιά, με αριθμό των επισκεπτών που φτάνει τις 600.000-700.000 επισκέπτες το χρόνο ανταγωνιζόμενο ως προσκύνημα την Παναγία τη Σουμελά»

Κατά τους ερωτηθέντες τοπικούς φορείς και επιχειρήσεις «Το 70% των ημεδαπών έχουν μόνιμη κατοικία την Αθήνα και τις γύρω περιοχές και το 30% την υπόλοιπη Ελλάδα ενώ οι ξένοι έρχονται κυρίως από Σλαβικά κράτη με υπεροχή των Ρώσων και των Ρουμάνων. Επίσης τα τελευταία χρόνια παρουσιάζεται και ένα σημαντικό ποσοστό Ινδών, Τούρκων και Μολδαβών».

Η προτίμηση των προσκυνητών όσον αφορά την πρόσβασή τους με ιδιωτικό μεταφορικό μέσο ανέρχεται στο 70% του συνόλου ενώ το υπόλοιπο 30% το οποίο αποτελούν κυρίως άτομα μεγάλης ηλικίας, προτιμά τις οργανωμένες εκδρομές σε γκρουπ. Τα γκρουπ φαίνεται ότι οργανώνονται κυρίως από ΚΑΠΗ, Ενορίες και συλλόγους, ενώ υπάρχουν και αυτά που διοργανώνουν ξένα πρακτορεία τα οποία ασχολούνται αποκλειστικά με τον θρησκευτικό/Προσκυνηματικό τουρισμό και έρχονται κυρίως από Ρωσία και Ρουμανία.

Ο κυριότερος λόγος επίσκεψης στην περιοχή, όπως δήλωσαν όλες οι ομάδες ερωτηθέντων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή, είναι το προσκύνημα του σκηνώματος του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου, το οποίο πραγματοποιούν ακόμα και αν βρεθούν τυχαία στην περιοχή. Οι θρησκευτικοί τουρίστες συνήθως συνδυάζουν την επίσκεψή τους με περιήγηση στις φυσικές ομορφιές της περιοχής καθώς και σε άλλα προσκυνήματα όπως του Όσιου Δαβίδ της Μονή Γαλατάκη, Αγίου Γεωργίου Ηλίων, κ.α. Ωστόσο σύμφωνα με την αναφορά των επιχειρηματιών της περιοχής παρατηρείται απουσία τουριστικών πακέτων σφαιρικής αξιοποίησης των πόρων της περιοχής. Σημειώνουν ότι υπάρχει περιορισμένος αριθμός οργανωμένων εκδρομών στις οποίες να περιλαμβάνονται ξεναγήσεις στα θρησκευτικά και πολιτιστικά στοιχεία της περιοχής. Σ' αυτό έρχεται να προστεθεί και η σημαντική έλλειψη προβολής του πολιτιστικού και παραδοσιακού πλούτου της περιοχής.

Από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων διαπιστώνουμε ότι η προσέλευση των τουριστών αυξάνεται την Άνοιξη με αποκορύφωμα την 27^η Μαΐου, ημέρα εορτασμού

του Αγίου όπου πραγματοποιείται λιτάνευση και μεγάλη περιφορά του σκηνώματός του. Αυξημένη προσέλευση επισκεπτών παρατηρείται καθ'όλη τη διάρκεια του Καλοκαιριού έως και την τελευταία Κυριακή του Σεπτεμβρίου, όπου πραγματοποιείται εορτασμός και μικρή περιφορά του σκηνώματος. Προς το τέλος του Φθινοπώρου η προσέλευση των επισκεπτών μειώνεται διατηρώντας μία μικρή αλλά σταθερή κίνηση επισκεπτών τα Σαββατοκύριακα και τις Αργίες για όλο το χρόνο.

Κατά τις ημέρες εορτασμού του Αγίου οι επισκέπτες συνήθως διαμένουν 2-3 νύχτες στην περιοχή ενώ δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις Ελλήνων επισκεπτών που διαμένουν έως και 7 ημέρες. Οι Ρώσοι και οι Ρουμάνοι συνηθίζουν να διαμένουν στον ξενώνα του Ναού ή στις γύρω περιοχές. Είναι γεγονός ότι τα καταλύματα στο Προκόπι δεν επαρκούν για την κάλυψη μεγάλου αριθμού επισκεπτών οπότε οι επισκέπτες επιλέγουν καταλύματα από τις γύρω περιοχές. Ωστόσο στην περιοχή δεν υπάρχουν μεγάλα ξενοδοχειακά συγκροτήματα πολλών αστέρων και υψηλών προδιαγραφών ώστε να προσελκύσουν ομάδες τουριστών υψηλών απαιτήσεων.

Ο ξενώνας καλύπτει τις ανάγκες κυρίως των θρησκευτικών τουριστών καθώς όσοι διαμένουν σ' αυτόν θα πρέπει να τηρούν συγκεκριμένους κανόνες ένδυσης και συμπεριφοράς. Η διατροφή καλύπτεται πλήρως από τις παραδοσιακές ταβέρνες της περιοχής, την αγορά του Προκοπίου, όπως και των γύρω περιοχών ακόμα και σε περίοδο νηστείας. Επιπλέον οι επαγγελματίες της περιοχής προσπαθούν να διατηρούν την ικανοποίηση των επισκεπτών ψηλά διατηρώντας την ισορροπία της σχέσης προϊόντος- τιμής. Στις περιπτώσεις επισκεπτών με γκρουπ που ο χρόνος παραμονής είναι περιορισμένος, οι επιλογές των επισκεπτών αρκούνται σε ένα «σουβλάκι στο χέρι» όπως πολύ συχνά αναφέρουν.

Η έλλειψη προβολής άλλων δραστηριοτήτων οδηγεί τους επισκέπτες στην ενασχόληση μόνο με το προσκύνημα παρά το ότι η περιοχή προσφέρεται για ποικίλη δράση. Οι επιχειρηματίες της περιοχής παρατηρούν ότι ο αριθμός των οργανωμένων εκδρομών είναι κυρίως ημερήσιες, οι οποίες δεν παρέχουν τη δυνατότητα να γνωρίσει ο επισκέπτης την περιοχή και να εκμεταλλευτεί τις δραστηριότητες που έχουν αναπτυχθεί σε αυτή. Ωστόσο υπάρχει ένα μεγάλο ποσοστό προσκυνητών το οποίο επισκέπτεται τις κοντινές παραλίες, συνδυάζει ιαματικά λουτρά, συμμετέχει σε πολιτιστικές εκδηλώσεις και πανηγύρια, κάνει περιπάτους σε μονοπάτια, πραγματοποιεί εκδρομές στην φύση και σε πολιτιστικά μνημεία, αρχαιολογικούς χώρους της περιοχής ή προσκυνήματα σε εκκλησίες, μοναστήρια και ξωκλήσια.

Η οικονομική κρίση δεν φαίνεται να έχει επηρεάσει την προσέλευση επισκεπτών, αντίθετα παρατηρούν μία διαρκή αύξηση, καθώς ο αριθμός των Ελλήνων παραμένει σταθερός ενώ το αριθμός των ξένων επισκεπτών αυξάνεται διαρκώς, με μόνη παρατήρηση τον περιορισμό του αριθμού ημερών διαμονής. Συγκρίνοντας τον αριθμό των Ρώσων επισκεπτών με γκρουπ που καταφτάνουν σήμερα στο Προσκύνημα σε σχέση με τα προηγούμενα έτη παρατηρείται μια σχετική μείωση η οποία ισοσκελίζεται από την αύξηση των μεμονωμένων επισκεπτών με Ιδιωτικό Όχημα. Ωστόσο δείγμα της κρίσης αποτελεί η μικρή κατανάλωση σε αγορά σουβενίρ και στον τομέα της διατροφής.

Ο ρόλος του τουρισμού στην περιοχή δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένος καθώς λείπουν οι απαραίτητες υποδομές που θα ενίσχυαν τις προϋποθέσεις ώστε ο τουρισμός να αποτελέσει πρωτεύοντα δραστηριότητα για τους κατοίκους της περιοχής. Παράλληλα είναι εμφανής η έλλειψη συντονισμού μεταξύ των ιδιωτών που δραστηριοποιούνται στην περιοχή. Έτσι ο τουρισμός καταλήγει να αποτελεί δευτερεύουσα /βοηθητική δραστηριότητα για τους κατοίκους.

Παρά την συνεχή αύξηση του αριθμού των επισκεπτών η επίπτωση στο περιβάλλον είναι εξαιρετικά θετική καθώς έχει προκαλέσει το ενδιαφέρον των ντόπιων για την διατήρηση και την αξιοποίησή του με διαρκείς αναπλάσεις του χώρου επίσκεψης με τελευταία την πλακόστρωση της κεντρικής πλατείας, του δρόμου που οδηγεί στο ναό και την πεζοδρόμηση κατά μήκος της τοπικής αγοράς. Επιπλέον πρόσφατα χρηματοδοτήθηκε από προγράμματα της Ε.Ε. η αναμόρφωση του παλαιού ξενώνα σε μουσείο Μικρασιατικού πολιτισμού στοχεύοντας στην προσέλκυσης επισκεπτών με σχετικά ενδιαφέροντα. Αδυναμία αποτελεί η στασιμότητα έγκρισης συντήρησης μνημείων των όμορων περιοχών όπως η συντήρηση αγιογραφιών στο εκκλησάκι του Αγίου Ιωάννη Θεολόγου στο Πήλι αλλά και οι ελλείψεις σε αστικές συγκοινωνίες, οδικό δίκτυο, λιμενικές εγκαταστάσεις, ακτοπολικές συνδέσεις με κοντινά νησιά και λιμάνια, τηλεπικοινωνίες και μεταφορική σύνδεση με τις γύρω περιοχές.

Οι ερωτηθέντες συμφωνούν ότι το προσκύνημα του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου θα μπορούσε να αποτελέσει σημείο εκκίνησης μιας σειράς επισκέψεων σε τόπους θρησκευτικού ενδιαφέροντος της ευρύτερη περιοχής καθώς υπάρχουν πολλά αξιολογικά προσκυνήματα, με την προβολή συνδυαστικών προγραμμάτων, όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν.

Ζητώντας τους να προτείνουν δράσεις οι οποίες θα μπορούσαν να αποτελέσουν κίνητρα προσέλκυσης μεγαλύτερου αριθμού επισκεπτών ανέφεραν ότι αυτές θα

πρέπει να συσχετιστούν με τα φυσικά θέλγητρα που θα μπορούσαν να γνωρίσουν οι επισκέπτες μέσα από περιηγήσεις σε μονοπάτια, θαλάσσιες δραστηριότητες, ορειβάσια αλλά και μέσω του Αγροτουρισμού και Οικοτουρισμού. Με την οργάνωση σεμιναρίων γνωριμίας σπανίων βοτάνων, μανιταριών, παραγωγής μελιού, κεριών, ρετσινιού. Τη δημιουργία ενός προπονητικού-αθλητικού κέντρου μέσα στην φύση, εκμεταλλευόμενοι τα γήπεδα ποδοσφαίρου της περιοχής, εκκλησιαστικής σχολής ή συνεδριακού κέντρου εκκλησιών διοργανώνοντας ομιλίες και συναντήσεις πολιτιστικού και θρησκευτικού ενδιαφέροντος από κάθε γωνιά της Ελλάδος.

Τέλος προτείνονται και μέτρα εξάλειψης των παραγόντων που αναστέλλουν την ανάπτυξη της περιοχής, όπως είναι η βελτίωση του οδικού δικτύου, των αστικών και περιφερειακών συγκοινωνιών, τη δημιουργία οργανωμένων μαρίνων στις κοντινές παράκτιες περιοχές, θαλάσσιων συνδέσεων με κοντινά νησιά όπως επίσης βελτίωση του χωροταξικού σχεδιασμού, ανάπτυξη περιβαλλοντικής πολιτικής αλλά και κάθε συντονισμένη προσπάθεια Εκκλησίας και Πολιτείας για προσέλκυση επενδυτικών κεφαλαίων και Ευρωπαϊκών κονδυλίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

7.1 Συμπεράσματα

Η γνώμη τόσο των επισκεπτών όσο και των τουριστικών επιχειρήσεων σχετικά με τον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο ως προορισμό θρησκευτικού τουρισμού παρουσιάζουν ενδιαφέρον στην παρούσα διπλωματική εργασία . Από την ανάλυση των απαντήσεων κάθε είδους ερωτηματολογίου εξήχθησαν τα πιο κάτω χρήσιμα συμπεράσματα για τον εν λόγω τουριστικό προορισμό.

7.1.1 Συμπεράσματα των ερωτηματολογίων επισκεπτών

Από τις απαντήσεις των επισκεπτών διαπιστώσαμε ότι κύριος λόγος πραγματοποίησης αυτού του ταξιδιού ήταν το «Ιερό Προσκύνημα» και η ικανοποίησή τους από τον προορισμό μοναδικού θρησκευτικού ενδιαφέροντος απόλυτη, ώστε να τον αξιολογούν ως τον σημαντικότερο θρησκευτικό προορισμό της περιοχής. Το κοινό που επισκέφτηκε τον Άγιο στην πλειοψηφία του διέμεινε στην περιοχή για ολιγοήμερες διακοπές έως δυο ημερών. Για τη διαμονή του προτίμησε τα ενοικιαζόμενα δωμάτια και για την διατροφή του τις παραδοσιακές ταβέρνες ενώ κατά την παραμονή τους ένα μέρος από αυτούς πραγματοποίησαν δραστηριότητες που προσφέρονται στην περιοχή. Από τους παράγοντες που θεωρούν σημαντικούς σε ένα προορισμό, όπως πρόσβαση, μέσα μεταφοράς, τοπικά μέσα, υποδομές, διαμονή, διαπιστώνουμε ότι οι περισσότεροι δεν ικανοποιήθηκαν παρά το ότι οι ίδιοι εκτίμησαν την περιοχή ως οικονομικό προορισμό.

Ωστόσο η γενική εικόνα από τη γνωριμία με τον τόπο και τους ανθρώπους φαίνεται να τους ικανοποίησε σε μεγάλο βαθμό καθώς εκδήλωσαν προθυμία να τον συστήσουν στον ευρύτερο κύκλο τους και τη διάθεση να επιστρέψουν στο μέλλον.

Η γνώμη των επισκεπτών για τις βελτιώσεις των παρεχόμενων υπηρεσιών και την ανάπτυξη άλλων μορφών τουρισμού στην περιοχή έδειξε τις ειδικές μορφές του Ιαματικού και Περιηγητικού τουρισμού να κυριαρχούν στις προτιμήσεις των θρησκευτικών τουριστών. Δυνατά σημεία του προορισμού κατά τους επισκέπτες αποτελούν τα φυσικά θέλγητρα, τα θρησκευτικά μνημεία και το κλίμα, ενώ αδύνατα καταλύματα, η πρόσβαση, τα μέσα μεταφοράς, οι υποδομές και ταυτόχρονα

ανασταλτικό παράγοντα ανάδειξης του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου σε τόπο ειδικού τουριστικού ενδιαφέροντος.

7.1.2. Συμπεράσματα τουριστικών επιχειρήσεων – καναλιών διανομής

Οι τουριστικές επιχειρήσεις που ανταποκρίθηκαν απαντώντας στο σχετικό ερωτηματολόγιο είχαν την έδρα τους κατά πλειοψηφία στη Στερεά Ελλάδα, οργανώνουν γενικότερα εκδρομές θρησκευτικού ενδιαφέροντος και έναν αριθμό εκδρομών το χρόνο στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο. Οι εκδρομές που αφορούν τον συγκεκριμένο προορισμό προγραμματίζονται μετά από αίτημα Συλλόγων, ΚΑΠΗ ή Ενοριών, φτάνοντας κατά μέσο όρο στις δέκα ετησίως, χωρίς να είναι σύμφωνοι αλλά ούτε και αντίθετοι με την άποψη πως ο προορισμός αυτός μπορεί να αποτελέσει βασική πηγή προσέλκυσης τουριστών για τις επιχειρήσεις τους.

Οι εκπρόσωποι των τουριστικών επιχειρήσεων φαίνεται να αποδέχονται την σπουδαιότητα του Προσκυνηματος του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου στον ίδιο βαθμό με τους προσκυνητές καθώς έρχεται σε απόλυτη συμφωνία με αυτούς και οι οποίοι επέλεξαν, το Ιερό Προσκύνημα με διαφορά πρώτο σε σχέση με άλλα της περιοχής.

Η γνώμη τους για τον βαθμό ανταπόκρισης των πελατών τους φαίνεται να είναι θετική και απολύτως θετική για την επάρκεια του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου ως θρησκευτικού προορισμού.

Η εποχή αλλά και οι μέρες που προτείνουν οι επιχειρηματίες φαίνεται να είναι ίδιες με τις προτιμήσεις των επισκεπτών καθώς οι πρώτοι προτείνουν ημερήσια εκδρομή, χωρίς διαμονή, οποιαδήποτε εποχή του έτους και για την τυχόν διαμονή τον ξενώνα του Ναού. Πρόθεση των καναλιών διανομής είναι η δημιουργία πακέτων που θα περιλαμβάνουν στο πρόγραμμά τους διανυκτέρευση στον Άγιο Ιωάννη Ρώσο. Ωστόσο κάτι τέτοιο δεν είναι εφικτό καθώς η περιοχή παρουσιάζει ελλείψεις σε καταλύματα μεγάλου αριθμού κλινών. Τέλος στην προσπάθεια μείωσης κόστους των γκρουπ, για τη διατροφή των πελατών τους προτείνουν σχεδόν αποκλειστικά ανεξάρτητα γεύματα.

Ο λόγος επίσκεψης φαίνεται να ταιριάζει και με τις δραστηριότητες που πιστεύουν οι επιχειρηματίες πως πραγματοποιούν οι προσκυνητές, καθώς θεωρούν την αφοσίωση στο προσκύνημα αποκλειστική δραστηριότητα, πράγμα που έρχεται σε αντίθεση με τα όσα δήλωσαν οι επισκέπτες.

Οι παράγοντες που επηρεάζουν τους πελάτες των καναλιών διανομής και ο βαθμός ικανοποίησης τους φαίνεται να ταυτίζεται με όσα δηλώνουν οι επισκέπτες, καθώς η Πρόσβαση, τα μέσα μεταφοράς, τα καταλύματα και οι υποδομές παραμένουν το μεγάλο πρόβλημα του προορισμού. Αλλά και τα δυνατά σημεία του προορισμού, ταυτίζονται με τις αναφορές των επισκεπτών, οι οποίοι επίσης δήλωσαν ότι σ'αυτά συγκαταλέγονται τα θρησκευτικά μνημεία, τα φυσικά θέλγητρα και το κλίμα. Τέλος, κατά τους εκπροσώπους των τουριστικών επιχειρήσεων επιθυμούν να επαναλάβουν τον ταξιδιωτικό αυτό προορισμό και στο μέλλον αλλά και να τον συνδυάσουν με άλλες ειδικές μορφές τουρισμού.

7.1.3. Συγκλίσεις-διαφοροποιήσεις δειγμάτων έρευνας

Τα αποτελέσματα της εν λόγω έρευνας επιβεβαιώνουν ότι ο Άγιος Ιωάννης ο Ρώσος Ν. Ευβοίας είναι ένας τουριστικός προορισμός με ποιοτικά χαρακτηριστικά σε φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους οι οποίοι μπορούν να συμβάλουν στην αύξηση ζήτησης του τουριστικού προϊόντος της αναπτύσσοντας τον θρησκευτικό τουρισμό. Είναι σημαντικό να σημειώσουμε ότι τα ευρήματα της έρευνας ως προς την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή συμφωνούν με εκείνα της επισκόπησης της βιβλιογραφίας στη δευτερογενή έρευνα όπου διαφαίνεται ότι ο θρησκευτικός τουρισμός δεν έχει αναπτυχθεί στην περιοχή καθώς δεν υπήρξε τουριστικός σχεδιασμός και δεν ακολουθήθηκαν συγκεκριμένες στρατηγικές. Επιπλέον οι απαντήσεις ερωτηματολογίων επισκεπτών και καναλιών διανομής αναφορικά με το προφίλ των επισκεπτών, των φορέων οργάνωσης ταξιδιού, την εκτίμηση των δυνατών και αδύνατων σημείων της περιοχής, την κάλυψη αναγκών των τουριστών, την πρόθεση συνδυασμού με άλλες δραστηριότητες και ανταπόκρισης ή επανάληψης της επίσκεψης στην περιοχή, φαίνεται να **ταυτίζονται** με εκείνες των συνεντεύξεων σχεδόν στο σύνολό τους.

Μοναδικό σημείο διαφοροποίησης των απαντήσεων των καναλιών διανομής (τουριστικών γραφείων) με τις εκείνες των συνεντεύξεων που πραγματοποιήθηκαν με τοπικούς παράγοντες και επιχειρηματίες είναι ότι τα πρώτα εκδήλωσαν επιφυλακτικότητα στο αν ο προορισμός του Αγίου Ιωάννη Ρώσου μπορεί να αποτελέσει βασική πηγή προσέλκυσης τουριστών για τις επιχειρήσεις τους. Αντίθετα μέσα από τις συνεντεύξεις εκφράστηκε το όραμα και η ανάγκη των κατοίκων και των επιχειρηματιών της περιοχής για ανάπτυξη, με τη βελτίωση των υποδομών,

ενεργοποίηση του κρατικού μηχανισμού, ανάπτυξης δράσεων προβολής και ανάδειξης του τόπου πέραν των στενών ορίων της χώρας και εισόδου στις διεθνείς αναδυόμενες αγορές ή τις αγορές ομόθρησκων χωρών, συντονισμού δράσεων προσέλκυσης ελλήνων ή ξένων επενδυτών, συνεργασίας με τα κανάλια διανομής για οργάνωση συνδυαστικών με άλλες δραστηριότητες προγραμμάτων πέραν της μιας ημέρας με στόχο την εξάλειψη της εποχικότητας, ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών της και μιας γενικότερης μελέτης προβολής και ανάπτυξη των θρησκευτικών μνημείων της.

7.2 Προτάσεις

Οι επικρατούσες πολιτικοοικονομικές συνθήκες τόσο στην Ελλάδα όσο και σ' ολόκληρο τον κόσμο καθορίζουν τη γενικότερη εξέλιξη κάθε μορφής τουρισμού. Η διαμόρφωση μιας στρατηγικής προσέγγισης στο θρησκευτικό τουρισμό μπορεί να αξιοποιήσει το συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας μας στον τομέα αυτό δημιουργώντας νέους τουριστικούς τόπους προσέλκυσης τουριστών με πνευματικές αναζητήσεις και ειδικά ενδιαφέροντα.

Ο Νομός Ευβοίας διαθέτει πλούσια γκάμα από φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους, με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ομορφιάς, της μοναδικότητας, και της αυθεντικότητας, στοιχεία που απαιτούνται για το σχεδιασμό και την ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού. Ωστόσο η μέχρι σήμερα τουριστική τους αξιοποίηση δεν κρίνεται ικανοποιητική με εμφανή την έλλειψη σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης και μορφοποίησης των τουριστικών προϊόντων. Έτσι για την καλύτερη αξιοποίηση και ισόρροπη ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή, απαιτείται η συγκρότηση ενός σοβαρά οργανωμένου πλαισίου τουριστικής πολιτικής που θα στηρίζεται στη επιλογή αναπτυξιακών προτεραιοτήτων και τη χρήση κατάλληλων μέσων υλοποίησης (Μπριασούλη, 2000, σελ.123-146).

Στόχος της θρησκευτικής τουριστικής ανάπτυξης πρέπει να είναι η μετατροπή του συγκριτικού σε ανταγωνιστικό πλεονέκτημα με σεβασμό στο περιβάλλον, τα ήθη και έθιμα του θρησκευτικού τόπου αφού αυτά αποτελούν εκφράσεις της θρησκευτικής κληρονομιάς και της πολιτιστικής του ταυτότητας.

Βασική προϋπόθεση βιώσιμης ανάπτυξης θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή και συνδυασμού του με άλλες ειδικές μορφές, αποτελεί η ανάληψη συντονισμένων δράσεων όλων των εμπλεκόμενων φορέων και οργανώσεων ιδιωτικού και δημόσιου τομέα, αποδοχή και συμμετοχή της Εκκλησίας και της τοπικής κοινωνίας στις οποιοσδήποτε δραστηριότητες, ώστε αυτή να αναδειχθεί σε τόπο ειδικού τουριστικού ενδιαφέροντος.

Η πολυπολιτισμικότητα των κοινωνιών επιβάλλει την ανάπτυξη δράσεων, προβολής και ανάδειξης του τόπου πέραν των στενών ορίων της χώρας και της εισόδου στις διεθνείς αναδύμενες αγορές ή τις αγορές ομόθρησκων χωρών.

Ειδικότερα για την περιοχή του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου η στρατηγική προσέγγιση θα πρέπει να περιλαμβάνει τις πιο κάτω δράσεις:

Ενεργοποίηση του κρατικού μηχανισμού για τη βελτίωση, του οδικού δικτύου για ασφαλέστερη και γρηγορότερη πρόσβαση, σήμανσης εντοπισμού των μνημείων, αστικών και περιφερειακών συγκοινωνιών, υποδομών στον τομέα της υγείας και της ασφάλειας, εκσυγχρονισμό των λιμενικών υποδομών (μαρίνες , αγκυροβόλια, καταφύγια) , αξιοποίηση του τεράστιου πλούτου των αναξιοποίητων παραλιών, ακτοπλοϊκή ή με υδροπλάνα σύνδεση με κοντινά νησιά, δημιουργία πολιτιστικού κέντρου με κλειστό θέατρο και αίθουσα πολλαπλών χρήσεων.

Συντονισμένες δράσεις προσέλκυσης ελλήνων ή ξένων επενδυτών και εκμετάλλευση χρηματοδοτικών προγραμμάτων της Ε.Ε. για τη δημιουργία ξενοδοχειακών μονάδων με ικανό αριθμό κλινών 4* και 5*, προκειμένου να παρέχεται η δυνατότητα φιλοξενίας μεγαλύτερου αριθμού προσκυνητών.

Μέριμνα για αναβάθμιση της ποιότητας των καταλυμάτων ώστε να βελτιωθεί ο βαθμός ικανοποίησης των τουριστών και εντατικοποίηση των ελέγχων προκειμένου να περιοριστεί δραστικά η λειτουργία των παράνομα ενοικιαζόμενων καταλυμάτων.

Επενδυτικά έργα ίδρυσης, επέκτασης και εκσυγχρονισμού ξενώνων σε θρησκευτικούς χώρους, τα οποία θα αποσκοπούν στην ανάδειξη της πνευματικότητας και του μεγαλείου της Ορθοδοξίας μετατρέποντας τους τυχαίους επισκέπτες σε ευλαβείς προσκυνητές.

Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών στον τομέα του τουρισμού και της ψυχαγωγίας με τη προώθηση προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης στον θρησκευτικό τουρισμό και τη δημιουργία κατάλληλων υποδομών, τον συντονισμό των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή, την αναβάθμιση των πανηγυριών και θρησκευτικών και πολιτιστικών εκδηλώσεων.

Άλλωστε τα συναισθήματα, η επικοινωνία και οι κοινωνικοί δεσμοί που μπορεί να αναπτύξει ο τουρίστας με την τοπική κοινωνία και τις τουριστικές επιχειρήσεις είναι αυτά που θα διαφοροποιήσουν τον προορισμό από άλλους και θα δέσουν συναισθηματικά τους τουρίστες με την περιοχή (Σιγάλα & Χρήστου, 2015, σελ.204). Επιπλέον οι δράσεις δεν θα πρέπει να στοχεύουν μόνο σε άτομα τρίτης ηλικίας αλλά να προκαλούν και νέους μέσα από υγιή μηνύματα που εκπέμπουν τα ίδια τα θρησκευτικά μνημεία.

Μελέτη προβολή και ανάπτυξη των θρησκευτικών μνημείων σχεδιασμένα πάνω στον οδικό άξονα του νομού δημιουργώντας προτάσεις περιήγησης (ειδικά πακέτα ταξιδιών θρησκευτικού τουρισμού) με το συνδυασμό πόρων που διαθέτει η περιοχή προσελκύοντας τουρίστες καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Έτσι οι επισκέπτες θα μπορούν να επιλέγουν μέσα από ένα δίκτυο περιηγητικών διαδρομών που μπορούν να χαρακτηρίζονται ως «Διαδρομές Πολιτιστικού Ενδιαφέροντος» ή «Προσκυνηματικές διαδρομές». Στο δίκτυο θα συμπεριλαμβάνονται μνημεία θρησκευτικού και ιστορικού ενδιαφέροντος, παραδοσιακά χωριά, οικισμοί και φυσικά θέλγητρα. Επίσης με τον κατάλληλο συνδυασμό των θρησκευτικών περιηγήσεων με άλλες ειδικές μορφές τουρισμού (περιπατητικό, πολιτιστικό, ιαματικό, παράκτιο, αγροτουρισμό, οικοτουρισμό) μπορούν να προωθηθούν μέσω των καναλιών διανομής προγράμματα τα οποία θα καλύπτουν τις ανάγκες εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας των τουριστών για κάθε εποχή του έτους.

Παραδειγματικά προτείνουμε συνδυαστικές περιηγήσεις με στόχο την παραμονή των θρησκευτικών τουριστών στην περιοχή έως και έξι ημέρες με την χαρακτηριστική ονομασία **«Στα Μονοπάτια των προσκυνημάτων της Εύβοιας»**. Αυτές θα περιλαμβάνουν, μετακίνηση με ΙΧ ή οργανωμένα σε γκρουπ, διανυκτερεύσεις σε ενοικιαζόμενα δωμάτια, ξενώνα ή ξενοδοχείο, ελεύθερα γεύματα και συνδυασμό με ποικίλες δραστηριότητες.

Κύριο προορισμό του επισκέπτη αποτελεί το Προσκύνημα του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου στο Προκόπι Ευβοίας. Μετά την εκπλήρωση τάματος, προσκυνήματος ή παρακολούθηση θείας Λειτουργίας στον Άγιο, προτείνεται η επίσκεψη στο κοντινό χωριό «Πήλι». Εκεί θα έχει την ευκαιρία να προσκυνήσει στο αξιόλογο εκκλησάκι του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου στη πανέμορφη παραλία του χωριού, στην οποία μπορεί παράλληλα να απολαύσει φρέσκο ψάρι ή ένα καφεδάκι στην ηρεμία που προσφέρει ο τόπος. Στη συνέχεια σε μικρή χιλιομετρικά απόσταση ακολουθώντας την υπέροχη διαδρομή προς Βλαχιά και Σαρακηνικό μεταξύ βουνού και θάλασσας μπορεί

να θαυμάσει τη σπάνια ομορφιά και τα υπέροχα κρυστάλλινα νερά συνδυάζοντας εκδρομή με μπάνιο κατά τους καλοκαιρινούς μήνες.

Η δεύτερη μέρα με σημείο εκκίνησης το Προκόπι ξεκινά με ξενάγηση στο αρχοντικό του Μπέικερ. Ο επισκέπτης ακολουθώντας την πλούσια σε βλάστηση διαδρομή έχει τη δυνατότητα να σταματήσει για προσκύνημα στην εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου και να απολαύσει ένα περίπατο στο πλατανοδάσος δίπλα στον ποταμό Κηρέα. Η διαδρομή είναι πλούσια σε βλάστηση και τα πλατάνια ξεπηδούν δίπλα στα γάργαρα νερά. Μπροστά του δεσπόζει το θαύμα της φύσης, ο τεράστιος υπεραιώνιος Πλάτανος. Συνεχίζοντας προς το ορεινό χωριό Δαφνούσα με την πυκνή βλάστηση έχει την ευκαιρία να ξεναγηθεί στα λείψανα του Μεσαιωνικού Πύργου Μπέζα μέσα σε μια διαδρομή γεμάτη πεύκα και έλατα.

Ακολουθεί ο οικισμός Τρούπι, χτισμένος στα ριζά του όρους Καντήλι με τη δυνατότητα επίσκεψης στην εκκλησία της Αγίας Τριάδας. Ο επισκέπτης παρατηρεί κοντά του τη γραφική λιμνούλα, κατάλοιπο των παλαιών μεταλλευτικών εργασιών.

Στη συνέχεια σε μια μαγευτική διαδρομή συναντά τα Καλύβια, το Σπαθάρι, το Μετόχι την Κήρινθο ανακαλύπτοντας πόσο απλόχερα τα έχει προικίσει η φύση. Η περιοχή προσφέρεται για ορεινή ποδηλασία. Στην Κήρινθο μπορεί αν θέλει ο ταξιδιώτης να ακολουθήσει τα μονοπάτια του Όρους Καντήλι και να απολαύσει από την κορυφή του όλη τη βόρεια και κεντρική Εύβοια τη θάλασσα του Ευβοϊκού και το Αιγαίο μαζί. Απογευματινή επίσκεψη στην παραλία της Αγίας Άννας, το Αχλάδι και την παραλία Κοτσικιά. Όσοι αγαπούν τα θαλάσσια σπορ μπορούν να απολαύσουν τις παραλίες με τα γαλαζοπράσινα νερά αν προσφέρονται οι καιρικές συνθήκες. Διαφορετικά προτείνουμε μια βόλτα στις ταβέρνες και γνωριμία της τοπικής κουζίνας δίπλα στη θάλασσα.

Τρίτη μέρα και με σημείο εκκίνησης πάντα το Προκόπι και προορισμό την Ιερά Μονή Αγίου Νικολάου Γαλατάκη που συνοδεύεται με επίσκεψη στο μοναστήρι και θέα τις καταπράσινες πλαγιές του όρους Καντήλι και τις παραλίες μοναδικής ομορφιάς. Επόμενη επίσκεψη προς την υπέροχη Λίμνη σε μια διαδρομή που την ενώνει με το μοναδικό δάσος της περιοχής Δρυμόνα ο επισκέπτης συναντά τους καταρράκτες, τον αρχαιολογικό χώρο «Παναγίτσα» και υπέροχα νεοκλασικά σπίτια. Η ημέρα κλείνει με την επίσκεψη στο μοναστήρι του Όσιου Δαβίδ σε μια διαδρομή για κάθε εποχή και το Προσκύνημα των λειψάνων του όπως και τις υπέροχες αιογραφίες του 17ου αιώνα στο εκκλησάκι των Αγίων Αναργύρων στην ΝΑ πτέρυγα των κελιών του μοναστηριού.

Τέταρτη μέρα και με σημείο εκκίνησης πάντα το Προκόπι του Αγίου Ιωάννη. Ο επισκέπτης ακολουθεί τη διαδρομή προς τα Λουτρά Αιδηψού. Από εκεί ο δρόμος τον οδηγεί σε έναν από τους παραδοσιακούς φάρους κατασκευή 1892 και στα φημισμένα Λιχαδονήσια. Στη διαδρομή θα συναντήσει υπέροχες παραλίες φτάνοντας στην Ιερά Μονή Αγίου Γεωργίου Ηλίων και ενδιάμεσα στο εκκλησάκι της Παναγίας στο χωριό Πολύλοφος με εκπληκτική θέα.

Πέμπτη μέρα με εκκίνηση το Προκόπι και προορισμοί τα Καμάρια, τις Καματριάδες και τους Γαλατάδες, μια διαδρομή σε ορεινά χωριά με κατάληψη στο Όρος Τελέθριο για τους λάτρεις της φύσης, της ιππασίας αλλά και μιας απολαυστικής διαδρομής γεμάτης λόφους οροπέδια, καταρράκτες.

Έκτη μέρα και με σημείο εκκίνησης το Προκόπι και προορισμό τη Χαλκίδα ακολουθώντας το φαράγγι Δερβένι–Κλεισούρα κατά μήκος της παραποτάμιας διαδρομής από το Προκόπι προς τον Παγώντα. Τόπος μοναδικής ομορφιάς με τρεχούμενα νερά και πλατάνια όπου σώζονται τα λείψανα του γνωστού φράγκικου κάστρου Κλεισούρας(13^ο αιώνα). Ακολουθώντας τη διαδρομή προς το Δήμο Ερέτριας –Αμαρύνθου μπορεί να επισκεφτεί την Ιερά Μονή Αγίου Νικολάου Άνω Βάθειας με την υπέροχη θέα στο Νότιο Ευβοϊκό. Συνεχίζοντας τη διαδρομή από την Αμάρυνθο και πριν την Ακτή Νηρέως στα όρια της Ιεράς Μητροπόλεως Καρυστίας και Σκύρου ο επισκέπτης συναντά την γυναικεία Ιερά Μονή του Αγίου Χαραλάμπους Λευκών στο Αυλωνάρι με τις υπέροχες βυζαντινές εικόνες και την απεριόριστη θέα προς το κάμπο του Αυλωναρίου.

Η παραδειγματική πρόταση περιηγήσεων μπορεί ωστόσο να συνδυαστεί και με τις παρακάτω δραστηριότητες:

- Επιστημονικού και εκπαιδευτικού περιεχομένου περιπάτους για τη γνωριμία βοτάνων, μανιταριών, μεταφοράς και συλλογής μελιού, καρυδιών.
- Περίπατοι και οργανωμένες ξεναγήσεις θρησκευτικού και τουριστικού περιεχομένου σε περιοχές με εξαιρετική φυσική ομορφιά.
- Παρακολούθηση Θείας Λειτουργίας, Περιφοράς Λειψάνων, Περιφορά Εικόνων.
- Συμμετοχή σε θεματικές διαδρομές όπως ο δρόμος του λευκόλιθου, της ρητίνης του τρύγου, αγροτικές εργασίες, ενετική διαδρομή , ο ημίπλους της Βόρειας Εύβοιας, πολιτιστικές εκδηλώσεις, πανηγύρια.

- Ξεναγήσεις σε κτίσματα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής όπως Μεγάλη Οικία Βουδούρη στο Μαντούδι, Αρχοντικό Τομπάζη στις Κεχριές, Μύλος Κοδελά .
- Ξεναγήσεις σε Μουσεία.

7.2.1 Προτάσεις τουριστικής πολιτικής

Η προτεινόμενη τουριστική πολιτική θα πρέπει να περιλαμβάνει ενέργειες μέσω των οποίων ο θρησκευτικός τουρισμός ως ειδική μορφή θα συμβάλει στη ανάπτυξη του Νομού Ευβοίας και ειδικότερα στην περιοχή του Προσκυνηματος του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου αναδεικνύοντάς τον σε τόπο ειδικού τουριστικού ενδιαφέροντος.

Βραχυπρόθεσμα προς αποφυγή δυσμενών επιπτώσεων κρίνεται αναγκαίος ο συστηματικός σχεδιασμός ο οποίος θα περιλαμβάνει:

- Καταγραφή εξειδικευμένου σχεδίου μάρκετινγκ της περιοχής ανάπτυξης
- Θεσμικό πλαίσιο τουριστικής ανάπτυξης(επενδύσεις, εκπαίδευση κ.λ.π).
- Συγκρότηση προγράμματος με στόχο την εφαρμογή και τη διαχείριση του σχεδίου ανάπτυξης.
- Έρευνα αγοράς και μελέτες καταγραφής της ζήτησης και των τάσεων που διαφαίνονται για το μέλλον.
- Καταγραφή της σύνθεσης των ανθρώπινων πόρων και των ειδικών χαρακτηριστικών που συνδέονται με την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής.
- Καταγραφή, αξιολόγηση και χαρτογράφηση των θρησκευτικών – πολιτιστικών πόρων της περιοχής πάνω στον οδικό άξονα.
- Σύσταση γραφείου παρακολούθησης και αξιοποίησης των θρησκευτικών μνημείων και αρχαιολογικών πόρων της περιοχής και παροχής πληροφοριών σχετικά με τις ειδικές μορφές που έχουν αναπτυχθεί στο νομό και τη διοργάνωση θρησκευτικών εκδηλώσεων.
- Μελέτες που θα σχετίζονται με τα ζητήματα που θα συμβάλλουν στη μακροπρόθεσμη σταθερότητα της ανάπτυξης στην περιοχή (αειφορία, φέρουσα ικανότητα, ειδικές μορφές τουρισμού) και ενημέρωση των κατοίκων.
- Σχεδιασμός μέτρων προστασίας του περιβάλλοντος και των ιδιαιτεροτήτων της περιοχής.

Μακροπρόθεσμα προτεινόμενες ενέργειες εμπλουτισμού του τουριστικού προϊόντος θα μπορούσαν να αποτελέσουν:

- Η δημιουργία Brand name, ως αναγνωρίσιμο στοιχείο προσέλκυσης και αναγνώρισης της περιοχής.
- Η δημιουργία εκκλησιαστικής σχολής στο Νομό.
- Η δημιουργία θεματικών μουσείων και περιοδικών εκθέσεων που θα προάγουν ενεργά την πολιτιστική ανάπτυξη ενισχύοντας την επαφή του τουρίστα με την ιστορία και την παράδοση της περιοχής.
- Προγράμματα μελέτης και εκμάθησης αγιογραφίας, βυζαντινής μουσικής, ξυλογλυπτικής και κυροπλαστίας.
- Οργάνωση σεμιναρίων μελισσοκομίας , κηπευτικής, αρωματικών φυτών και βοτάνων, σε συνδυασμό με ενέργειες προώθησης τοπικών προϊόντων.
- Εκμάθηση γλωσσών που ομιλούν επισκέπτες από ομόδοξες χώρες αλλά και κατάρτιση του προσωπικού , των επιχειρηματιών και των στελεχών τουριστικών επιχειρήσεων με εκμετάλλευση προγραμμάτων της Ε.Ε., σε θέματα θρησκευτικού τουρισμού και κάθε ειδική μορφή ώστε να είναι ικανοί να αντιμετωπίζουν τις νέες προκλήσεις.
- Διοργάνωση εκδηλώσεων Βυζαντινής μουσικής σε θρησκευτικούς ή αρχαιολογικούς χώρους με την παρουσία ψαλτών, χορωδίας ή Βυζαντινολόγων με στόχο την εμπειριστατωμένη ανάλυση και παρουσίαση στοιχείων της Βυζαντινής μουσικής.
- Ψηφιοποίηση και δυνατότητα διαδικτυακής πρόσβασης στην πολιτιστική κληρονομιά του δήμου.
- Συνεργασία με συλλόγους και οργανώσεις ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- Συμμετοχή σε τουριστικές εκθέσεις και σε ευρωπαϊκά προγράμματα προβολής.
- Συνεργασία με Ιερές Μητροπόλεις που έχουν αναπτύξει τον θρησκευτικό τουρισμό προκειμένου να μεταφερθεί η σχετική εμπειρία τους.
- Διοργάνωση θρησκευτικών, ιστορικών και πολιτιστικών εκδηλώσεων με ανάλογη προβολή και πρόσκληση επιστημόνων, συγγραφέων ή επίσημων προσώπων.
- Διοργάνωση θεολογικών συνεδρίων, συζητήσεων , διαλέξεων και ομιλιών με θρησκευτικό περιεχόμενο.

- Πρόσκληση Ορθόδοξων και Καθολικών Θεολογικών Σχολών και ινστιτούτων του εξωτερικού και της ελληνικής ομογένειας, αρχαιολογικών σχολών και εκπροσώπων της παράδοσης του πολιτισμού και της τέχνης.
- Ενίσχυση επενδυτικών σχεδίων δημιουργίας, επέκτασης και εκσυγχρονισμού ξενώνων ή τουριστικών καταλυμάτων σε τοποθεσίες κοντά στους θρησκευτικούς τόπους με σκοπό τη φιλοξενία και μεγαλύτερη παραμονή των θρησκευτικών τουριστών.
- Ενθάρρυνση και διευκόλυνση των επιχειρηματιών ώστε να προβάλλουν τον θρησκευτικό τουρισμό με τρόπο που να σέβεται και να προάγει τις τοπικές παραδόσεις και τον πολιτισμό.
- Ανάπτυξη της επιχειρηματικής συνεργασίας με επαγγελματικούς φορείς που εξειδικεύονται στη διακίνηση θρησκευτικών τουριστών στις ορθόδοξες χώρες της Ρωσίας, Ρουμανίας, Σερβίας και άλλες ανατολικές χώρες, δημιουργώντας παράλληλα προϋποθέσεις συνεργασίας με επαγγελματικούς φορείς ετερόδοξων χωρών .
- Ανάλυση πρωτοβουλιών τόσο από την Π.Ε.Εύβοιας όσο και την Εκκλησία για την συστηματική προβολή του Σκηνώματος του Αγίου Ιωάννη και γενικότερα του θρησκευτικού τουρισμού της περιοχής με την κατασκευή ιστοσελίδας στο Internet (με διαρκή εμπλουτισμό και αναβάθμισή της) διαφημιστικού υλικού, διακριτή σήμανση των μνημείων στο οδικό δίκτυο , παραγωγή CD-ROM & VIDEO και συμμετοχής σε ειδικές θρησκευτικές και πολιτιστικές ενημερωτικές εκπομπές στο εξωτερικό και το εσωτερικό τονίζοντας ότι ο προορισμός απευθύνεται σε όλες τις ηλικίες καθ'όλη τη διάρκεια του έτους.
- Ενίσχυση της Προβολής του προορισμού προκειμένου να επιτευχθεί μια ισότιμη σχέση συναλλαγής με τους Tour Operators. Αντιμετώπιση ακόμα και του ενδεχόμενου ρήξης με τα διεθνή οικονομικά κυκλώματα τα οποία ελέγχουν και κατευθύνουν τη ζήτηση των προβαλλόμενων προορισμών και των χρονικών περιόδων ζήτησης.
- Προώθηση προγραμμάτων θρησκευτικού τουρισμού στο εσωτερικό και στο εξωτερικό και συνεργασία με εξειδικευμένα πρακτορεία.
- Η τιμολογιακή πολιτική ανάλογη με την εποχή και τη δυσμενή οικονομική συγκυρία, χωρίς υποβάθμιση της ποιότητας των υπηρεσιών κατά τη συγκράτηση ή μείωση τιμών, με στόχο την προσέλκυση μεγαλύτερου αριθμού επισκεπτών και επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου.

- Αξιοποίηση χρηματοδοτικών και άλλων ευκαιριών του κοινοτικών προγραμμάτων.

7.2.2 Προτάσεις για μελλοντικές έρευνες

Στην παρούσα διπλωματική εργασία τέθηκε ο προβληματισμός για το αν ο θρησκευτικός τουρισμός, μπορεί να λειτουργήσει επιβοηθητικά στην τοπική ανάπτυξη ώστε να αναδειχτεί μια περιοχή σε τόπο ειδικού τουριστικού ενδιαφέροντος. Στο πλαίσιο αυτό, μέσω της μελέτη περίπτωσης του Προσκυνημάτων του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου, διερευνήθηκε η συμβολή του θρησκευτικού τουρισμού στην τοπική ανάπτυξη με βασικό στόχο τον προσδιορισμό των δυνατοτήτων και πολιτικών ανάπτυξης ώστε η περιοχή να αναδειχτεί ως τόπος ειδικού τουριστικού ενδιαφέροντος.

Η ανάλυση των αποτελεσμάτων πρωτογενούς έρευνας που πραγματοποιήθηκε για το σκοπό αυτό, σε σχέση με μεταβλητές όπως, συνήθειες και παράγοντες σπουδαιότητας ταξιδιού θρησκευτικών τουριστών, μέσα ενημέρωσης και επιρροής τους, λόγοι και τρόπος επιλογής προορισμού, επιρροή από κλιματολογικές συνθήκες του τόπου με θρησκευτικό ενδιαφέρον, κ.λπ. θα μπορούσαν σε μελλοντική διερεύνηση να οδηγήσουν σε μια πιο ολοκληρωμένη προσπάθεια ανάγνωσης των αναπτυξιακών δυνατοτήτων του θρησκευτικού τουρισμού στην Εύβοια τόσο για ημεδαπούς όσο και για αλλοδαπούς επισκέπτες και τη περαιτέρω ανάδειξή της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

1. Βιβλία

- Αθανασούλης, Χ. (1991), *Προβολή*, Αθήνα: Σταμούλης
- Ανδριώτης, Κ. (2008), *Αειφορία και Εναλλακτικός Τουρισμός*, Αθήνα : Σταμούλης.
- Αποστολόπουλος, Κ.& Σδράλη, Δ. (2009), *Εναλλακτικός και ήπιος Τουρισμός Υπαίθρου*, Αθήνα: Ελληνοεκδοτική.
- Βαρβαρέσος, Σ. (2000), *Τουρισμός έννοιες ,μεγέθη, δομές*,Αθήνα: Προπομπός.
- Βαρβαρέσος, Σ. (2008), *Οικονομική του Τουρισμού, Εννοιολογικές, Θεωρητικές και Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις από τον 19^ο έως τον 21^ο αιώνα*, Αθήνα: Προπομπός.
- Βελισσαρίου, Ε. (1999), *Τουριστική ανάπτυξη και διοικητική αποκέντρωση* , Αθήνα: Προπομπός.
- Βελισσαρίου, Ε. (2000), *Μανατζμεντ Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού*, Πάτρα: Ομάδα Εκτέλεσης Έργου ΕΑΠ/1997-2000.
- Βιτουλαδίτη, Ο. (2000), *Εγχειρίδιο Μελέτης του Βιβλίου Marketing in Travel and Tourism*, Πάτρα: Ομάδα Εκτέλεσης Έργου ΕΑΠ/1997-2000.
- Διονυσοπούλου, Π. (2012), *Ευρωπαϊκή Τουριστική Πολιτική*, Αθήνα: Παπαζήση.
- Επισκόπου, Χρυσοστόμου, Τ. (2000), *Ο Όσιος Ιωάννης ο Ρώσος, Πολύαθλος και Πρωταθλητής της Υπομονής*, Αθήνα: Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος.
- Ζαχαράτος, Γ. & Τσάρτας, Π. (1999), *Πολιτική και Κοινωνιολογία της Τουριστικής Ανάπτυξης*, Πάτρα: Ομάδα εκτέλεσης έργου ΕΑΠ 1997-1999
- Ζαχαράτος, Γ. (1999), *Οικονομική Τουρισμού και Οργάνωση των Τουριστικών Ταξιδιών*, Πάτρα: Ομάδα εκτέλεσης έργου ΕΑΠ/1997-1999
- Ηγουμενάκης, Ν. και Κραβαρίτης, Κ. (2004), *Τουρισμός Βασικές Έννοιες*, Αθήνα: Interbooks.
- Κοκκώσης, Χ. & Τσάρτας, Π. (2001), *Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και περιβάλλον*, Αθήνα: Κριτική.
- Κοκκώσης, Χ.&Τσάρτας, Π. (1999), *Ανάπτυξη και Περιβάλλον στον Τουρισμό*,

Πάτρα: Ομάδα εκτέλεσης έργου ΕΑΠ 1997-1999.

- Κοκκώσης, Χ., Τσάρτας, Π., Γκρίμπα, Ε. (2011), *Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Ζήτηση και Προσφορά Νέων Προϊόντων Τουρισμού*, Αθήνα: Κριτική
- Κολτσιδόπουλος, Γ. (2000), *Τουρισμός, Θεωρητική προσέγγιση*, Αθήνα: Έλλην.
- Κόντογλου, Φ. (1990), *Βίος και Ασματική Ακολουθία του Οσίου και Θεοφόρου Πατρός Ημών Ιωάννου του Νέου Ομολογητού του Ρώσου του εν Προκοπιω της Καππαδοκίας ενασκήσαντος*, Προκόπι: Εκδόσεις Ιερού Προσκυνηματος Οσίου Ιωάννου του Ρώσου.
- Λαγός, Δ. (2005), *Τουριστική Οικονομική*, Αθήνα: Κριτική
- Λύτρας, Π. (2001), *Θρησκευτικός τουρισμός. Μια κοινωνικο-ψυχολογική προσέγγιση*. Αθήνα: Interbooks.
- Μοίρα, Π. (2009), *Θρησκευτικός Τουρισμός*, Αθήνα: Interbooks.
- Μοίρα, Π. (2003), *Από τον Προσκυνητή στον Θρησκευτικό Τουρίστα. Τουριστική Επιστημονική Επιθεώρηση*, Τόμος Α', Αθήνα: Interbooks.
- Μοίρα-Μυλωνοπούλου, Π.(2000), *Τουριστική Γεωγραφία*, Αθήνα: Σταμούλη
- Μπαίλης, Π. (2016), *Άγιος Ιωάννης ο Ρώσος τα νέα θαύματα*, Αθήνα: Νίκη
- Μπριασούλη, Ε. (2000), *Σχεδιασμός τουριστικής ανάπτυξης: Χαρακτηριστικές Προσεγγίσεις, στο Τουριστική Ανάπτυξη: Πολυ-επιστημονικές προσεγγίσεις*, Τσάρτας, Π.(Επιμ.έκδοσης), Αθήνα: Εξάντας:123-148
- Παυλόπουλος, Π. (2001), *Θέματα Οικονομικής και Τουριστικής Πολιτικής*, Αθήνα: ΙΤΕΠ.
- Πρωτοπρεσβύτερος, Βερνέζος, Ι. (2016), *Βίος και νέα θαύματα του Οσίου Ιωάννου του Ρώσου*, Προκόπι: Εκδόσεις Ιερού Προσκυνηματος Οσίου Ιωάννη του Ρώσου.
- Ροζίνα, Κ. (2013), *Αρχαία θέατρα της Στερεάς Ελλάδας*, Σειρά: Αρχαία Θέατρα, Διάζωμα :104-105
- Σιμόπουλος, Κ. (1994), *Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα*, τόμος Α' 330 μ.Χ.-1700 μ.Χ, Αθήνα: Στάχυ
- Σφακιανάκης, Μ. (2000), *Εναλλακτικές μορφές τουρισμού*, Αθήνα: Έλλην
- Σωτηριάδης, Μ. & Φαρσάρη, Ι. (2009), *Εναλλακτικές και Ειδικές Μορφές Τουρισμού. Σχεδιασμός Management και Marketing*, Αθήνα : Interbooks

- Τσάρτας, Π. & Λαγός, Δ. (2006), *Η πολιτική του ελληνικού τουρισμού μέσα από τα αναπτυξιακά προγράμματα*. Στο Αγγελής, Β. & Μαρούδας, Λ.(Επιμ.) «Οικονομικά συστήματα, αναπτυξιακές πολιτικές και στρατηγικές των επιχειρήσεων στην εποχή της παγκοσμιοποίησης», Πανεπιστήμιο Αιγαίου:Παπαζήση:733-761
- Τσάρτας, Π. (1996), *Τουρίστες, Ταξίδια, Τόποι: Κοινωνιολογικές Προσεγγίσεις στον Τουρισμό*, Αθήνα: Εξάντας.
- Τσάρτας, Π. (2010), *Ελληνική τουριστική ανάπτυξη-Χαρακτηριστικά διερευνήσεις, προτάσεις*, Αθήνα: Κριτική
- Χρήστου, Ε. (1999), *Ερευνα Τουριστικής Αγοράς*, Αθήνα: Interbooks.
- Χρήστου, Ε. (2000), *Αρχές και Φιλοσοφία Εθνικών και Περιφερειακών Σχεδίων Μάρκετινγκ*, Πάτρα: Ομάδα Εκτέλεσης Έργου ΕΑΠ/1997-2000.

2. Εισηγήσεις-Έρευνες-Δημοσιεύσεις-Διατριβές-Μελέτες

- Αθανασίου, Λ. (2007), *Τουριστική Ανάπτυξη & Περιβαλλοντική Προστασία*, Αθήνα , Ι.Τ.Ε.Π: 59.
- Αλμπάνη, Χ. (2014), *Ο εισερχόμενος θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα. Μελέτη περίπτωσης η Θεσσαλονίκη*, Διπλωματική Εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Ανδριώτης, Κ. (2003), *Ο Εναλλακτικός Τουρισμός και τα Διαφοροποιητικά Χαρακτηριστικά του. Τόπος. Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος*, 20/21 σελ.139-154.
- Ασλάν, Δ. (2008), *Ο θρησκευτικός τουρισμός ως μια μορφή τοπική ανάπτυξης. Η περίπτωση της Νήσου Τήνου*, Διπλωματική Εργασία ,ΕΑΠ.
- Αυγερινού-Κολώνια, Σ. (2000), *Χωρικές δυναμικές του τουρισμού στην Ελλάδα (1961-1991)*, Πρακτικά της Δημερίδας Παντείου Πανεπιστημίου-CNRS.
- Βαγιονής, Ν.& Σκούλτσος, Σ. (2015), *Ο ρόλος της Ρωσίας και της Κίνας στον διεθνή και ελληνικό τουρισμό*, Μελέτη Νο144 Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.
- Βασιλάκη, Ε. (2015), *Η αξιοποίηση θρησκευτικών χώρων μνημείων για την πολιτιστική και κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη ενός τόπου: Η περίπτωση του Ηρακλείου*, Διπλωματική εργασία, ΕΑΠ

- Γάτσιος, Δ. (2011), *Θρησκευτικός Τουρισμός. Οι δυνατότητες ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού στο νομό Τρικάλων*, Διπλωματική Εργασία, ΕΑΠ.
- Γεωργοπούλου, Ν. (2014), *Εναλλακτικός Τουρισμός & Προστασία-Ενημέρωση Τουρίστα-Καταναλωτή*, Διπλωματική εργασία, Τμήμα Οργάνωσης & Διοίκησης Επιχειρήσεων, Πανεπιστήμιο Πειραιά.
- Δήμος Καρύστου, Ε.Π.ΑΛ. (2007-2013), *Επένδυση στην Αειφόρο Αλιεία*, Διαφημιστικό Φυλλάδιο : Αξιοθέατα και Μνημεία της Νότιας Εύβοιας.
- Διέλλας, Κ. (2005), *Ο Θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα: Η περίπτωση της ορεινής περιοχής του Πάϊκου*, Διπλωματική Εργασία, ΕΑΠ.
- Ζαγκότση, Σ., Ζαχαράτος, Γ., Λαγός, Δ. και Τσάρτας, Π. (2000), *Μελέτη Πολιτιστικού Τουρισμού. Πρόγραμμα Αξιοποίησης Περιουσίας ΕΟΤ*, Αθήνα: Ελληνικά Τουριστικά Ακίνητα Α.Ε.
- Θεοχάρης, Α. (2008), *Εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην Εύβοια. Διερεύνηση Προϋποθέσεων και προτάσεις για την ανάπτυξή τους*. Διπλωματική εργασία, ΕΑΠ.
- Ικκος, Α. (2015), *Η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία το 2014- Συνοπτική απεικόνιση βασικών μεγεθών*, SETE INTELLIGENCE.
- Κάβουρα, Μ. (2012), *Στρατηγικά Τουριστικά Σχέδια Μάρκετινγκ & Μελέτη Περίπτωσης της Νήσου Νάξου*, Διπλωματική Εργασία, ΤΕΙ Κρήτης
- Κάτσος, Γ. (2004), *Τουρισμός Ατόμων Τρίτης ηλικίας*, Αθήνα: ΙΤΕΠ.
- Κομίλη, Π., Βαγονή, Ν., Κάρμα, Κ., Μυλωνά, Α., Παπαδημητρίου, Μ., Παπαπολυμέρου, Γ. (2001), *Μελέτη τουριστικής ανάπτυξης Ν.Ευβοίας*, Αθήνα : Εκθέσεις 37, ΚΕΠΕ: 40-280.
- Κουρομιχελάκη, Κ. (2010), *Θαλάσσιος τουρισμός: Μελέτη περίπτωσης της κρουαζιέρας. Οργάνωση διοίκηση μάρκετινγκ τάσεις και προοπτικές*, Διπλωματικής εργασία, ΕΑΠ.
- Κρητικός, Γ. (2012), *Η Τουριστική Ανάπτυξη και οι επιπτώσεις της στην Κοινωνία και το Περιβάλλον*, Διπλωματική Εργασία , ΤΕΙ Κρήτης.
- Λαγός, Δ. & Κωστοπούλου, Σ. (2011), *Τουριστική ανάπτυξη και περιφερειακές ανισότητες στην Ελλάδα*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας , Δημοσίευση σελ.561-579 στο Ψυχάρης Γ.& Φώτης, Γ. «Αστική ανάπτυξη στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Τάσεις και Προοπτικές».
- Λαγός, Δ. (2006), *Διαρθρωτικά προβλήματα του ελληνικού τουρισμού σε*

- περιφερειακό επίπεδο. Στο Φώτης, Γ.& Κοκκώσης, Χ.(Επιμέλεια) « Περιφερειακή Επιστήμη και Πολιτική : Ελλάδα-Βαλκάνια» , Ελληνική Τμήμα Ευρωπαϊκής Εταιρείας Περιφερειακής Πολιτικής (ERSA):167-171
- Λαγός, Δ. (2011), *Δυνατότητες Ανάπτυξης του Θρησκευτικού Τουρισμού στη Νήσο Χίο. Δημιουργική Συνύπαρξη*, Έκδοση Επιτροπής Διασύνδεσης του Πανεπιστημίου Αιγαίου με τη Χιακή Κοινωνία, Τεύχος 6/2011.
  - Λογοθέτης, Μ. (1997), *Τουρισμός και Βιώσιμη Ανάπτυξη*, Ρόδος, Εισήγηση στο Επιμελητήριο Δωδεκανήσου.
  - Λόη, Χ. (2007), *Προοπτικές ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε μικρά νησιά της Δωδεκανήσου. Η περίπτωση της Πάτμου*, Διπλωματική Εργασία , ΕΑΠ:34-35,63-67.
  - Μαντζουράνη, Κ.& Τζιφάκη, Χ. (2006), *Επιπτώσεις-Προοπτικές Εξελίξεις του Εναλλακτικού Τουρισμού στην Ελλάδα* , Διπλωματική Εργασία, Τμήμα Τουριστικών Επισχειρήσεων, ΑΤΕΙ Κρήτης.
  - Μαξούτογλου, Μ. (2014), *Τουριστική Ανάπτυξη, Απομακρυσμένων Νησιωτικών περιοχών: Η περίπτωση της Νήσου Νίσυρου*, Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Πειραιά
  - Μασταλούδη, Μ. (2015), *Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού στο Ν.Ευβοίας*, Διπλωματική Εργασία, ΕΑΠ.
  - *Μελέτη Περίπτωσης της Νήσου Νάξου*, Διπλωματική Εργασία , ΤΕΙ.
  - Μοίρα, Π. (2008), *Η αξιοποίηση των θρησκευτικών πόρων στην ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού*, Τυπολογία. Τουριστικά Θέματα, Τεύχος 5:97-112.
  - Μοίρα, Π. (2008), *Η παράμετρος της θρησκείας στον πολιτιστικό τουρισμό*, Αγορά Χωρίς Σύνορα, τόμος, 13(2):152-166.
  - Μόσχου, Α. (2013), *Διαφορές εναλλακτικού και μαζικού τουρισμού.Διερεύνηση των χαρακτηριστικών των τουριστών στην Εύβοια*, Διπλωματική Εργασία, ΤΕΙ Κρήτης.
  - Παναγιωταράς, Π. (2013), *Το ταξίδι των πολιτιστικών διαδρομών* , Διπλωματική Εργασία, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
  - Παπακωστίδης, Π. (2015), *Εκπόνηση στρατηγικού σχεδίου Marketing για την ανάπτυξη Θρησκευτικού Τουρισμού στο Ν.Εβρου*, Διπλωματικής εργασία, ΕΑΠ
  - Πολύζος, Σ. (2010), *Θρησκευτικός Τουρισμός στην Ελλάδα: Χωρική ανάλυση*

- και συμβολή στην ανάπτυξη μειονεκτικών περιοχών, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Σειρά ερευνητικών εργασιών, 16(9):203-222.
- Ποσειδώνος, Κ. (2013), *Πρωτογενής Έρευνα: Τουριστικές Υποδομές – Καταγραφή Προβλημάτων*, Επιτροπή Παρακολούθησης Θεμάτων Τουρισμού της Κ.Ε.Ε.Ε.
  - Ράπτη, Β. (2011), *Ο Προσκυνηματικός Τουρισμός στην Ελλάδα. Η περίπτωση των Μετεώρων*, Διπλωματική Εργασία, ΕΑΠ.
  - Ράπτης, Χ. (2007), *Θρησκευτικός Τουρισμός: Δυνατότητες και Προοπτικές Ανάπτυξης στον Ελληνικό Χώρο*, Διπλωματική Εργασία, ΕΣΔΔ
  - Ροδοσθένους, Ν. (2012), *Θρησκευτικός και Προσκυνηματικός Τουρισμός στην Κύπρο. Ποιμαντική Προσέγγιση*, Διδακτορική Διατριβή, Θεολογική Σχολή-Τμήμα Θεολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
  - Τελώνης, Γ. (2012), *Η Τουριστική αγορά και η δυναμική του Θρησκευτικού και πολιτιστικού τουρισμού*, Εισήγηση στο 1^ο Συνέδριο Θρησκευτικού – Πολιτιστικού Τουρισμού με τίτλο «Θρησκευτικός-Πολιτιστικός Τουρισμός στη Νοτιοανατολική Ευρώπη: Μοντέλα Ανάπτυξης –Εμπειρίες-Δυνατότητες Συνεργασίας», Θεσσαλονίκη 2012.
  - Τσέτσης, Γ. (2009), *Η ειδοποιός διαφορά μεταξύ προσκυνήματος και θρησκευτικού τουρισμού*, Εισήγηση στο Α΄ Πανελλήνιο Συνέδριο Προσκυνηματικών Περιηγήσεων Ζάκυνθος 14/11/2009.
  - URENIO, (2005), *Οδηγός Έρευνας Αγοράς Market Research Guide*, ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ URENIO.
  - Φουστέρη, Ν. (2012), *Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη σε Προστατευόμενες Περιοχές: Η περίπτωση της ευρύτερης περιοχής Παρνασσού*, Διπλωματική εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
  - Χρήστου κ. συν. (2010), *Σχέδιο Τουριστικού Μάρκετινγκ για το Νομό Ευβοίας*, Εργαστήριο τουριστικών ερευνών και Μελετών, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
  - Χριστογιάννη, Π. (2004), *Η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα*, Διπλωματική Εργασία, ΕΑΠ.

Ξενογλώσση

- Berit, L. (2006), *Religious Tourism: Pilgrimages as Means to Promote Synergies Among Authorities and Agents*, 1st International Conference on Religious Tourism, 19-21 October, 2006 Nicosia, Cyprus.
- Casson, L. (1994), *Travel in the Ancient World*. Maryland: The Johns Hopkins University Press.
- Cohen, E. (1972), *Toward a sociology of international tourism*, *Social Research*, 39, p.p.164-182.
- Collins-Kreiner, N. (2006), *Christian tourism to the Holy Land: pilgrimage during security crisis*, England: Ashgate Publishing Limited: 1,7.
- Cristea, A. & Apostol, M. & Donescu, T. (2015), *The Role of media in Promoting Religious Tourism in Romania*, *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 188, p.p. 302-306.
- Dubisch, J. (2000), *Το θρησκευτικό προσκύνημα στη Σύγχρονη Ελλάδα*, Μια εθνογραφική προσέγγιση (Μετάφραση Μουστρή Δ.), Σειρά ,Εθνογραφίες, Αθήνα:Αλεξάνδρεια.
- Fritsch, A. (2000), *Global Catholic Statistics 1905 and Today*. *Global Catholic Statistics Bulletin of Missionary Research*, January 2000, p.p.8-11.
- Gyan, P. Nyaupane, Dallen, J. Timothy, Surya Poudel, (2015), *Understanding tourists in religious destinations: A social distance*, *Tourism Management*, 48, p.p.343-353
- Hanandeh, A. (2013), *Quantifying the carbon footprint of religious tourism: the case of Hajj*, *Journal of Cleaner Production* 52, p.p.53-60.
- Hannerz, U. (1993), *Cities as Windows on the World*, In L. Deben, W. Heinemeijer, and D. Van der Vaart (Eds.) "Understanding Amsterdam", Amsterdam: Het Spinhuis, pp.157-172.
- Jackowski, A. & Smith, V.L. (1992), *Polish Pilgrim-Tourists*, *Annals of Tourism Research*. Vol.19, p.93
- Kotler, P. (2000), *Marketing Management Millennium Edition*, Tenth Edition,
- MacLeod, D.V.L., (1997), *Alternative tourists on a Canary Island*. In: Abram, S., Waldren, S. and Macleod, D.V.L. (eds), *Tourists and Tourism. Identifying*

People and Places, (p.p.129-147), Bergman: Oxford.

- Middleton, V. (2009), *Marketing in travel and tourism*, fourth edition, London and New York: Taylor and Francis Group.
- Pearce, D. (1992), *Alternative Tourism: Concepts, Classifications and Questions*, In Smith V.L.- Eadington W.R. , *Tourism Alternatives: Potentials and Problems in the Development of Tourism* , Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Pew Research Religion & Public Life Project, (2012), *The Global Religious Landscape-A Report on the Size and Distribution of the World's Major Religious Groups as of 2010*, Pew Research Center, Washington, December 2012. Prentice-Hall, Inc.
- Richards, Gr. (1996a, ed.), *Culture Tourism in Europe* , CABI, Wallingford.
- Rinschede, G. (1992), *Forms of religious tourism* , *Annals of Tourism Research*, 19, pp.54.
- Robichaud, P. (1999), *Tourist or Pilgrim: Rescuing the Jubilee-The heart of pilgrimage is conversion , not travel; The journey is only the means to the end*, America Press, pp.2
- Seyer, F. & Muller, D. (2011), *Religious Tourism: Niche or mainstream*, A. Papathanassiou (Ed.), *The Long Tail of Tourism*.
- Smith, V. (1992), *The Quest in Guest*, *Annals of Tourism Research*, Vol.19, pp.3-4
- Theobald, W. (2004), *Global Tourism (3rd edition)*, USA: Butterworth-Heinemann/Elsevier Inc.
- Tomasi, L. (2002), *Homo Viator: From Pilgrimage to Religious Tourism via the Journey*(pp.1-24), In W.H.Swatos, Jr and L. Tomasi,(Eds.) “*From Medieval Pilgrimage to Religious Tourism: the Social and Cultural Economics of Piety*”, Westport, Connecticut: Praeger BANK Ltd.
- Turner, V. & Turner, E. (1978), *Image and Pilgrimage in Christian Culture* *Anthropological Perspectives*, Columbia University Press, New York, p.p.20.
- Vukonic, B. (1996), *Tourism and Religion*, Elsevier Science and Technology.
- W.T.O., (1985), *The states' role in protecting and promoting culture as a factor in tourism development and the proper use and exploitation of the*

national cultural heritage of sites and monuments for tourists, Madrid: World Tourism Organization, p.p.5.

- Wright, K. (2007), *Religious Tourism. A New Era, a Dynamic Industry, Leisure Group Travel*, Special Edition, November.

Ηλεκτρονική

Ελληνική

- Αβδελλή, Θ. (2004), «Σύγχρονος Τουρισμός και Εναλλακτικές Τουριστικές Συμπεριφορές», Οικολογική Επιθεώρηση, τεύχος 245
http://www.oikologos.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=208&Itemid=196, [Πρόσβαση 2/12/2015]
- Alpha Bank, (2015), «Εβδομαδιαίο Δελτίο Οικονομικών Εξελίξεων- Διεύθυνση Οικονομικών Μελετών»
<https://www.alpha.gr/files/infoanalyses/weekly11122015.pdf>, [Πρόσβαση 23/1/2016]
- Ανώνυμο, (2013), «Ρυθμίσεις για τον Τουρισμό και άλλες διατάξεις: Εύβοια – Στην ίδια κατηγορία όπως η Σκιάθος και το Πήλιο ο δήμος μας στο νέο Ειδικό Χωροταξικό για τον Τουρισμό N.2160 ΦΕΚ 3155 Β’/12.12.013»
<http://kireas.org/smf/index.php?topic=1302>, [Πρόσβαση 5/2/2016]
- Ανώνυμο, (2013) «Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για το Τουρισμό»,
<http://invenio.lib.auth.gr/record/101666/files/gri-2008-1300.pdf?version=1>, [Πρόσβαση 5/2/2016]
- Ανώνυμο, «Όλη η Βόρεια Εύβοια σε ένα site. Εξερευνήστε την!»
<http://www.voriaevia.net>, [Πρόσβαση 3/2/2016]
- Ανώνυμο, «Αξιοθέατα – Προορισμοί στην Εύβοια»,
<http://www.diakopes.gr/destinations/siteseeing/?cid=41443>, [Πρόσβαση 3/2/2016]
- Ανώνυμο, (2012), «Η Ελλάδα μπορεί να προσελκύσει σημαντικό κομμάτι του παγκόσμιου θρησκευτικού τουρισμού»,
<http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231223265>, [Πρόσβαση 15/11/2015]
- Βερνέζης, Ι. (2015), «Σύντομος Βίος του Οσίου Ιωάννη του Ρώσου»,
<http://www.impantokratoros.gr/A61DB4E4.el.aspx>, [Πρόσβαση 18/2/2016]

- Βήμα Ορθοδοξίας, (2016), «Διάσκεψη Ελλάδας - Ρωσίας για τον θρησκευτικό τουρισμό» <http://www.vimaorthodoxias.gr/diafora/tht/item/81938>, [Πρόσβαση 22/5/2016]
- ΒΙΠΕ , (2015), «Μελέτη Δ.Κηρέως», http://el-vima.blogspot.com/2015/09/2_13.html, [Πρόσβαση 20/1/2016]
- Βόρεια Εύβοια, (2016), <http://www.voriaevia.net/>, [Πρόσβαση 10-2-2016]
- Γκιόκα, Χ. (2012), «Θετικές εμφανίζονται οι προβλέψεις για τον εισερχόμενο τουρισμό», Δημοσίευμα Ναυτεμπορικής, www.kathimerini.gr/188370/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/stis-deka-prwtes-x. [Πρόσβαση 2/12/2015]
- ΕΟΤ, (2003), «ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ. ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ», *Περίληψη Μελέτης:3-6*, http://www.gnto.gov.gr/sites/default/files/files_basic_pages/perilipsi_voreio_aigaio.pdf . [Πρόσβαση 15/12/2015]
- Επιμελητήριο, Ν.Ευβοίας, <http://www.eviachamber.gr/el/eviachamber>
- Goevia, (2013-2014) «Προσκυνήματα και μονές της Εύβοιας» <http://goevia.com/el/alternative-tourism/religious-tourismgr>, [Πρόσβαση 3/2/2016]
- Goevia, (2013-2014) «Evia & Skyros islands yours to discover», <http://goevia.com/el/alternative-tourism/agrotourismosgr>, [Πρόσβαση 3/2/2016]
- GreekHotels, (2016) «Εύβοια-Κεντρικής Ελλάδα, Ξενοδοχεία και Διαμερίσματα», http://www.greekhoteles.gr/gr/central_greece_hotels/evia_hotels/evia_hotels., [Πρόσβαση 11/2/2016]
- Δήμος Εύβοιας, (2012) «Στοιχεία απογραφής πληθυσμού 2011 στους Δήμους της Εύβοιας», <http://www.eviaportal.gr/content.asp?ID=19346>, [Πρόσβαση 5/12/2015]
- Διακοπές Α.Ε., « Ξενοδοχεία και ενοικιαζόμενα δωμάτια στην Εύβοια» <http://hotels.diakopes.gr/default.aspx?catid=41443> , [Πρόσβαση 8/3/2016]
- Δικτυακός τόπος -Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων <http://sete.gr>, [Διαρκής πρόσβαση]
- Δικτυακός τόπος- Σύνδεσμος των εν Ελλάδα Τουριστικών και Ταξιδιωτικών

- Γραφείων , www.hatta.gr, [Διαρκής πρόσβαση]
- Στράτου, Δ. Ράπτης, Α., Λιανοστάθης, Δ. (2010), Εγκυκλοπαίδεια ελληνικού χορού, <http://www.ohfs.org/music/EviaInfoPackageToronto2010.pdf> , [Πρόσβαση 20/1/2016]
  - Evia.gr, (2010), «Τουριστικός οδηγός Εύβοιας», <http://www.allaroundevia.gr> , [Πρόσβαση 8/3/2016]
  - Eviaguide, (2016) «Τουριστικός οδηγός Εύβοιας και Χαλκίδας», <http://www.evia-guide.gr/town/%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%BA%CF%8C%CF%80%CE%B9.html> , [Πρόσβαση 27/2/2016]
  - Eviaportal, (2013) «Η σωστή λειτουργία των λιμένων της Εύβοιας, ευκαιρία για ανάπτυξη του τουριστικού προϊόντος μας» <http://www.eviaportal.gr/content.asp?ID=26718#sthash.DvmG2ETx.dpuf>, [Πρόσβαση 27/2/2016]
  - Eviaportal, (2016) «Οι τουριστικοί πράκτορες της Σμύρνης στην Εύβοια» <http://www.eviaportal.gr/content.asp?ID=41702> , [Πρόσβαση 27/3/2016]
  - Edipsosnet, (2014), «Προσκυνήματα στη Βόρεια Εύβοια», <http://edipsos.net/edipsos/?cat=7> , [Πρόσβαση 8/3/2016].
  - Εκκλησία της Ελλάδος, (2014), «Σύμφωνο Συνεργασίας μεταξύ της Εκκλησίας της Σερβίας και της Εκκλησίας της Ελλάδος για θέματα Θρησκευτικού Τουρισμού», www.amen.gr/.../sumfwno-sunergasias-metaksu-ekklisiwn-serbias-kai-ellados, [Πρόσβαση 10/12/2015].
  - ΕΚΤ –Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, (2013-2014), « Ορίζοντας 2020: το νέο πρόγραμμα της ΕΕ για την Έρευνα & Καινοτομία με προϋπολογισμό 80 δις.ευρώ» , Τεύχος 94: Δεκ.2013-Φεβ.2014 www.ekt.gr/el/magazines/features/17910, [Πρόσβαση 10/2/2016]
  - Ελεύθερο Βήμα, (2013) «Εκτός σχεδίων του Οργανισμού Λιμένος Εύβοιας...» http://el-vima.blogspot.com/2013/10/blog-post_9830.html , [Πρόσβαση 5/2/2016]
  - Ελεύθερο Βήμα, Ανώνυμο, (2015) , «Τουριστικά αγκυροβόλια στη Βόρεια Εύβοια και οι ελλείψεις σε Μαρίνες», el-vima.blogspot.com/2015/04/blog-post_9.html, & <http://kireas.org/smf/index.php?topic=1302>, [Πρόσβαση 5/2/2016]

- Ελεύθερο Βήμα, (2015) «Σύσκεψη για την αποδοχή του νέου χωροταξικού...»
<http://el-vima.blogspot.com/2015/05/o-25.html> , [Πρόσβαση 5/2/2016]
- Ελεύθερο Βήμα, (2015) «Με ΒΠΠΕ και πενιχρά περιθώρια για ανάπτυξη...»
http://el-vima.blogspot.com/2015/09/2_13.html , [Πρόσβαση 5/2/2016]
- Ελεύθερος Τύπος, (2014), «Κίνα η πρώτη Χριστιανική χώρα το 2030»,
<http://redskywarning.blogspot.gr/2014/04/2030.html> [Πρόσβαση 15/11/2015]
- ΕΛΣΤΑΤ, (2015) «Αφίξεις και διανυκτερεύσεις στα καταλύματα
ξενοδοχειακού τύπου πλην κάμπινγκ έτους 2014»,
<http://www.statistics.gr/documents/20181/4c083a9d-d881-419b-94ba-9f7bece1d7af> [Πρόσβαση 5/2/2016]
- ΕΛΣΤΑΤ, (2015), «Αφίξεις και διανυκτερεύσεις σε Camping ημεδαπών και
αλλοδαπών έτη 2008- 2014»
<http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/>, [Πρόσβαση 18/2/2016]
- ΕΛΣΤΑΤ, (2015), «Απογραφή εργατικού δυναμικού»
<http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/>, [Πρόσβαση 18/2/2016]
- ΕΛΣΤΑΤ, (2015), Ανακοίνωση Δημογραφικών και Κοινωνικών
Χαρακτηριστικών του Μόνιμου Πληθυσμού της Χώρας σύμφωνα με την
Απογραφή Πληθυσμού Κοινωνιών 2011»
<http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/>, [Πρόσβαση 18/2/2016]
- ΕΛΣΤΑΤ, (2015), «Οικονομικώς ενεργός και μη ενεργός πληθυσμός
απασχολούμενων κατά τομένα οικονομικής δραστηριότητας και άνεργοι
2011» » <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/>,
[Πρόσβαση 18/2/2016]
- ΕΛΣΤΑΤ, (2008-14), «Πληρότητα κλινών σε καταλύματα ξενοδοχειακού
τύπου στο Ν.Ευβοίας 2008-2010» <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/>, [Πρόσβαση 18/2/2016]
- ΕΛΣΤΑΤ, (2008-10), «Αφίξεις και διανυκτερεύσεις αλλοδαπών στο
Ν.Ευβοίας ξενοδοχειακών καταλυμάτων εκτός camping ανά χώρα
προέλευσης έτους 2008-2010»,
<http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/>, [Πρόσβαση 18/2/2016]
- ΕΛΣΤΑΤ, (2015), «Απογραφή μόνιμου προσωπικού Ν.Ευβοίας και
Π.Ε.Ευβοίας 2011» <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/> ,
[Πρόσβαση 8/2/2016]

- Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού,
www.gmtp.gov.gr, www.visitgreece.gr, [Πρόσβαση 15/1/2016].
- ΕΟΤ, (2015), « Τηλεοπτική προβολή της Ελλάδας στο κανάλι: «ΡΩΣΙΑ 24»,
<http://gnto.gov.gr/el/08062015-%CF%84%CE%B7%CE%BB%CE%B5%CE%BF%CF%80%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B2%CE%BF%CE%BB%CE%AE-%CF%84%CE%B7%CF%82->
[Πρόσβαση 20/11/2015]
- «Επενδύοντας στην Ελληνική Αγορά Τουρισμού»,
<http://www.enterprisegreece.gov.gr/gr/ependytikoi-tomeis/toyrismos>,
[Πρόσβαση 15/11/2015]
- Ζεμπίλης, Θ.(2011), «Ολοκληρώθηκε η ανάπλαση του Πάρκου Λαού Χαλκίδας»
<http://www.eviaportal.gr/content.asp?ID=10430> [Πρόσβαση 5/2/2016].
- Ζώης, Α.(2011), «Θρησκευτικός Τουρισμός» Μελέτη Πανεπιστημίου Θεσσαλίας,http://www.discovermessinia.gr/religious_tourism.php,
[Πρόσβαση 18/2/2016]
- ΗΑΤΤΑ & Συνοδικό Γραφείο, (2015) «Συνεργασία Συνοδικού Γραφείου Προσκυνηματικών Περιηγήσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος και του Συνδέσμου των εν Ελλάδι Τουριστικών και Ταξιδιωτικών Γραφείων (ΗΑΤΤΑ)» www.ecclesia.gr/greek/holysynod/comitees/tourism/dt
[Πρόσβαση 26/10/2015]
- Θεοχάρης , Φ.(2015) , «Νέες προοπτικές – Εργαλεία και τάσεις Τουρισμού στην Εύβοια» Εισήγηση στην ημερίδα του Επιμελητηρίου Εύβοιας,
<https://docs.google.com/file/d/0B49rcyWWYqrNQVEyRjMzd3dfOXc/edit?pref=2&pli=1>, [Πρόσβαση 15/3/2016].
- Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος, (2014), «Περί ... τοῦ Συνοδικοῦ Γραφείου Προσκυνηματικῶν Περιηγήσεων, περί ... Ἑλλάδος », www.ecclesia.gr/greek/holysynod/egykliai/2615, [Πρόσβαση 26/11/2015]
- ΙΟΒΕ, (2012) «Επίδραση του Τουρισμού στην Ελληνική Οικονομία», www.hatta.gr/LinkClick.aspx?fileticket=tMAqq2RKluE%3, [Πρόσβαση 20/11/2015]
- ΙΤΕΠ-ΞΕΕ, (2013 & 2014), «Εξελίξεις στον Τουρισμό και στην Ελληνική Ξενοδοχεία 2014», www.itep.gr & www.grhotels.gr , [Πρόσβαση 20/1/16]

- Καλόκαρδου, P. & Κραντονέλλης, Κ.(2013), «Η προοπτική της Τουριστικής ανάπτυξης των περιφερειών της χώρας στο πλαίσιο των πρόσφατων θεσμικών ρυθμίσεων»,http://www.citybranding.gr/2013/05/blog-post_23.html [Πρόσβαση 5/11/2015]
- Κάμπινγκ στο Ν.Ευβοίας <http://www.panhellenic-camping-union.gr> , [Πρόσβαση 1/2/2016]
- Καριμάλη, Α. (2013), « “Θησαυρό ” τα εκκλησιαστικά μνημεία» Δημοσίευμα Εφημερίδας ΕΘΝΟΣ, <http://archive.romfea.gr/diafora-ekklisiastika/17607-> , [Πρόσβαση 10/12/2015]
- Κολώνια, Ρ. (2013), «Αρχαία Θέατρα», <http://www.diazoma.gr/600-Stuff-80-Publications/PDF-07/STEREA%20ELLADA.pdf> , [Πρόσβαση 20/1/2016]
- Κοτσάνης, Γ. (2013), « Ο εναλλακτικός τουρισμός στην Ελλάδα ως παράγων αιεφόρου ανάπτυξης. Το παράδειγμα της Μηλιάς στα Χανιά» Διπλωματική εργασία ΑΤΕΙ Κρήτης , <http://nefeli.lib.teicrete.gr/browse/sdo/tour/2013/KotsanisGiorgos/attached-document-1375856558-543028-861/KotsanisGiorgos2013.pdf>, [Πρόσβαση 5/12/2015]
- Κούκος, Π. (2004) «Άξονες ανάπτυξης» ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΥΒΟΙΑΣ http://www.ee.teihal.gr/labs/pkoukos/Documentation/axones_anaptixis.pdf [Πρόσβαση 4/2/2016]
- Κουνάβης, Χ. (2011), «*Βυζαντινά Μνημεία, Δήμος Κύμης Αλιβερίου*» http://www.travelplorer.gr/ancient_places_nomos.jsp?type=2&nomos_id=44, [Πρόσβαση 10/2/2016]
- Κωτούλας, Ι. (2014), «Χριστιανική Κίνα» <http://foreignaffairs.gr/articles/69891/ioannis-kotoylas/xristianiki-kina>, [Πρόσβαση 10/1/2016].
- Lafarge,(2016), «Εργοστάσιο τσιμέντου» , http://www.lafarge.gr/wps/portal/gr/el/2_5_2-MilakiPlant, [Πρόσβαση 15/11/2015]
- Λαγός, Δ. (2016) Slideplayer « Σχεδιασμός, Στρατηγική και Πολιτική Τουρισμού» <http://slideplayer.gr/slide/5592393>, [Πρόσβαση 10/1/2016]
- Λαγός, Δ. & Χριστογιάννη, Π. (2007), «*Η Ανάπτυξη του θρησκευτικού*

- τουρισμού στην Ελλάδα. Τιμητικός Τόμος Μ. Νεγρεπόντη- Δελιβάνη(επιμέλεια)» <https://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/13614>
[Πρόσβαση 15/1/2016]
- Λιανοστάθης, Δ. (2007), Καταγραφή χορών, τραγουδιών και εθίμων στους Κουρκουλούς Ευβοίας, Θέατρο "Δόρα Στράτου" & Ίδρυμα Σ. Νιάρχου, www.grdance.org/gr/index.php?option=com_content&view=article&id=69...
[Πρόσβαση 10/12/2015]
  - Madwaters, (2015), «Χαλκίδα η πόλη των τρελών νερών» <http://madwaters.gr/halkida-trela-nera/>, [Πρόσβαση 10/12/2015]
  - «Μνημεία στην Εύβοια», <http://www.evia-guide.gr>, [Πρόσβαση 10/12/2015]
  - Μοίρα, Π. (2001), «Από τον προσκυνητή στον θρησκευτικό τουρίστα. Κοινωνιολογική προσέγγιση», <http://traveldailynews.gr/hypostyles/article/702>, [Πρόσβαση 5/12/2015]
  - Μπαλάσκα, Ε. Ι. (2009), «Διερεύνηση της αξιοποίησης των συμπράξεων δημοσίου και ιδιωτικού τομέα στην τουριστική ανάπτυξη της Β. Εύβοιας», Διπλωματική Εργασία, ΕΜΠ http://dspace.lib.ntua.gr/bitstream/handle/123456789/3956/mpalaska_evia.pdf?sequence=2, [Πρόσβαση 2/12/2015]
  - Μπαξεβάνη, Ε. & Κουθούρης, Χ. (2015), «Διερεύνηση των κινήτρων που ωθούν στη Συμμετοχή των ατόμων σε Δράσεις Θρησκευτικού Τουρισμού», Μοίρα & Παράσχη (2015), e-jst.teiath.gr/issue_46/Mpaxevani_46.pdf [Πρόσβαση 5/12/2015]
  - Musicportal.gr, (2016), « Ελληνικά παραδοσιακά δρώμενα » http://www.musicportal.gr/alpha?lang=el&tb=dromena&alpha=kodikos_til&r=traditional_music_concerts&i=22270, [Πρόσβαση 8/1/2016].
  - Nautemporiki.gr, Ανώνυμο. (2015), «Καταδυτικό Πάρκο με 26 ναυάγια στον ευρύτερο χώρο του Ευβοϊκού Κόλπου» <http://www.naftemporiki.gr/story/1040916/katadutiko-parko-me-26-nauagia-ston-eurutero-xoro-tou-euboikou-kolpou> , [Πρόσβαση 15/12,2015]
  - Newsroom, (2012) «Οι Ρώσοι και ο θρησκευτικός Τουρισμός», www.halkidikinews.gr/index.php?option=com...view.., [Πρόσβαση 2/12/2015]
  - Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος «Οδηγός όλων των ξενοδοχείων και κάμπινγκ της Ελλάδος »

- <http://www.grhotels.gr/GR/BussinessInfo/Pages/studies>,
[Πρόσβαση 20/2/2016]
- ΞΕΕ, (2011), «Δυναμικότητα Καταλυμάτων Ξενοδοχειακού Τύπου (κατά κατηγορία καταλύματος) Κατά Νομό και Γεωγραφική Περιοχή 2011»
<http://www.grhotels.gr/GR/BussinessInfo/Pages/studies.aspx?f>,
[Πρόσβαση 15/2/2016].
  - ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ UNESCO,
http://www.unesco-hellas.gr/gr/3_5_1.htm, [Πρόσβαση 20/2/2016]
  - Παπαδόπουλος, Γ. (2015) «Η Ελλάδα θα απλουστεύσει τη διαδικασία visa για τους Ρώσους τουρίστες»,
www.tornosnews.gr/mobile/permalink/14391.htm , [Πρόσβαση 10/3/2016]
  - Παπακώστας, Ι. (2007), «Τουριστικοί Λιμένες Αναψυχής Χωροθέτηση-Αδιοδότηση-Διαχείριση», Διπλωματική Εργασία, ΑΠΘ
  - Παπαχρήστου, Ν. (2012), «Συνολικό σχέδιο δράσης για τον Θρησκευτικό Τουρισμό από τον Δωδώνης Χρυσόστομο»,
<http://www.amen.gr/article/sunoliko-sxedio-drasis-gia-ton-thriskeutiko-tourismo-apo-ton-dwdwnis-xrusostomo> , [Πρόσβαση 15/12/2015]
  - Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδος, (2012), «Υπάρχουσες ειδικές μορφές και ανταγωνιστικοί φορείς τουρισμού στην Εύβοια»
<http://www.pste.gov.gr/index.php/2012-02-23-07-50-20>, [Πρόσβαση 5/2/2016]
  - ΠΕΣΔΑ, (207-2013) «Επικαιροποίηση Περιφερειακού Σχεδιασμού Διαχείρισης Αποβλήτων(ΠΕΣΔΑ) της Περιφέρειας Θεσσαλίας-Στερεάς Ελλάδος-Ηπείρο 2007-2013»
http://www.stereaellada.gr/fileadmin/proskliseis/proskliseis_ekdilosis_endiaferontos/epikairopoihsh_pesda.pdf ,[Πρόσβαση 2/12/2015]
  - Πετρέας. Χ. (2014), Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος «Έκθεση Παρουσίασης Αποτελεσμάτων Ερωτηματολογίου Τουριστικών Γραφείων Περίοδος -2013»
www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/tourism/ekthesi_16012013.pdf,
[Πρόσβαση 26/11/2015]
  - Πολιτιστικός χάρτης Ν.Εύβοιας,
<https://www.google.gr/search?q=%CF%87%CE%B1%CF%81%>, [Πρόσβαση 5/5/2016]

- Πολύζος, Σ. (2011), «Πως μπορεί να συμβάλει ο θρησκευτικός τουρισμός στην ανάπτυξη», <http://www.iefimerida.gr/news/12664/> , [Πρόσβαση 10/12/2015]
- Πολύζος, Σ. (2014), «Ο θρησκευτικός τουρισμός αναπτύσσεται με γρήγορους ρυθμούς» www.real.gr/?page=arthro&id=318712&catID=14, [Πρόσβαση 10/12/2015]
- Πολυζένη, Μ. & Παράσχη, Α. (2015), « Από το προσκύνημα στο θρησκευτικό-πολιτισμικό τουρισμό: Μελέτη περίπτωσης “Ζάκυνθος ”» e-Περιοδικό Επιστήμης & Τεχνολογίας e-Journal of Science & Technology (e-JST) http://e-jst.teiath.gr/issue_41/Moira_41.pdf , [Πρόσβαση 10/12/2016].
- Πουλάκη, Π. & Λαγός, Δ. (2013), «Η συμβολή του θρησκευτικού τουρισμού στην περιφερειακή ανάπτυξη. Η περίπτωση της Χίου». http://www.citybranding.gr/2013/09/blog-post_26.html, [Πρόσβαση 10/1/2016].
- Ριτζαλέου, Μ. (2012) , «Καθολική συνεργασία για το θρησκευτικό τουρισμός- Συμφωνίες της Εκκλησίας της Ελλάδος» http://www.ethnos.gr/themata/arthro/katholiki_synergasia_gia_ton_thriskeutiko_tourismo-63742283/ , [Πρόσβαση 10/12/2015].
- PRC.Congress & Travel, (2015), «Θρησκευτικός Τουρισμός», <http://prctravel.gr/el/enallaktikes-morfes-tourismou/thriskeutikos-tourismos> Πρόσβαση 10/1/2016].
- ΣΕΤΕ, (2015) «Εκτίμηση του εισοδήματος από εισερχόμενο τουρισμό ως προς το μέρος που παραμένει στη χώρα και σε αυτό που επανεξάγεται στο εξωτερικό» Μελέτη κατ'άνθεση του ΙΝ.ΣΕΤΕ, http://www.insete.gr/portals/default/Skins/Insete/KEPE_SETE_Study_July_2015_print.pdf, [Πρόσβαση 5/2/2016]
- Σιγάλα, Μ. & Χρήστου, Ε. (2014), «Από τον μαζικό τουρισμό στον τουρισμό της εμπειρίας», <http://www.hba.gr/5Ekdosis/UplPDFs/sylltomos14/191-206%20Sigala%202014.pdf>, [Πρόσβαση 8/3/2016]
- Συμβασιοποιήθηκε το έργο βελτίωσης του δρόμου «Ψαχνά-Προκόπι» <http://www.eviaportal.gr>, [Πρόσβαση 10/3/2016].
- Σωτηρόπουλος, Δ. (2013), Ελλάς Ορθοδοξία «Πόσοι είναι οι ορθόδοξοι χριστιανοί Παγκοσμίως;» http://hellas-orthodoxy.blogspot.gr/2013/02/blog-post_9186.html [Πρόσβαση 27/11/2015].

- Το παρατηρητήριο «Μελέτη για τη διεθνοποίηση των αγορών και τις νέες μορφές συνεργασίας και ολοκλήρωσης των ΜΜΕ»,
http://www.acsmi.gr/Portals/0/diethnopoiohsh_agoron.pdf ,
[Πρόσβαση 6/12/2015]
- Τράπεζα της Ελλάδος-Οικονομικό Δελτίο, (2015), Τεύχος 42, Δεκέμβριος 2015
http://meleti_oikonomiko_deltio_tte_270415057.pdf , [Πρόσβαση 3/3/2016]
- Τράπεζα της Ελλάδος, (2015), «Νομισματική Πολιτική 2014-2015»,
www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/NomPol20142015.pdf,
[Πρόσβαση, 10/2/2016]
- Τριανταφύλλου, Α. (2011), «Παρουσίαση της μελέτης για το Θρησκευτικό Τουρισμό στην Ελλάδα »,
<http://www.amen.gr/article/parousiasi-tis-meletis-gia-to-triskeutiko-tourismo-stin-ellada> [Πρόσβαση 4/12/2015].
- Τσιμπλάκης, Α. (2012), «Θετικές εμφανίζονται οι προοπτικές για τον εισερχόμενο τουρισμό» Δημοσίευμα Ναυτεμπορικής
<https://georgepatriantafillou.files.wordpress.com/.../>,
[Πρόσβαση 25/1/2016].
- Υπουργείο Τουρισμού, (2015-2016) « Ενημερώσεις από ιστότοπο για τον Τουρισμό», <http://www.mintour.gov.gr/> ,
[Πρόσβαση 15/11/2015 και 20/3/2016].
- Fanihotel , (2013), «Άγιος Ιωάννης ο Ρώσος-Προκόπι-Ευβοίας»
<http://hotelfani.gr/agios-ioannis-o-rosos-prokopi-evia/>,
[Πρόσβαση 5/2/2016].
- Φλογαίτη, Ε. (2006), « Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και Αειφορία»,
<http://www.env-edu.gr/Documents/Flogaiti-Liarakou.pdf>,
[Πρόσβαση 25/11/2015].
- Φωτίου, Ι.(2005), «Ιστορική εξέλιξη του τουρισμού και αλλαγές στις μορφές του»,
<http://dione.lib.unipi.gr/xmlui/bitstream/handle/unipi/1265/Fotiou.pdf?sequence=3>, [Πρόσβαση 25/11/2015].
- Χατζηβγέρης, Κ. (2003), «Τουριστική Ανάπτυξη Νησιωτικών Περιοχών»,
users.teilar.gr/~hatzivgeris/link_files/toyrist-anap-nis-perioxon.doc,
[Πρόσβαση 20/11/2015].

- Χατζηδάκης, Α. (2015), «ΕΟΤ- Τάσεις της Τουριστικής κίνησης 2008-2015», www.gnto.gov.gr/sites/default/files/files_basic_pages/Xatzidakis_2015.pdf, [Πρόσβαση 15/2/2016].
- «Τα κηρυγμένα από την 23^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων βυζαντινά μνημεία», www.yppo.gr/1/g1540.jsp?obj_id=2742, [Πρόσβαση 20/3/2016]

Ξενόγλωσση

- Ritchards, Gr. (1996a , ed.), Cultural Turism in Europe, ATLAS,1-254, <http://www.atlas-euro.org/pages/pdf/cultural1%20toursm%20in%20europe.PDF>, [Πρόσβαση 2/12/2015].
- Rew Research Center, (2016), «The Gender Gap in Religion Around the World», <http://www.pewforum.org/2016/03/22/the-gender-gap-in-religion-around-the-world/>, [Πρόσβαση 26/3/2016].
- UNWTO,(2016), «UNWTO Tourism Barometer Jan.2016», http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_barom16_03_may_excerpt_, [Πρόσβαση 5/5/2016].
- World Religious Travel Association-WRTA(2014) Official Blog <http://worldreligioustravelassociation.blogspot.gr/>, [Πρόσβαση 15/11/2015]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Περιεχόμενα:

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

<u>ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ</u>	178
--	-----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ: ΠΙΝΑΚΕΣ & ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 3

<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1:ΟΙ ΧΩΡΕΣ ΜΕ ΤΟΝ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΟ ΑΡΙΘΜΟ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ</u>	182
--	-----

<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3 : ΚΑΤΑΝΟΜΗ & ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΡΟΣΚΗΝΗΜΑΤΩΝ ΑΝΑ ΝΟΜΟ</u>	184
--	-----

<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 3.4:ΕΠΙΣΚΕΨΙΜΑ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΑ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΠΟΤ</u>	185
---	-----

<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 3.5 :ΤΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ</u>	186
---	-----

<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 3.6: ΚΑΤΑΓΡΑΜΜΕΝΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗΝ UNESCO</u>	188
--	-----

<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 3.7: ΤΑ 10 ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΒΑΣΗ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΟΥ 2010</u>	190
---	-----

<u>ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ</u>	191
--	-----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ: ΠΙΝΑΚΕΣ & ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 4

<u>ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ</u>	196
----------------------	-----

<u>ΚΛΙΜΑ</u>	197
--------------	-----

<u>ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΕΥΒΟΙΑΣ</u>	198
--------------------------------------	-----

<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2:ΜΟΜΙΜΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΑΝΑ ΔΗΜΟ ΚΑΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ</u>	200
--	-----

<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3: ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΔΙΑΦΘΡΩΣΗ Ν. ΕΒΟΙΑΣ</u>	202
---	-----

<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.4: ΔΗΜΟΙ ΚΑΙ ΕΔΡΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΕΥΒΟΙΑΣ</u>	202
--	-----

<u>ΔΙΚΤΥΑ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΥΠΟΔΟΜΗΣ</u>	203
---	-----

<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.6: ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ ΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ</u>	207
---	-----

<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.7: ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ ΣΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ</u>	208
---	-----

<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.8: ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ ΣΤΟΝ ΤΡΙΤΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ</u>	209
---	-----

<u>ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ</u>	210
---------------------------------------	-----

<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.9 : ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ& ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ</u>	
<u>ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΕΥΒΟΙΑΣ</u>	<u>223</u>
<u>ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ Ή ΑΠΟΡΡΕΟΥΣΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ</u>	<u>234</u>
<u>ΥΠΑΡΧΟΥΣΕΣ ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ</u>	<u>239</u>
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.14 : ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΩΝ ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΣΤΟ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ</u>	<u>241</u>
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.15: ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗ ΜΑΡΙΝΩΝ ΚΑΤΑΦΥΓΙΩΝ ΚΑΙ ΛΙΜΕΝΩΝ</u>	<u>242</u>
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.24: ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΟΝΕΣ ΣΤΟ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ</u>	<u>243</u>
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.25 : ΤΟΠΟΘΕΣΙΕΣ ΜΕ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ</u>	<u>244</u>
<u>ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ</u>	<u>245</u>
<u>ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΑ ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΡΩΣΟΥ</u>	<u>246</u>
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.26: ΣΗΜΕΙΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ</u>	
<u>ΤΟΥ ΡΩΣΟΥ</u>	<u>249</u>
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 4.27 : ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΡΩΣΟΥ ΜΕ ΑΝΑΛΥΣΗ SWOT</u>	<u>251</u>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

<u>ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ</u>	<u>256</u>
<u>ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΠΡΟΣ ΤΑ ΚΑΝΑΛΙΑ ΔΙΑΝΟΜΗΣ</u>	<u>266</u>
<u>ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ</u>	<u>278</u>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι : ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η ανάπτυξη των ταξιδιών στους αρχαίους χρόνους συνδέεται με την εφεύρεση του τροχού, την ανάπτυξη των μεταφορικών μέσων αλλά και του χρήματος από τους Σουμέριους το 4000 π.Χ. που εξασφάλιζαν άνεση και δυνατότητα περισσότερων ταξιδιών. Το εμπόριο γίνεται αιτία για τα πρώτα ταξίδια στην Κίνα και την Ινδία (Κρητικός, 2012,σελ.1).

Τα ταξίδια για θρησκευτικούς σκοπούς ήταν τα πρώτα ταξίδια αναψυχής. Μαρτυρίες για τέτοιου είδους ταξίδια συναντάμε για πρώτη φορά στην Αίγυπτο όπου υπάρχουν πολλά σημάδια των πρώτων επισκεπτών χαραγμένα σε ναούς και μνημεία (Τσάρτας, 1996). Η αρχαία ελληνική θρησκεία δημιούργησε πολυάριθμα μνημεία και ιερά που προσέλκυαν πλήθος κόσμου απ' όλη την Ελλάδα αλλά και από διάφορες περιοχές του τότε γνωστού κόσμου συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στην ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού και την ανταλλαγή εθίμων, ιδεών και αντιλήψεων (Ροδοσθένους, 2012).

Σημαντικές θρησκευτικές εορτές του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού λειτουργούσαν ως κίνητρο προσέλευσης πιστών σε περιοχές όπου οι κάτοικοι τελούσαν προς τιμή των θεών που λάτρευαν. Οι σημαντικότερες πανελλήνιες θρησκευτικές εορτές διεξάγονταν στην Ολυμπία τα Ολύμπια, στους Δελφούς τα Πύθια, στη Νεμέα τα Νέμεα και στον Ισθμό τα Ισθμια (Αλμπάνη, 2014).

Οι αφιερωμένοι στους θεούς πανελλήνιοι αθλητικοί αγώνες συνδύαζαν τις λατρευτικές εκδηλώσεις με τα αγωνίσματα των αθλητών από τις ελληνικές πόλεις και τις αποικίες τους, συνοδευόμενοι από φιλοθεάμονες πολίτες (Rinschede, 1992). Σε περιόδους πολέμου γινόταν πολεμική εκεχειρία, για να δοθεί η ευκαιρία στους πιστούς να πραγματοποιούν τις διάφορες τελετές και γιορτές τους ή ακόμα και να επισκεφθούν τους διάφορους ιερούς τόπους με ασφάλεια και χωρίς φόβο (Ροδοσθένους, 2012).

Την εποχή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας οι Ρωμαίοι δίνουν μια ώθηση στον τουρισμό με τη δημιουργία ενός τέλειου συστήματος δρόμων όπως η Απία οδός καθώς και πανδοχείων όπου για πρώτη φορά χρησιμοποιούνται τυποποιημένες πινακίδες που εξηγούν στον ταξιδιώτη ποιες υπηρεσίες προσφέρονται στο ξενοδοχείο. Την ίδια περίοδο περιοχές με μεγάλο αριθμό ταξιδιωτών που

παρακινούνται από θρησκευτικά ή πολιτιστικά κίνητρα ήταν η Ελλάδα, η Μικρά Ασία και η Αίγυπτος (Γάτσιος, 2011) & (Παναγιωταράς, 2013).

Η επίσκεψη σε ιερά μέρη αποτελούσε πάγια πρακτική των Χριστιανών από το θάνατο του Ιησού αλλά ιδιαίτερα από το 313 μ.Χ. με την υπογραφή του διατάγματος των Μεδιολάνων. Με τη διάδοση του Χριστιανισμού και η σημασία που απέκτησε ως θρησκεία, οι Άγιοι Τόποι και η Ιερουσαλήμ αποκτούν αίγλη καθώς συνδέθηκαν με το έργο του Χριστού. Μετά το τέλος των διωγμών επί της βασιλείας του Μεγάλου Κωνσταντίνου, τον 4^ο αιώνα, γίνονται κυρίαρχος προσκυνηματικός προορισμός για τους χριστιανούς ιδιαίτερα. Οι Χριστιανοί μετέβαιναν στους Άγιους Τόπους, με κάθε μέσο, στερούνταν συχνά ακόμα και την τροφή προκειμένου να προσκυνήσουν τον ιερό τόπο, ενώ ένα τέτοιο ταξίδι προϋπέθετε πολύχρονη ψυχική και υλική προετοιμασία καθώς μπορούσε να κοστίσει στον πιστό ακόμη και τη ζωή του (Μοίρα, 2009). Την περίοδο αυτή τα προσκυνηματικά ταξίδια στρέφονται και σε ιερούς τόπους μαρτυρίων της Ευρώπης, όπως τη Ρώμη ή το ναό του Αγίου Ιακώβου στην Κομποστέλα της Ισπανίας, μονοπάτι γνωστό ως **“El Camino”** (Rinschede, 1992), (Wright, 1992), (Wright, 2008). Ιστορικές πηγές αναφέρουν ότι το El Camino αποτελούσε δρόμο προσκυνήματος και στα προχριστιανικά χρόνια, ενώ κατά τη χριστιανική περίοδο ήταν ένας από τους τρεις δημοφιλέστερους προορισμούς που ακολουθούσε όποιος ήθελε να απαλλαγεί από το βάρος των αμαρτιών του μετά την Ιερουσαλήμ και τη Ρώμη (ScienceDirect 188, 2015).

Το Μεσαίωνα μια περίοδος με βαθιά θρησκευτικότητα, οι πιστοί αντιλαμβάνονται το προσκύνημα ως μέσω μετάνοιας, λύτρωσης και εξαγνισμού. Από μαρτυρίες γνωρίζουμε ότι μεταξύ 12^{ου} και 15^{ου} αιώνα πάνω από το 30% του πληθυσμού της Δύσης βρισκόταν σε μια προσκυνηματική περιήγηση. Τον Μεσαίωνα μόνο ένα μικρό και προνομιούχο τμήμα πληθυσμού είχε την οικονομική δυνατότητα να πραγματοποιήσει προσκυνηματικό ταξίδι από τη Δυτική Ευρώπη στους Αγίους Τόπους, το οποίο διαρκούσε περίπου μισό χρόνο (Seyer & Muller, 20011, p. 45). Κατά τον 12^ο αιώνα τυπώνεται ένας ειδικός τουριστικός οδηγός, το Liber Sancti Jacobi, ο οποίος χρησιμοποιείται έως και σήμερα. Σύμφωνα με δημοσίευμα της The Guardian (2011-2012) καθοδηγούσε τους πιστούς που ακολουθούσαν τα βήματα του Αγίου Ιακώβου για να καταλήξουν στον Καθεδρικό ναό του Santiago de Compostela, ενώ ειδικοί τουριστικοί οδηγοί οι λεγόμενοι Mirabilia Urbis, έδιναν οδηγίες στους προσκυνητές που επισκέπτονταν τη Ρώμη αλλά και άλλους θρησκευτικούς τόπους

(Παναγιωταράς, 2013). Οι Σταυροφορίες κατά τον 12^ο και 13^ο αιώνα συνδέθηκαν απόλυτα με την Εκκλησία και την κυριαρχία της στην Ευρώπη. Πολλοί το εξέλαβαν ως μορφή οπλισμένου προσκυνήματος για την προστασία των Αγίων Τόπων από τον κίνδυνο της Ανατολής (Tomasi, 2002, p.3). Η μοναδική ευκαιρία για ένα ταξίδι για όσους δεν ήταν έμποροι, πλανόδιοιπραματευτές, καλλιτέχνες, μοναχοί ή παράνομοι ήταν η συμμετοχή σε ένα ιερό ταξίδι, είτε αυτό ήταν προσκύνημα ή Σταυροφορία (Φύλακτος, 2009, σελ.19). Την εποχή των Σταυροφοριών κάνουν την εμφάνισή τους τα πρώτα πρακτορεία μεταφοράς στη Βενετία και την Αγγλία όπου αναπτύσσεται η πρώτη μορφή οργανωμένου ταξιδιού προς τους Άγιους Τόπους με την παροχή ενός ολοκληρωμένου πακέτου υπηρεσιών το οποίο περιελάμβανε τη μετάβαση, την παραμονή και την εξυπηρέτηση των προσκυνητών (Σιμόπουλος, 1994), (Τσάρτας, 1996), (Ζαχαράτος & Τσάρτας, 1999), (Ράπτη, 2011).

Τον 14^ο και 15^ο αιώνα το μεσαιωνικό προσκύνημα γνώρισε τη μεγαλύτερη άνθισή του. Το κοινωνικό μοντέλο της εποχής αποτελούσε έναν από τους λόγους που ωθούσαν τα άτομα στο ταξίδι του προσκυνήματος. Οι πλανόδιοι έμποροι ωστόσο ταξίδευαν συνεχώς και ομαδικά έχοντας τους ίδιους προορισμούς με τους προσκυνητές ώστε να αντιμετωπίζουν μαζί τις όποιες δυσκολίες προέκυπταν στη διαδρομή και να μην κινδυνεύουν από ληστρικές επιθέσεις (Παναγιωταράς, 2013).

Μετά το τέλος του 15^{ου} αιώνα αναδύεται μια νέα μορφή μετακίνησης «η περιήγηση» η οποία δεν έχει αποκλειστικά θρησκευτικά κίνητρα (Χριστογιάννη, 2004).

Κατά την περίοδο της Αναγέννησης το ταξίδι έχει την έννοια της εξερεύνησης και της αναζήτησης με βασικό κίνητρο την εκπαίδευση και την περιήγηση στον κλασικό πολιτισμό. Από τον 16^ο έως και τον 18^ο αιώνα στην Ευρώπη σημειώνεται μια αλλαγή που αποτυπώνεται από την επικράτηση του Grand Tour (Μεγάλη Περιήγηση). Τα ταξίδια που πήραν την ονομασία αυτή σύμφωνα με τους Χριστογιάννη (2004), Ασλάν (2008), Φύλακτος (2009), Ράπτη (2011), αφορούσαν ταξίδια χιλιάδων νεαρών Άγγλων ευγενών κυρίως, στην Ευρώπη της εποχής και ιδιαίτερα στη Γερμανία, στη Γαλλία και την Ιταλία που επιζητούσαν να γνωρίσουν τον πολιτισμό.

Οι αρχές της επιστήμης και της προόδου με την έλευση του Διαφωτισμού κατά τον 17^ο και 18^ο αιώνα ωθούν τα άτομα στην αναζήτηση της ευτυχίας στην επίγεια ζωή επιφέροντας τη μείωση των προσκυνηματικών περιηγήσεων. Σύμφωνα με τη Palumbo (2000), «κατά τον 17^ο και 18^ο αιώνα τα προσκυνήματα εξελίχθηκαν σε ταξίδια που πραγματοποιούνταν από αυτούς που ενδιαφέρονταν για αξιοπερίεργα αντικείμενα και έργα τέχνης- πράγματι, όσον αφορά το προσκύνημα στη Ρώμη, ήταν

η σταδιακή εμφάνιση των λαϊκών και πολιτιστικών αξιών που εφοδίασαν όχι λίγους προτεστάντες Ευρωπαίους με την ιδεολογική αιτιολόγηση για το ταξίδι στην παπική Ρώμη και σιγά – σιγά το πολιτιστικό ταξίδι αντικατέστησε το προσκύνημα» (Ασλάν, 2008, σελ.13).

Η Ριζική αλλαγή έρχεται το 1860 όταν ο Thomas Cook οργάνωσε για πρώτη φορά περιηγητικά ταξίδια ανά τον κόσμο, ένα από τα οποία διέσχισε όλη την Ευρώπη (Κολιτσιδόπουλος, 2000). Ο πρωτοπόρος των ταξιδιωτικών πρακτόρων της νεότερης εποχής, ήταν αρχικά ένας απλός ιεροκήρυκας (Γάτσιος, 2011). Υπήρξε ο πρώτος που διαπίστωσε την ανάγκη οργάνωσης του ταξιδιού που προκάλεσαν οι πρώτες μαζικές μετακινήσεις, η οποία είχε ως προϋπόθεση την πληροφόρηση της πελατείας και συνένωση όλων των μεταβλητών του ταξιδιού σε μια μόνο καθώς και την τιμολόγησή του (Βαρβαρέσος, 2008, σελ.29). Προσέφερε το πρώτο ολοκληρωμένο τουριστικό πακέτο και το 1862 δημιούργησε το «inclusive individual tour» σε προσιτές τιμές για μεσαίες εισοδηματικές τάξεις .

Το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα ο Thomas Cook προδιέγραψε το τέλος της «παράδοσης του ταξιδεύειν» έτσι περνάμε από τον ταξιδιώτη στον τουρίστα οπότε το ανεξερεύνητο και κάποιες φορές επικίνδυνο ταξίδι περιορίζεται μπροστά στη ροή των αναπτυσσόμενων υποδομών (Βαρβαρέσος, 2008, σελ.29).

Τον 20^ο αιώνα η ραγδαία ανάπτυξη των μεταφορών, οι κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις, η καθιέρωση της αντίληψης του ελεύθερου χρόνου και η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, προσέδωσαν στο τουριστικό ταξίδι ένα νέο πρότυπο μαζικού, οργανωμένου τουρισμού παγκοσμίως. Από τη δεκαετία του 1970 και έπειτα αναδύθηκαν οι ειδικές μορφές τουρισμού στις οποίες περιλαμβάνεται και ο θρησκευτικός τουρισμός (Αλμπάνη, 2014).

Τα θρησκευτικά ταξίδια άρχισαν να οργανώνονται μαζικά και να δημιουργούνται ολοκληρωμένα προγράμματα προσκυνηματικών περιηγήσεων. Η επιθυμία για περιήγηση σε ιερούς χώρους προκύπτει σε έναν πολύ ευρύ κύκλο ανθρώπων χωρίς να περιορίζεται μόνο σε εκείνους που είναι σταθεροί στην πίστη τους (VuKonic,1996).

Οι θρησκευτικοί προορισμοί στις μέρες μας συνδέθηκαν στενά με πολιτιστικούς προορισμούς και το προσκύνημα πλαισιώθηκε με τον πολιτισμό του ταξιδιού (Tomasi,2002).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ: ΠΙΝΑΚΕΣ & ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 3

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1 : ΟΙ ΧΩΡΕΣ ΜΕ ΤΟΝ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΟ ΑΡΙΘΜΟ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

ΧΩΡΕΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΟΡΘΟΔΟΞΟΙ	ΠΟΣΟΣΤΟ %
ΑΛΒΑΝΙΑ	3.119.000	165.000	5,29
ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ	18.315.000	6.000.000	58,17
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	8.336.000	6.000.000	71,98
ΕΛΛΑΔΑ	10.600.000	9.000.000	84,91
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	65.978.000	18.000	0,03
ΙΕΡΟΥΣΑΛΙ-ΙΟΡΔΑΝΙΑ	7.304.000	15.000	0,21
ΚΥΠΡΟΣ	771.000	550.000	71,34
ΛΙΒΑΝΟΣ	3.191.000	370.000	11,60
ΠΓΔΜ	2.000.000	1.000.000	50,00
ΜΟΛΔΑΒΙΑ	4.378.000	3.000.000	68,52
ΠΟΛΩΝΙΑ	38.718.000	1.000.000	2,58
ΡΩΣΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ	4.378.000	3.000.000	54,26
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	38.718.000	1.000.000	88,10
ΣΕΡΒΙΑ	147.434.000	80.000.000	75,22
ΣΥΡΙΑ	22.474.000	19.800.000	1,96
ΣΛΟΒΑΚΙΑ	10.635.000	8.000.000	1,49
ΤΟΥΡΚΙΑ	15.333.000	300.000	0,01
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	5.377.000	80.000	39,32
ΦΙΛΑΝΔΙΑ	64.479.000	5.000	1,13
ΤΣΕΧΙΑ	50.861.000	20.000.000	0,10
ΕΣΘΟΝΙΑ	5.154.000	58.000	5,25
ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ	18.520.000	1.000.000	5,40
ΑΡΓΕΝΤΙΝΗ	36.123.000	140.000	0,39
ΜΠΕΝΕΛΟΥΞ	26.241.000	67.000	0,26
ΒΡΑΖΙΛΙΑ	165.851.000	180.000	0,11
ΒΡΕΤΑΝΙΑ	58.649.000	450.000	0,77
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	82.133.000	660.000	0,80

ΙΤΑΛΙΑ	57.369.000	32.000	0,06
ΚΑΝΑΔΑΣ	30.563.000	680.000	2,22
ΜΕΞΙΚΟ	95.831.000	75.000	0,08
ΗΠΑ	274.028.000	5.000.000	1,82
ΓΑΛΛΙΑ	58.683.000	150.000	0,26
ΧΙΛΗ	14.824.000	70.000	0,47
ΕΛΒΕΤΙΑ	7.299.000	23.000	0,32
ΣΟΥΗΔΙΑ	8.875.000	94.000	1,06
ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΕΣ			
ΚΕΝΥΑ	29.000.000	400.000	1,38
ΝΟΤΙΟΑΦΡΙΚΑΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	39.357.000	38.000	0,10

ΠΗΓΗ: Service orthodox de pressed-Raris 2000 (Ρωσικό περιοδικό «Sobomost 2000», Στατιστική επετηρίδα ΟΗΕ , παγκόσμιος πληθυσμός) (Σωτηρόπουλος, 2013)

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3 : ΚΑΤΑΝΟΜΗ & ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΡΟΣΚΗΝΗΜΑΤΩΝ ΑΝΑ ΝΟΜΟ

Νομός	Σύνολο προσκ/των	Νομός	Σύνολο προσκ/των	Νομός	Σύνολο προσκ/των
Αιτ/νανίας	25	Θεσπρωτίας	11	Μαγνησίας	25
Αργολίδας	14	Θες/νίκης	25	Μεσσηνίας	20
Αρκαδίας	33	Ιωαννίνων	17	Ξάνθης	4
Άρτας	17	Καβάλας	12	Πέλλας	8
Αττικής	69	Καρδίτσας	8	Περίας	6
Αχαΐας	28	Καστοριάς	5	Πρεβέζης	5
Βοιωτίας	26	Κέρκυρας	24	Ρεθύμνης	13
Γρεβενών	2	Κεφαλονιάς	14	Ροδόπης	1
Δράμας	2	Κιλκίς	3	Σάμου	30
Δωδ/νήσου	67	Κοζάνης	11	Σερρών	17
Έβρου	7	Κορινθίας	43	Τρικάλων	14
Ευβοίας	18	Κυκλάδων	41	Φθιώτιδας	19
Ευρυτανίας	8	Λακωνίας	16	Φλωρίνης	5
Ζακύνθου	9	Λαρίσης	19	Φωκίδος	7
Ηλείας	29	Λασιθίου	10	Χαλκιδικής	8
Ημαθίας	13	Λέσβου	14	Χανίων	11
Ηρακλείου	27	Λευκάδος	7	Χίου	22

Πηγή: ΕΟΤ, 2005 «Ταξιδιωτικός οδηγός για τον Θρησκευτικό τουρισμό στην Ελλάδα»
(Πολύζος, 2010, σελ.216)

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.4:ΕΠΙΣΚΕΨΙΜΑ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΑ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΠΟΤ

Τα επισκέψιμα προσκυνήματα τα οποία αποτελούν πόλους έλξης επισκεπτών στην Ελλάδα σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμός Τουρισμού (ΠΟΤ) είναι:

- Περιοχές για προσκύνημα: Άγιο Όρος, Μετέωρα.
- Τόποι για προσκύνημα: Σπήλαιο Αποκάλυψης Ιωάννη (Πάτμος), Ι. Ν. Μεγαλόχαρης (Τήνος), Παναγία Σουμελά (Βέροια).
- Χριστιανικά μνημεία αναγνωρισμένα από την UNESCO: Μετέωρα, Άγιο Όρος, Παλαιοχριστιανικά και Βυζαντινά μνημεία Θεσσαλονίκης (Ναοί Αγίου Δημητρίου, Αχειροποιήτου, Αγίας Σοφίας, Παναγίας Χαλκέων, , Αγίου Νικολάου Ορφανού, Μυστράς (Μητρόπολη Αγίων Αποστόλων), (Αγίου Παντελεήμονα και Μονή Λατόμου), Αττική (Μονές Δαφνίου , Όσιου Λουκά), Νέα Μονή Χίου, η Μονή του Αγίου Ιωάννου του Βαπτιστή και το Σπήλαιο της Αποκάλυψης στην Πάτμο (Λαγός, 2011, τ.6).
- Ιστορικά μοναστήρια: Μονή Αρκαδίου στο Ρέθυμνο, Αγίας Λαύρας Αχαΐας, Κούγκι Σουλίου, Άγιος Ραφαήλ Μυτιλήνης.
Μοναστήρια & ναοί με ιδιαίτερο φυσικό κάλλος: Άγιος Αχίλλειος - Ασκηταριά Πρεσπών, Μοναστήρια ορεινής Αρκαδίας, Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου Σερρών (Πουλάκι & Λαγός, 2011, σελ.6-7).

**ΠΙΝΑΚΑΣ 3.5 : ΤΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ**

Στον ελληνικό χώρο σημείο αναφοράς θρησκευτικού τουρισμού αποτελεί η ανάπτυξη του θρησκευτικού κέντρου της Τήνου.

Η Τήνος, το «Νησί της Μεγαλόχαρη» ή το «Εθνικό Προσκύνημα» όπως αλλιώς έχει χαρακτηριστεί η Παναγία της Τήνου αποτελεί το μεγαλύτερο προσκύνημα εικόνας της Παναγίας στον ελληνικό χώρο. Οι κάτοικοι του νησιού Ορθόδοξοι και Καθολικοί μαζί φτάνουν (20-30%) και τιμούν ιδιαίτερα την Παναγία. Η προσκυνηματική κίνηση κορυφώνεται με τον εορτασμό της Κοίμησης της Θεοτόκου στις 15 Αυγούστου. Σημαντικές είναι και οι εκδηλώσεις εορτασμού τη ημέρα ανεύρεσης της θαυματουργής εικόνας στις 30 Ιανουαρίου στην εορτή του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου στις 25 Μαρτίου και επέτειο της 25^{ης} Μαρτίου 1821, όπως και στις 23 Ιουλίου ημερομηνία επετείου του οράματος της Οσίας Πελαγίας. Το νησί αποτελεί και για τους Καθολικούς σημαντικό προσκύνημα. Δίπλα στο Ορθόδοξο Προσκύνημα της Ζωοδόχου Πηγής βρίσκεται το Προσκύνημα της Ιεράς Καρδιάς του Ιησού στο Ξώμπουργο. Αποτελεί το μεγαλύτερο οργανωμένο προσκύνημα των Καθολικών της Ελλάδας την δεύτερη Κυριακή του Ιουλίου (Μοίρα, 2009, σελ.165).

Δημοφιλής θρησκευτικό προορισμό στον ελληνικό χώρο αποτελεί και η Παναγία Σουμελά η οποία βρίσκεται στις πλαγιές του Βερμίου κοντά στο χωριό Καστανιά του νομού Ημαθίας.

Το μεγαλύτερο προσκύνημα λαμβάνει χώρα στις 15 Αυγούστου κάθε έτους όπου πιστοί από όλη την Ελλάδα και το εξωτερικό συρρέουν στη Μονή. Την εικόνα της Παναγίας που φιλοξενεί η Μονή θεωρείται ότι φιλοτέχνησε ο Ευαγγελιστής Λουκάς η οποία βρέθηκε μετά το θάνατό του στην Αθήνα και εξαιτίας αυτού ονομάστηκε αρχικά «Παναγία η Αθηνιώτισσα». Το 1951 -1952 παραχωρήθηκε στο σωματείο « Παναγία Σουμελά » Θεσσαλονίκης το οποίο και άρχισε την ανέγερση της Μονής η οποία αποτελεί σήμερα ένα σημαντικό τόπο προσκυνήματος (Μοίρα, 2009, σελ.165-166).

Ο ναός της Παναγίας της Εκατονταπυλιανής στην Παροικιά της Πάρου είναι ένας από τους παλαιότερους και καλύτερα διατηρημένους χριστιανικούς ναούς της

Ελλάδας. Αποτελεί σημαντικό προσκύνημα στον ιδιαίτερα στις 15 Αυγούστου με λιτάνευση της εικόνας της Παναγίας της Εκατονταπυλιανής στις 15 Αυγούστου και πανηγύρι που πραγματοποιείται στις 16 Αυγούστου (Πατρικής,2005). Ανακηρύχθηκε σύμφωνα με τον Ιδρυτικό Κανονισμό 60/1992 (ΦΕΚ116/Α) ως πανελλήνιο Προσκύνημα από την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος (Μοίρα, 2009, σελ.166-167).

Η ιστορική μονή της Αγίας Λαύρας στα νότια των Καλαβρύτων είναι αφιερωμένη στην Κοίμηση της Θεοτόκου η οποία γιορτάζει στις 15 Αυγούστου και στις 17 Μαρτίου ημέρα της εορτής του Αγίου Αλεξίου. Απετέλεσε το κέντρο της επανάστασης των Ελλήνων κατά των Τούρκων το 1821.

Η Μονή του Μεγάλου Σπηλαίου βρίσκεται στα Καλάβρυτα στη δυτική πλευρά του Χελμού σε ένα κοίλωμα στη ρίζα ενός τεράστιου βράχου. Η φήμη της Μονής οφείλεται κυρίως στην εικόνα της Θεοτόκου της Βρεφοκρατούσας. Δέχεται πιστούς απ' όλο τον κόσμο καθώς διαθέτει αγιογραφίες του 1653, ξυλόγλυπτο τέμπλο και άμβωνα, ένα πολύτιμο σταυρό με Τίμιο Ξύλο, σημαντικά κειμήλια, ένα σπάνιο λάβαρο με μορφές τριών βυζαντινών αυτοκρατόρων, εθνικές στολές Ευαγγέλια σε περγαμινές Μεγάλης αξίας.

Ο ναός της Παναγίας της Αγιάσου στη Λέσβο, ο οποίος χρονολογείται από το 1815 & απέχει 27 χλμ. από τη Μυτιλήνη. Σημαντικό προσκύνημα αποτελεί η εικόνα της Παναγίας της Βρεφοκρατούσας την οποία θεωρείται ότι φιλοτέχνησε ο Ευαγγελιστής Λουκάς με μαστίχα και κερί τον 4^ο αι. & μεταφέρθηκε στην Αγιάσω από τα Ιεροσόλυμα από τον καλόγερο Αγάθωνα από την Έφεσο το 803 μ.Χ.

Τα λείψανα των Αγίων Διονυσίου της Ζακύνθου, ο Σπυρίδωνα στην Κέρκυρα και Γερασίμου στην Κεφαλονιά φιλοξενούνται στα υπέροχα Ιόνια νησιά και κατά την εορταστική περιφορά των ιερών λειψάνων την λιτανεία ακολουθούν η φιλαρμονική και πλήθος ντόπιων πιστών και τουριστών.

Άλλοι δημοφιλείς θρησκευτικοί προορισμοί είναι ο Άγιος Νεκτάριος στην Αίγινα, το ιερό προσκύνημα του Αγίου Ραφαήλ στη Λέσβο , ο ναός του Ταξιάρχη στη Μανταμάδο της Λέσβου κ.α.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.6: ΚΑΤΑΓΡΑΜΜΕΝΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗΝ UNESCO

A/A	Μνημεία	Χρονολογία ένταξης	Παρατηρήσεις
1.	Ναός Επικούρειου Απόλλωνα-Βάσσες	1986	Ναός του 5ου στα απόκρημνα βουνά της Αρκαδίας αφιερωμένος στον θεό της ιάσης και του ήλιου. Ο ναός, με το παλαιότερο Κορινθιακό κιονόκρανο, που έχει βρεθεί ποτέ, συνδυάζει τον Αρχαϊκό ρυθμό με την ρώμη του Δωρικού.
2.	Αρχαιολογικός χώρος Ακρόπολης	1987	Η Ακρόπολη περιλαμβάνει τέσσερα από τα σπουδαιότερα αριστουργήματα της κλασικής Ελληνικής περιόδου, τον Παρθενώνα, τα Προπύλαια, το Ερέχθειο και τον ναό της Αθηνάς Νίκης, τα οποία μπορούν να θεωρηθούν σύμβολα της ιδέας της παγκόσμιας κληρονομιάς.
3.	Αρχαιολογικός χώρος Δελφών	1987	Στο Πανελλήνιο Ιερό των Δελφών «ομφαλός της γης», δινόταν ο χρησμός του Απόλλωνα. Ο αρχαιολογικός χώρος των Δελφών τον 6ο π.Χ. αιώνα αποτελούσε θρησκευτικό κέντρο και σύμβολο ενότητας του αρχαίου κόσμου.
4.	Το Ιερό του Ασκληπιού στην Επίδαυρο	1988	Το Θέατρο θεωρείται ως ένα από τα πιο αμιγή αριστουργήματα της Ελληνικής αρχιτεκτονικής χρονολογούνται από τον 4ο αιώνα.
5.	Το Άγιον Όρος Άθως	1988	Ορθόδοξο πνευματικό κέντρο από το 1054, το Όρος Άθως απολαμβάνει καθεστώς αυτονομίας από την εποχή του Βυζαντίου.
6.	Μετεώρωρα	1988	Σε μια δυσπρόσιτη περιοχή των Μετεώρων, στις κορυφές απόκρημνων βράχων, μοναχοί εγκατέστησαν «τους στύλους του ουρανού», όπως τους αποκαλούσαν, τα ιερά μοναστήρια τους από τον 11ο αιώνα ως σήμερα.
7.	Παλαιοχριστιανικά και Βυζαντινά Μνημεία Θεσσαλονίκης	1988	Η Θεσσαλονίκη, η δεύτερη σημαντικότερη πόλη της Ελλάδος, ιδρύθηκε το 315 και αποτέλεσε ένα από τα πρώτα κέντρα εξάπλωσης του Χριστιανισμού. Μεταξύ των χριστιανικών της μνημείων συγκαταλέγονται προχριστιανικοί ναοί και τρίκλιτες βασιλικές εκκλησίες.
8.	Μεσαιωνική Πόλη της Ρόδου	1988	Το Τάγμα του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ κατείχε την Ρόδο από το 1309 έως το 1523 και μετέτρεψε την πόλη σε προπύργιο. Το Παλάτι των Μεγάλων Αρχόντων, το Νοσοκομείο και τον δρόμο των Ιπποτών, η Άνω Πόλη αποτελεί ένα από τα πιο όμορφα αστικά κέντρα της Γοτθικής περιόδου.

9.	Αρχαιολογικός χώρος Ολυμπίας	1989	Τον 10ο αιώνα π.Χ. η Ολυμπία έγινε το κέντρο λατρείας του Δία. Υπάρχουν και τα υπολείμματα όλων των αθλητικών εγκαταστάσεων που δημιουργήθηκαν για τους Ολυμπιακούς Αγώνες και οι οποίοι διοργανώνονταν στην Ολυμπία, από το 776 π.Χ., κάθε τέσσερα χρόνια.
10.	Αρχαιολογικός χώρος Μυστρά	1989	Το θαύμα του Μοριά ανεγέρθη ως φρούριο το 1249 και εγκαταλείφθηκε το 1832 αφήνοντας συναρπαστικά μεσαιωνικά ερείπια να στέκουν μέσα σε μία εξαιρετικής ομορφιάς τοποθεσία.
11.	Αρχαιολογικός χώρος Δήλου	1990	Τα ιερά του Απόλλωνα προσέλκυε προσκυνητές απ' όλη την Ελλάδα και η Δήλος ήταν ένα ακμάζον εμπορικό λιμάνι από την 3η χιλιετηρίδα π.Χ. έως την παλαιοχριστιανική εποχή.
12.	Μονή Δαφνίου , Μονή Οσίου Λουκά και Νέα Μονή Χίου	1990	Τα τρία μοναστήρια ανήκουν στην ίδια τυπολογική σειρά. Οι εκκλησίες έχουν κτισθεί με μεγάλο θόλο ο οποίος στηρίζεται με μικρές αψίδες δημιουργώντας έναν οκταγωνικό χώρο.
13.	Αρχαιολογικός χώρος Ηραίου Σάμου	1992	Από την 3 χιλιετηρίδα π.Χ. τα ερείπια του Πυθαγόρειου, ενός αρχαίου οχυρωμένου λιμανιού με ελληνικά και ρωμαϊκά μνημεία και ένα εντυπωσιακό υδραγωγείο, καθώς και το Ηραίο, ο ναός της Ήρας της Σάμου, είναι ακόμα επισκέψιμα.
14.	Αρχαιολογικός χώρος Αιγών (Βεργίνα)	1996	Η πόλη Αιγαί, η πρώτη πρωτεύουσα του Βασιλείου της αρχαίας Μακεδονίας, ανακαλύφθηκε τον 19 αιώνα κοντά στην Βεργίνα στην Βόρεια Ελλάδα.
15.	Αρχαιολογικοί χώροι Μυκηνών και Τίρυνθας	1999	Οι αρχαιολογικοί χώροι των Μυκηνών και της Τίρυνθας συνδέονται με τα Ομηρικά έπη. Επηρέασαν την ευρωπαϊκή τέχνη και λογοτεχνία για περισσότερες από 3 χιλιετίες.
16.	Ιστορικό κέντρο (χώρα) με τη Μονή Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου και το Σπήλαιο της Αποκάλυψης στην Πάτμο	1999	Ένα μοναστήρι του 10ου αιώνα. Από τότε είναι τόπος προσκυνήματος και σταθμός της ελληνορθόδοξης μάθησης.
17.	Παλαιά πόλη της Κέρκυρας	2007	Η Παλαιά Πόλη της Κέρκυρας και κατοικείται από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Η Παλαιά Πόλη της Κέρκυρας θεωρείται μία από τις σημαντικότερες οχυρωμένες πόλεις της Μεσογείου.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων της UNESCO(2014) www.unesco-hellas.gr/gr/3_5_1.htm

**ΠΙΝΑΚΑΣ 3.7: ΤΑ 10 ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑ
ΓΡΑΦΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΒΑΣΗ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΟΥ 2010**

<p>YOUTRAVEL.COM A.E. με κ.ε. τα 103,3 εκατομμύρια €. Δραστηριοποιείται στον εισερχόμενο και εξερχόμενο τουρισμό και μέσω διαδικτύου.</p>
<p>TUI HELLAS A.E. με κύκλο εργασιών 94,6 εκατομμύρια €. Δραστηριοποιείται στον εισερχόμενο, εσωτερικό και εξωτερικό τουρισμό, είναι μέλος της TUI Travel PLC και διατηρεί δίκτυο με περισσότερα από 20 υποκαταστήματα σε όλη την Ελλάδα.</p>
<p>ΣΗΦΑΚΗΣ ΑΝΤΙΠΑΣ Α.Τ.Ε.Ξ.Ε. με κ.ε. 45,9 εκατομμύρια €. Δραστηριοποιείται στον εισερχόμενο τουρισμό, εδρεύει στο Ηράκλειο Κρήτης και έχει υποκαταστήματα στην Κω και τη Ρόδο.</p>
<p>MOUZENIDIS TRAVEL A.E. με κύκλο εργασιών 30,6 εκατομμύρια €. Δραστηριοποιείται στον εισερχόμενο τουρισμό, με εξειδίκευση στην αγορά της Αν. Ευρώπης και έχει έδρα την Θεσσαλονίκη.</p>
<p>ΑΜΦΥΤΡΙΩΝ ΔΙΑΚΟΠΕΣ Α.Ε. με κ.ε. 29,6 εκατομμύρια €. Δραστηριοποιείται στον εισερχόμενο τουρισμό με έδρα την Αθήνα και πολλά καταστήματα στην Ελλάδα.</p>
<p>EUROSTAR Α.Τ.Ε.Β.Ε. με κ.ε. 27,3 εκατομμύρια €. Δραστηριοποιείται στον εξερχόμενο, εισερχόμενο και εσωτερικό τουρισμό.</p>
<p>CRETAN HOLIDAYS Κ. ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ Α.Ε. με κ.ε. τα 23,7 εκατομμύρια €. Δραστηριοποιείται στον εισερχόμενο τουρισμό, έχει έδρα το Ηράκλειο Κρήτης και υποκαταστήματα σε όλο το νησί.</p>
<p>LE GRAND TRAVEL BUREAU A.E. με κ.ε. τα 22,5 εκατομμύρια €. Δραστηριοποιείται στον εισερχόμενο τουρισμό και έχει έδρα το Ηράκλειο, Κρήτης.</p>
<p>ΜΑΝΕΣΣΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ Ε.Π.Ε. με κύκλο εργασιών 21,5 εκατ. €. Δραστηριοποιείται στον εξερχόμενο και εσωτερικό τουρισμό με έδρα την Αθήνα.</p>
<p>ΖΟΡΠΙΔΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ Α.Ε.Ε. με κ.ε. 20,7 εκατ. €. Δραστηριοποιείται κυρίως στον εσωτερικό και εισερχόμενο τουρισμό έχει έδρα την Θεσσαλονίκη και καταστήματα στην Αθήνα, Κέρκυρα και Μουδανιά.</p>

Πηγή: <https://georgepatriantafillou.files.wordpress.com/.../>

ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η προοπτική και η δυναμική ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού που προοιωνίζουν οι θρησκευτικοί θησαυροί της Ελλάδος δημιουργεί την ανάγκη διαμόρφωσης ενός ειδικού θεσμικού πλαισίου και μιας διακριτής τουριστικής πολιτικής που θα διευκολύνουν την αξιοποίηση και τη συστηματική προβολή τους. Τα τελευταία χρόνια έχουν αναληφθεί σημαντικές πρωτοβουλίες προσέλκυσης θρησκευτικών τουριστών από χώρες του εξωτερικού.

Από τις πρώτες ενέργειες που έγιναν για την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα, ήταν η **χάραξη της θρησκευτικής πολιτικής διαδρομής από τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού (ΕΟΤ) σε συνεργασία με την Τράπεζα της Ελλάδος** «Στα βήματα του Αποστόλου Παύλου». Ως πρώτη θρησκευτική διαδρομή επελέγη η δράση, το έργο και οι επισκέψεις του ιδρυτή της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αποστόλου Παύλου στις ελληνικές πόλεις γεγονός το οποίο έχει ιδιαίτερη σημασία για τον ελληνικό χώρο. Παράλληλα εκδόθηκε ένα βιβλίο-οδηγός σε πέντε γλώσσες στο οποίο αναφέρονται συνοπτικά το ιστορικό δράσης και οι περιοδείες του στην Ελλάδα. Προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης του θρησκευτικού τουρισμού στη χώρα συστάθηκε το 2001 από πλευράς Εκκλησίας της Ελλάδος το Συνοδικό Γραφείο Προσκυνηματικών Περιηγήσεων.

Η **«Βίβλος για το θρησκευτικό τουρισμό»** είναι μια ακόμη άτυπη πρωτοβουλία του Υπουργείου Πολιτισμού και του Γραφείου Προσκυνηματικών Περιηγήσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος για τον θρησκευτικό και προσκυνηματικό τουρισμό (Αλμπάνη, 2014). Αποτελεί ένα σύνθετο κείμενο εκθέσεως απόψεων και προτάσεων, στις οποίες περιλαμβάνεται και εισηγήσεις οργάνωσης συμμετοχής σε διεθνείς εκθέσεις με θέμα τον θρησκευτικό τουρισμό. Περιλαμβάνει τέσσερις ενότητες που με θέματα τις περιηγήσεις σε μονές, στην ανάδειξη πολιτιστικών και θρησκευτικών μνημείων με στόχο να φτάσουν στα τριακόσια, τις θρησκευτικές εορτές και εκδηλώσεις και την οργάνωση ειδικών εκδηλώσεων που αναφέρονται στον θρησκευτικό τουρισμό π.χ συνέδρια ή σεμινάρια θρησκευτικού χαρακτήρα. Διατίθεται μέσω της σελίδας του ΕΟΤ στο διαδίκτυο, αναδεικνύει το θρησκευτικό τουρισμό και παράλληλα συμβάλλει στην ανάπτυξή του, την ενίσχυση της οικονομίας, της τοπικής κοινωνίας και την περαιτέρω ανάπτυξη της χώρας.

Συντονισμένες προσπάθειες για τη διασύνδεση του θρησκευτικού τουρισμού με τη βιωσιμότητα και την αιεφορία έχουν γίνει και μέσω της **Επιτροπής Συντονισμού Κυβερνητικής Πολιτικής του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε** στο Ειδικό Πλαίσιο στον Τομέα του Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης. Η εν λόγω επιτροπή έχει ορίσει άξονες δράσεων με σκοπό την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά της βιωσιμότητας.

Η Ίδρυση « **Διαρκούς Forum για τον Θρησκευτικό Τουρισμό** », αποτέλεσε μια ακόμη σημαντική και καινοτόμο πρωτοβουλία ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα στην Ιερά Μονή Πεντέλης τον Νοέμβριο του 2010. Στόχος του forum ήταν η δημιουργία ενός χώρου συνάντησης όλων των εμπλεκόμενων στον θρησκευτικό τουρισμό φορέων τόσο από την ακαδημαϊκό όσο και από τον επιχειρησιακό χώρο. Στα πλαίσια αυτού του σχεδιασμού περιλαμβάνεται η δημιουργία ενός ευέλικτου Επιστημονικού Συμβουλίου Θρησκευτικού Τουρισμού στο οποίο οι ενδιαφερόμενοι θα έχουν τη δυνατότητα μέσω μιας ηλεκτρονικής πλατφόρμας να αποτυπώνουν τις θέσεις τις απόψεις και τις προτάσεις τους σε διεθνή και εθνικά θέματα θρησκευτικού τουρισμού, αξιοποίηση Διακρατικών Ερευνητικών Προγραμμάτων μέσω των Πανεπιστημίων ή των ΤΕΙ όπως είναι τα ΕΣΠΑ, MED, INTERREG, « Θαλής », « Αρχιμήδης», Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού, ΕΟΤ(Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού), αλλά και συνεργασίας με επαγγελματικούς φορείς σε θέματα ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού, όπως ΞΕΕ (Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας), ΣΕΤΕ (Σύνδεσμο Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων), ΗΑΤΤΑ (Σύνδεσμο των Εν Ελλάδι Τουριστικών και Ταξιδιωτικών Γραφείων) (Λύτρας,2013)

Το **Πρόγραμμα διασυνοριακής συνεργασίας CORECT- «Κοινά Θρησκευτικο-Πολιτιστικά Μονοπάτια»** μια συντονισμένη προσπάθεια μελέτης, καταγραφής κτ προώθησης της κοινής θρησκευτικής και πολιτιστικής κληρονομιάς τη διασυνοριακής περιοχής Ελλάδος Βουλγαρίας στο πλαίσιο του προγράμματο Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας που πραγματοποιήθηκε το 2007-20013. Φορεί συμμετοχής στο έργο είναι η Ιερά Μητρόπολη Αλεξανδρούπολης, οι Ιερέ Μητροπόλεις Δράμας, Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως, Ζιχνών και Νευροκοπίοι Τραϊανουπόλεως και Σαμοθράκης, αλλά και η Ιερά Μητρόπολη Νευροκοπίο Βουλγαρίας, το Ινστιτούτο Πολιτιστικής και Εκπαιδευτικής Τεχνολογίας (ΠΙΕΤ) το Ερευνητικό Κέντρο Καινοτομίας «Αθηνά» και το Πανεπιστήμιο «Neophit Rilski» στ

Blagoevgrad της Βουλγαρίας (CORECT Project,2013).

Με την έγκριση της Ιεράς Συνόδου και μετά από πρωτοβουλία του Συνοδικού Γραφείου Προσκυνηματικών Περιηγήσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος, συστήθηκε «**ΚΟΙΝΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΕΩΝ**» του Συνοδικού Γραφείου και του Διοικητικού Συμβουλίου του Συνδέσμου των εν Ελλάδι Τουριστικών και Ταξιδιωτικών Γραφείων (ΗΑΤΤΑ) της Χώρας συνάπτοντας «**ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ**» με σκοπό την συντονισμένη προβολή και ανάδειξη, εντός και εκτός Ελλάδος, των Ιερών Μονών, των Ιερών Μνημείων, και των Ιερών Προσκυνημάτων του Ελλαδικού χώρου, την διευκόλυνση των προσκυνηματικών ομάδων και την γενικότερη αύξηση της θρησκευτικής επισκεψιμότητας.

Θέματα της επιτροπής αποτελούν:

i) οι δυνατότητες και οι διαδικασίες κοινής επιλογής, από το Συνοδικό Γραφείο και από τον ΗΑΤΤΑ, όλων των Ελληνικών Ταξιδιωτικών Γραφείων, ώστε εφόσον ενδιαφέρονται να μπορούν να πιστοποιηθούν ως ικανά να οργανώνουν προσκυνηματικές περιηγήσεις, ii) Οι κοινές δράσεις προβολής των Ιερών Μνημείων, των Ιερών Μονών και των Ιερών Προσκυνημάτων του Ελλαδικού χώρου μεταξύ όλων των Ελληνικών και Ρωσικών Φορέων που δραστηριοποιούνται στα θέματα του Τουρισμού ενόψει του έτους 2016 της Ελληνο- Ρωσικής φιλίας και iii) Η συνεργασία του Συνοδικού Γραφείου Προσκυνηματικών Περιηγήσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος με το Υπουργείο Τουρισμού του Ισραήλ.

Η συνεργασία αυτή αποβλέπει πέρα από την ανάδειξη και προβολή των θρησκευτικών και πολιτιστικών μνημείων της Ελλάδος στη δημιουργία προϋποθέσεων αξιοποίησης διαφορετικών πόρων πέραν του τουριστικού μοντέλου « ήλιος – θάλασσα », την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, την προσέλκυση επισκεπτών από χώρες εκτός Ευρώπης αλλά και στη δημιουργία θέσεων εργασίας στην

Περιφέρεια.

Καθοριστικής σημασίας πρωτοβουλία για τη δυναμική ανάπτυξη του εισερχόμενου θρησκευτικού τουρισμού στον ελληνικό χώρο αποτελεί η προσέλκυση Ρώσων προσκυνητών με την υπογραφή του **Συμφώνου Συνεργασίας** στις 24/10/2012 σε θέματα ανάπτυξης και προβολής των προσκυνηματικών περιηγήσεων μεταξύ της **Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ρωσίας** δια του Προσκυνηματικού Κέντρου του Πατριαρχείου της Μόσχας και του Συνοδικού Γραφείου Προσκυνηματικών Περιηγήσεων της **Εκκλησίας της Ελλάδος** (Ecclesia,2012). Οι προοπτικές που

προσέδωσε η εν λόγω συνεργασία για την Ελλάδα είναι ευοίωνες αν λάβουμε υπόψη ότι η Ρωσία αριθμεί σε εκατό εκατομμύρια Χριστιανών Ορθόδοξων και αντιπροσωπεύει το 39% του Παγκόσμιου Ορθόδοξου Πληθυσμού σύμφωνα με στοιχεία της Rew Research Religion & Public Life Project (2011). Το Μάρτιο του 2013 η Ελλάδα για τους ίδιους λόγους συμμετείχε μέσω του Συνοδικού Γραφείου Προσκυνηματικών Περιηγήσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος στην **MITT** (Διεθνή Έκθεση Τουρισμού στη Μόσχα) κατά την οποία διένειμε οπτικοακουστικό υλικό με θέμα « Ιερά Προσκυνήματα, Μονές και Μνημεία της Χώρας μας» το οποίο περιελάμβανε τα σημαντικότερα μοναστήρια και προσκυνηματικού τόπους της Ελλάδος μεταφρασμένο στα ρωσικά και επιπλέον πραγματοποίησε συναντήσεις εργασίας με μεγάλα τουριστικά γραφεία και ταξιδιωτικούς πράκτορες της Ρωσίας.

Το Συνοδικό Γραφείο Προσκυνηματικών Περιηγήσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος συμμετείχε επίσης για πρώτη φορά στη **Διεθνή Έκθεση Τουρισμού Beijing International Tourism Expo (BITE)** του Πεκίνο, στη **Διεθνή Τουριστική Έκθεση World Travel Market (WTM)**, του Λονδίνου, στο Πανευρωπαϊκό Συνέδριο , « **Crossroads of Europe-Σταυροδρόμια της Ευρώπης** » που διοργάνωσε το Μάιο του 2013, το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για τις Πολιτιστικές Διαδρομές της Ευρώπης στη Τουλούζη της Γαλλίας με στόχο την ανάδειξη των ελληνικών θρησκευτικών μνημείων με τον ορισμό των «Βημάτων του Αποστόλου Παύλου ως Πολιτιστική Διαδρομή της Ευρώπης. Το Συνοδικό Γραφείο Προσκυνηματικών Περιηγήσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος κατά τη δωδεκάχρονη λειτουργία του έχει αναπτύξει και **άλλες δράσεις** όπως η διοργάνωση Μαθητικών Διαγωνισμών για την ευαισθητοποίηση των νέων στο θέμα των πολιτιστικών και θρησκευτικών διαδρομών του Αποστόλου Παύλου, η ανάδειξη και χάραξη νέων προσκυνηματικών δρόμων των θαυματουργών εικόνων της Παναγίας ανά γεωγραφικό διαμέρισμα της Ελλάδος, της εκκλησιαστικής μοναστηριακής κουζίνας, των μοναστηριακών κρασιών, χώρων υποδοχής, συμμετοχής σε προσκυνήματα και φιλοξενίας πέραν της μιας ημέρας (Ράπτη,2011). Σημαντική ενέργεια της Συνόδου αποτελεί και η προσπάθεια προσέλκυσης ελληνικών τουριστικών γραφείων μέσω ενός **ειδικού ερωτηματολογίου το 2013** με στόχο τη συνεργασία της με τα τουριστικά γραφεία προσκυνηματικών περιηγήσεων. Σύμφωνα με στοιχεία του επιστημονικού υπεύθυνου του έργου κ. Χρήστου Πετρέα στην πρόσκληση ανταποκρίθηκαν 46 Ταξιδιωτικά Γραφεία και από αυτά το 50% έλαβε «Βεβαίωση συνεργασίας για το

2014» τα οποία και εντάχθηκαν στην προτεινόμενη κατανομή τουριστικών γραφείων της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος για το έτος 2014.

Το **Υπουργείο Εξωτερικών** προχώρησε στον σχεδιασμό και την έγκαιρη υλοποίηση με απαραίτητες ενέργειες ενός απαιτητικού συστήματος έκδοσης θεωρήσεων με βιομετρικά στοιχεία (σύστημα VIS). Τα βήματα αυτά εξυπηρετούν τους πολίτες τρίτων χωρών (εκτός Ε.Ε.) που σχεδιάζουν να επισκεφθούν την Ελλάδα συμβάλλοντας στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας κατά την κρίσιμη αυτή περίοδο. Επιπλέον αποβλέπουν στην εκτιμώμενη αύξηση αφίξεων από τη Ρωσία. **Επιχειρήσεις** που εμπλέκονται στον κλάδο του **τουρισμού** και η **τοπική αυτοδιοίκηση** μέσω των οργανωμένων φορέων της τοπικής κοινωνίας, αξιοποιώντας και προβάλλοντας τις ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής, αποδίδοντας βαρύνουσα σημασία το στοιχείο της αυθεντικότητας, το περιβάλλον και τον πολιτισμό, αποσκοπούν στην κερδοφορία, την προώθηση ηπιότερων μορφών τουρισμού (συμπεριλαμβανομένου και του θρησκευτικού τουρισμού) και την όσο το δυνατόν μακροχρόνια ευημερία περιοχών που φιλοξενούν θρησκευτικούς θησαυρούς.

Το 2014 η Κυβέρνηση αναλαμβάνει σύμφωνα με την έκθεση του ΟΟΣΑ μια σειρά θεσμικών πρωτοβουλιών με στόχο από τη μια πλευρά τη βελτίωση της επιχειρηματικότητας και την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών τουριστικών επιχειρήσεων και από την άλλη τη θέσπιση διατάξεων που απλοποιούν και βελτιώνουν τη λειτουργία τους. Μια από αυτές τις πρωτοβουλίες είναι και η θεσμική αλλαγή στον Ε.Ο.Τ. με τη μεταφορά μεγάλου μέρους των αρμοδιοτήτων του και των περιφερειακών υπηρεσιών του, στο Υπουργείο Τουρισμού, το οποίο αναλαμβάνει το ρόλο του κύριου θεσμικού οργάνου σχεδιασμού και εφαρμογής της τουριστικής πολιτικής. Μετά από αυτό ο Ε.Ο.Τ. περιορίζεται αποκλειστικά στην προβολή και προώθηση του ελληνικού τουρισμού στην εσωτερική και διεθνή αγορά και το Ξ.Ε.Ε. αναλαμβάνει τις κατατάξεις ξενοδοχείων, ενοικιαζομένων δωματίων και διαμερισμάτων σε κατηγορίες αστέρων και κλειδιών αντίστοιχα. Το θεσμικό πεδίο του τουρισμού μεταβλήθηκε εκ νέου με την κυβέρνηση που προέκυψε από τις εκλογές της 27ης Ιανουαρίου 2015 οπότε το Υπουργείο Τουρισμού συγχωνεύθηκε στο νέο Υπουργείο Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας και Τουρισμού και ορίστηκε Αναπληρωτής Υπουργός Τουρισμού.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ: ΠΙΝΑΚΕΣ & ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 4

ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ		
<u>Χρήσεις γης</u>	<u>Υπέδαφος/Ορυκτός πλούτος</u>	<u>Υδάτινοι πόροι</u>
<p>Ο νομός Ευβοίας συμπεριλαμβάνει το νησί της Εύβοιας με έκταση 3.654 τ.χλμ., το νησί της Σκύρου με έκταση 209 τ.χλμ., τα νησιά του Ευβοϊκού Κόλπου που φτάνουν τα 17 τ.χλμ., διάφορα άλλα μικρότερα νησιά συνολικής έκτασης 30 τ.χλμ. και το ηπειρωτικό τμήμα της Στερεάς Ελλάδος με έκταση 260 τ.χλμ. Τα δάση παρ' όλες τις καταστροφικές συνέπειες των πυρκαγιών των τελευταίων ετών καλύπτουν το 28,5% της έκτασης του νησιού. Το 25,9% αποτελεί καλλιεργούμενες εκτάσεις και ένα κομμάτι 39,1% καταλαμβάνουν οι δημόσιοι και ιδιωτικοί βοσκότοποι. Η γη γεωγραφικά κατανέμεται σε 25.349 εκμεταλλεύσιμα στρέμματα και 172.531 αγροτεμάχια με μέση έκταση αγροτεμαχίου τα 7,4 στρέμματα. Οι</p>	<p>Το έδαφος της Εύβοιας αποτελείται κυρίως από σχιστόλιθους, παρουσιάζοντας πολλές γεωλογικές διαπλάσεις. Κατά τη διάρκεια της τεταρτογενούς περιόδου του Καινοζωϊκού αιώνα, φαίνεται να υπήρξε και έντονη ηφαιστειακή δράση οπότε και αποσχίστηκε από την λοιπή ηπειρωτική χώρα (Βόρεια Εύβοια,2016). Το έδαφος του νομού αποτελείται από ιζηματογενή πετρώματα. Κύριο συστατικό του εδάφους του είναι αργιλικόι σχιστόλιθοι που συναντώνται στο κεντρικό τμήμα του νησιού και κρυσταλλοειδείς που τους βρίσκουμε στο νότιο τμήμα. Το άλλο σημαντικό συστατικό είναι άσβεστος η οποία σχηματίζει συμπαγείς όγκους στο κέντρο του νησιού και επικαθίσματα μαρμάρου στο νότιο τμήμα του. Στην Κάρυστο , το</p>	<p>Ο νομός έχει αρκετούς υδάτινους πόρους οι οποίοι ευνοούνται από τη θέση το κλίμα την πλούσια βλάστηση αλλά και τη μορφολογία του εδάφους του. Ο μεγαλύτερος ποταμός του νησιού είναι ο Λήλας με τον οποίο αρδεύεται το Ληλάντιο Πεδίο, έκτασης περίπου 15.000 στρεμμάτων. Στο Ληλάντιο Πεδίο τα νερά διαιρούνται σε δυο μορφές. Στην μια περίπτωση τα νερά του Λήλαντα συλλαμβάνονται με εκχυλιστήρες στις δυο όχθες του ποταμού και στην άλλη τα νερά του Καλαποδιού συλλαμβάνονται με φράγματα μέσα στην</p>

<p>καλλιεργούμενες εκτάσεις φτάνουν τα 1.001.390 στρέμματα αποτελώντας το 78,4% της συνολικής γεωργικής έκτασης. Από αυτές αρδευόμενα είναι τα 134.174 στρέμματα δηλαδή το 13,4% και οι αρδευθείσες τα 88.322 στρέμματα δηλαδή το 8,8% (Βόρεια Εύβοια,2016).</p>	<p>Αλιβέρι, τον Νέο Πύργο, τη Στροφυλιά, την Κερασέα και στα νότια των Λουτρών Αιδηψού υπάρχουν λατομεία. Στα κεντρικά του νησιού στην περιοχή Μαντουδίου υπάρχουν κοιτάσματα λευκόλιθου, τα οποία θεωρούνται άριστης ποιότητας. (Κωστής,2014).</p>	<p>κοίτη του ποταμού στην περιοχή της Κοινότητας Πούρνου. Άλλοι ποταμοί μικρότερης σημασίας είναι ο Νηρέας, ο Κηρέας και ο Ξηριάς. Νότια βρίσκεται η λίμνη Δύστου η οποία έχει χαρακτηριστεί ως βιότοπος μεγάλης σημασίας. Φημισμένες είναι οι ιαματικές πηγές στα Ήλια, τη Γιάλτρα, την Αιδηψό.</p>
--	---	--

ΚΛΙΜΑ

Το κλίμα της Εύβοιας είναι γενικά εύκρατο και υγιεινό συντελώντας ευνοϊκά στην πλούσια βλάστηση και στη φυσική ομορφιά. Η Χαλκίδα λόγω της θέσης της έχει υγρό κλίμα με το ύψος των βροχών ετησίως να ανέρχεται σε 400 χιλιοστά περίπου. Κατά τους μήνες Απρίλιο και Μάιο πέφτουν βροχές μικρής διάρκειας. Από τους πιο ψυχρούς μήνες με μέση θερμοκρασία 8° C είναι ο Φεβρουάριος και θερμότερος ο Αύγουστος με 28° C. Στη Β.Εύβοια και τη Δίρφυ επικρατεί δριμύ κρύο τον χειμώνα με θερμοκρασία κάτω από 0 βαθμούς C, ενώ το καλοκαίρι δεν είναι ιδιαίτερα ζεστό. Στα παράλια της Β. Εύβοιας οι άνεμοι είναι πιο ήπιοι ευνοώντας την ανάπτυξη θαλάσσιου τουρισμού (Μπαλάσκα,2009). Τα κλιματολογικά χαρακτηριστικά του νομού δημιουργούν ιδανικές συνθήκες ανάπτυξης ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού οι οποίες μέσω κατάλληλου σχεδιασμού ευνοούν στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και την ήπια και ομαλή διάχυση της τουριστικής ανάπτυξης.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΕΥΒΟΙΑΣ

Η Εύβοια πέρα από τη φυσική της ομορφιά χαρακτηρίζεται και από μια λαμπρή ιστορία και παρακαταθήκες μεγάλων πολιτισμών. Οι αναφορές των ιστορικών, τα αρχαιολογικά ευρήματα και τα μνημεία που συναντά ο επισκέπτης στον τόπο αυτό το επιβεβαιώνουν. Κατά τη εποχή του χαλκού στην Εύβοια κατοικούσε το αρχαιοελληνικό φύλο των Αβάντων. Στον Όμηρο γίνεται αναφορά πως οι Άβαντες συμμετείχαν στον Τρωικό Πόλεμο και μάλιστα στο πλευρό των Αχαιών. Επίσης αναφέρεται ότι είχαν ιδρύσει ήδη τις πόλεις Χαλκίδα Ερέτρια Ιστιαία Κήρινθο, Δίον, Κάρυστο και Στύρα. Κατά τις μεγάλες μετακινήσεις στον ελλαδικό χώρο οι Άβαντες εκτοπίστηκαν από τους Ίωνες. Οι Ίωνες που κατοικούσαν στην Εύβοια ήταν χωρισμένοι σε δυο ισχυρά κράτη στο βορρά της Χαλκίδας και κεντρικά του νησιού της Ερέτριας. Κατά τον 8ο αιώνα π.Χ. οι πόλεις της Εύβοιας εξελίχθηκαν σε μεγάλες εμπορικές δυνάμεις με εξαιρετικής φήμης κεραμικά. Οι Ευβοείς άρχισαν τη δημιουργία αποικιών, στη Χαλκιδική και στην Κάτω Ιταλία και στην απέναντι ακτή της Κύμης, τη Ζάγκλη, το Ρήγιο και τη Νάξου, φτάνοντας στο απόγειο της ακμής τους η οποία τερμάτισε με το ξέσπασμα του Ληλάντιου πολέμου τον οποίο προκάλεσε ο ανταγωνισμός των δύο ισχυρών κρατών του νησιού με Πανελλήνιες διαστάσεις. Ο πόλεμος αυτός τοποθετείται περίπου στα τέλη του 8ου αιώνα με τις αρχές του 7^{ου} π.Χ. Τα δυο κράτη των αντιμαχόμενων Χαλκιδαίοι και Ερετρείς συμάχησαν με άλλες ελληνικές πόλεις. Οι καταστροφές που προκλήθηκαν εξασθένησαν τις δυο πόλεις και τις οδήγησε σε περίοδο παρακμής όπου τελικά οι δυο πόλεις εξασθένησαν τη θέση τους κατέλαβαν οι νέες εμπορικές δυνάμεις της Κορίνθου, των Μεγάρων, πόλεις της Ιωνίας και της Αθήνας. Ο Περσικός στόλος κατέστρεψε την Ερέτρια το 490 π.Χ. η οποία κατά τη διάρκεια της Ιωνικής επανάστασης είχε βοηθήσει τις Ιωνικές πόλεις και τη σύμμαχό της Μίλητο. Οι Αθηναίοι απέσπασαν από την Χαλκίδα την Ιστιαία και εγκατέστησαν στην πόλη Αθηναϊκή φρουρά, την εποχή του Περικλή. Έτσι την περίοδο αυτή η Εύβοια βρέθηκε κάτω από τον έλεγχο των Αθηναίων με τους οποίους κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο συμάχησε. Μετά την μάχη της Χαιρώνειας, στα μέσα του 4ου αιώνα π.Χ., οι Ευβοείς πέρασαν στον έλεγχο των Μακεδόνων μέχρι την κατάκτηση της Ελλάδας το 146 π.Χ. από τους Ρωμαίους. Κατά τη Ρωμαϊκή και τη Μεσαιωνική περίοδο, μέχρι την περίοδο της Φραγκοκρατίας, η περιοχή της Εύβοιας βρισκόταν σε παρακμή. Η Εύβοια αυτή την περίοδο δόθηκε στον Φλαμανδό ιππότη Jacques d' Avesnes, ως

τιμάριο και στη συνέχεια διαιρέθηκε σε τρεις βαρονίες περνώντας σταδιακά στους Βενετούς οι οποίοι κράτησαν το νησί μέχρι το 1470, χρονιά κατά την οποία η Εύβοια κατακτήθηκε από τους Οθωμανούς. Τα νεότερα χρόνια της ιστορίας του Ελληνισμού πόλεις με τη σημερινή ονομασία όπως η Αιδηψός, οι Ωρεοί, οι Ροβιές, η Ιστιαία, το Αρτεμίσιο, η Κήρινθος, το Μαντούδι, ανέπτυξαν μεγάλη πολιτισμική δραστηριότητα. Ειδικότερα η θαλάσσια περιοχή της Βόρειας Εύβοιας αποτέλεσε σημείο στρατηγικής σημασίας καθώς εκεί έγινε η Ναυμαχία του Αρτεμισίου, που διεξήχθη το 480 π.χ. κατά τη δεύτερη Περσική εισβολή μεταξύ Ελλήνων & Περσών, παράλληλα με τη μάχη των Θερμοπυλών. Πριν το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο την εποχή του Μεταξά στη Νεότερη Ελληνική Ιστορία κατασκευάστηκαν τα γνωστά οχυρά των Γουβών τα οποία χρησιμοποιήθηκαν σαν οχυρωματικές κατασκευές κατά τη διάρκεια του πολέμου. Τα οχυρά αυτά ανακατασκευάστηκαν και χρησιμοποιήθηκαν από τους κατακτητές Γερμανούς κατά τη διάρκεια της κατοχής (1941 – 1944) (Βόρεια Εύβοια,2016).

**ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2: ΜΟΜΙΜΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΑΝΑ ΔΗΜΟ ΚΑΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ**

Επαγγέλματα										
Δήμος μόνιμη διαμονή	Σύνολο Πληθ/ μού	Ανώτ Διευθ & Διοικ Στελέ χη	Επαγ γελμ ατίες	Τεχνι κοί και συνα φή επαγ γέλμ ατα	Υπάλ ληλοι Γραφ είου	Παροχ ή υπηρεσ ιών και πωλητ ές	Ειδικ ευμέν οι γεωρ γοί, κτην οτρό φοι, δασο κόμοι και αλιεί ς	Ειδικε υμένοι τεχνίτε ς και ασκούν τες συναφ ή επαγγέ λματα	Χειρι στές βιομ ηχανι κών εγκα ταστ άσεω ν, μηχα νημά των και εξοπλ ισμού και συνα ρμολ ογητέ ς (μοντ αδόρ οι)	Ανειδί κευτοι εργάτε ς, χειρων άκτες και μικροε παγγελ ματίες
ΔΗΜΟΙ Ν.ΕΥΒ ΟΙΑΣ	67.990	3.992	8.862	4.879	4.286	13.407	6.099	10.942	6.429	9.094
ΔΗΜΟΣ ΧΑΛΚΙ ΔΕΩΝ	36.391	2.038	5.693	3.050	2.599	7.397	1.461	5.603	3.787	4.763
ΔΗΜΟΣ ΔΙΡΦΥ ΩΝ - ΜΕΣΣΑ ΠΙΩΝ	6.067	286	376	278	332	936	938	836	706	1.379
ΔΗΜΟΣ ΕΡΕΤΡΙ ΑΣ	3.877	227	419	255	272	817	361	718	341	467
ΔΗΜΟΣ ΙΣΤΙΑΙΑ Σ - ΑΙΔΗΨ ΟΥ	6.242	440	653	291	292	1.306	1.197	972	316	775
ΔΗΜΟΣ ΚΑΡΥΣ ΤΟΥ	3.605	245	315	219	169	659	708	652	276	362

ΔΗΜΟΣ ΚΥΜΗΣ - ΑΛΙΒΕΡ ΙΟΥ	7.722	465	990	560	444	1.333	799	1.514	742	875
ΔΗΜΟΣ ΜΑΝΤΟ ΥΔΙΟΥ - ΛΙΜΝΗ Σ - ΑΓΙΑΣ ΑΝΝΑΣ	3.032	233	319	171	136	593	498	462	193	427
ΔΗΜΟΣ ΣΚΥΡΟ Υ	1.054	58	97	55	42	366	137	185	68	46

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ-απογραφής 2011 [Πρόσβαση 10-1-2016]

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3: ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΔΙΑΦΘΡΩΣΗ Ν. ΕΒΟΙΑΣ

ΠΕΡΙΦΕΡΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	ΔΗΜΟΣ	ΕΚΤΑΣΗ	ΠΛΗΘ/ΜΟΣ	ΕΔΡΑ
ΕΥΒΟΙΑΣ	Διρφύων – Μεσσαπίων	779,86	18.800	Ψαχνά
	Ερέτριας	168,5	13.053	Ερέτρια
	Ιστιαίας-Αιδηψού	499,3	21.083	Ιστιαία
	Καρύστου	672,43	12.180	Κάρυστος
	Κύμης-Αλιβερίου	801,21	28.437	Αλιβέρι
	Μαντουδίου-Λίμνης-Αγίας Άννας	585,39	12.045	Λίμνη
	Σκύρου	223	2.994	Σκύρος (πόλη)
	Χαλκιδέων	412,38	102.223	Χαλκίδα

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ- Απογραφής 2011.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.4: ΔΗΜΟΙ ΚΑΙ ΕΔΡΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΕΥΒΟΙΑΣ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΥΒΟΙΑΣ		
ΔΗΜΟΙ	ΕΔΡΑ	ΑΠΟΤΕΛΕΙΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΡΩΗΝ ΔΗΜΟΥΣ
Χαλκιδέων	Χαλκίδα	Χαλκιδέων, Δηλαντίων, Ανθηδόνας, Νέας Αρτάκης και Αυλίδος
Διρφύων - Μεσσαπίων	Ψαχνά.	Διρφύων και Μεσσαπίων.
Ερέτριας	Ερέτρια	Ερέτριας και Αμαρυνθίων
Καρύστου	Κάρυστο	Καρύστου, Στυρέων, Μαρμαρίου και την κοινότητα Καφηρέως
Ιστιαίας - Αιδηψού	Ιστιαία	Ιστιαίας, Αιδηψού, Αρτεμισίου, Ωρεών και την κοινότητα Λιχάδος.
Μαντουδίου - Λίμνης - Αγίας Άννας	Λίμνη	Νηλέως, Εφυμνίων και Κυρίως
Κύμης - Αλιτήριου	Αλιβέρι και ιστορική έδρα την Κύμη	Κύμης, Κονιστρών, Ταμένων, Αυλώνας και Ιστιών.
Σκύρου	Σκύρο	Χωρίς καμία μεταβολή

ΠΗΓΗ: Ιστοσελίδα του Υπουργείου Εσωτερικών

ΔΙΚΤΥΑ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΥΠΟΔΟΜΗΣ

Συγκοινωνίες- Μεταφορές

Ο Νομός Ευβοίας εκτείνεται παράλληλα και κατά μήκος του εθνικού οδικού άξονα Αθηνών-Θεσσαλονίκης έκτασης περίπου 220 χλμ. σε ευθεία με κατεύθυνση βορρά προς νότο. Η οδική πρόσβαση στον νομό διευκολύνεται από το μοναδικό τμήμα του εθνικού οδικού δικτύου που συνδέει τη Χαλκίδα με το οδικό εθνικό άξονα Αθηνών-Θεσσαλονίκης μήκους 20 χλμ. περίπου. Εκτός από την κύρια οδική σύνδεση του νομού με την υπόλοιπη ηπειρωτική χώρα, λειτουργούν και πορθμειακές γραμμές οι οποίες εξυπηρετούν τις ανάγκες μεταφοράς τόσο ανθρώπων όσο και αγαθών. Κάποιες περιοχές λόγω της θέσης τους εξυπηρετεί η σύνδεσή τους με την ηπειρωτική Ελλάδα μέσω πορθμείων και δευτερευόντως μέσω οδικών δικτύων, από την απευθείας οδική σύνδεση μέσω Χαλκίδας. Το μήκος του εθνικού οδικού δικτύου είναι 261 χλμ. (από τα οποία το 85,4%, δηλαδή 223 χλμ. είναι βατά, ενώ τα υπόλοιπα 38χλμ. μέτρια). Στο επαρχιακό οδικό δίκτυο μήκους 824 χλμ. τα 335χλμ. είναι βατά, τα 242 χλμ. μέτρια και τα 222 χλμ. έχουν κακή βατότητα (Κομίλη, Βαγιονή κ.α., 2001, σελ.60).

Οι τέσσερις βασικοί οδικοί άξονες που εξυπηρετούν το Νομό Ευβοίας είναι :

Χαλκίδα-Ιστιαία (131 χλμ.) προς Αιδηψού 114 χλμ)
Χαλκίδα-Λίμνη(86χλμ.)- Λ.Αιδηψού (116 χλμ.)
Χαλκίδα-Αλιβέρι(47χλμ.)-Κύμη(92χλμ.)
Χαλκίδα-Αλιβέρι (47 χλμ.)-Κάρυστος (130 χλμ.)

Τα κύρια τμήματα του εθνικού και του επαρχιακού οδικού δικτύου στο Νομό Ευβοίας είναι τα παρακάτω:

Εθνική Οδός Αθηνών- Θεσσαλονίκης προς Χαλκίδα (20χλμ.)
Χαλκίδα προς Αλιβέρι(54χλμ)
Αλιβέρι προς Κάρυστο (74χλμ)
Αλιβέρι προς Κύμη(36χλμ)
Χαλκίδα προς Στροφυλιά και προς Ιστιαία (131χλμ)
Στροφυλιά προς Λίμνη(20χλμ)
Λίμνη προς Λουτρά Αιδηψού(34χλμ)
Λουτρά Αιδηψού προς Λιχάδα (28χλμ.)
Λουτρά Αιδηψού προς Ιστιαία (20χλμ.)

Η κακή χάραξη του οδικού δικτύου του νομού , στο μεγαλύτερο μέρος του καθιστά αναποτελεσματικό όλο το πλέγμα των οδικών μεταφορών της οριζόντιας διασύνδεσης και εξυπηρέτησης των τοπικών αναγκών. Η κρεμαστή γέφυρα του Ευρύπου απετέλεσε ένα πολύ σημαντικό έργο για το νομό τονώνοντας την οικονομική δραστηριότητα του. Επίσης, η βελτίωση του εθνικού δικτύου Αθηνών Λαμίας έδωσαν σημαντικές λύσεις στο πρόβλημα των μεταφορών και επικοινωνιών του νομού με την ηπειρωτική Ελλάδα. Η οδική πρόσβαση μπορεί να πραγματοποιηθεί με Ι.Χ. ή λεωφορεία του Κ.Τ.Ε.Λ. Καθημερινά πραγματοποιούνται δρομολόγια με Αθήνα , Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα και Πάτρα. Συχνά και ικανά να καλύψουν τις ανάγκες του νομού είναι και τα δρομολόγια εντός του Νομού αλλά και προς την Σκύρο (Κομίλη,Βαγιονή κ.α., 2001, σελ.61-62). Το κεντρικό λιμάνι της Χαλκίδας εξυπηρετεί στις εμπορευματικές θαλάσσιες μεταφορές. Μικρότερης σημασίας λιμάνια εμπορευματικών θαλάσσιων μεταφορών είναι του Αλιβερίου, της Καρύστου, της Κύμης, της Αυλίδας και της Λιναριάς. Η κύρια πύλη εισόδου και εξόδου του Νομού Ευβοίας είναι η Χαλκίδα. Οι λοιπές ανάγκες μεταφοράς επιβατών καλύπτονται κυρίως από το λιμάνι της Λ. Αιδηψού, Ερέτριας (κυρίως τουριστικές μεταφορές), Νέων Στύρων, Αγιόκαμπου, Καρύστου , Μαρμαρίου και Κύμης και τα μικρότερα των Ωρεών, Πευκίου, Λίμνης και Αγ.Αποστόλων. Οι επιβάτες για τις θαλάσσιες μετακινήσεις τους εξυπηρετούνται καθημερινά με δρομολόγια που αναφέρουμε στο ΠΙΝΑΚΑ 4.5.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.5: ΘΑΛΑΣΣΙΕΣ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΕΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΕΥΒΟΙΑΣ

Αγιόκαμπος	Γραμμή Αγιόκαμπος-Γλύφα
Αιδηψού	Γραμμή Αιδηψός-Ακρίτσα
Ερέτριας	Γραμμή Ερέτρια - Ωροπός
Νέστωρα	Γραμμή Νέστωρα- Αγία Μαρίνα
Καρύστου	Γραμμή Κάρυστος-Μαρμαρά-Ραφήνα
Κύμης	Γραφή Κύρης-Λινάρια Σκύρου
Κύμης-Σποράδες	Μόνο την καλοκαιρινή περίοδο
Κύμης – Αγ.Ευστράτιου-Λήμνος	Μόνο την καλοκαιρινή περίοδο

ΠΗΓΗ: <http://www.gtp.gr> και (Θεοχάρης,2008:40)

Επίσης υπάρχει σιδηροδρομική (μέσω της γραμμής Αθηνών Θεσσαλονίκης) και προαστιακή σύνδεση του νομού όπου καθημερινά πραγματοποιούνται τουλάχιστον 20 δρομολόγια από και προς την Αθήνα. Αεροπορική σύνδεση υπάρχει με το νησί της

Σκύρου όπου πραγματοποιούνται αραιές πτήσεις (δυο εβδομαδιαίως) προς Αθήνα και Θεσσαλονίκη, οι οποίες ενισχύονται κατά την διάρκεια του καλοκαιριού (Κομίλη, Βαγιονή κ.α., 2001, σελ.62). Επίσης την πρόσβαση στην Εύβοια διευκολύνουν και τα αεροδρόμια των Αθηνών, της Θεσσαλονίκης και της Αγχιάλου.

Τηλεπικοινωνίες

Σε ότι αφορά τις εγκαταστάσεις αστικής τηλεφωνίας στο Νομό Ευβοίας οι κύριες συνδέσεις ανά 100 κατοίκους είναι 40,7 έναντι του 47,3 του συνόλου της χώρας. Από το 1989 αυτοματοποιείται το υπεραστικό τηλεφωνικό δίκτυο του νομού, τοποθετούνται τα πρώτα ψηφιακά τηλεφωνικά κέντρα (υπεραστικό και κομβικό) του συστήματος EWSD/SIEMENS, γίνεται προσπάθεια εγκατάστασης κεραιών Δορυφορικών Επικοινωνιών για την επίτευξη συντονισμού των εγχώριων και διεθνών συνδέσεων. Ωστόσο κάποιες περιοχές της Βόρειας Εύβοιας αντιμετωπίζουν ακόμα και σήμερα προβλήματα στις τηλεπικοινωνίες σε ακραία καιρικά φαινόμενα.

Ηλεκτρική ενέργεια

Στο Νομό Ευβοίας λειτουργούν δυο εργοστάσια παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στο Μαρμάρι και το Αλιβέρι. Σύμφωνα με Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης του ΚΕΠΕ(2001) η εγκαταστημένη ισχύ το 1993 έφτανε τα 383496KW. Από αυτή την ενέργεια το 60% απορροφούσαν οι βιομηχανικές δραστηριότητες και από το υπόλοιπο το 20% οι οικιακές. Το Αλιβέρι θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα κέντρα παραγωγής ενέργειας και μάλιστα έχει αποφασιστεί η δημιουργία νέας μονάδας παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος της ΔΕΗ με φυσικό αέριο ισχύος 400MW με αντίστοιχη αίτηση για κατασκευή μονάδας λιθάνθρακα ισχύος 600MW. Επιπλέον λειτουργεί το πρώην εργοστάσιο BIOMAGN στο Μαντούδι όπου παράγεται ρεύμα με τη χρήση λιθάνθρακα, γεγονός το οποίο έχει προκαλέσει τις διαμαρτυρίες των κατοίκων για τη ρύπανση του περιβάλλοντος. Εξίσου έντονη είναι η αντίθεση των κατοίκων στην άναρχη εξάπλωση ανεμογεννητριών στο νομό και τη Σκύρο καθώς δεν έχουν τηρηθεί οι προδιαγραφές χωροθέτησης αιολικών πάρκων.

Υπηρεσίες Υγείας

Τρία γενικά νοσοκομεία της Χαλκίδας, της Κύμης και της Καρύστου προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στο Νομό. Στην Χαλκίδα υπάρχει σταθμός ΕΚΑΒ και επιπλέον λειτουργούν πέντε κέντρα υγείας διάσπαρτα στο νομό, του Αυλωναρίου, της

Ιστιαίας, του Μαντουδίου, των Ψαχνών και του Αλιβερίου. Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας προσφέρεται σε κάθε χωριό του νομού μέσω των αγροτικών ιατρείων καλύπτοντας τις ανάγκες πρωτοβάθμιας περίθαλψης των κατοίκων ενώ τα σοβαρά ή μακράς νοσηλείας περιστατικά μεταφέρονται κατά περίπτωση στα Νοσοκομεία του νομού ή της Αθήνας (Θεοχάρης, 2008, σελ.41).

Υδρευση , Αποχέτευση, Απορρίματα

Ιδιαίτερα προβλήματα ύδρευσης δεν υπάρχουν στο νομό Ευβοίας. Υπάρχουν διάσπαρτα πλούσιες φυσικές πηγές από τις οποίες πραγματοποιείται η ύδρευση του νομού. Στο νομό λειτουργούν δυο μονάδες εμφιάλωσης φυσικού νερού, της Κύμης και της Στενής Δίρφυς. Σε κάποιες περιοχές το δίκτυο αποχέτευσης καταλήγει σε βιολογικούς καθαρισμούς. Τον τομέα διαχείρισης απορριμμάτων έχει αναλάβει ο ΦΟΔΣΑ της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδος ο οποίος δρομολογεί έργα που εξασφαλίζουν την υψηλή περιβαλλοντική προστασία όπως ορίζεται από την Ε.Ε., τις ανάγκες των πολιτών και τις δυνατότητες χρηματοδότησης όπως αυτές κάθε φορά διαμορφώνονται. Έχουν χωροθετηθεί δυο Χ.Υ.Τ.Α (Χώροι Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων) στη Χαλκίδα και την Ιστιαία, ενώ υπάρχουν και αρκετές μη ελεγχόμενες χωματερές (Χ.Α.Δ.Α) οι οποίες βρίσκονται κοντά ή μέσα σε δασικές εκτάσεις εγκυμονώντας κινδύνους για τη δημόσια υγεία αλλά και την πρόκληση δασικών πυρκαγιών (Θεοχάρης, 2008, σελ.41).

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.6: ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ ΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ

Απασχολούμενοι πρωτογενή τομέα			
Περιγραφή τύπου μόνιμης διαμονής	Σύνολο	Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	Ποσοστό % συμμετοχής
ΔΗΜΟΙ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ	67.990	6.099	9%
ΔΗΜΟΣ ΧΑΛΚΙΔΕΩΝ	36.391	1.461	4%
ΔΗΜΟΣ ΛΙΡΦΥΩΝ - ΜΕΣΣΑΠΙΩΝ	6.067	938	15%
ΔΗΜΟΣ ΕΡΕΤΡΙΑΣ	3.877	361	9%
ΔΗΜΟΣ ΙΣΤΙΑΙΑΣ - ΑΙΔΗΨΟΥ	6.242	1.197	19%
ΔΗΜΟΣ ΚΑΡΥΣΤΟΥ	3.605	708	11%
ΔΗΜΟΣ ΚΥΜΗΣ - ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ	7.722	799	10%
ΔΗΜΟΣ ΜΑΝΤΟΥΔΙΟΥ - ΛΙΜΝΗΣ - ΑΓΙΑΣ ΑΝΝΑΣ	3.032	498	16%
ΔΗΜΟΣ ΣΚΥΡΟΥ	1.054	137	13%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ- απογραφής (2011)

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.7: ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ ΣΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ

Περιγραφή τύπου μόνιμης διαμονής	Σύνολο	Χειριστές βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι) & Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	Ποσοστό % συμμετοχής μόνιμου πληθυσμού
ΔΗΜΟΙ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ	67.990	17.371	26%
ΔΗΜΟΣ ΧΑΛΚΙΔΕΩΝ	36.391	9.390	26%
ΔΗΜΟΣ ΔΙΡΦΥΩΝ - ΜΕΣΣΑΠΙΩΝ	6.067	1.542	25%
ΔΗΜΟΣ ΕΡΕΤΡΙΑΣ	3.877	1.059	27%
ΔΗΜΟΣ ΙΣΤΙΑΙΑΣ - ΑΙΔΗΨΟΥ	6.242	1.288	21%
ΔΗΜΟΣ ΚΑΡΥΣΤΟΥ	3.605	928	26%
ΔΗΜΟΣ ΚΥΜΗΣ - ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ	7.722	2.256	29%
ΔΗΜΟΣ ΜΑΝΤΟΥΔΙΟΥ - ΛΙΜΝΗΣ - ΑΓΙΑΣ ΑΝΝΑΣ	3.032	655	22%
ΔΗΜΟΣ ΣΚΥΡΟΥ	1.054	253	24%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ- Απογραφής (2011)

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.8: ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ ΣΤΟΝ ΤΡΙΤΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ

Περιγραφή τόπου μόνιμης διαμονής	Σύνολο	Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές	Ποσοστό % συμμετοχής
ΔΗΜΟΣ ΧΑΛΚΙΔΕΩΝ	36.391	7.397	30%
ΔΗΜΟΣ ΔΙΡΦΥΩΝ - ΜΕΣΣΑΠΙΩΝ	6.067	936	15%
ΔΗΜΟΣ ΕΡΕΤΡΙΑΣ	3.877	817	21%
ΔΗΜΟΣ ΙΣΤΙΑΙΑΣ - ΑΙΔΗΨΟΥ	6.242	1.306	21%
ΔΗΜΟΣ ΚΑΡΥΣΤΟΥ	3.605	659	18%
ΔΗΜΟΣ ΚΥΜΗΣ - ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ	7.722	1.333	17%
ΔΗΜΟΣ ΜΑΝΤΟΥΔΙΟΥ - ΛΙΜΝΗΣ - ΑΓΙΑΣ ΑΝΝΑΣ	3.032	593	30%
ΔΗΜΟΣ ΣΚΥΡΟΥ	1.054	366	35%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ- απογραφής (2011)

ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

I. Φυσικοί πόροι τουριστικής έλξης

Βουνά

Το 37% της συνολικής έκτασης του νομού είναι ορεινό με πολλά βουνά μικρού ύψους, ιδανικό στοιχείο προσέλκυσης τουριστών και ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Το ψηλότερο βουνό στο νομό είναι το όρος Δίρφυς (1743μ.) στο κεντρικό και βορειοανατολικό τμήμα του νομού εκτείνεται παράλληλα με τις ακτές του Αιγαίου Πελάγους και η προέκτασή του φτάνει στα νότια του νησιού δημιουργώντας χαμηλότερους ορεινούς όγκους όπως το Ξηροβούνι (1417μ.), η Σκοτεινή (1361μ.) και το Μαυροβούνι (1384μ.). Βόρεια του νομού συναντάμε τα όρη, Ξηρόν (991μ.), Τελέθριον (970μ.) και Λίχας(647μ.). Το Όρος Όχη (1398 μ.) δεσπόζει στο νότιο άκρο του νομού πάνω από τα χωριά του Κάβο Ντόρο ενώ στις δυτικές ακτές του Βορείου Ευβοϊκού ανάμεσα στην Περιοχή της Λίμνης και του Προκοπίου υψώνεται το όρος Κανδύλι (1225μ.). Το Όρος Όλυμπος (1172μ.) υψώνεται στα Νότια του Ευβοϊκού και βόρεια της Ερέτριας. Από όσα βουνά αναφέρθηκαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα βουνά Κανδήλι, Δίρφυς και Όχη.

Δάση

Τα δάση καλύπτουν σε έκταση το 28,5% του νομού. Οι πυρκαγιές των τελευταίων χρόνων και η οικοπεδοποίηση έχουν επιφέρει σημαντική μείωση στο ποσοστό αυτό αποτελώντας σοβαρή απειλή για τα δάση του νομού. Τα κυριότερα δάση στο νομό, με έλατα και καστανιές, βρίσκονται στην ευρύτερη περιοχή της Δίρφυς και βορειοανατολικά του νομού όπως και στην ευρύτερη περιοχή της Λίμνης και των Ροβιών των Ψαχνών και Κύμης. Τα δάση του νομού στο σύνολό τους είναι πλούσια σε γλωρίδα και πανίδα με κυριότερο πρόβλημα την ελλιπή αξιολόγησή τους τόσο από πλευράς δασικής εκμετάλλευσης της στρογγυλής ξυλείας, ρητίνης, καυσόξυλων κ.λ.π. όσο και από τουριστικής πλευράς.

Λίμνες

Η λίμνη Δύστου είναι η μοναδική λίμνη στο νομό Ευβοίας, έκτασης 4750 στρεμμάτων και η οποία σε περιόδους ξηρασίας και κατά τους θερινούς μήνες συρρικνώνεται. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι απειλείται από την ανεξέλεγκτη άντληση νερού των επιχειρήσεων της περιοχής.

Ποτάμια

Το κεντρικό και ανατολικό τμήμα του νομού διατρέχει ο ποταμός Λίλας μήκους 38χλμ. ενώ οι ποταμοί Νηρέας μήκους 25χλμ. και Κηρέας μήκους 18χλμ. στην περιοχή Μαντουδίου και εκβάλλουν στο Αιγαίο Στην όχθη του ποταμού Κηρέα βρίσκεται ένας τεράστιος πλάτανος με διάμετρο κορμού 3,2 μέτρα. Την περιοχή Ιστιαίας διατρέχει ο ποταμός Ξηριάς μήκους 12χλμ., ο οποίος εκβάλλει κοντά στο Πευκί. Επίσης από το όρος Ξηρό πηγάζουν οι ποταμοί Σηπίας και Βουτσέλας και εκβάλλουν στο Βόρειο Ευβοϊκό. Γενικότερα ο νομός διαρρέεται από ένα μεγάλο αριθμό ποταμών και από μικρού μεγέθους χείμαρρους.

Υγροβιότοποι

Οι υδάτινοι πόροι σε συνδυασμό με το πλούσιο φυσικό περιβάλλον του νομού έχουν συμβάλλει στη δημιουργία οικοσυστημάτων και υγροβιότοπων μεγάλης αξίας. Έχουν μεγάλη σημασία για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής καθώς μπορούν να αξιοποιηθούν μέσα από ένα πλέγμα δραστηριοτήτων που θα στηρίζεται στον οικοτουρισμό τον εκπαιδευτικό και περιηγητικό τουρισμό.

Οι σημαντικότεροι υδροβιότοποι του νομού είναι:

Το παράκτιο έλος Ψαχνών (800στρεμ) στα όρια του Δήμου Ψαχνών της Νέας Αρτάκης χαρακτηρισμένο ως ΖΟΕ.

Οι εκβολές του ποταμού Λιλά τις οποίες αποτελούν 40 στρέμματα χωρίς σχετικά απογραφικά στοιχεία.

Το έλος Αλιβερίου, 18 στρεμμάτων με ανύπαρκτο Υφιστάμενο Νομικό Καθεστώς Προστασίας (ΥΝΚΠ).

Η τεχνητή λίμνη Ορυχείων Αλιβερίου, 50 στρεμμάτων με ανύπαρκτο Υφιστάμενο Νομικό Καθεστώς Προστασίας (ΥΝΚΠ).

Η λίμνη Δύστου , 4750 στρεμμάτων με μεγάλη ποικιλία ενδημικών και αποδημητικών πουλιών χαρακτηρισμένη ως ΖΟΕ.

Το παράκτιο έλος Καλάμι, 8 στρεμμάτων χωρίς προστασία ειδικού καθεστώτος.

Η λιμνοθάλασσα Λιβαρίου(Μικρό και Μεγάλο Λιβάρι) στα Κανατάδικα Ιστιαίας 1000 στρεμμάτων στην οποία συγκεντρώνονται σπάνια είδη πουλιών. Η περιοχή είναι χαρακτηρισμένη ως ΖΟΕ και έχει προταθεί με καταγραφή στον Εθνικό Κατάλογο Προτεινόμενων Περιοχών να συμπεριληφθεί στο Δίκτυο «NATURA 2000».

Το έλος Προκοπίου, 40 στρεμμάτων χωρίς στοιχεία απογραφής.

Η τεχνητή λίμνη Καρύστου, 120 στρεμμάτων χωρίς στοιχεία απογραφής.

Η τεχνητή λίμνη Γεροποτάμου, 250 στρεμμάτων χωρίς στοιχεία απογραφής.

Οι εκβολές του Βούδωρου 300 στρεμμάτων με ανύπαρκτο Υφιστάμενο Νομικό Καθεστώς Προστασίας(ΥΝΚΠ).

Καταρράκτες

Οι καταρράκτες του Δρυμόνα σε υψόμετρο 620 μέτρων, στη Βόρεια Εύβοια 4 χλμ. μετά το Μοναστήρι του Οσίου Δαυίδ, συνθέτουν μια τοποθεσία ανεξάντλητης φυσικής ομορφιάς, ανάμεσα στο κατάμεστο από βλάστηση περιβάλλον, προσφέροντας ηρεμία και γαλήνη στους περιηγητές. Το όνομά του πιθανότατα το πήρε είτε από το πυκνό δάσος από δρυς (βελανιδιές) που την περιβάλλει, είτε από το δριμύ ψύχος που επικρατεί στη περιοχή τους χειμερινούς μήνες. Ο περιηγητής μπορεί σε μια οδοιπορική διαδρομή να απολαύσει ένα μαγευτικό θέαμα από ανεπανάληπτες υδατοπτώσεις που δημιουργεί ο ποταμός Σηπιάς διασκορπίζοντας το νερό του στους ονειρεμένους καταρράκτες. Το νερό πέφτει με ορμή και πάταγο από ύψος 15 μ. σε μια μεγάλης οικολογικής αξίας κρυστάλλινη λίμνη περιστοιχισμένη από βράχια, κατάφυτη από πυκνό ελατοδάσος και σπάνιας ομορφιάς μαύρα πεύκα. Το Δασαρχείο της περιοχής έχει δημιουργήσει για τους επισκέπτες με σεβασμό στο περιβάλλον, ένα ξύλινο περίπτερο με φυσικά υλικά, κορμούς δέντρων και σχοινιά, γέφυρες και στηρίγματα, μια μικρή έκθεση τοπικών φυτών καθώς και απολιθωμάτων που έχουν βρεθεί στη περιοχή. Στο αμφιθεατρικό χωριό Οχτώνια κοντά στη μονή Καταρράκτη υπάρχει καταρράκτης με πλούσιο φυσικό περιβάλλον (Voriaevia,2016).

Οικοσυστήματα

Τα περισσότερα από τα πλούσια οικοσυστήματα που υπάρχουν του νομού Ευβοίας έχουν συμπεριληφθεί στο Εθνικό Κατάλογο Προτεινόμενων Περιοχών για ένταξη στο δίκτυο «NATURA 2000» και είναι:

Το όρος Όχη στην Κάρυστο

Ο κάμπος της Καρύστου

Το ποτάμι της Καρυστίας

Το Ακρωτήριο Καφηρέας στην περιοχή Καρυστίας

Το Δάσος της Στενής

Το Δάσος Δέλφι

Το Μεγάλο και Μικρό Λιβάρι στην περιοχή Ιστιαίας.

Ακτές παραλίες οργανωμένες παραλίες

Ο νομός Ευβοίας διαθέτει ακτογραμμή συνολικού μήκους 890 χλμ. με ακτές και παραλίες από τις μεγαλύτερες και πλουσιότερες της χώρας από πλευράς φυσικών

πόρων. Δυστυχώς όμως πολύ λίγες από αυτές είναι αξιοποιημένες. Δεν διαθέτουν καμία σοβαρή υποδομή και σε αρκετές από αυτές η πρόσβαση είναι από δύσκολη έως και αδύνατη. Από τις 110 περίπου παραλίες διαφόρων μεγεθών ποικίλου φυσικού κάλους μόνο 20 μπορούσαν να χαρακτηριστούν οργανωμένες. Περισσότερο έχουν αξιοποιηθεί οι ακτές του Βόρειου και Νότιου Ευβοϊκού, της Βόρειας Εύβοιας όπως Πευκί, Αγιόκαμπος κ.λ.π. και νότια από τις ακτές των Νέων Στείρων έως την Κάρυστο. Οι περιοχές Λίμνη, Ροβιές και Μαντούδι διαθέτουν 21 παραλίες από τις οποίες μόνο 3 είναι οργανωμένες. Στις περιοχές Αλιβερίου, Νέων Στείρων και στο νησί Σκύρος από τις 9, 11 και 12 παραλίες αντίστοιχα, μόνο μία σε κάθε περιοχή είναι οργανωμένη.

Ιαματικές πηγές, Λουτρά

Ο υδάτινος ορίζοντας του Νομού Ευβοίας είναι πλούσιος με πηγές οι οποίες έχουν θεραπευτικές ιδιότητες στον τομέα της λουτροθεραπείας και ποσιθεραπείας.

Η οργανωμένη Λουτρόπολη της Αιδηψού που από την αρχαιότητα προσέλκυε πλήθος επισκεπτών και σπουδαία φήμη ακόμα και εκτός Ελλάδος. Οι ιαματικές ιδιότητες των πηγών συμβάλουν αποτελεσματικά στη θεραπεία διάφορων παθήσεων αλλά και στην ανάκτηση σωματικής και πνευματικής ευεξίας. Τα Λουτρά Αιδηψού αποτελούνται από τρεις υπέρθερμες αλιπηγές που ενδείκνυνται για λουτροθεραπεία ρευματικά, αρθρικά περιφερειακών νεύρων, γυναικολογικά και εισπνοθεραπεία από ολιγομεταλλική ασθενώς δισανθρακούχο μεσόθερμη πηγή. Όλη η περιοχή διαθέτει 22 υδροθεραπευτήρια, ένα ιδιοκτησίας ΕΟΤ και τα υπόλοιπα ιδιωτικά όπου τα περισσότερα ευρίσκονται μέσα σε ξενοδοχεία. Το υδροθεραπευτήριο του ΕΟΤ διαθέτει σύγχρονες εγκαταστάσεις υδροθεραπείας και φυσιοθεραπείας.

Τα λουτρά Γιάλτρων είναι μια αλιπηγή υπέρθερμη με ιδιωτικό υδροθεραπευτήριο που ενδείκνυται για λουτροθεραπεία.

Στο Βασιλικό κοντά στη Χαλκίδα, τα γνωστά από την αρχαιότητα Λασπόλουτρα. Πηγές κυρίως ποσιθεραπείας, είναι η ψυχρή 17° C πηγή στο Χωνευτικό (2,5 χλμ. από την Κύμη) με πλούσιο σε συστατικά και χωνευτικές ιδιότητες νερό, στους Κήπους, χωριό κοντά στην Κύμη με τρεις πηγές, την Τρυπητή που προσελκύει πολλούς επισκέπτες για το ιαματικό νερό της, την Μελοντάκι της οποίας το νερό πηγάζει από μια υπόγεια στοά που δεν έχει ερευνηθεί όλη και λέγεται ότι καταλήγει στον Ενετικό Πύργο που υπάρχει στην περιοχή και τη Μεγάλη Βρύση που είναι η μεγαλύτερη πηγή του νομού (άρχισε να αξιοποιείται από το 1971) και καλύπτει τις ανάγκες ύδρευσης της Κοινότητας Βρύσης.

Σπήλαια

Τα σπήλαια του νομού έχουν μεγάλη ιστορική αρχαιολογική και σπηλαιολογική αξία αλλά αρκετά από αυτά είναι αναξιοποίητα και ανεξερεύνητα. Στους πρόποδες του Όρους Δίρφυς στην Άτταλη υπάρχει μια από τις τρεις καλύτερες και μεγαλύτερες σπηλιές της Εύβοιας η οποία παρά το γεγονός ότι είναι ακόμη αναξιοποίητη είναι επισκέψιμη λόγω εύκολης πρόσβασης. Ο επισκέπτης το συναντά 300 μέτρα δυτικά της Άτταλης μέσα σε ένα φαράγγι απaráμιλλης άγριας φύσης και ομορφιάς. Για λόγους που δεν μπορούν να διευκρινιστούν έχει παρατηρηθεί ότι το σπήλαιο βυθίζεται κατά 1-2 εκ. το χρόνο. Επίσης, στην τοποθεσία Πόλη, στην παραλία της περιοχής Γλυφάδα υπάρχει ένα σπήλαιο με σταλακτίτες και Καλύβια Καρύστου το σημαντικό σπήλαιο του νομού της Α.Τριάδας. Στο χωριό Σέττα βρίσκεται το ομώνυμο σπήλαιο με αίθουσα περίπου 700τμ. διακοσμημένο με σταλακτίτες και σταλαγματίτες συνολικού βάθους 115 μέτρα.

Λίγο μακρύτερα βρίσκεται το βαθύτερο βάραθρο στην Εύβοια «Βόλαθρος» με κατακόρυφο βάθος περίπου 120 μέτρα. Το στόμιο του βάραθρου έχει σχήμα σχεδόν κυκλικό, 25x20μ. περίπου. Κατεβαίνοντάς το φτάνουμε στον πυθμένα που σχηματίζει σάρα περίπου 10μ. ύψος που στο τέλος της υπάρχει μικρή αίθουσα 3-4μ. με λίγο σταλακτιτικό διάκοσμο και με απολιθωμένα κόκαλα (Eviaportal,2013).

Η σπηλιά «Βοϊδοκλέφτρα» βρίσκεται στον Αγ. Αθανάσιο κοντά στην Χαλκίδα στην οποία έχει αποδειχθεί ότι κατοικούσαν άνθρωποι της νεολιθικής εποχής. Τέλος νοτιοδυτικά της Κύμης στα Μανίκια ο επισκέπτης συναντά ένα ανεξερεύνητο σπήλαιο στο οποίο καταλήγουν υπόγεια τα νερά της πηγής «Καταβόθρας».

Κοντά στον οικισμό των Λουτρών Αιδηψού βρίσκεται η "σπηλιά" του Σύλλα. Συνδέθηκε με το Ρωμαίο στρατηγό Σύλλα, ο οποίος επισκεπτόταν τα λουτρά για θεραπεία (Vorgiaevia,2012). Στη Λίμνη βρίσκουμε σπηλαιώδεις εκκλησίες του Οσίου Χριστοδούλου του Πάτμιου και του Αγ.Ανδρέα.

Φαράγγια

Πανέμορφα φαράγγια συμπληρώνουν το ανάγλυφο του νομού με σημαντικότερο να αναφερθεί το περίφημο φαράγγι του Δημοσάρι στην περιοχή Καλλιανού της Καρύστου. Το φαράγγι της Μπουλοβίνας στο οποίο κυλάει ο ποταμός Νηλέας ο επισκέπτης φτάνει μέσω του οικισμού της Παλαιόβρυσης. Σύμφωνα με την ιστορία το 1821 η Μπουλοβίνα για να μην πέσει στα χέρια των Τούρκων έπεσε στο φαράγγι που από τότε έχει το όνομά της. Στη Λίμνη βρίσκεται η βρύση του «Ερωτόκριτου» και το φαράγγι των Καναλιών.

Μνημεία της φύσης

Δυο μνημεία έχουν επίσημα αναγνωρισθεί. Το ένα είναι οι Ελιές του Αλμυροποτάμου. Αποτελείται από τρεις αιωνόβιες ελιές με σημαντικά μορφολογικά χαρακτηριστικά και ιδιαίτερης αισθητικής παρουσία, οι οποίες βρίσκονται δίπλα σε μια παλαιά εκκλησία του παραθαλάσσιου χωριού. Το δεύτερο πρόκειται για Υπόλειμμα Υδροχαρούς δάσους στην Ιστιαία. Αποτελείται από συστάδες αιωνόβιων δένδρων (φτελιών και δρυών κυρίως) σε πεδινή περιοχή υγροτόπων και γεωργικών γαιών. Αποτελεί υπόλειμμα υδροχαρούς δάσους, με ιδιαίτερη βοτανική και οικολογική αξία για την περιοχή. Ένα ακόμη ζωντανό μνημείο της φύσης βρίσκεται στο μεγάλο πλατανοδάσος, που εκτείνεται κατά μήκος των όχθων του ποταμού Κηρέα, ο Μέγας Πλάτανος ή Γεροπλάτανος της Εύβοιας. Βρίσκεται στη θέση «Παρασκευόρεμα», μεταξύ του ποταμιού και του δρόμου Προκοπίου-Μαντουδίου στη Βόρεια Εύβοια μια διαδρομή που έχει χαρακτηριστεί ως ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Αποτελεί το αρχαιότερο πλατάμι των Βαλκανίων, ίσως και ολόκληρης της Ευρώπης, με ηλικία που υπερβαίνει τα 2.300 χρόνια. Σύμφωνα με στοιχεία που κατέγραψε ο Δ.Σέττας (1972), ο κορμός του είχε περίμετρο 18 μέτρα, διάμετρο 6 μέτρα, ύψος 30 μέτρα και έκταση σκιάς 2,5 στρέμματα (Eviaportal,2013).

II. Ανθρωπογενείς πόροι τουριστικής έλξης

α) Πολιτιστικοί πόροι

Ο νομός Ευβοίας χαρακτηρίζεται από τη λαμπρή ιστορία πόλεων όπως, Ωρεοί Ιστιαία, Αιδηψός, Ελύμνιο, Οροβιαί, Κήρινθος, Αρτεμήσιο, Κήναιο, Δίνον κ.ά. που ανέπτυξαν μεγάλη πολιτιστική δραστηριότητα σε όλες τις ιστορικές περιόδους αφήνοντας παρακαταθήκες μεγάλων πολιτισμών. Συνδέθηκαν άλλοτε με τη μυθολογία και άλλοτε διαδραματίστηκαν σ' αυτές καθοριστικές στιγμές της ιστορίας του ελληνισμού. Η κληρονομιά που άφησαν έχει αποτυπωθεί στο σύγχρονο πολιτιστικό προφίλ του νομού του οποίου παρουσιάζουμε στη συνέχεια.

Αρχαιολογικοί χώροι

Στο νομό Ευβοίας συναντάμε αξιόλογους αρχαιολογικούς χώρους και ευρήματα. Η Χαλκίδα στο κέντρο του νομού σχεδόν ολόκληρη θεωρείται αρχαιολογικός χώρος. Αξίζει να αναφέρουμε το αρχαίο υδραγωγείο που χρονολογείται μεταξύ 12ου και 2^{ου} αιώνα π.Χ, τη Βυζαντινή εκκλησία της Αγίας Παρασκευής του 5^{ου} αιώνα μ.Χ, το κάστρο του Καράμπαμπα και το Σαρακηνόκαστρο των μεταβυζαντινών χρόνων. Η

περιοχή της Ερέτριας είναι επίσης διάσπαρτη από μνημεία ιστορικής εποχής. Χαρακτηριστικό στοιχείο τουριστικής έλξης αποτελούν, ο ναός του Δαφνηφόρου Απόλλωνα, ο Βασιλικός τάφος στη θέση Τούμπα, ο ναός αφιερωμένος στην Ίσιδα(Ισειό), το αρχαίο θέατρο, η παλαιίστρα, η πύλη αρχαίου τείχους, τα ερείπια αρχαίας Ακρόπολης, αρχαία νεκροταφεία, προϊστορικοί οικισμοί στη Μαγούλα και στο Σεϊμέν-Μνήμα και λείψανα προϊστορικής και κλασσικής κατοίκησης στο Κοτρώνι. Στην Αμάρυνθο στο λόφο Παλαιοχώρας βρίσκεται προϊστορικός οικισμός όπου τοποθετείται η αρχαία Αμάρυνθος, Μακεδονικός τάφος και το ιερό της θεάς Αμαρυνθίας Αρτέμιδος.

Στον άξονα Αλιβερίου –Κύμης, η ιστορία της οποίας αρχίζει από την πρωτοελλαδική εποχή ως αξιόλογη ναυτική δύναμη, οι κύριοι αρχαιολογικοί χώροι εντοπίζονται στον Κάραβο (προϊστορικό οικισμό) στο Αυλωνάρι με τη μονή Αγίου Δημητρίου πάνω σε ερείπια αρχαίου ναού της Αρτέμιδος που χρονολογείται περί τον 10^ο αιώνα μ.Χ. και την Αγία Θέκλα των υστεροβυζαντινών χρόνων, στον Οριό, στον Οξύλιθο, παλαιά πόλη της Κύμης και στην Άνω Ποταμιά.

Νοτιότερα στην Κάρυστο στην αρχαία Φυλάγρα, βρίσκεται Ακρόπολη με περιτοιχίσματα και οικισμούς του 7^{ου} και 6^{ου} αιώνα π.Χ.. Αρχαιολογικά ευρήματα έχουν επίσης εντοπιστεί στις περιοχές Δύστος, Κριεζιά, Αγ.Απόστολοι Πετριών, Αλμυροπόταμο όπου στο εκκλησάκι του Αγίου Δημητρίου βρέθηκε προομηρικός οικισμός και εργαστήριο οψιδιανού, Ν.Στύρα, Μαρμάρι, Κάψαλα, Νημπορειό.

Επίσης στη Βόρεια Εύβοια και συγκεκριμένα στις περιοχές Μαντούδι, Αγ. Άννα, Πήλι, Λίμνη με το αρχαίο Ελύμνιο και τις Αίγες, Ροβιές όπου κατά τον Θουκυδίδη καταστράφηκε από σεισμό το αρχαίο Μαντείο «αψευδέστατων» του Σεληνούντιου Απόλλωνα πάνω στο όρος Τελέθριο στην αρχαία πόλη Οροβίαι, Αιδηψό με αρχαία λουτρά, Νέο Πύργο, Λιχάδα, Γιάλτρα με αρχαία λουτρά, Ιστιάια με τον Βυζαντινό ναό του Αγ.Νικολάου, Ελληνικά με ερείπια οχυρώσεων «Καστραδάκι» και τα Βασιλικά με ευρήματα ιστορικών χρόνων που πιστεύεται ότι ανήκουν στην αρχαία Οικχαλεία. Αρχαιολογικά ευρήματα υπάρχουν και στην βοιωτική ακτή του νομού Ευβοίας στην παραλία Αυλίδας, όπου στη θέση Νησί ή Βεσάλας υπάρχουν ερείπια του Προϊστορικού φρουρίου της Αυλίδας, στη Γλύφα, τα Σκροπονέρια, τη Δροσιά και τη Λουκίσια. Από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους της Εύβοιας αποτελεί και η θέση Κουμπί στη παραλία των λουτρών της Αιδηψού. Τα σπουδαία ευρήματα, που έχουν έλθει στο φως ανήκουν στην αρχαιότερη νεολιθική περίοδο περί την 6^η χιλιετία π.Χ. και σε μεταγενέστερες περιόδους.

Κάστρα και μνημεία

Ο επισκέπτης συναντά πολλά μνημεία και κάστρα διαφόρων εποχών στο νομό. Στην περιοχή της Κύμης υπάρχουν 10 πύργοι και 6 κάστρα. Στην περιοχή των Στείρων συναντάμε τα περίφημα και πανάρχαια **Δρακόσπιτα** που ο θαυμαστός τρόπος δόμησής τους, τα έκανε να παραμένουν όρθια για περισσότερα από 2.500 χρόνια αντέχοντας εκατοντάδες φυσικές και γεωλογικές καταστροφές σε πείσμα κάθε τεχνικής εξέλιξης. Πύργους συναντάμε στην περιοχή του Αλμυροπόταμου και ενετικό **Πύργο στο Αυλωνάρι** που συντηρήθηκε και αναπαλαιώθηκε το 1953, αποτελώντας τον πιο ωραίο και καλοδιατηρημένο φράγκικο πύργο της Εύβοιας. Τον πύργο αυτό τον χρησιμοποιούσαν οι Ενετοί ως κέντρο ενός συστήματος οπτικού τηλεγράφου έχοντας ανταπόκριση με άλλους παρόμοιους πύργους που έχουν διασωθεί σε μέτρια η κακή κατάσταση. Τα παράθυρα βρίσκονται στο μεσαίο και άνω τμήμα του πύργου, το κατώτερο τμήμα έφερε μόνο θυρίδες ελαφρών όπλων και οι διαστάσεις του είναι 8,10 X 8,05μ. και ύψος 19 μ.. Κάστρα επίσης συναντάμε στη νήσο Σκύρο στη Χαλκίδα του **Καράμπαμπα** κ.α. Ένα από τα σημαντικότερα κάστα και μνημεία στην Β.Εύβοια είναι ο **πύργος του Δροσίνη** ο οποίος αποτελεί εξαιρετικό δείγμα ενετικού πυργόσπιτου του 19^{ου} αιώνα. Χτίστηκε από τον Ιμπραήμ Αγά και το 1831 αγοράστηκε από τον παππού του μεγάλου ποιητή Δροσίνη το οποίο σήμερα ανήκει στο δημοτικό διαμέρισμα Γουβών. Το **Κάστρο της Ωρίας** το συναντάμε στην περιοχή των Ωρεών. Αποτελεί ενδεικτικό κάστρο χτισμένο στα θεμέλια αρχαίου κάστρου το οποίο κατά την αρχαιότητα φυλάσσονταν οι θησαυροί της πόλης. Σύμφωνα με τον μύθο, ο λόφος είναι τεχνητός καθώς χιλιάδες άνθρωποι κουβαλούσαν για χρόνια χώμα. Αφήνοντας δύο υπόγειες μυστικές εισόδους για το κάστρο ώστε να μην μπορεί να τις βρει ο εχθρός, μέχρι που και οι ίδιοι όταν ήταν βράδυ δεν μπορούσαν να τις βρουν. Από ανασκαφές προκύπτει ότι εδώ βρισκόταν η μία από τις δύο ακροπόλεις που υπήρχαν στους Ωρεούς τον 4ο αιώνα π.χ. τα χρόνια της ευημερίας της πόλης που αποτελούσε πνευματικό κέντρο της Β.Εύβοιας, και ένα από τα γνωστότερα κέντρα της αρχαίας Ελλάδας. Επί ενετοκρατίας το κάστρο ανεγέρθηκε εκ νέου. Μετά το 1275, απέκτησε μεγάλη φήμη όταν το κατέλαβε ο Καρυστινού ιππότης Ικάριο χρησιμοποιώντας το ως ορμητήριό του κατά των Φράγκων. Δυστυχώς σήμερα ο επισκέπτης μπορεί να δει μόνο τα κομμάτια οχύρωσης μέγιστου ύψους 2,5 μέτρων που σώζονται και να απολαύσει τη μοναδική θέα στη πόλη των Ωρεών καθώς το κάστρο είναι εντελώς παραμελημένο. Στην ίδια περιοχή κοντά στη Λίμνη, στην τοποθεσία Μουριάς, υπάρχουν και τα ερείπια κάστρου των

κλασικών χρόνων, **Στεφάνι**. Στο κέντρο των Ροβιών σώζεται ένας **βενετσιάνικος πύργος** που τοποθετείται από την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Στη μέση της διαδρομής Λουτρών Αιδηψού-Πολυλογού συναντάμε ένα ερειπωμένο φράγκικο πύργο που εικάζεται ότι αποτελούσε κατοικία της Βαρώνης Πετρούλα Τόκο. Ο γνωστός ως **πύργος της Αιδηψού ή Φραγκούλα**, είναι ένας ενετικός τετράγωνος πύργος του 14ου αιώνα από τον οποίο μικρό τμήμα διασώζεται κοντά στο εκκλησάκι της Αγίας Παρασκευής και για άλλους είναι γνωστός ως **πύργος της Αγίας Παρασκευής** (Vorgiaenia,2016). Στον περίβολο της εκκλησίας των Ωρεών υπάρχει βρίσκεται το ογκώδες **γλυπτό του Ταύρου των Ωρεών** προς τιμή του Δημήτριου του Πολιορκητή φιλοτεχνημένο κατά την εποχή που οι Μακεδόνες κυριαρχούσαν στο ελληνικό στερέωμα. Στην Καστανιώτισσα Ωρεών βρίσκεται η κατοικία(κονάκι) και ο **τάφος Λείβς** των πρώτων ιδιοκτητών της περιοχής που δολοφονήθηκαν το 1854. Ένα ακόμη κονάκι των παλαιών μεγαλοϊδιοκτητών της Βόρειας και Κεντρικής Ευβοίας, **Νοέλ-Μπαίκερ**(απογόνων του Λόρδου Βύρωνα) βρίσκεται στο Προκόπι. Στα υψώματα του κεντρικού δρόμου Χαλκίδας-Προκοπίου βρίσκεται το **Κάστρο Κλεισούρας**, απομεινάρια οχυρού που έλεγχε την είσοδο από την Κεντρική στη Βόρεια Εύβοια. Επίσης στο δήμο Κηρέως λίγο έξω από τη Δαφνούσα συναντάμε τον ενετικό **πύργο Μπέζα**.

Θέατρα

Στο χωριό Σέττα υπάρχει υπαίθριο θέατρο 750 θέσεων χτισμένο από τον ηθοποιό και δάσκαλος του Θεάτρου και του Λόγου, Νίκο Παπακωνσταντίνου και τη σύζυγό του Άννα Πολυτίμου, στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Αρχισε να λειτουργεί από τις 15 Οκτωβρίου 1989, και τους καλοκαιρινούς μήνες φιλοξενεί θεατρικές παραστάσεις (Eniportal,2012). Στη Χαλκίδα στο Πάρκο του Λαού το υπαίθριο θέατρο «Ορέστη Μακρή» με 1000 και πλέον θέσεις φιλοξενεί υψηλών απαιτήσεων πολιτιστικές εκδηλώσεις αποτελώντας μόνιμο θερινό πόλο πολιτιστικής έκφρασης (Ζεμπίλης,2011). Το αρχαίο θέατρο της Ερέτριας το οποίο τοποθετείται περί τον 4^ο π.Χ με κύριο χαρακτηριστικό της δομής του τον τρόπο κατασκευής του κοίλου του ο οποίος διαφέρει από την κατασκευή των λοιπών αρχαίων θεάτρων που συναντάμε σε βραχώδη πρανή λόφων και πιθανότατα συνδέεται με τη διονυσιακή λατρεία στην περιοχή (Ρωζίνα, 2013). Σώζονται οι κλίμακες, τα λίθινα θεμέλια του σκηνικού οικοδομήματος, και η θολωτή δίοδος που συνέδεε τη σκηνή με την ορχήστρα.

Βυζαντινές εκκλησίες και μονές

Οι περισσότεροι βυζαντινοί ναοί βρίσκονται στην περιοχή της Κύμης. Βυζαντινές εκκλησίες υπάρχουν στο Αυλωνάρι, στο Αλιβέρι (ο τρισυπόστατος ναός του Αγίου Δημητρίου, ο παλαιότερος ναός στην Εύβοια χτισμένος πάνω σε ερείπια αρχαίου ναού της Αρτέμιδος όπου από τις τρεις οικοδομικές φάσεις που παρατηρούνται στο συγκεκριμένο μνημείο η πρώτη προέρχεται από παλαιοχριστιανικό κτίσμα γεγονός που παρατηρείται στα ερείπια της κόγχης του Ιερού, η δεύτερη στο νάρθηκα του σημερινού ναού, που στεγάζεται με οκτάπλευρο τρούλο και η τρίτη ο κύριος ναός, στον τύπο της σταυρεπίστεγης βυζαντινής εκκλησίας) στον Αλμυροπόταμο, στην Οκτωνιά (Μονή Αγ.Δημητρίου, η οποία έπαιξε σημαντικό ρόλο στην υποβοήθηση του αγώνα, κατά τα χρόνια της επανάστασης του 1821 και χαρακτηρίστηκε με Βασιλικό Διάταγμα του 1921, *Προέχον Μνημείο του Κράτους*, λόγω των αξιόλογων αιογραφιών υστεροβυζαντινής τέχνης, που κοσμούν τον ναό), στη Χαλκίδα(η Αγία Παρασκευή) στη Σκύρο(ο ναός του Αγ. Αθανασίου και η μονή Αγ. Γεωργίου) στους Καθενούς (ο ναός της Υπαπαντής του Χριστού), στο Μετόχι (οι μονές Χίλιαδούς και Οσίου Νικολάου του Σικελιώτη) στο Πάλιουρα (το μοναστήρι της Παναγίας) στη Στενή (ο ναός Παλιοπαναγιάς) στη Λίμνη (η Βυζαντινή Μονή του Αγ.Νικολάου , η μεταβυζαντινή μονή του Οσίου Δαυίδ και στο Προκόπι η εκκλησία του Αγίου Ιωάννου του Ρώσου με το σκηνώμα του Αγίου) (Κουνάβης,2011) & (Βικιπαίδεια,2016).

Μουσεία

Αρχαιολογικά μουσεία υπάρχουν στη Χαλκίδα, με πλήθος εκθεμάτων από παλαιολιθικά έως υστερορωμαϊκά χρόνια (2^{ος}-30^{ος} αιώνας μ.Χ.), την Ερέτρια, τη Σκύρο (με πλούσια ευρήματα από ανασκαφές στο Παλαμάρι από την εποχή του Χαλκού) και την Κάρυστο. Μουσείο απολιθωμένων Θηλαστικών Κερασιάς στεγάζει από το 2006 τον παλαιοντολογικό πλούτο της περιοχής. Το Μουσείο θαλασσιών Ευρημάτων «Ναυτίλος» στα Λουτρά Αιδηψού με 3000 εκθέματα απ' όλο τον κόσμο σε 28 βιτρίνες (Vorgiaenia,2016). Το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας που οργάνωσε ο Κυνηγετικός Σύλλογος Ιστιαίας και περιλαμβάνει μια μεγάλη συλλογή ταριχευμένων ειδών. Στη Χαλκίδα υπάρχουν επίσης Βυζαντινό και Λαογραφικό Μουσείο. Αξιόλογα λαογραφικά και ιστορικά μουσεία βρίσκονται επίσης στην Κύμη, την Σκύρο (Μουσείο του Μάνου Φαλτάιτς) , τη Λίμνη, στο Κοντοδεσπότη και την Ιστιαία (στον Πύργο του Δροσίνη) αλλά και μικρότερα μουσεία λαϊκής τέχνης στην Αγ.Άννα και στο Θεολόγο. Επίσης στην Ερέτρια υπάρχει Μουσείο Μοντέρνας τέχνης και στην

Αμάρυνθο Λαογραφικό Μουσείο. Στο πλαίσιο του επιχειρησιακού Προγράμματος Θεσσαλίας-Στερεάς Ελλάδος-Ηπείρου (2007-2013) βρίσκεται προς υλοποίηση η διαμόρφωση του παλαιού ξενώνα ιερού προσκυνήματος Οσίου Ιωάννη Ρώσου σε μουσειακό χώρο Μικρασιατικού πολιτισμού.

Παραδοσιακοί οικισμοί

Οι χαρακτηρισμένοι ως «παραδοσιακοί» οικισμοί του νομού βρίσκονται στην Εδαφική Περιφέρεια(Ε.Π.) της Λίμνης: στις Ροβιές, Κεχριές, Μετόχι, Κήρυνθο. Επίσης αξιόλογους παραδοσιακούς οικισμούς συναντάμε στα Κάψαλα, τις Πετριές και το Αυλωνάρι.

Από άποψη αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος, παραδοσιακού ή νεοκλασικού παρουσιάζουν αρχικά η Χαλκίδα η οποία συγκεντρώνει πολλά και σημαντικά νεοκλασικά κτίρια και στη συνέχεια το σύνολο του οικισμού της Χώρας Σκύρου και τμήματα της Λίμνης, της Κύμης, και της Καρύστου.

Οικισμοί που παρουσιάζουν ενδιαφέρον κυρίως λόγω του ελκυστικού φυσικού περιβάλλοντός τους βρίσκονται στην ευρύτερη περιοχή της Δίρφους, όπως Στενή , Άτταλη, Μετόχι, Σέτα, Αγριοσυκιά, Γλυφάδα αλλά και στην περιοχή της Βόρειας Εύβοιας στην Αγ. Άννα, Κερασιά, Στροφυλιά, Αγριοβότανο, Τσαπουρνιά.

β) Ανθρώπινες δραστηριότητες

Οι ανθρώπινες δραστηριότητες σχετίζονται με την ανθρώπινη ύπαρξη (Βαρβαρέσος, 2000, σελ.95). Σ' αυτές περιλαμβάνονται η γλώσσα, τα ήθη και έθιμα, η κουλτούρα, τα φολκλόρ ενός τόπου κ.λ.π.. Ακολουθούν στοιχεία που συνθέτουν την κατηγορία αυτή στο Ν.Ευβοίας.

Χοροί

Επειδή η Εύβοια βρίσκεται σε μικρή απόσταση από τις Κυκλάδες θα περίμενε κανείς να έχει έντονο νησιωτικό χαρακτήρα στους χορούς και τη μουσική. Παρ'όλα αυτά έχει αναπτύξει ένα ιδιαίτερο χορευτικό χαρακτήρα ως αποτέλεσμα των ιστορικών συνθηκών που επικράτησαν στη περιοχή αλλά και της γεωγραφικής της θέσης. Το γεγονός ότι στις αρχές του 15ου αιώνα οι Βενετοί εγκατέστησαν Αλβανούς στη βόρεια πλευρά της Όχη και σε όλη την άλλη Καρυστία με αντάλλαγμα δωρεάν κλήρο με στόχος την ενίσχυση της μαχητικής δύναμης των ενετών σε ενδεχόμενο πόλεμο με τους Τούρκους οδήγησε στο μπόλιασμα του πληθυσμού και τη δημιουργία ενός ιδιόμορφου χορευτικού και μουσικού στιλ με κορυφαίο τον καβοντορίτικο ή καλιανιώτικο. Χοροί της περιοχής είναι ο συρτός και ο μηλωνιάτικος που αποτελεί

μια παραλλαγή του συρτού και ο όρθιος μπάλος που διαφοροποιείται από τον κυκλαδίτικο μπάλο από ένα ή δύο ζευγάρια. Η Κύμη έχει χορευτικές επιρροές από τη Μ. Ασία γεγονός το οποίο δικαιολογείται καθώς αποτελούσε εμπορικό κέντρο. Εδώ χορεύεται το γρήγορο χασάπικο, το συρτό, το σπυρί πιπέρι, πατινάδες, όπως και στα παράλια της Μ. Ασίας. Στη Β. Εύβοια χορεύονται περισσότερο οι στεριανοί χοροί όπως τσάμικα, καγκέλια, πατινάδες, συρτοί, την βντάνα, κάποιες φορές το «Ηπειρώτικο Στα Τρία» και «Καμάρα» όπου τους συναντάμε και στη Λίμνη, το Αλιβέρι και τις Σποράδες. Από τους πιο γνωστούς «ο Χειμαριώτικος» με οργανική αργή μελωδία που παιζόταν και με φύλλο από κοτσύκι ή άλλο δέντρο. Άλλη ξεχωριστή κατηγορία χορών αποτελούν οι χοροί που έφεραν από την Μ.Ασία και την Καππαδοκία το 1924 οι πρόσφυγες με την ανταλλαγή των πληθυσμών. Οι χοροί που έκαναν το ταξίδι της προσφυγιάς είναι ο συρτός, καρσιλαμάς και οι περιοχές που τους υποδέχτηκαν και τους φιλοξενούν έως σήμερα, το Προκόπι, η νέα Σινασσός, η Αρτάκη, η Λάμψακος, το Μακρυμμάλι και άλλες περιοχές (Εγκυκλοπαίδεια ελληνικού χορού,2010).

Μουσικά όργανα

Τα μουσικά όργανα της Εύβοιας είναι πολλά και διαφέρουν ανάλογα με την περιοχή. Στην Καρυστία συναντάται η τσαμπούνα, η γκάιντα, η λύρα και η φλογέρα. Σήμερα πλέον τα όργανα αυτά έχουν αντικατασταθεί από το βιολί και είναι ελάχιστοι αυτοί που συνεχίζουν τη μουσική παράδοση (Εγκυκλοπαίδεια ελληνικού χορού,2010). Στη Β. Εύβοια συναντάται το κλαρίνο και το που αντικατέστησε τη φλογέρα και το σουραύλι. Πολλές περιοχές της νότιας αλλά και της βόρειας Εύβοιας παίζουν πολλές μελωδίες με το φύλλο.

Φορεσιές

Η φορεσιά αποτελούσε ένα ηλικιακό σημείο αναφοράς αλλά και δείγμα οικονομικής και κοινωνικής θέσης, δείγμα αξιοσύνης και καλαισθησίας που ξεπερνούσε πολλές φορές την οικονομική κατάσταση αυτών που τη φορούσαν. Η μουσική και χορευτική ποικιλία της Εύβοιας φαίνεται και στις παραδοσιακές φορεσιές της. Η φορεσιά της Κύμης είναι σχεδόν ίδια με την φορεσιά της Κάτω Παναγιάς στη Μ. Ασία, ενώ οι φορεσιές της Β. Εύβοιας με τις ρουμελιώτικες φορεσιές. Όπως ο μουσικός έχει το προσωπικό του στυλ κάτω από το ύφος της περιοχής που εκφράζει, έτσι και στη φορεσιά συμβαίνει το ίδιο σημαντικό ρόλο παίζει η γεωγραφική θέση της περιοχής, το επάγγελμα και η κοινωνική θέση των κατοίκων της π.χ. η Λίμνη ως παραθαλάσσια κωμόπολη με κατοίκους στην πλειοψηφία έμποροι και καπεταναίοι, η φορεσιά τους

ήταν βράκα και τα τραγούδια είχαν νησιώτικο χαρακτήρα. Αυτό οφείλεται και στο γεγονός ότι πολλές οικογένειες είχαν μετοικήσει από τα νησιά Λέσβο, Σάμο και Ψαρά. Ενώ αντίθετα στο ορεινό χωριό Κουρκουλούς 12χμ από τη Λίμνη η παραδοσιακή φορεσιά ήταν φουστανέλα για τους άντρες και τα σεγκούνια για τις γυναίκες. Ο άντρες εσωτερικά φορούσαν την κάλτσα, υφασμένη στον αργαλειό, το πουκάμισο, και από πάνω έδεναν τη φουστανέλα με σκοινί. Από πάνω φορούσαν κεντημένο γιλέκο που πίσω του έπεφταν τα πισλιά. Στο κεφάλι κόκκινο φέσι και κάτω από τα γόνατα καλτσοδέτες ενώ πριν την οριστική απόσυρση αυτής της φορεσιάς φορούσαν μαύρο σκούφο ή καλογερόσκουφο, έδεναν το μαντίλι στη μέση τους, πράσινο, λαχανί, κόκκινο με κρόσσια και ακριβώς από πάνω το σελάχι όπου έβαζαν τσιγάρα, καθρεφτάκι, χτένα, σουγιά και όπλα. Τις επίσημες μέρες έβαζαν ένα άσπρο κεντημένο πανωφόρι, την κάπα. Στην Αγία Άννα έχουν καταγραφεί γυναικείες φορεσιές όπως, τα σαγιάδια, για κορίτσια και νέες γυναίκες. Επίσης τα κορίτσια από μικρή ηλικία κεντούσαν τα πουκάμισά τους με γνωστά κεντήματα στο κάτω μέρος του σχηματίζοντας αλλεπάλληλες σειρές όπου όσο πιο καλοφτιαγμένο ήταν, τόσο πιο άξια ήταν η νύφη που το 'χε φτιάξει (Εγκυκλοπαίδεια ελληνικού χορού, 2010).

Παράδοση -Έθιμα

Οι κάτοικοι του χωριού Αντιάς του Κάβο Ντόρο έχουν παραδοσιακά καθιερώσει να επικοινωνούν σφυρίζοντας με ένα ιδιαίτερο και μοναδικό τρόπο που δεν το συναντάς εύκολα στις μέρες μας. Το γνωστότερο έθιμο της «Γκαμήλας» γίνεται και σήμερα τη δεύτερη μέρα του Πάσχα στους Κουρκουλούς της Β. Εύβοιας. Ανάλογο έθιμο γίνεται στη Στερεά Ελλάδα και τη Θράκη την περίοδο του δωδεκαήμερου αλλά και στο χωριό Κερασιά, το καλοκαίρι, στη γιορτή της Αγίας Ζώνης. Η φιλοσοφία του δρώμενου, όμως στους Κουρκουλούς, είναι διαφορετική. Κατά τις δέκα το πρωί ξεκινά ο θίασος με αρχηγό τον Γκαμηλιέρη και πηγαίνει σε όλα τα σπίτια πραγματοποιώντας μια κανονική θεατρική παράσταση αυτοσχεδιασμού πειράγματα και μουτζουρώματα, το τραγούδι της Γκαμήλας δίνει και παίρνει, κάθε σπίτι ακούει το τραγούδι, κερνά το θίασο και δίνει κάποια χρήματα για τη διοργάνωση του γλεντιού που θα ακολουθεί το βράδυ στο καφενείο. Επίσης το πανάρχαιο έθιμο την Πρωτομαγιάς «το δρώμενο της πιπεριάς» όπου τα κορίτσια μαζεύονταν από το πρωί στόλιζαν μια κοπέλα με λουλούδια και πρασινάδες και γύριζαν από σπίτι σε σπίτι, έριχναν με το κανάτι νερό στη στολισμένη πιπεριά ενώ οι νοικοκυραίοι φίλευαν την ομάδα και το απόγευμα έστηναν χορό στ' αλώνι (Λιανοστάθης, 2007). Σήμερα το συναντάμε στην Αγία Άννα. Έθιμα και εκδηλώσεις παραθέτουμε στον ΠΙΝΑΚΑ 4.9.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 4.9 : ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ
ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΕΥΒΟΙΑΣ**

ΤΙΤΛΟΣ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΕΚΔΗΛΩΣΗ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ
Ευρίπια	Χαλκίδα	Πολιτιστικές εκδηλώσεις δήμου	Στη διάρκεια του καλοκαιριού.
Αγία Παρασκευή	Χαλκίδα	Πανηγύρι διάρκειας οκτώ ημερών	26/7 – 2/8
Κούλουμα	Χαλκίδα	Του Δήμου και των πολιτιστικών συλλόγων στον Κάνηθο με διαγωνισμό χαρταετού.	Καθαρή Δευτέρα
Αγίου Γεωργίου	Βασιλικό-Φύλλα-Λευκαντί	Πανηγύρι του Αγίου Γεωργίου.	23/4
Πανηγύρι της Παναγίας	Βασιλικό-Φύλλα-Λευκαντί	Πανηγύρι της Παναγίας.	15/8
Πανηγύρι της Φανερωμένης	Νέα Αρτάκη	Πολιτιστικές εκδηλώσεις 'Κυζίκεια'	22/8 για μια βδομάδα.
Πανηγύρι του Σωτήρα	Βασιλικό-Φύλλα-Λευκαντί	Πανηγύρι του Σωτήρα.	6/8
Αϊ-Γιάννη του Προδρόμου	Κύμη	Οι φωτιές του Αϊ-Γιάννη του Προδρόμου. Τα παιδιά καίνε στις γειτονιές της πόλης τα στεφάνια της Πρωτομαγιάς και κλαριά μουριάς, μέσα σε μια ιδιαίτερα χαρούμενη ατμόσφαιρα.	24/6
Πανηγύρι του Σωτήρα	Κύμη	Πανηγύρι της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα.	6/8
Πανηγύρι της Παναγίας	Κύμη	Στην Κύμη, στους Καλημεριανούς και στον Οξύλιθο. Στον κόσμο προσφέρεται σπιτάδο που μαγειρεύουν όλοι οι κάτοικοι σε	15/8

		μεγάλα καζάνια.	
Πανηγύρι των Αγίων Αποστόλων	Αγιοι Απόστολοι	Πανηγύρι με παραδοσιακό γλέντι.	29/6
Πανσέληνος	Αγιοι Απόστολοι	Εκδηλώσεις Πολιτιστικού Συλλόγου με παραδοσιακό γλέντι.	Το καλοκαίρι
Πολιτιστικές εκδηλώσεις	Αγιοι Απόστολοι	Ο θαλασσινός αποκριάτικος γάμος, εκδηλώσεις με θεατρικές παραστάσεις, τοπικούς χορούς και τραγούδια.	
Των Αγίων Αποστόλων	Αγιοι Απόστολοι και Κάρυστος	Ναυτική Εβδομάδα	Ναυτική Εβδομάδα
Αγίας Μαρίνας	Αλιβέρι και Μαρμάρι	Τριήμερο εμπορικό πανηγύρι με λαϊκά όργανα	17/7
Εισόδια της Θεοτόκου	Αλιβέρι	Πανηγύρι στο Δύστο	21/11
Πολιτιστικές εκδηλώσεις	Αυλωνάρι	Ο τοπικός σύλλογος οργανώνει όλο το χρόνο συναυλίες, προβολές ταινιών και εκθέσεις.	
Παζάρι	Αυλωνάρι	Μεγάλο παζάρι, στον οικισμό Χάνια.	Οκτώβριο
Ζωοδόχου Πηγής	Αυλωνάρι και Στενή Δίρφης	Πανηγύρι στην Οχθονιά και Στενή	Παρασκευή του Πάσχα
Πολιτιστικές εκδηλώσεις	Κάρυστος	Στο Γιοκάλειο Ίδρυμα θεατρικές παραστάσεις από ερασιτεχνικούς θιάσους.	Το καλοκαίρι
Απόκριες	Κάρυστος	Το καρναβάλι γιορτάζεται με πολύ κέφι.	Απόκριες
Αγίας Τριάδας	Κάρυστος	Πανηγύρι της Αγίας Τριάδας, στην ομώνυμη περιοχή, με γλέντι.	Της Αγίας Τριάδας
Αγίου	Κάρυστος	Πανηγύρι του Αγίου Νικολάου.	6/12

Νικολάου			
Γιορτή του κρασιού	Κάρυστος	Οργανώνεται έκθεση βιβλίου, παζάρι με τοπικά προϊόντα, πάτημα σταφυλιών. Προσφέρεται δωρεάν κρασί.	Τέλος Αυγούστου με αρχές Σεπτεμβρίου.
Πολιτιστικές εκδηλώσεις	Μαρμάρι	Πολιτιστικές εκδηλώσεις τον Αύγουστο, με έκθεση βιβλίου και διαλέξεις για τη νεολαία.	Αύγουστο
Της Παναγίας	Στύρα	Πανηγύρι της Παναγίας.	15/8
Πανηγύρι της Παναγίας	Αγιοκάμπος	Πανηγύρι της Παναγίας.	23/8
Προφήτη Ηλία	Βασιλικά	Πανηγύρι του Προφήτη Ηλία.	20/7
Πολιτιστικές εκδηλώσεις	Βασιλικά	Θεατρικές παραστάσεις από τα παιδιά, παραδοσιακούς χορούς με τις τοπικές ενδυμασίες, κλασική κιθάρα και εκθέσεις.	Ιούλιο
Αγίου Αθανασίου	Γιάλτρα	Πανηγύρι του Μαϊθανάση	2/5
Τριήμερο πανηγύρι	Γούβες	Αγίας Παρασκευής και του Αγίου Παντελεήμονα	26/7
Παναγίας της Ντινιούς	Ιστιαία	Πανηγύρι της Παναγίας της Ντινιούς.	23/8
Αγίου Αθανασίου	Ιστιαία	Γίνεται μόνο λιτάνευση της εικόνας	18/1
Εμποροπανήγυρη	Ιστιαία	Εμποροπανήγυρη	Σεπτέμβριο
Πανηγύρι του Σωτήρα	Λιχάδα - Αγιος	Πανηγύρι του Σωτήρα, στον Αγιο Γεώργιο.	6/8

	Γεώργιος		
Της Παναγίας	Λιχάδα - Αγιος Γεώργιος	Πανηγύρι της Παναγίας.	15/8
Της Παναγίας	Νέος Πύργος	Τριήμερο πανηγύρι της Παναγίας. Στις ταβέρνες χορεύουν με τοπικά μουσικά συγκροτήματα.	Αύγουστο
Αγίου Δημητρίου	Πευκί - Αρτεμίσιο	Μεγάλο λαϊκό πανηγύρι	26/10
Αγίων Θεοδώρων	Πευκί - Αρτεμίσιο	Πανηγύρι	Των Αγίων Θεοδώρων
Πανηγύρι του Σωτήρα	Ωρεοί	Πανηγύρι του Σωτήρα.	6-Αυγ
Εμποροπανήγυρη	Ωρεοί	Εμποροπανήγυρη στις αρχές Ιουλίου.	Ιούλιο
Πανηγύρι του Σωτήρα	Βασιλικά	Πανηγύρι του Σωτήρα.	6-Αυγ
Απόκριες	Αγία Άννα	Τ'αποκριάτικα, καθαρά διονυσιακό καρναβάλι με άρματα, βωμολοχίες και πολιτική σάτιρα.	Τελευταία Κυριακή της Αποκριάς
Πιπεριά	Αγία Άννα & Ροβιές	Η 'Πιπεριά', πανάρχαιο έθιμο της Πρωτομαγιάς. Στολίζουν τον 'Πίπερο' (νεαρό άντρα) με λουλούδια και γυρίζουν όλο το χωριό τραγουδώντας για να καλοπιάσουν το θεό της βροχής. Συγκεντρώνουν χρήματα, συνήθως για το βραδινό γλέντι.	1/5
Αγίας Άννας	Αγία Άννα	Πανηγύρι της Αγίας Άννας.	25/7
Αγίου Παντελεήμονα	Αγία Άννα	Πανηγύρι του Αγίου Παντελεήμονα.	27/7
Της Παναγίας	Αγία Άννα	Πανηγύρι της Παναγίας.	15/8

Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου	Μαντούδι	Πανηγύρι του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου, με λαϊκά όργανα. Διαρκεί οκτώ μέρες - γίνεται και εμπορικό πανηγύρι.	26/9
Μεγάλο πανηγύρι του Αϊ- Γιάννη του Ρώσου	Προκόπι	Μεγάλο πανηγύρι του Αϊ-Γιάννη του Ρώσου. Προσελκύει προσκυνητές από όλη την Ελλάδα.	27/5
Της Αγίας Ζώνης	Προκόπι	Πανηγύρι της Αγίας Ζώνης.	30/8
Αγίου Γεωργίου	Προκόπι	Πανηγύρι του Αγίου Γεωργίου.	23/4
Αγίων Αποστόλων	Ροβιές	Πανηγύρι Πέτρου και Παύλου.	29/6
Πανηγύρι του Σωτήρα	Ροβιές	Πανηγύρι του Σωτήρα, στον Οσιο Δαβίδ & τα κοντινά χωριουδάκια Καλαμούδι και Δρυμώνας.	6/8
Συνεστίαση των αποδήμων	Ροβιές	Την πρώτη Κυριακή του Σεπτεμβρίου γίνεται συνεστίαση των αποδήμων στον Κούλουρο. Η συγκέντρωση γίνεται σε τοποθεσία με πλατάνια, έλατα και τρεχούμενα νερά και προσφέρεται γίδα με μακαρόνια.	Σεπτεμβρίου
Ελύμνια	Λίμνη Ευβοίας - Λιμνιώνας	Τα 'Ελύμνια', πολιτιστικές εκδηλώσεις του δήμου με θεατρικές παραστάσεις, εκθέσεις ζωγραφικής, χορευτικές και μουσικές βραδιές.	Αύγουστο
Της Παναγίας	Λίμνη Ευβοίας - Λιμνιώνας	Πηγαίνουν την εικόνα στο ξωκλήσι της Αγίας Άννας και την επόμενη την περιφέρουν στους δρόμους της Λίμνης. Η εικόνα 'δημοπρατείται' και την περιφέρει για λίγο όποιος προσφέρει τα περισσότερα. Τα	Σεπτέμβριο

		χρήματα διατίθενται στην εκκλησία.	
Παναγίας της Περιβλέπτου	Πολιτικά	Πανηγύρι της Παναγίας της Περιβλέπτου.	15/8
Αγίας Παρασκευής	Πολιτικά	Πανηγύρι Λιτάνευση της εικόνας.	26/7
Της Παναγίας	Στενή Δίρφης	Μεγάλο πανηγύρι.	15/8
Εμποροπανήγυρη	Στενή Δίρφης	Εμποροπανήγυρη	1/9
Πανηγύρι	Στρόπωνες	Η εκκλησία είναι αφιερωμένη στην Αγία Τριάδα, αλλά το πανηγύρι έχει καθιερωθεί από παλιά το Σεπτέμβριο για να έχουν χρήματα για το γλέντι.	Σεπτέμβριο.Τριήμερο πανηγύρι
Της Παναγίας	Στρόπωνες	Λαϊκό πανηγύρι από τον πολιτιστικό σύλλογο.	15/8
Γιορτή του καλαμαριού	Στρόπωνες	Στη Χιλιάδου. Προσφέρονται καλαμάρια ψημένα στα κάρβουνα, αφού έχει προηγηθεί διαγωνισμός ψαρέματος.	Ιούλιο
Εμποροπανήγυρη	Ψαχνά	Οργανώνονται πολιτιστικές εκδηλώσεις, τα 'Μεσόπια', με έκθεση χειροτεχνημάτων και ζωγραφικής παιδιών, έκθεση βιβλίου, τοπικούς χορούς.	Ιούλιο
Απόκριες	Ψαχνά	Οργανώνεται καρναβάλι και αναβιώνει ο 'ψαχνιώτικος γάμος' με παραδοσιακές φορεσιές.	Απόκριες
Αγίου Ιωάννη	Αμάρυνθος	Τριήμερο πανηγύρι και εμποροπανήγυρη του Αγίου Ιωάννη.	29/8
Της Παναγίας	Αμάρυνθος	Πανηγύρι στο Γυμνό.	15/8
Πανηγύρι του Αγίου	Ανω Βάθεια	Στο μοναστήρι και στο χωριό όπου μετά τη λειτουργία στο χωριό	6/12

Νικολάου		προσφέρονται φασόλια ή ρεβίθια με ρύζι και μπακαλιάρους τηγανητός.	
Πανηγύρι του Αγίου Νικολάου	Ερέτρια	Πανηγύρι του Αγίου Νικολάου. Γίνεται μόνο λιτάνευση της εικόνας.	6/12
Πολιτιστικές εκδηλώσεις του Δήμου	Ερέτρια	Αγώνες κολύμβησης, σέρφινγκ και θαλασσίου σκι, εκθέσεις ζωγραφικής, θεατρικές παραστάσεις, ομιλίες και κλείνουν με λαϊκό πανηγύρι.	Τέλος Ιουλίου με αρχές Αυγούστου.
Κούλουμα	Ερέτρια	Τα Κούλουμα. Καρναβάλι, πέταγμα χαρταετού και βραβείο- βοήθημα στις πολύτεκνες μητέρες της χρονιάς.	Καθαρή Δευτέρα
Τα Κριεζώτεια	Αργυρό	Μεγάλο Πανηγύρι	Αγίου Πνεύματος
Κοίμηση της Θεοτόκου	Θεολόγος	Πανηγύρι με γλέντι στις πλατείες ή σε άλλους ανοιχτούς χώρους τρώγοντας παραδοσιακό γίδα βραστή με μακαρόνια σε καζάνια.	13-15/8 με κορύφωση στις 23/8
Μεταμόρφωση του Σωτήρος	Καθενοί	Πανηγύρι με δωρεάν φαγητό στην πλατεία χορό και τραγουδι	6/8
Αγ.Ιωάννη Προδρόμου	Καθενοί-Νεροτριβιά	Τριήμερο πανηγύρι με ξεφάντωμα στην παραλία του χωριού	29/8
Κοίμηση της Θεοτόκου	Οξύλιθος	Πανηγύρι με ξεφάντωμα	15/8
Αγ.Ιωάννη Θεολόγου.	Πήλι	Πανηγύρι στην παραλία του Αγίου Ιωάννη του θεολόγου.	8/5
Παναγία Λιχάδας	Λιχάδα	Μεγάλη Πανήγυρης με περιφορά του Επιταφίου της Κυρίας Θεοτόκου. Την παραμονή λιτάνευση της Εικόνας ενώ οι δύο άλλες πανηγύρεις τελούνται τη δεύτερη ημέρα των Χριστουγέννων και τη Λαμπροτρίτη.	Τρεις Πανηγύρεις το χρόνο, 15/8, δεύτερη ημέρα των Χριστουγέννων και Λαμπροτρίτη.

http://events.musicportal.gr/events/index/page:1/area:%CE%95/sort:Event.tel_code/direction:as

c &

[http://www.musicportal.gr/alpha?lang=el&tb=dromena&alpha=kodikos_til&r=traditional music concerts&i=22270](http://www.musicportal.gr/alpha?lang=el&tb=dromena&alpha=kodikos_til&r=traditional_music_concerts&i=22270)

Γαστρονομία

Η τοπική κουζίνα είναι πλούσια και ενδιαφέρουσα. Στα μοναδικά ουζερί της Χαλκίδας όπως και στους παραλιακούς οικισμούς ο επισκέπτης μπορεί να γευτεί ξεχωριστούς μεζέδες από φρεσκότατα θαλασσινά και ψάρια που μαγειρεύονται την ίδια στιγμή και συνοδεύονται με ούζο ή τσίπουρο, ενώ η Σκύρος φημίζεται για την αστακομακαρονάδα της. Εξίσου γευστικά μαγειρεύονται τα κρεατικά τα ντόπια λουκάνικα οι γαρδούμπες το κοκορέτσι το κατσικάκι η προβατίνα η γίδα ο κοκκινιστός κόκορας με τις κουρκουμπίνες ή γκόγκλις (χειροποίητο ζυμαρικό), που συνοδεύουν το ζυμωτό ψωμί ή τα τηγανόψωμα. Τοπικά γλυκά είναι κυρίως ταψιού, όπως μπακλαβάς, αμυγδαλωτά, ξερά σύκα και παστέλι ,κουταλιού αλλά και το τοπικό λικέρ.

Τοπικές εορτές

Τους «ζεστούς» μήνες κυρίως διοργανώνονται τοπικές εορτές που λαμβάνουν μέρος σε ανοιχτούς κοινόχρηστους χώρους όπως πλατείες, αγρούς, ξέφωτα ή δίπλα στη θάλασσα. Είναι ανοιχτές για όλον τον κόσμο, ντόπιους αλλά και επισκέπτες χαρίζοντας ξεγνοιασιά παρέα, μουσική, χορό και γαστρονομικές τοπικές λιχουδιές (Goenia,2013-4). Οι πιο γνωστές από αυτές είναι:

Σε χωριά της Βόρειας Εύβοιας τον Νοέμβριο γίνεται η απόσταξη του τσίπουρου με διάφορες εκδηλώσεις , γιορτές σε ταβέρνες και προσφορά των πασίγνωστων ποιοτικά κτηνοτροφικών και τυροκομικών προϊόντων της περιοχής και πληθώρα πολιτιστικών εκδηλώσεων.

Στη Κεντρική Εύβοια, στην παραλία της Χαλκίδας, γίνεται η γιορτή των τοπικών παραδοσιακών προϊόντων και η συνάντηση των γυναικείων συνεταιρισμών της Εύβοιας που διοργανώνεται με την ευκαιρία της παγκόσμιας ημέρας συνεταιρισμών με τη πρωτοβουλία του Επιμελητηρίου Εύβοιας. Κάθε Σεπτέμβριο στην παραλία της Χαλκίδας γίνεται έκθεση αγροτικών βιολογικών προϊόντων, όπου οι επισκέπτες μπορούν να δοκιμάσουν αλλά και να αγοράσουν προϊόντα. Στο Κρηπίδωμα και στον Ναυτικό Όμιλο στην παραλιακή της Χαλκίδας γίνεται επίσης κάθε χρόνο η γιορτή της σαρδέλας. Σε πολλά χωριά της Κεντρικής και Νότιας Εύβοιας, γίνεται αναβίωση του Βλάχικου και Αρβανίτικου γάμου με πολύ φαγητό, κρασί, άναμμα φωτιάς και παραδοσιακό γλέντι. Τον Δεκαπενταύγουστο στην περιοχή της Κύμης διοργανώνεται μεγάλο παραδοσιακό πανηγύρι. Τον Ιούλιο στη γιορτή του καλαμαριού περιλαμβάνεται διαγωνισμός ψαρέματος καλαμαριού με απονομή βραβείου. Η

διοργάνωση της γιορτής τσαγιού στη Σέττα με σκοπό την ανάδειξη της ευβοϊκής ποικιλίας τσαγιού διαρκεί ολόκληρη μέρα και στο τέλος της ζωντανεύει λαϊκή μουσική και παραδοσιακοί χοροί. Κάθε χρόνο στο τέλος Αυγούστου ή αρχές Σεπτεμβρίου διοργανώνεται από τους ψαράδες γιορτή κρασιού στις παραλίες Χιλιαδού, Διρφύων, Χηλής Κύμης, στο Βασιλικό στις εγκαταστάσεις του ΑΣΑΧ και στην Κάρυστο με άφθονο κρασί, τοπικά φαγητά και συνοδεία λαϊκής ορχήστρας. Ο Μελισσοκομικός Συνεταιρισμός Στενής οργανώνει τη γιορτή το μελιού στη Στενή ετοιμάζει έκθεση μελιού και πουλάει μέλι στους επισκέπτες ενώ οι γυναίκες των μελισσοκόμων, ετοιμάζουν και προσφέρουν στα τραπέζια λουκουμάδες με μέλι, μπακλαβάδες και άλλα γλυκά. Στο Μετόχι Κύμης οργανώνεται γιορτή Κερασιού με σκοπό τη γνωριμία με την περιοχή, την αύξηση της παραγωγής, τη βελτίωση της ποιότητας, τη διαφήμιση του προϊόντος και την τουριστική ανάπτυξη. Ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να γευτεί πολλές και άριστες ποικιλίες κερασιών και να περιηγηθεί στις εκθέσεις αγροτικών προϊόντων και στο περίπτερο λαϊκής τέχνης. Στη Νέα Λάμψακο διοργανώνεται η γιορτή του Ούζου. Στο Βίταλο Κύμης διοργανώνεται κάθε Αύγουστο η γιορτή του Σύκου από τον συνεταιρισμό σύκων της περιοχής με συνοδεία ποικίλων πολιτιστικών δρώμενων. Στο χωριό Μαυρόπουλο Διρφύων κάθε Ιούλιο διοργανώνεται η γιορτή τυριού. Στο χωριό Ριτσώνα Διρφύων κάθε Ιούνιο διοργανώνεται η γιορτή πατάτας. Στο χωριό Βρύση διοργανώνεται κάθε Σεπτέμβριο με τον τρύγο η γιορτή της μουσταλευριάς. Στη Γραμπιά Καρυστίας στη Νότια Εύβοια ανήμερα των Φώτων γιορτάζονται τα κοτομαζώματα- κοτοφαγώματα. Με την συνοδεία παραδοσιακών οργάνων ομάδα όλων των ηλικιών ψάλλουν τα κάλαντα και μαζεύουν κοτόπουλα και το τελευταίο Σάββατο του Ιανουαρίου πάντα με τη συνοδεία παραδοσιακών οργάνων το φάγωμα των κοτόπουλων. Στους Αγίους Αποστόλους Πετριών τον Αύγουστο γιορτάζεται η γιορτή Σαρδέλας στην οποία προσφέρεται ψητή σαρδέλα και κρασί με παραδοσιακή μουσική. Μεγάλη είναι επίσης η προσέλευση του κόσμου στα καλοκαιρινά Φεστιβάλ που διοργανώνουν οι Δήμοι Χαλκίδας, Λίμνης και Αιδηψού. Την πρώτη Κυριακή του Σεπτεμβρίου γίνεται συνεστίαση των αποδήμων στον Κούλουρο (Ροβιές). Η συγκέντρωση γίνεται σε τοποθεσία με πλατάνια, έλατα και τρεχούμενα νερά και προσφέρεται γίδα με μακαρόνια. Στη Σκύρο, παλαιότερα που ανθούσε η κτηνοτροφία, στην εορτή του Αγίου Μάμα οι βοσκοί αφιέρωναν διάφορα σφάγια. Κάθε χρόνο ανήμερα της μνήμης του Αγίου, γίνεται μεγάλο πανηγύρι με αρνιά που τα σφάζουν δίπλα στην εκκλησία και ακολουθεί γλέντι. Επίσης στη Σκύρο

διοργανώνεται κάθε χρόνο το πανελληνίως γνωστό Σκυριανό καρναβάλι το οποίο διαρκεί ένα μήνα και έχει τις ρίζες του στην διονυσιακή λατρεία. Καρναβάλι διοργανώνεται με μεγάλη συμμετοχή, στον Οξύλιθο και την Αγία Άννα με άρματα, βωμολοχίες και πολιτική σάτιρα. Επίσης στις 2 Μαΐου στην Αγία Άννα γιορτάζουν την «Πιπεριά», ένα πανάρχαιο έθιμο της Πρωτομαγιάς όπου στολίζουν τον 'Πίπερο' (νεαρό άντρα) με λουλούδια και γυρίζουν όλο το χωριό τραγουδώντας για να καλοπιάσουν το θεό της βροχής συγκεντρώνοντας χρήματα, για το βραδινό γλέντι (Musicportal,2008). Στην Λίμνη γιορτάζονται τον Αύγουστο τα «Ελίμνια» με πολιτιστικές εκδηλώσεις που οργανώνει ο δήμος οι οποίες περιλαμβάνουν θεατρικές παραστάσεις, εκθέσεις ζωγραφικής, χορευτικές και μουσικές βραδιές.

Αθλητικές δραστηριότητες και εκδηλώσεις

Κάθε χρόνο στην Χαλκίδα διοργανώνεται η πανελληνίως γνωστή ανάβαση της Ριτσώνας με αγωνιστικά αυτοκίνητα.

Ο Δήμος Κύμης-Αλιβερίου κάθε χρόνο με την υποστήριξη της Λέσχης Αυτοκινήτου Κύμης υποδέχεται στο ανοιξιάτικο περιβάλλον της Κύμης τους αγώνες του Πανελλήνιου Πρωταθλήματος Αναβάσεων .

Ο Σύλλογος Φίλων 4X4 Β.Εύβοιας διοργανώνει αγώνες, εξορμήσεις λόγω εδαφικής ιδιομορφία στις φυσικές διαδρομές της Εύβοιας.

Το Bungee Jumping λειτουργεί στη νέα μεγάλη γέφυρα της Χαλκίδας προσφέροντας στον επισκέπτη την ευκαιρία να δοκιμάσει τα όρια της αντοχής του.

Ο Δήμος Χαλκίδας διοργανώνει πανελλήνιους αγώνες μοτοσικλέτας και αγωνιστικής ποδηλασίας στην πίστα μηχανοκίνητου αθλητισμού. Τα παιχνίδια του αέρα και των κυμάτων πυροδοτούν τους Ιστιοπλοϊκούς αγώνες που διοργανώνονται στο Νότιο και Βόρειο Ευβοϊκό από του τρεις Ομίλους της Καρύστου , της Χαλκίδας και της Λίμνης, αλλά και windsurf, kite surf.

Κάθε χρόνο διοργανώνονται και αγώνες Τρίαθλου που περιλαμβάνει χιλιομετρικές διαδρομές συνδυάζοντας, κολύμπι, ποδήλατο και τρέξιμο σε διάφορες τοποθεσίες της Εύβοιας και των ακτών της Στερεάς Ελλάδος και Θεσσαλίας.

Ο Ορειβατικός Σύλλογος Χαλκίδας διοργανώνει Πανελλήνιους αγώνες ορεινής ποδηλασίας στο καταφύγιο του όρους Δίρφους με συμμετοχή αθλητών και επισκεπτών από όλη τη χώρα.

Τα ορμητικά νερά του ποταμού Μανικιάτη προσφέρουν συναρπαστικές εμπειρίες rafting. Το ποτάμι προσφέρεται και για αγωνιστική κατάβαση, trekking, καγιάκ και για

χαλαρή περιήγηση.

Το αλεξίπτωτο πλαγιάς με όλα τα διεθνή μέτρα ασφαλείας σε συνεργασία με επίσημους ομίλους Paraglide απολαμβάνουν την περιπέτεια στα βουνά της Εύβοιας.

Το αλογάκι της Σκύρου προσφέρεται για ανάβαση και ευχάριστη διαδρομή στη φύση. Αλλά και ο ιππικός όμιλος Χαλκίδας οργανώνει περιηγήσεις με άλογο σε διαδρομές που προσφέρονται όπως η Αγία Άννα, το Πέταλο, η παραλία Ψαροπούλι, η Καματριάδα κ.λ.π.

Στην Κάρυστο διοργανώνονται αγώνες παράκτιας και υποβρύχιας αλιείας (snorkeling). Συμμετέχουν ερασιτεχνικές ομάδες αλιείας (σαρδέλας, καλαμαριού) την καλοκαιρινή περίοδο σε αρκετά μέρη του Νομού (Ε.Π.Α.Λ. Δήμου Καρύστου, 2007-13).

Συνεταιριστικές προσπάθειες

Στον νομό Ευβοίας δραστηριοποιούνται οι συνεταιρισμοί :

Ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Περιφέρειας Κύμης με αντικείμενο την επεξεργασία ξερών σύκων και αποξηραμένης (λιαστής) ντομάτας.

Η Αγροτουριστική Συνεταιριστική Οργάνωση Γυναικών Ν.Αρτάκης με την παραγωγή και διάθεση παραδοσιακών γλυκών προϊόντων ζύμης και λικέρ.

Ο Συνεταιρισμός Γυναικών Λίμνης κυρίως με την παραγωγή και διάθεση παραδοσιακών υφαντών.

Ο Συνεταιρισμός Γυναικών Αυλωναρίου με αντικείμενο την παραγωγή και διάθεση παραδοσιακών γλυκών κουταλιού, αμυγδαλωτών και προϊόντων ζύμης.

Ο Συνεταιρισμός Γυναικών Κύμης με αντικείμενο τη παραγωγή και διάθεση μεταξωτών (κουκουλάρικα) κάδρων, αμυγδαλωτών, γλυκών κουταλιού και ταψιού, λικέρ αλλά και φυσικών σαπουνιών.

Επίσημη πιστοποίηση ονομασίας προέλευσης έχουν τα ξηρά σύκα Κύμης και ελιές Ροβιών ενώ είναι σε ανάλογη διαδικασία η ρετσίνα Χαλκίδας και η φέτα Καρύστου.

Αξιόλογη είναι και η επιχειρηματική προσπάθεια δυο οινολόγων στο Ωρολόγιο στον τόπο καταγωγής τους μια πρότυπη Μικροζυθοποιία με όνομα δημιουργίας Septem κατακτώντας το χώρο της μύρας και δεκάδες βραβεύσεις στο εξωτερικό. Προσφέρουν στον καταναλωτή μια μη παστεριωμένη μύρα που απολαμβάνει φρέσκια με τα αρώματα και τη γεύση των λυκίσκου.

ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ Ή ΑΠΟΡΡΕΟΥΣΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

Α) Γενικές Εγκαταστάσεις

I. Αξιοθέατα και περιβάλλον του προορισμού

Τα φυσικά αξιοθέατα: Η Εύβοια είναι το δεύτερο σε έκταση νησί μετά την Κρήτη στο ελληνικό αρχιπέλαγος και αποτελεί έναν φυσικό θησαυρό στο κέντρο της Ελλάδος. Το μήκος των ακτών του νομού μαζί με τη νήσο Σκύρο φτάνει τα 863 χλμ. με πληθυσμό 102.222 κατοίκων, έκταση 3.654τ.χλμ. Για το λόγο αυτό χρειάζονται εβδομάδες για την εξερεύνησή του. Εντυπωσιάζει τους επισκέπτες της με το ποικίλο φυσικό ανάγλυφο και τα σπουδαία ιστορικά μνημεία της (Μόσχου,2013) . Κατέχει εξαιρετική στρατηγική θέση καθώς βρίσκεται πολύ κοντά στην Αθήνα αλλά και στο κέντρο της ηπειρωτικής Ελλάδος γεγονός που της δίνει το πλεονέκτημα της πρόσβασης οδικώς. Τη φυσιογνωμία του Νομού συνθέτουν, τα επιβλητικά βουνά με την πλούσια χλωρίδα και πανίδα πλάι στα αμφιθεατρικά ορεινά χωριά αλλά και οι εύφορες πεδινές εκτάσεις της ενδοχώρας , τα ποτάμια, τους υδροβιότοπους τις ιαματικές πηγές, τα ενδιαφέροντα μονοπάτια, οι αναρίθμητες παραλίες με τα καθάρια γαλαζοπράσινα νερά πλάι στους παραθαλάσσιους τουριστικούς οικισμούς.

Τα δομημένα αξιοθέατα: Στη Χαλκίδα πρωτεύουσα του νομού Ευβοίας το σήμα «κατατεθέν» αποτελεί η ανοιγόμενη γέφυρα στον πορθμό του Ευρίπου με 2.500 χρόνια ιστορίας που ταυτόχρονα είναι και το πιο ζωντανό και κομβικό σημείο της πόλης. Από αυτήν μπορεί κάποιος να δει «τα τρελά νερά της Χαλκίδας» , το μοναδικό φαινόμενο αλλαγής της κατεύθυνσης των υδάτων ανά έξι ώρες και ενδιάμεσα μιας ώρας στασιμότητας (παλίρροια του Ευρίπου). Μύθοι και ψευδαισθήσεις διατηρούνται στο χρόνο γύρω από το φαινόμενο του Πορθμού του Ευρίπου προσδίδοντας στη Χαλκίδα μια μοναδικότητα και το ενδιαφέρον του επιστημονικού κόσμου.

Τα πολιτιστικά αξιοθέατα: Εξαιτίας της νευραλγικής θέσης του νησιού διαμόρφωσε εξαιρετικά πλούσια ιστορική πορεία και παρακαταθήκες μεγάλων πολιτισμών. Κατά τον 8^ο π.Χ. οι πόλεις της Εύβοιας είχαν εξελιχθεί σε μεγάλες εμπορικές δυνάμεις με εξαιρετική δύναμη. Δημιούργησαν τις πρώτες ελληνικές αποικίες στην Κάτω Ιταλία όπου μεταλαμπαδεύοντας το δικό τους αλφάβητο που εξελίχθηκε στο Λατινικό. Ωστόσο στο πέρασμα από τη Ρωμαϊκή στη Βυζαντινή εποχή δημιουργήθηκαν πλήθος παλαιοχριστιανικών εκκλησιών και μοναστηριών τα οποία παρουσιάσαμε στην ενότητα των πολιτιστικών πόρων. Η Ενετοκρατία και η Φραγκοκρατία άφησε

πίσω της υπέροχους πύργους, κάστρα και οικισμούς που μπορεί κανείς να επισκεφτεί , τα στοιχεία των οποίων προαναφέρθηκαν.

Τα κοινωνικά αξιόθεατα: Οι κάτοικοι του νησιού είναι αυτάρκεις σε αγαθά καθώς παράλληλα με τον τουρισμό ασχολούνται και με την γεωργία και την κτηνοτροφία, την αλιεία και την εξόρυξη. Γνωστά είναι τα περίφημα ευβοιώτικα προϊόντα όπως η φέτα Καρύστου, η ρετσίνα Χαλκίδας , η μπίρα Septem του Ωρολόγιου Ευβοίας, γλυκών κουταλιού, ταψιού, αμυγδαλωτά Κύμης, λικέρ , τα ξερά σύκα Κύμης, αποξηραμένη ντομάτα Κύμης, το μέλι, τις ελιές Ροβιών, φυσικών σαπουνιών από καθαρό ελαιόλαδο και εμπλουτισμένα με πλήθος ιαματικών βοτάνων που φύονται στην περιοχή, κηραλοιφές, εκχυλίσματα από βότανα, τα υφαντά, τα μεταξωτά (κουκουλάρικα) ενώ σπουδαία πηγή πλούτου για το νησί αποτελεί η εξόρυξη λευκόλιθου και λιγνίτη, σιδηρομεταλλεύματα, βωξίτη, λευκά και χρωματιστά μάρμαρα. Διαθέτει πλούσια λαϊκή παράδοση , με τη μουσική, το χορό , τις τοπικές γιορτές και ιδιαίτερη γαστρονομική ταυτότητα με πολλές τοπικές συνταγές.

II. Εγκαταστάσεις και υπηρεσίες του προορισμού

Μονάδες στέγασης: Τα ξενοδοχεία υψηλών κατηγοριών είναι περιορισμένα ωστόσο έχουν γίνει βελτιώσεις στην ποιότητα των καταλυμάτων και ανακαινίσεις σε μερικά ξενοδοχείο. Ο επισκέπτης μπορεί να διαμείνει σε παραδοσιακά καταλύματα, ξενώνες, μικρά ξενοδοχεία υπαίθρου, κατασκηνωτικούς χώρους, αγροτόσπιτα και σε καταλύματα για άτομα με ειδικά ενδιαφέροντα όπως ιππασία και ψάρεμα.

Εστιατόρια, μπαρ και καφετέριες: Ο επισκέπτης μπορεί να βρει παραδοσιακά καφεενεία και ταβέρνες, ψαροταβέρνες καφετέριες, μπαρ αλλά και ελλείψεις στις επιλογές διασκέδασης.

Μέσα μεταφοράς στον προορισμό: Η γεωγραφική θέση του νομού καθώς και ο νησιωτικός του χαρακτήρας διαμορφώνουν ένα πλέγμα αναγκών για μεταφορά ανθρώπων και αγαθών η οποία ωστόσο εξαιτίας των προβλημάτων του ανεπαρκούς εθνικού και επαρχιακού οδικού δικτύου του νομού κρίνεται σχετικά ικανοποιητική χωρίς να λύνει τα προβλήματα μετακίνησης στο νομό. Η κακή χάραξη του οδικού δικτύου του νομού, στο μεγαλύτερο μέρος του καθιστά αναποτελεσματικό όλο το πλέγμα των οδικών μεταφορών της οριζόντιας διασύνδεσης και εξυπηρέτησης των τοπικών αναγκών αποτελώντας εμπόδιο στην πορεία προς την προσφορά ενός ελκυστικότερου τουριστικού προϊόντος. Η διαρκής συντήρηση και σε αρκετά σημεία

επαναχάραξη του οδικού δικτύου είναι απαραίτητη παρά την σημαντική συμβολή βελτίωσης του στα πλαίσια του ΚΠΣ II. Η κρεμαστή γέφυρα του Ευρύπου απετέλεσε ένα επίσης πολύ σημαντικό έργο για το νομό τονώνοντας την τουριστική δραστηριότητα όπως και η βελτίωση τα τελευταία χρόνια της κατάστασης του εθνικού δικτύου Αθηνών Λαμίας δίνοντας λύσεις στο πρόβλημα των μεταφορών και επικοινωνιών του νομού με την ηπειρωτική Ελλάδα. Ωστόσο τόσο οι οδικές όσο και ακτοπλοϊκές συνδέσεις του νομού Ευβοίας με την ηπειρωτική Ελλάδα παρά την ανυπαρξία σιδηροδρομικού δικτύου στην περιοχή είναι αυτές που διαδραμάτισαν έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες χωρικής διάρθρωσης της τουριστικής προσφοράς έως σήμερα. Επίσης πραγματοποιούνται και ιδιωτικές μονοήμερες κρουαζιέρες αλλά και δυνατότητα μετακίνησης προς τις Βόρειες Σποράδες από την Κύμη (Ιούνιο-Σεπτέμβριο) και το Μαντούδι (2-3 φορές το χειμώνα και 3-4 φορές το καλοκαίρι) (Ελεύθερο Βήμα,2005) και την Σκύρο (καθημερινή διασύνδεση με το λιμάνι της Κύμης), (Ξανθούλης, 2014). Η διασύνδεση της Εύβοιας με τα διεθνή ταξιδιωτικά συστήματα και τα δίκτυα τουριστικής διακίνησης είναι δύσκολη εξαιτίας του αεροδρομίου της Σκύρου και της Αθήνας. Ο Οργανισμός Λιμένων Χαλκίδος έχει ήδη ορίσει προσωρινό ανάδοχο προκειμένου να λειτουργήσουν στις πόλεις Χαλκίδα, Κάρυστο και στην Κύμη υδατοδρόμια που θα συνδεθούν με το υπόλοιπο δίκτυο υδατοδρομίων ώστε να διευκολύνουν τις μετακινήσεις τουριστών. Παράλληλα ξεκινάει η πρώτη τεχνική βάση υδροπλάνων στη Χαλκίδα για τη συντήρηση και τον τεχνικό έλεγχο των αεροσκαφών.

Τηλεπικοινωνίες

Υπάρχουν περιοχές στο νομό που ακόμη δεν έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο , γεγονός υψηλής σημασίας για την προώθηση του τουριστικού προϊόντος στα πλαίσια της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής. Σημαντική εξέλιξη για το σκοπό αυτό θα αποτελέσει η δημιουργία κατάλληλης υποδομής στην περιοχή για ασύρματη διαδικτυακή σύνδεση η οποία θα αναβαθμίσει την ποιότητα πρόσβασης των χρηστών της περιοχής τη δυνατότητα προώθησης του τουριστικού προϊόντος αλλά και την παροχή υπηρεσιών στους επισκέπτες. Ωστόσο η επικοινωνία με τη χρήση κινητού τηλεφώνου έχει βελτιωθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια.

Δίκτυα ύδρευση

Τα δίκτυα ύδρευσης σε πολλά χωριά της Εύβοια είναι απαρχαιωμένα. Η ποιότητα του νερού που πίνουν οι κάτοικοι σε κάποιες περιοχές είναι απαράδεκτη καθώς από καταγραφή που δημοσιεύτηκε σε τοπική εφημερίδα το 2002 προέκυψε ότι πολλές

δεξαμενές του νομού δεν είναι ασφαλισμένες. Επίσης πολλά δίκτυα έχουν κατασκευαστεί με σωλήνες αμιάντου το οποίο είναι καρκινογόνο αλλά και πολλά δίκτυα δε χλωριώνονται ούτε μια φορά το χρόνο και κάποια βρίσκονται δίπλα σε σωλήνες αποχετεύσεων.

Αθλητικές - άλλων ενδιαφερόντων δραστηριότητες: Μεγάλη ποικιλία από δραστηριότητες ανάλογα με το ενδιαφέρον και την όρεξη για περιπέτεια! Όπως, πεζοπορία, ορεινή ποδηλασία, καταδύσεις, προσκύνημα σε εκκλησίες και μοναστήρια, περιηγήσεις, συνέδρια , αλιευτικός τουρισμός κ.α.

Άλλες εγκαταστάσεις: Προβλέπεται ιδιωτική και κρατική συνεργασία για δημιουργία μαρίνων.

Λιανικά καταστήματα: Καταστήματα με υφαντά, κεραμικά, κεντήματα, σουβενίρ και τοπικά προϊόντα από αγροτουριστικά συνεταιριστικά καταστήματα που πωλούν τοπικά προϊόντα εξαιρετικής ποιότητας.

Άλλες υπηρεσίες: Υπηρεσίες πληροφόρησης περιορισμένες , ενοικίασης αυτοκινήτων ή εξοπλισμού καταδύσεων, τουριστική αστυνομία.

III. Προσβασιμότητα στον προορισμό (Middleton, 2009, p.124)

Υποδομή : Τα καταλύματα που χρησιμοποιούνται στο Νομό Ευβοίας είναι κυρίως, αγροτόσπιτα, σπίτια σε αγροτικές περιοχές, μικρά ξενοδοχεία υπαίθρου, ξενώνες, κατασκηνωτικοί χώροι, παραδοσιακές κατοικίες, καταλύματα για ειδικά ενδιαφέροντα όπως ιππασία, ψάρεμα, ορεινή ποδηλασία, μελισσοκομεία κ.α. Οι ειδικές τουριστικές υποδομές ωστόσο όπως οι μαρίνες, τα τουριστικά αγκυροβόλια, τα ιαματικά κέντρα, οι συνεδριακοί χώροι, δεν είναι ανεπτυγμένες. Προβλήματα παρουσιάζονται στο οδικό δίκτυο, την οδική σήμανση και τη σήμανση αξιοθέατων μνημείων. Οι παραλίες της Εύβοιας δεν διαθέτουν καμία σοβαρή υποδομή. Από τις 110 περίπου ποικίλου φυσικού κάλους μόνο 20 μπορούσαν να χαρακτηριστούν οργανωμένες και σε αρκετές από αυτές η πρόσβαση είναι από δύσκολη έως και αδύνατη. Ελλείψεις σημειώνονται επίσης σε χώρους στάθμευσης, οργανωμένες παραλίες, πεζοδρόμια, ποδηλατοδρόμους, έλλειψη αποχέτευσης, εγκατάλειψη αρχαιολογικών χώρων.

Εξοπλισμός: Μπορεί κανείς να προμηθευτεί από εξειδικευμένα καταστήματα των μεγάλων κυρίως πόλεων του νομού, εξοπλισμό για ποικίλες δραστηριότητες.

Λειτουργικοί παράγοντες : Καθυστερήσεις σε δρομολόγια δημοσίων συγκοινωνιών, ελλείψεις σε μαρίνες, ανύπαρκτο σιδηροδρομικό δίκτυο που να διασχίζει το νομό, αερολιμένας και προβληματικό οδικό δίκτυο. Η περίοδος αιχμής για το νησί είναι το τέλος της άνοιξης συνήθως από το Πάσχα και έως τις αρχές του φθινοπώρου. Τον υπόλοιπο χρόνο ο αριθμός των επισκεπτών αυξάνεται κυρίως τα Σαββατοκύριακα και στις ημέρες εορταστικών εκδηλώσεων και πανηγυριών.

Κυβερνητικοί κανονισμοί : Η οικονομική ένδεια της Ελλάδος αλλά και προϋποθέσεις για επενδύσεις στη χώρα σε συνδυασμό με το μοναδικό φυσικό τοπίο και το κλίμα της Ελλάδος, αναμένεται να οδηγήσει σε εκδήλωση ενδιαφέροντος από μέρους των ξένων επενδυτών για αγορές κατοικιών (για διακοπές ή ενοικίαση) (ΣΕΒΕ,2008).

IV. Εικόνες και αντιλήψεις του προορισμού (Middleton, 2009, p.125)

Προσφέρει μια ξεχωριστή νησιωτική εμπειρία διακοπών διαφόρων μορφών, ήρεμες με κολύμπι σε υπέροχες κυρίως ανοργάνωτες ή και ερημικές παραλίες, περιπέτεια με θαλάσσια σπόρ, καταδύσεις, πεζοπορίες, συλλογή βοτάνων, ορεινή ποδηλασία, τοπικές γαστρονομικές απολαύσεις αλλά και την εμπειρία ενός μεγάλου νησιού με μικρές αποδράσεις στην κοντινή Σκύρο ή τις Βόρειες Σποράδες (Σκιάθo ,Σκόπελο, Αλόνησο). Μπορεί να είναι προορισμός για όλο το χρόνο, εξαιτίας της ποικιλομορφίας του τοπίου, δυνατότητας εναλλακτικών δράσεων και της τοπογραφικής θέσης της. Η ηλιοφάνεια και τα κλιματολογικά χαρακτηριστικά του νομού με το εύκρατο και υγιεινό κλίμα δημιουργούν ιδανικές συνθήκες ανάπτυξης ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, επιμήκυνσης της τουριστικής περιόδου. Ωστόσο παρά την εγγύτητα της με την πρωτεύουσα είναι εμφανής η έλλειψη εκπαίδευσης στη διαχείριση των τουριστών και τουριστικής συνείδησης.

V. Η τιμή για τον πελάτη (Middleton, 2009, p.125)

Οι τουριστικές επιχειρήσεις του Νομού Ευβοίας προσφέρουν ελκυστικές τιμές σε σχέση και με τα κοντινά σ' αυτήν νησιά των Βόρειων Σποράδων ή των Κυκλάδων ή ακόμα και των μεγάλων νησιών όπως την Ρόδο ή την Κω. Βέβαια το συνολικό κόστος εξαρτάται από την επιλογή των υπηρεσιών καθώς ο ανταγωνισμός στο εσωτερικό του νομού δεν είναι μεγάλος (Κούτουλας,2012). Η εξαιρετική κουζίνα και το φρέσκο ψάρι προσφέρονται σε προσιτή τιμή.

ΥΠΑΡΧΟΥΣΕΣ ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ

Παράκτιος και περιηγητικός τουρισμός

Ο νομός συνδυάζει προϊόντα και υπηρεσίες θερινών διακοπών σε παράκτιες ζώνες αλλά και δραστηριότητες υπαίθριας αναψυχής όπως ιστιοπλοΐας / yachting, και κυρίως περιήγησης του παράκτιου χώρου. Ο επισκέπτης της Εύβοιας έχει τη δυνατότητα να παραθερίσει σε πλήθος από μαγευτικές παραλίες του νομού απολαμβάνοντας το μαγευτικό τοπίο και την παρθένα φύση.

Ιαματικός τουρισμός

Βασικό πόλο έλξης ιαματικού τουρισμού του νομού και της χώρας αποτελούν τα λουτρά Αιδηψού όπου τόσο ο ομώνυμος οικισμός όσο και η ευρύτερη περιοχή προσφέρουν σημαντικές ανωδομές, υποδομές και υπηρεσίες. Άλλες πηγές εκτός από την Αιδηψό στο νομό είναι οι πηγές-λουτρά Γιάλτρων στη Λιχάδα Ιστιαίας, Αμάρυνθου Βάθειας καθώς και συναφείς πόροι όπως τα λασπόλουτρα Βασιλικού κοντά στη Χαλκίδα και οι πηγές ποσιθεραπείας στους κήπους κοντά στη Κύμη και στο Χωνευτικό.

Πολιτιστικός τουρισμός

Περιλαμβάνει ευρύ φάσμα πόρων όπως , αρχαιολογικούς χώρους / μνημεία , βυζαντινά / μεσαιωνικά μνημεία και νεότερα νεοκλασικά μνημεία και παραδοσιακούς οικισμούς κυρίως στην ευρύτερη περιοχή της Λίμνης (Ροβιές, Κεχριές, Μετόχι) και στη Ν. Εύβοια (Κάψαλα, Πετριές, Αυλωνάρι). Στο νομό Ευβοίας ο πολιτιστικός τουρισμός συναρτάται άμεσα με ορισμένους οικισμούς όπως της Χαλκίδας, Ερέτριας, Αιδηψού, Καρύστου, Κύμης, Χώρας Σκύρου που αποτελούν πόλους έλξης για επισκέψεις μνημείων και κέντρων για επισκέψεις και πολιτιστικές διαδρομές στην ευρύτερη περιοχή τους. Επίσης σημαντικό θρησκευτικό μνημείο της Βόρειας Εύβοιας, που προσελκύει πλήθος επισκεπτών ημεδαπών και αλλοδαπών είναι ο Άγιος Ιωάννης ο Ρώσος.

Οικοτουρισμός

Στο είδος αυτό του τουρισμού περιλαμβάνονται το δίκτυο των υγροτόπων με τους μεγαλύτερους και ενταγμένους στο ΖΟΕ, Κανατάδικα / Ιστιαίας, Λίμνη Δύστου, παράκτιο έλος Ψαχνών, τα δίκτυα ορεινών όγκων Δίφρυς, Όχης και Κανδυλίου όπου μπορούν να δημιουργηθούν «φυσικά πάρκα» και σε συνάρτηση με άλλους ορεινούς πόρους έλξης να διαμορφωθούν δίκτυα και υπηρεσίες οικοτουριστικών δραστηριοτήτων. Επίσης παράκτιες ζώνες που χρήζουν ειδικής προστασίας λόγω φυσικής έλξης όπως οι παραλίες Χιλιαδούς - Γλυφάδας, όρμου Τσίλαρου- Θάψων - ακρωτηρίου Καλάμι για δραστηριότητες ήπιας μορφής υπαίθριας αναψυχής και οικολογικά καταλύματα που σέβονται και αναδεικνύουν το φυσικό περιβάλλον.

Αγροτουρισμός: Στο νομό Εύβοιας αυτό το είδος τουρισμού περιλαμβάνει, διακοπές σε παραδοσιακούς οικισμούς και αγροτικά σπίτια στις ευρύτερες περιοχές Ιστιαίας, Κύμης, Κεντρικής Εύβοιας κτλ, διακοπές σε μεγάλα αγροκτήματα – φάρμες, όπου οι επισκέπτες συμμετέχουν σε αγροτικές δραστηριότητες και ασκούν διάφορες δραστηριότητες υπαίθριας αναψυχής και τέλος στις Καματριάδες όπου λειτουργεί μια πραγματική αγροτουριστική μονάδα που ξεκίνησε ως κέντρο ιππασίας στη Βόρεια Εύβοια, προσφέροντας σήμερα αυθεντική φιλοξενία και πλήθος δυνατοτήτων για δραστηριότητες στη φύση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.14 : ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΩΝ ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΣΤΟ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ

ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ	ΧΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΥΝΕΔΡΩΝ
ΧΑΛΚΙΔΑ	PALIRIA HOTEL	400
	PELAGOS HOTEL	400
	LUCY HOTEL	500
ΕΡΕΤΡΙΑ	NEGROPONTE RESORT HOTEL	700
	ERETRIA VILLAGE HOTEL	1700
ΛΕΥΚΑΝΤΙ	PHILOXENIA HOTEL	120
ΛΟΥΤΡΑ ΑΙΔΗΨΟΥ	THERMAI SYLLA SPA WELNESS HOTEL	550
ΜΑΡΜΑΡΙ	MARMARI BAY HOTEL	120

ΠΗΓΗ: www.goevia.com/el/alternative-tourism/conference-tourism

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.15: ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗ ΜΑΡΙΝΩΝ ΚΑΤΑΦΥΓΙΩΝ ΚΑΙ ΛΙΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΕΙΔΟΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΛΙΜΕΝΑ(Μ)	ΘΕΣΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΛΙΜΕΝΑ
ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	ΜΑΡΙΝΑ(Μ)	ΚΑΜΕΝΑ ΒΟΥΡΛΑ
ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	Μ	ΙΤΕΑ
ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	Μ	ΟΡΜΟΣ ΣΚΟΡΠΟΝΕΡΙΟΥ ΔΗΜΟΣ ΑΝΘΗΔΩΝΟΣ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΚΑΤ/ΓΙΟ(Κ)/ ΑΓΚΥΡ/ΛΙΟΥ	ΘΕΣΗ ΚΑΤΑΦΥΓΙΟΥ(Κ)/ΑΓΚΥΡΟΒΟΛΙΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΣΚΑΦΩΝ
ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	Κ	ΚΥΜΗ ΕΥΒΟΙΑΣ
ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	Κ	ΛΟΥΤΡΑ ΑΙΔΗΨΟΥ
ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	Κ	ΛΙΝΑΡΙΑ ΣΚΥΡΟΥ
ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	Κ	ΩΡΕΟΙ
ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	Κ	ΒΟΥΡΚΑΡΙ ΧΑΛΚΙΔΑΣ
ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	Κ	ΤΗΡΜΑΕ ΣΥΛΛΑ ΛΟΥΡΤΑ ΑΙΔΗΨΟΥ
ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	Κ	ΡΟΒΙΕΣ
ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	Κ	ΕΡΕΤΡΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	Ξ.Λ.	ΘΕΣΗ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΟΥ ΛΙΜΕΝΑ
ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	Ξ.Λ.	ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΛΙΧΑΔΑ /ΓΡΕΓΟΛΙΜΑΝΟ

ΠΗΓΗ: <http://www.kireas.org/smf/index.php?topic=1303>

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.24 : ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΟΝΕΣ ΣΤΟ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ

ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΑ/ΜΟΝΕΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ
Ιερό Προσκύνημα Όσιου Ιωάννη του Ρώσου	Β.Εύβοια
Ιερό Προσκύνημα Παναγίας της Φανερωμένης	Κ.Εύβοια
Μονή Αγίου Γεωργίου Ηλίων	Β. Εύβοια
Μονή Αγ. Ειρήνης Χρυσοβαλλάντου	Β. Εύβοια
Μονή Όσιου Δαυίδ(ναός Μεταμόρφωσης του Σωτήρος)	Β. Εύβοια
Μονή Γαλατάκη (Αγίου Νικολάου)	Β. Εύβοια
Παναγία Ντουνιού	Β. Εύβοια
Παναγία Λιχάδα	Β. Εύβοια
Ιερά Μονή Αγίου Γεωργίου Άρμα	Κ. Εύβοια
Ιερά Μονή Οσίου Ιωάννου Καλυβίτου Ψαχνών	Κ. Εύβοια
Ιερά Μονή Παναγίας Περιβλέπτου Πολιτικών	Κ. Εύβοια
Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Μακρυμάλλη	Κ. Εύβοια
Ιερά Μονή Παναγίας Γοργοϋπήκοου Ψαχνών	Κ. Εύβοια
Ιερά Μονή Παναγίας Μυρτιδιωτίσσης Πάλιουρα	Κ. Εύβοια
Ιερά Μονή Αγίου Νικολάου Άνω Βάθειας	Κ. Εύβοια
Ιερά Μονή Αγίου Χαραλάμπους Λευκών-Αυλωναρίου	Ν.Εύβοια
Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Μάτζαρη-Οξύλιθος	Ν.Εύβοια
Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου Καρυών Καρυστίας	Ν.Εύβοια
Ιερά Μονή Μεταμόρφωσης του Σωτήρα Κύμης	Ν.Εύβοια
Μονή Αγίου Δημητρίου Καταρράκτη Οκτωνίας	Ν.Εύβοια
Ιερά Μονή Αγίου Γεωργίου Σκύρου	Ν.Εύβοια

ΠΗΓΗ: Προσωπική επεξεργασία συγκέντρωση στοιχείων

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.25 : ΤΟΠΟΘΕΣΙΕΣ ΜΕ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ

ΤΟΠΟΘΕΣΙΕΣ	ΠΕΡΙΟΧΕΣ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ
Το εξωκλήσι του Αγίου Γεωργίου με αξιόλογη αγιογράφηση του 14ου-17ου αιώνα.	Μεταξύ Δροσιάς-Λουκισίων
Η Μονή Υπαπαντής Ερίων ή Μονομερίτισσα, με την κτητορική επιγραφή η οποία αναφέρει ότι είναι του 1637.	Στους Καθενούς
Η Αγία Παρασκευή Λούτσας με την εξαιρετική παράσταση σκηνών της Δευτέρας Παρουσίας στο δυτικό τοίχο, εφάμιλλη σε τέχνη, θέματα και μικροζωγραφική αυτής του Αγίου Δημητρίου Καταρράκτη.	Στη Λούτσα.
Η Αγία Κυριακή η οποία αποτελεί ένα σπηλαιώδες εξωκλήσι.	Στα Καμπιά Στενής.
Η Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου ή Παναγία Χιλιανού η οποία λέγεται ότι το όνομά της το πήρε επειδή ήταν η χιλιοστή μονή που έκτισε η Βυζαντινή Αυτοκράτειρα Θεοδώρα.	Στη Χιλιαδού.
Το Μεταβυζαντινό εξωκλήσι Παναγία η Αμπουδιώτισσα.	Στις παρυφές ελατοδάσους, Β.Α. της Σέττας.
Το Εκκλησίδιο Κοιμήσεως της Θεοτόκου, με σταυρεπίστεγη αρχιτεκτονική του 1393 και γεμάτη από πολύ εξαιρετικές τοιχογραφίες.	Στο Αλιβέρι
Το Σπήλαιο Οσίου Χριστοδούλου όπου ασκήτεψε ο Όσιος στο τέλος του 10ου αιώνα.	Στη Λίμνη
Ο Άγιος Βασίλειος Ωρεών ένας Βυζαντινός ναός του οποίου η Αγία Τράπεζα είναι λαξευμένη στον βράχο.	Στους Ωρεούς.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία: <http://www.eviaportal.gr/content.asp?ID=26718#sthash.DvmG2ETx.dpuf>

ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ Ν.ΕΥΒΟΙΑΣ

ΠΗΓΗ: <https://www.google.gr/search?q=%CF%87%CE%B1%CF%81%>,

[Πρόσβαση 10-5-2016]

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΡΩΣΟΥ

Η Ιστορία του Αγίου

Ο Άγιος Ιωάννης γεννήθηκε στη Ρωσία το 1690 από γονείς χριστιανούς οι οποίοι του μετέδωσαν τη χριστιανική πίστη. Το 1711 πολέμησε στον πόλεμο με τους Τούρκους οπότε πιάστηκε αιχμάλωτος και έγινε σκλάβος ενός Τούρκου που τον μετέφερε στην πατρίδα του το Προκόπι Μικράς Ασίας. Παρά τον εξευτελισμό των Τούρκων δεν άλλαξε την πίστη του. Σε ηλικία 40 ετών αρρώστησε βαριά και πέθανε. Το σώμα του θάφτηκε σύμφωνα με τους κανόνες του Χριστιανισμού στις 27 Μαΐου 1730 στο ναό του Αγίου Γεωργίου και το άγιο σκήνωμά του μπήκε μέσα σε μαρμάρινη λάρνακα (Eniportal,2013). Το 1834 μ.Χ. το Λείψανό του μεταφέρθηκε στο Ναό του Μεγάλου Βασιλείου στο Προκόπι και παρέμεινε έως το 1924 μ.Χ. οπότε κατά την ανταλλαγή των πληθυσμών, οι χριστιανοί κάτοικοι του Προκοπίου Μικράς Ασίας, πήραν μαζί τους το σκήνωμα του Αγίου στη νέα τους πατρίδα, στην Εύβοια (Χρυσοστόμου,2000). Το 1930 θεμελιώθηκε μεγαλοπρεπής ναός προς τιμή του Αγίου στο Προκόπι Ευβοίας ο οποίος αποπερατώθηκε το 1951. Ο Όσιος Ιωάννης ο Ρώσος σκόρπισε μια νέα αύρα ασφάλειας στο παλιό χωριό και έγινε προστάτης και οδηγός των προσφύγων και των αδικημένων (Βερνέζης, 2015).

Η Ιερά μονή και το Προκόπι Ευβοίας

Το χωριό Προκόπι, στο οποίο βρίσκεται το προσκύνημα του Οσίου Ιωάννη του Ρώσου ή Αγίου όπως συνηθίζεται από τους περισσότερους να λέγεται, γεωγραφικά, αποτελεί την καρδιά του ιδιαίτερα χαρισματικού βορείου τμήματος της Εύβοιας (Eniaguide.gr,2013-4). Απέχει μόλις 48 χλμ. από την **Χαλκίδα και 125 χ.λ.μ. από την Αθήνα**, σε υψόμετρο 60 μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας. Συγκροτείται από 1.200 περίπου κατοίκους, η κοινωνική σύνθεση των οποίων εκπηγάει αφενός από τους γηγενείς Ευβοείς και αφετέρου από τους πρόσφυγες Έλληνες Καππαδόκες που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή μετά τη Συμφωνία της Λοζάνης (ανταλλαγή πληθυσμών Ελλάδος-Τουρκίας) προερχόμενοι από το *Προκόπι* της Καππαδοκίας. Πριν τον ερχομό των Προσφύγων (1925) το χωριό ονομαζόταν **Αχμέταγα**, από κάποιον Τούρκο διαχειριστή της έκτασης και διοικητή της περιοχής. Το παλιό Αχμέταγα στις **4 Νοεμβρίου 1927** μετονομάστηκε σε *Προκόπι*. Σήμερα ο ναός του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου στην οποία φυλάσσεται το σκήνωμα του Αγίου συνιστά ένα από τα σημαντικότερα ιερά προσκυνήματα στη χώρα αλλά και σε ολόκληρο τον κόσμο. Χιλιάδες άνθρωποι έρχονται με δέος να προσκυνήσουν, να ζητήσουν τη

βοήθειά Του και να εκδηλώσουν την πίστη και την ευγνωμοσύνη τους μπροστά στο θαυματουργό σκηνώμα του Αγίου με τα αμέτρητα θαύματα ή σε εκπλήρωση τάματος (Μπαίλης, 2016, 63-67). Πολλοί ξεκινούν από τη Χαλκίδα περπατώντας με ραβδιά και φακούς όλη τη νύχτα προκειμένου να φτάσουν την ημέρα της εορτής Του νωρίς το πρωί και να προσκυνήσουν. Την τελευταία Κυριακή του Σεπτέμβρη γίνεται μεγάλη εορτή με μικρή περιφορά του σκηνώματος στην πλατεία του χωριού εις ανάμνηση των εγκαινίων του ναού στο Προκόπι. Η ανακήρυξή του σε Άγιο από τη Ρωσική Εκκλησία έγινε το 1962. Η μνήμη του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου εορτάζεται στις 27 Μαΐου, ημέρα κατά την οποία τελείται λιτάνευση του σκηνώματός Του. Από το 1962 από απλός προσκυνηματικός Ναός που ήταν, με τη σύμφωνη γνώμη της Εκκλησίας και της Πολιτείας, λειτουργεί σαν «Ευαγές Ίδρυμα», κάτω από την άμεση εποπτεία της Ιεράς Μητροπόλεως Χαλκίδος διατηρώντας δύο μεγάλους ξενώνες. Ο παλαιότερος από αυτούς έχει ενταχθεί στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Θεσσαλίας-Στερεάς Ελλάδος-Ηπείρου 2007-2013 ώστε να μετατραπεί σε Μουσειακό χώρο Μικρασιατικού Πολιτισμού , ενώ ο πιο σύγχρονος διατίθεται με ένα μικρό αντίτιμο υπέρ των σκοπών του Ίδρύματος. Είναι δυναμικότητας 160 κλινών και περιλαμβάνουν εκτός από τα υπνοδωμάτια, αίθουσες διαλέξεων και συνεδρίων, Μουσείο, τραπεζαρίες και λοιπούς βοηθητικούς χώρους. Έχουν φιλοξενηθεί Ιερατικά Συνέδρια, Πανορθόδοξες Συνδιασκέψεις, που διεξάγονται υπό την αιγίδα της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος για την αντιμετώπιση των αιρέσεων και των παραθρησκευτικών ομάδων, λειτουργικά συμπόσια και εκδηλώσεις. Το Ίδρυμα ενισχύει σημαντικά το προνοιακό έργο της Ιεράς Μητροπόλεως, συνδράμοντας οικονομικά τη λειτουργία 5 μεγάλων Φιλανθρωπικών Ίδρυμάτων της. Δύο Ορφανοτροφείων, ενός στη Χαλκίδα και ενός στη Νέα Αρτάκη, ενός Γηροκομείου στη Χαλκίδα, Οικοτροφείου σπουδαστών. Επίσης αποτελεί την κύρια πηγή χρηματοδοτήσεως της ανέγερσης και λειτουργίας των κατασκηνωτικών εγκαταστάσεων στην παραθαλάσσια περιοχή «Ταξιάρχης» Ηλίων, σε έκταση 46 στρεμμάτων, για φιλοξενία 800-1000 παιδιών κάθε χρόνο σε 6 κατασκηνωτικές περιόδους. Ενισχύει άπορους φοιτητές, ασθενείς και λοιπούς αναξιοπαθούντες, μεριμνά για την έκδοση επιστημονικών συγγραμμάτων και άλλων ωφέλιμων βιβλίων και φροντίζει για τη μελέτη και εκτέλεση κοινωφελών έργων στην περιοχή του Δημοτικού Διαμερίσματος Προκοπίου. Το πενταμελές Διοικητικό Συμβούλιο, τα Συμβούλια όλων των Ίδρυμάτων με την προεδρία σήμερα και την ευθύνη του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Χαλκίδος, Ιστιαίας και Βορείων Σποράδων κ.

Χρυσοστόμου και με την συνδρομή όλων των πιστών φέρουν εις πέρας το μεγάλο αυτό πνευματικό και φιλανθρωπικό έργο (Eniaguide,2016). Το σημερινό Προκόπι έχει γίνει ευρύτερα γνωστό ως προσκυνηματικός προορισμός των απανταχού της γης ορθόδοξων χριστιανών ενώ παράλληλα αποτελεί αφετηρία για όσους επιθυμούν να γνωρίσουν τις ομορφιές της Βόρειας Εύβοιας. Σε τηλεοπτική προβολή της Ελλάδας στο κανάλι: «ΡΩΣΙΑ 24» στις 8/06/2015 έγινε εκτενή αναφορά στην Εύβοια και στο Προκόπι όπου βρίσκεται το άφθαρτο λείψανο του Ρώσου Αγίου που συνδέει στενά τη Ρωσία με την Ελλάδα , το παρελθόν και το παρόν. Ένα ποσοστό των κατοίκων της περιοχής εξαρτάται σήμερα οικονομικά από τον θρησκευτικό τουρισμό, όπως καταστήματα θρησκευτικών ειδών και αναμνηστικών ενοικιαζόμενα δωμάτια, ταβέρνες, εστιατόρια, καφετέριες, ταξιδιωτικά γραφεία. Η τοπική αγορά ενισχύεται ιδιαίτερα με την αγορά τοπικών προϊόντων όπως μέλι, καρύδια, βότανα να κυριαρχούν στις προτιμήσεις των τουριστών. Παράλληλα, το συγκεκριμένο είδος επισκεπτών χαρακτηρίζεται από σεβασμό των τοπικών ιδιαιτεροτήτων, γεύσεων, παρασκευασμάτων και παραδοσιακών προϊόντων, γεγονός που ενισχύει την ανάπτυξη μικρών οικογενειακών επιχειρήσεων. Οι επισκέπτες επαναλαμβάνουν σε τακτά χρονικά διαστήματα τις επισκέψεις τους πραγματοποιώντας στο μεγαλύτερο ποσοστό τους ημερήσιες εκδρομές, χωρίς διανυκτέρευση. Το Προκόπι όμως, πέρα από την ειδική μορφή του θρησκευτικού τουρισμού που αναπτύσσει, δεν παύει να βρίσκεται στο νησί της Εύβοιας με το δικό του ξεχωριστό τοπικό χρώμα, ήλιο, όμορφες παραλίες, πολιτισμό και μοναδικά στοιχεία της φύσης. Το γεγονός αυτό ευνοεί την ανάπτυξη και άλλων μορφών τουρισμού, καθώς το προσκύνημα ως βασικό στοιχείο προσέλκυσης επισκεπτών μπορεί να συνδυαστεί και με άλλες μορφές τουρισμού. Το συντριπτικό ποσοστό των επισκεπτών καταφθάνουν στην περιοχή με τις οικογένειές τους ή με φίλους, γεγονός που απαιτεί την ανάπτυξη υλικοτεχνικών υποδομών και εκδηλώσεων για την κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών. Γενικά, οι ομορφιές του νησιού δεν έχουν αξιοποιηθεί ανάλογα, μέχρι σήμερα παρά το ότι η Εύβοια παρέχει πολλές δυνατότητες για την ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού. Με την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού ως ειδική μορφή εκτός από την ενίσχυση της οικονομίας θα ενισχυθούν οι κοινωνικοπολιτιστικές πτυχές, η εισροή ποιοτικών επισκεπτών χωρίς περιβαλλοντικές φθορές, η ενασχόληση των κατοίκων με ποιοτικές εργασίες και θα επιτευχθεί συγκράτηση της μετανάστευσης που τα τελευταία χρόνια έχει πάρει ανεξέλεγκτες διαστάσεις.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.26: ΣΗΜΕΙΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΤΟΥ ΡΩΣΟΥ

<p>Το ξύλινο Μουσείο του Δάσους: οι κάτοικοι του Προκοπίου το κατασκεύασαν θέλοντας να τονίσουν τη σημασία του δάσους, τη δασική οικονομία, τα συναφή επαγγέλματα, τον κοινωνικό τους ρόλο και την επίδρασή του στη ζωή τους.</p>
<p>Τον παλαιό ναό του Αγίου Κωνσταντίνου καθώς και ένα υπέροχο οδοιπορικό στον πυκνόφυτο λοφίσκο που εκτείνεται απέναντι στο ναό του Οσίου Ιωάννη του Ρώσου.</p>
<p>Το μοναδικό φυσικό πλούτο της γύρω περιοχής οργανώνοντας μικρές περιπατητικές εξορμήσεις στο καταπληκτικό πλατανοδάσος του Κηρέα και στην τοποθεσία Παρασκευόραμα</p>
<p>Τον Μεγάλο Πλάτανο κοντά στις όχθες του Κηρέα ηλικίας περισσότερο από 2000 χρόνια στη διαδρομή προς το Μαντούδι.</p>
<p>Τα γραφικά εξωκλήσια, που στολίζουν τόσο την πεδιάδα όσο και τις πλαγιές του Κανδηλίου.</p>
<p>Την εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου στη διαδρομή Προκόπι-Μαντούδι όπου γύρω της υπάρχουν υπεραιώνобια πλατάνια.</p>
<p>Το Αρχοντικό Μπέικερ</p>
<p>Το Φαράγγι Δερβένι-Κλεισούρα που βρίσκεται κατά μήκος της παραποτάμιας διαδρομής από το Προκόπι προς το χωριό Νέο Παγώντα και αποτελεί τόπο μοναδικής ομορφιάς, με τρεχούμενα νερά και πλατάνια. Στο ύψωμα πάνω από το φαράγγι σώζονται τα λείψανα του φράγκικου κάστρου του 13^{ου} αιώνα της Κλεισούρας.</p>
<p>Το Ορεινό χωριό Δαφνούσα με πυκνή Βλάστηση και τον Πύργο Μπέζα προσφέρουν μια υπέροχη διαδρομή για τον επισκέπτη.</p>
<p>Ο οικισμός Τρούπι χτισμένος στα ριζά του όρους Καντηλιού, με την εκκλησία της Αγίας Τριάδας, κοντά στη γραφική λιμνούλα, κατάλοιπο παλαιών μεταλλευτικών εργασιών.</p>

Τα κηρυγμένα από την 23^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων βυζαντινά μνημεία :

- Ο Πύργος στη θέση Πυργάκι της Δ.Κ. Μαντουδίου
- Το Κάστρο Κλεισούρας στη θέση Δερβένι
- Ο Ι.Ν. Ζωοδόχου Πηγής στο Τ.Κ.Προκοπίου
- Ο Ι.Ν. Αγίου Ιωάννη του Ρώσου του άμισού του 19^{ου} αιώνα στο Προκόπι
- Τα κατάλοιπα φράγκικου πύργου στο λόφο κοντά στο Πήλι
- Ο πύργος του Κιαμήλ στη Ζωοδόχο Πηγή(ή Πύργος Τσούκας)
- Τα ερείπια 5 βυζαντινών εκκλησιών κοντά στη Ζωοδόχο Πηγή
- Ο Ι.Ν. Αγίου Ιωάννη Προδρόμου του 14^{ου} αιώνα δυτικά της Ζωοδόχου Πηγής
- Τα κατάλοιπα οχυρού στο λόφο Ταμπούρι & το οχυρό στη θέση Καστρί Στροφυλιάς
- Ο Ι.Ν. Αγίας Τριάδας του 1879
- Ο Ι.Ν. Μεταμορφώσεως του Σωτήρος και ο Ι.Ν. Αρχάγγελου Γαβριήλ στο Τ.Κ. Σπαθαρίου
- Ο Πύργος στο νεκροταφείο του οικισμού Φαράκλα και δομικό υλικό και όστρακα
- Τμήμα του βυζαντινού θωρακίου του Ι.Ν.Αγίου Δημητρίου δίπλα στον Πύργο του νεκροταφείου Φαράκλας
- Τα ίχνη πύργου πλησίον του ναυδρίου Αγίου Γεωργίου στο Σαρακήνικο
- Ο Πύργος του Μπέζα σε λόφο πλησίον του οικισμού Δαφνούσας.

ΠΗΓΗ: www.yppo.gr/1/g1540.jsp?obj_id=2742

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.27 : ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΡΩΣΟΥ ΜΕ ΑΝΑΛΥΣΗ SWOT

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ		ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ	
ΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ (Strengths)	ΑΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ (Weaknesses)	ΕΥΚΑΙΡΕΙΕΣ (Opportunities)	ΑΠΕΙΛΕΣ (Threats)
Εύκολη πρόσβαση για τους κατοίκους της Αττικής.	Τάση εγκατάλειψης της αγροτικής παραγωγής.	Επαρκείς πόροι για την προώθηση του πολιτιστικού και θρησκευτικού τουρισμού (αρχαιολογικά μνημεία, μνημεία της φύσης, θρησκευτικά μνημεία).	Στροφή του εργατικού δυναμικού από άλλους κλάδους της τοπικής οικονομίας προς τον τουρισμό (μαρασμός πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα παραγωγής).
Προνομιακή γεωγραφική θέση.	Τοπικά, παραδοσιακά επαγγέλματα εγκαταλείπονται (λιθοξοΐα, κ.α.).	Επαρκείς πόροι προώθησης αγροτουρισμού (μεγάλο μέρος κατοίκων ασχολούνται με τη μελισσοκομία τη συλλογή ρετσινιού, μανιταριών και καρυδιών).	Ο ανταγωνισμός με τα υπόλοιπα νησιά είναι ιδιαίτερα έντονος.
Εξαιρετικές παραλίες, με εύκολη πρόσβαση που ενδείκνυνται για	Από τις 21 παραλίες έχουν αξιοποιηθεί οι 3.Κυκλοφοριακή συμφόρηση κατά	Ευκαιρίες για κατανάλωση με την υπερβολική τουριστική	Έντονη αύξηση πληθυσμού κατά τους θερινούς μήνες λόγω των

κολύμβηση, τοπία, αξιοθέατα, φαγητό στους οικισμούς.	τους θερινούς μήνες, τα Σαββατοκύριακα και κατά τον εορτασμό του Αγίου.	ανάπτυξη ελληνικών και μεσογειακών προορισμών.	παραθεριστών και των τουριστών.
Επαρκείς φυσικοί, πολιτιστικοί και θρησκευτικοί πόροι για την στήριξη ειδικών μορφών τουρισμού .	Μη ικανοποιητικό οδικό δίκτυο με πολλές στροφές, κατολισθήσεις και έλλειψη Λωρίδας Έκτακτης Ανάγκης.	Άνοιγμα νέων αγορών (Ρωσία, πρώην ανατολικές χώρες, Ρουμανία, Σερβία, Κύπρο).	Παρατηρείται έντονη αστικοποίηση.
Εξερευνητικό-Φυσιολατρικό ενδιαφέρον.	Τα μέσα μαζικής μεταφοράς (ΚΤΕΛ) δεν έχουν τακτικά δρομολόγια. Δυσχέρεια των μετακινήσεων .	Άνοιγμα σε αγορές ομόθρησκων τουριστών.	Έντονος ανταγωνισμός τουριστικών περιοχών βόρειας Εύβοιας
Ομαλές κλιματολογικές συνθήκες καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.	Δεν υπάρχουν αστικές συγκοινωνίες ή άλλα μέσα μαζικής μεταφοράς προς τις παραλίες και τους λοιπούς αρχαιολογικούς χώρους της Εύβοιας.	Οι μεσογειακές χώρες (Ιταλία, Γαλλία, παρουσιάζουν αυξημένο ενδιαφέρον με διπλασιασμό των διανυκτερεύσεων στο Νομό).	Η τοπική παραδοσιακή φυσιογνωμία των ντόπιων κατοίκων έχει αλλοιωθεί.
Τοπικά προϊόντα-αυτάρκτης προορισμός.	Περιορισμένη τουριστική προβολή της περιοχής που βρίσκεται το σκήνωμα του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου.	Ανάπτυξη των ανεξάρτητων ταξιδιών με κρατήσεις μέσω διαδικτύου, κουπόνια	Μείωση των κρατήσεων από χώρες της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης

		προσφορών και χρήση αεροπορικών εταιριών χαμηλού κόστους.	(Ρωσία) και ημεδαπών, μαθητικών εκδρομών.
Προορισμός για όλο το χρόνο.	Η αυθαίρετη δόμηση στην περιοχή δεν έχει αντιμετωπισθεί.	Εύκολη πρόσβαση από το αεροδρόμιο της Αθήνας.	Ανεξέλεγκτη δόμηση.
Εύφορη ενδοχώρα σε σχέση με άλλα νησιά.	Έλλειψη προβολής οικονομικών πακέτων και προσφορών από τουριστικά γραφεία και επιχειρήσεις της περιοχής.	Ενδιαφέρον των καταναλωτών για ειδικές μορφές τουρισμού.	Οικονομική κρίση της Χώρας.
Δημοφιλής προορισμός για παραθεριστικές κατοικίες.	Ελλείψεις στις υποδομές (οδικό δίκτυο, οδική σήμανση, έλλειψη χώρων στάθμευσης, μεγάλες αποστάσεις από αεροδρόμιο, δυσκολίες πρόσβασης από λιμάνια, κ.α.) προβληματίζουν τους επισκέπτες της αλλοδαπής.	Αξιοποίηση του διαδικτύου σε επίπεδο Περιφέρειας για την τουριστική προβολή και το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν.	Παρατηρείται αδυναμία υποδομών να καλύψουν τις ανάγκες των παραθεριστών και τουριστών κατά τους θερινούς μήνες .
Αίσθημα φιλοξενίας.	Περιορισμένος αριθμός καταλυμάτων.	Πολιτική βούληση για βελτίωση	Δεν υπάρχουν τουριστικές υποδομές στην

	Ανεπάρκεια ξεν/κών εγκαταστάσεων και καταλυμάτων κατηγορίας 4* και 5*.	προβολής και υποδομών στον Ελληνικό τουρισμό.	περιοχή για όσους θέλουν να επισκεφθούν τις ορεινές περιοχές.
Ήπια ανάπτυξη.	Ελλείψεις στις επιλογές διασκέδασης.	Εκπαίδευση προσωπικού μέσω επιδοτούμενων προγραμμάτων.	Ανακατατάξεις στον κλάδο των tour operator. Ασταθές θεσμικό πλαίσιο.
Το προσκύνημα του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου.	Τιμολογιακή πολιτική στα καταλύματα και τις υπηρεσίες.	Ασφαλής τουριστικός προορισμός.	Δεν υπάρχουν τουριστικές υποδομές για τους τουρίστες ειδικών μορφών τουρισμού.
Αγροτικό ιατρείο με μόνιμο ιατρό(ειδικότητας γενικής ιατρικής) και ένας αγροτικός ενώ σε απόσταση 9 χ.λ.μ. βρίσκεται το Κέντρο Υγείας Μαντουδίου και το Νοσοκομείο Χαλκίδας σε απόσταση 48 χλμ.	Απουσία επαγγελματικά σχεδιασμένης τουριστικής προβολής.		Βελτίωση υποδομών άλλων Ελληνικών τουριστικών προορισμών με ενίσχυση του ανταγωνισμού.
Υπάρχει μεγάλος αριθμός ημεδαπών τουριστών με αυξητικές τάσεις.	Έντονη εποχικότητα.		Γραφειοκρατία
Δυνατότητα δικτύωσης Μαντουδίου-Λίμνης	Χαμηλή αισθητική στους δημόσιους		Η προμήθεια καταναλωτικών

λόγω γειτνίασης	χώρους με εμφανή άναρχη δόμηση		αγαθών επιβαρύνεται με μεταφορικά και κόστη μεσαζόντων.
Δραστηριοποίηση τοπικών συλλόγων και πολιτιστικών φορέων	Έλλειψη τουριστικών πληροφοριών. Έλλειψη ενημέρωσης επιχειρηματιών και κατοίκων για την αειφορία στην περιοχή και απασχολούμενων για την τουριστική βιωσιμότητα.		Αντανακλαστικές επιπτώσεις της Διεθνούς οικονομικής κρίσης.
Βοσκοτόπια που προσφέρουν τη δυνατότητα συστηματικής ανάπτυξης	Έλλειψη τουριστικής εκπαίδευσης των επαγγελματιών.		Αδυναμία συνεργασίας με άλλους φορείς
	Έλλειψη συντονισμού και συνεργασίας των τοπικών φορέων.		Περιορισμός των εθνικών οικονομικών κινήτρων – οικονομική κρίση

ΠΗΓΗ: Προσωπική επεξεργασία στοιχείων δευτερογενούς έρευνας

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ

Αγαπητή Κυρία /Αγαπητέ Κύριε,

Το παρόν ερωτηματολόγιο εντάσσεται στο πλαίσιο εκπόνησης της Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας μου στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο με αντικείμενο τη διερεύνηση της συμβολής του θρησκευτικού τουρισμού στην τοπική ανάπτυξη του Ν. Ευβοίας και τη δυνατότητα ανάδειξης της περιοχής ως τόπο ειδικού τουριστικού ενδιαφέροντος.

Θα εκτιμούσα αν διαθέτατε λίγο από το χρόνο σας για να απαντήσετε στις ερωτήσεις που ακολουθούν. Η συμμετοχή σας στην έρευνα αποτελεί πολύτιμη βοήθεια στην προσπάθεια μου για απόδοση ορθών αποτελεσμάτων. Τα αποτελέσματα της έρευνας θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά στη συγγραφή της διπλωματικής εργασίας μου.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για τη συνεργασία και το χρόνο σας.

Αγγελική Γ. Χαντζηαντωνίου

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια του Τμήματος Κοινωνικών Επιστημών στο Ε.Α.Π.

E-mail: Kelinaxa07@yahoo.gr

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια : Διδασκάλου Ελένη

A. ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΣΑΣ

Το Φύλο σας :

Αντρας [ ]   Γυναίκα [ ]

Η ηλικιακή ομάδα που ανήκετε:

Έως 24 [ ]

25 - 34 [ ]

35 - 44 [ ]

45 - 54 [ ]

55 - 64 [ ]

65 - 74 [ ]

75+ [ ]

Το γεωγραφικό διαμέρισμα του τόπου κατοικίας σας:

Στερεά Ελλάδα [ ] Πελοπόννησος [ ] Ήπειρος [ ] Κρήτη [ ] Θεσσαλία [ ]

Άλλο.....

Η οικογενειακή σας κατάσταση :

Άγαμος [ ]

Έγγαμος χωρίς παιδιά [ ]

Έγγαμος με παιδιά [ ]

Διαζευγμένος/χήρος [ ]

Το επίπεδο εκπαίδευσής σας:

Πρωτοβάθμια [ ]

Δευτεροβάθμια [ ]

Τριτοβάθμια [ ]

Μεταπτυχιακό [ ]

Διδακτορικό [ ]

Η επαγγελματική σας κατάσταση:

Φοιτητής [ ]

Εργαζόμενος [ ]

Συνταξιούχος [ ]

Άνεργος [ ]

Άλλη [ ]

Επιλέγεται να ταξιδεύετε:

Μεμονωμένα

Οργανωμένα με γκρούπ

Σημειώστε πόσες φορές το χρόνο ταξιδεύετε:

1 έως 2

3 έως 4

5 έως 7

Περισσότερες από 7

Πόσες φορές το χρόνο ταξιδεύετε για θρησκευτικούς λόγους:

1 έως 2

3 έως 4

Περισσότερες από 4 φορές

Τη διάρκεια της προσκυνηματικής σας εκδρομής:

Ημερήσια

1 έως 2

3 έως 4

5 έως 7

Περισσότερες από 7

Χρονικές περιόδους που πραγματοποιείτε συνήθως ταξίδια

θρησκευτικού/προσκυνηματικού ενδιαφέροντος:

Σαββατοκύριακα

Αργίες

Μεγάλες εορτές

Καλοκαίρι

Κάθε εποχή

Τον τρόπο που οργανώνετε το ταξίδι σας:

Μέσω διαδικτύου

Με απευθείας τηλεφωνική επικοινωνία με την εκκλησία

Μέσω ενορίας

Μέσω ταξιδιωτικού γραφείου

Μέσω γνωστών/φίλων

B. ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ

1. Για ποιους από τους παρακάτω λόγους επιλέξατε τον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο ως ταξιδιωτικό προορισμό;

Εκπλήρωση τάματος[ ] Προσκύνημα[ ] Ενοριακή εκδρομή[ ] Τυχαία διέλευση[ ]
Παρακολούθηση λειτουργίας/τελετής [ ] Απόκτηση ψυχικής γαλήνης[ ]
Παράκληση[ ] Άλλο[ ]

2. Τι προκάλεσε το ενδιαφέρον σας για την επιλογή του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου ως ταξιδιωτικό προορισμό;

Ιερό προσκύνημα [ ] Η γνώμη γνωστών/φίλων [ ] Έντυπα/ΜΜΕ [ ]
Το φυσικό περιβάλλον [ ] Καλές υποδομές [ ] Κόστος [ ]
Συνδυασμός με άλλες δραστηριότητες [ ] Απόσταση από τη μόνιμη κατοικία [ ]

3. Σημειώστε τη σπουδαιότητα των χαρακτηριστικών του προσκηνύματος του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου :

Χαρακτηριστικά	Πολύ Σημαντικό	Σημαντικό	Μέτριο	Ελάχιστα σημαντικό	Αδιάφορο
Μοναδικού θρησκευτικού ενδιαφέροντος					
Σταθμός πολύμερης προσκυνηματικής περιήγησης					
Συνδυάζεται με καλοκαιρινές διακοπές					
Ίκανοποιεί και άλλα ενδιαφέροντα					
Πρόκληση θρησκευτικού ενδιαφέροντος σε <u>συγκεκριμένες</u> χρονικές περιόδους (πανηγύρια)					

4. Αξιολογείστε τη σημασία του προσκυνήματος του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου σε σχέση με άλλα θρησκευτικά μνημεία και ιερούς χώρους της περιοχής.

Ιεροί χώροι	Πολύ Σημαντικό	Σημαντικό	Μέτριο	Ελάχιστα σημαντικό	Αδιάφορο
Άγιος Ιωάννης ο Ρώσος					
Παναγίας της Φανερωμένης					
Αγίου Γεωργίου Ηλίων					
Αγίας Ειρήνης Χρυσοβαλάντου					
Οσίου Δαυίδ					
Αγίου Νικολάου Γαλατάκη					
Άγιος Χαράλαμπος Αυλωναρίου					

5. Διαμείνατε στην περιοχή του προσκυνήματος του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου;

Ναι [ ] Όχι [ ]

6. Αν απαντήσατε (Ναι) στην ερώτηση 5, πόσες ημέρες διαμείνατε;

1 έως 2 [ ] 3 έως 4 [ ] 5 έως 7 [ ] 8 έως 10 [ ] Περισσότερες από 10 [ ]

7. Αν απαντήσατε (Ναι) στην ερώτηση 5, που διαμείνατε;

Ξενώνα [ ] Ενοικιαζόμενα δωμάτια [ ] Ξενοδοχείο [ ]

Φιλικό σπίτι [ ] Camping [ ] Άλλο [ ]

8. Για τη διατροφή σας τι προτιμήσατε ;

Εστιατόριο ξενοδοχείου [ ] Εστιατόριο εκτός ξενοδοχείου [ ] Τοπική αγορά [ ]

Παραδοσιακές ταβέρνες [ ] Φιλικό σπίτι [ ] Άλλο [ ]

9. Ποιες από τις παρακάτω δραστηριότητες πραγματοποιήσατε στο ταξίδι σας στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο;

Αφοσιώθηκα αποκλειστικά στο προσκύνημα του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου	
Επισκέφτηκα και άλλα μνημεία θρησκευτικού ενδιαφέροντος	
Επισκέφτηκα και άλλα αξιοθέατα/πολιτιστικούς χώρους	
Συνδύασα άλλες δραστηριότητες όπως παραλία, περίπατο, ιαματικά λουτρά	
Πραγματοποίησα ημερήσιες εκδρομές σε περιοχές φυσικού κάλους	
Συμμετείχα σε παραδοσιακές ή πολιτιστικές εκδηλώσεις	
Επισκέφτηκα τοπικές αγορές	

10. Σημειώστε πόσο σημαντικοί είναι για σας οι πιο κάτω παράγοντες:

	Πολύ Σημαντικό	Σημαντικό	Μέτριο	Ελάχιστο σημαντικό	Αδιάφορο
Εύκολη πρόσβαση, μέσα μεταφοράς, τοπικά μέσα					
Υποδομές (οδικό δίκτυο, λιμάνια, αεροδρόμια)					
Διαμονή					
Διατροφή					
Ποιότητα υπηρεσιών, ασφάλεια, άνθρωποι,					
Φυσικά θέλγητρα περιοχής-αυθεντικότητα					
Θρησκευτικά/Πολιτιστικά μνημεία					
Ψυχαγωγία, συνδυασμός άλλων δραστηριοτήτων					
Σχέση προϊόντος-τιμής					
Κλίμα					

11. Σημειώστε την ικανοποίησή σας στους πιο κάτω παράγοντες μετά την επίσκεψή σας στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο.

	Πολύ Μεγάλη	Μεγάλη	Μέτρια	Ελάχιστη	Καθόλου
Εύκολη πρόσβαση, μέσα μεταφοράς, τοπικά μέσα					
Υποδομές(οδικό δίκτυο, λιμάνια, αεροδρόμια)					
Διαμονή					
Διατροφή					
Ποιότητα υπηρεσιών, ασφάλεια, άνθρωποι					
Φυσικά θέλγητρα περιοχής-αυθεντικότητα					
Θρησκευτικά/Πολιτιστικά μνημεία					
Ψυχαγωγία, συνδυασμός άλλων δραστηριοτήτων					
Σχέση προϊόντος-τιμής					
Κλίμα					

12. Θεωρείται την επίσκεψη στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο ακριβό προορισμό;

Ναι [ ] Όχι [ ]

13. Σε ποιο βαθμό θα συστήνατε σε φίλους , συγγενείς συνεργάτες τον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο ως προορισμό; (επιλέξτε 5 αν είστε απόλυτα θετικοί ή 1 απόλυτα αρνητικοί).

Καθόλου

Απόλυτα

1

2

3

4

5

--	--	--	--	--

14. Θα επιλέγατε να επισκεφτείτε ξανά τον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο; (επιλέξτε 5 αν είστε απόλυτα θετικοί ή 1 αν είστε απόλυτα αρνητικοί).

Καθόλου

Απόλυτα

1

2

3

4

5

--	--	--	--	--

15. Κατά τη διάρκεια παραμονής σας στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο θα επιθυμούσατε να

συνδυάσετε κάποια από τις πιο κάτω ειδικές μορφές τουρισμού που έχουν αναπτυχθεί στην περιοχή; (Ιεραρχείστε τις επιλογές σας με βάση τα ενδιαφέροντά σας)

Ειδικές μορφές τουρισμού	Ιεράρχηση επιλογής σας (1η,2 ^η ,3η..)
Παράκτιο	
Αγροτουρισμό	
Οικοτουρισμό	
Ιαματικό	
Περιηγητικό	
Πολιτιστικό	

16. Ποιά από τα παρακάτω θεωρείτε δυνατά σημεία ώστε να συμβάλουν στην ανάδειξη του

Αγίου Ιωάννη του Ρώσου σε ελκυστικό προορισμό;

	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
Πρόσβαση, μέσα μεταφοράς, τοπικά μέσα					
Υποδομές(οδικό δίκτυο, λιμάνια, αεροδρόμια)					
Διαμονή					
Διατροφή					
Ποιότητα υπηρεσιών, ασφάλεια, άνθρωποι					
Φυσικά θέλγητρα περιοχής					
Θρησκευτικά/Πολιτιστικά μνημεία					
Ψυχαγωγία, συνδυασμός άλλων δραστηριοτήτων					
Σχέση προϊόντος-τιμής					
Κλίμα					

17. Ποιά από τα παρακάτω θεωρείτε ότι αποτελούν αδυναμίες στην ανάδειξη του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου σε τόπο ειδικού τουριστικού ενδιαφέροντος.

	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
Πρόσβαση, μέσα μεταφοράς, τοπικά μέσα.					
Υποδομές(οδικό δίκτυο, λιμάνια, αεροδρόμια).					
Διαμονή.					
Διατροφή.					
Ποιότητα υπηρεσιών, ασφάλεια, άνθρωποι.					
Φυσικά θέλγητρα περιοχής-αυθεντικότητα.					
Θρησκευτικά/Πολιτιστικά μνημεία.					
Ψυχαγωγία, συνδυασμός άλλων δραστηριοτήτων.					
Σχέση προϊόντος-τιμής.					
Κλίμα.					

18. Ποιες από τις παρακάτω ενέργειες πιστεύετε πως είναι αναγκαίες για τη βελτίωση της περιοχής του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου ως προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος;

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ / Ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ Απόλυτα
Αναβάθμιση συγκοινωνιών- Βελτίωση προσβασιμότητας					
Δημιουργία ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων					
Δημιουργία νέων μονάδων εστίασης και αναψυχής					
Προβολή Προσκυνημ/κού τουρισμού σε ορθόδοξα κράτη					
Συμμετοχή σε τουριστικές και εκθέσεις Προσκυνημ/κού ενδιαφέροντος στο εξωτερικό					
Φιλοξενία ανώτερων κληρικών ή διασήμων προσώπων					

ΣΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΠΟΛΥ ΓΙΑ ΤΟ ΧΡΟΝΟ ΣΑΣ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΠΡΟΣ ΤΑ ΚΑΝΑΛΙΑ ΔΙΑΝΟΜΗΣ

Αγαπητή Κυρία /Αγαπητέ Κύριε,

Το παρόν ερωτηματολόγιο εντάσσεται στο πλαίσιο εκπόνησης της Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας μου στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο με αντικείμενο τη διερεύνηση της συμβολής του θρησκευτικού τουρισμού στην τοπική ανάπτυξη του Ν. Ευβοίας και τη δυνατότητα ανάδειξης της περιοχής ως τόπο ειδικού τουριστικού ενδιαφέροντος.

Θα εκτιμούσα αν διαθέτατε λίγο από το χρόνο σας για να απαντήσετε στις ερωτήσεις που ακολουθούν. Η συμμετοχή σας στην έρευνα είναι πολύτιμη βοήθεια.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για τη συνεργασία και το χρόνο σας.

Αγγελική Γ. Χαντζηαντωνίου, Μεταπτυχιακή φοιτήτρια ,Τμήματος Κοινωνικών Επιστημών , ΕΑΠ.

E-mail: Kelinaxa07@yahoo.gr

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια : Διδασκάλου Ελένη

A. ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ

Στοιχεία της επιχείρησής σας (Προαιρετικό)

Επωνυμία α-----

Έδρα β-----

Πόλη & Νομός γ-----

1. Διοργανώνετε εκδρομές θρησκευτικού/προσκυνηματικού ενδιαφέροντος;

Ναι [ ] Όχι [ ]

2. Αν απαντήσατε (ναι) στην ερώτηση (1), το προσκύνημα του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου περιλαμβάνεται σ' αυτούς τους προορισμούς;

ΠΑΝΤΟΤΕ	ΠΟΛΥ ΣΥΧΝΑ	ΣΥΧΝΑ	ΣΠΑΝΙΑ	ΠΟΤΕ

3. Ποιοί από τους παρακάτω ζητούν κυρίως να οργανώσετε εκδρομές με προορισμό τον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο;

Πελάτες τουριστικού γραφείου [ ] ΚΑΠΗ [ ] Σύλλογοι [ ] Ενορίες [ ]

Σχολεία [ ] Άλλοι.....

4. Πόσες εκδρομές διοργανώνετε ετησίως με προορισμό τον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο;

Καμία [ ] Μέχρι 10 [ ] 10-20 [ ] 20-30 [ ] 20-40 [ ] Περισσότερες από 40 [ ]

5. Πιστεύετε ότι ο προσκυνηματικός τουρισμός στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο μπορεί να αποτελέσει για το γραφείο σας βασική πηγή προσέλκυσης τουριστών;

Πάρα πολύ [ ] Πολύ [ ] Μέτρια [ ] Ελάχιστα [ ] Καθόλου [ ]

B. ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΠΕΛΑΤΩΝ ΣΑΣ ΠΟΥ ΕΠΙΛΕΓΟΥΝ ΩΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟ

ΤΟΝ ΑΓΙΟ ΙΩΑΝΝΗ ΤΟ ΡΩΣΟ [Σημειώστε κατ' εκτίμηση που ανήκουν]

α. Ηλικιακή Ομάδα των πελατών σας

(π.χ. κάτω των 24, 25-40, 41-55, 56-70, 70+).....

β. Οικογενειακή τους κατάσταση

(π.χ. άγαμοι, έγγαμοι, με παιδιά).....

γ. Επίπεδο εκπαίδευσής τους

(π.χ βασική, ανώτερη, ανώτατη).....

δ. Επαγγελματική κατάσταση

(π.χ εργαζόμενοι , άνεργοι, συνταξιούχοι).....

ε. Ταξιδιωτικός χαρακτήρας

Μεμονωμένοι τουρίστες	%
Τουρίστες σε οργανωμένο γκρούπ	%

Γ. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΤΟΥ ΡΩΣΟΥ ΩΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟ

1. Σημειώστε το βαθμό σπουδαιότητας του Προσκυνήματος του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά του πίνακα.

Χαρακτηριστικά	Πολύ Σημαντικό	Σημαντικό	Μέτριο	Ελάχιστα σημαντικό	Αδιάφορο
Μοναδικού θρησκευτικού ενδιαφέροντος					
Σταθμός πολύμερης προσκυνηματικής περιήγησης					
Συνδυάζεται με καλοκαιρινές διακοπές					
Ικανοποιεί και άλλα ενδιαφέροντα					
Πρόκληση θρησκευτικού ενδιαφέροντος σε <u>συγκεκριμένες</u> χρονικές περιόδους					

2. Ποιό θεωρείτε ότι είναι οι λόγοι επιλογής του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου ως ταξιδιωτικό προορισμό; Μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες από μια απαντήσεις.

- Εκπλήρωση τάματος [ ]
- Προσκύνημα [ ]
- Ενοριακή εκδρομή [ ]
- Παράκληση [ ]
- Παρακολούθηση λειτουργίας/τελετής [ ]
- Απόκτηση ψυχικής γαλήνης [ ]
- Άλλο [ ]

3. Ποιά από τα παρακάτω πιστεύετε ότι προκαλεί το ενδιαφέρον επιλογής του

Αγίου Ιωάννη του Ρώσου ως προορισμού;

(Μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες από μια απαντήσεις)

Ιερό προσκύνημα [ ]

Η γνώμη γνωστών/φίλων [ ]

Έντυπα/ΜΜΕ [ ]

Το φυσικό περιβάλλον [ ]

Καλές υποδομές [ ]

Κόστος [ ]

Συνδυασμός με άλλες δραστηριότητες [ ]

Απόσταση από τη μόνιμη κατοικία [ ]

4. Αξιολογείστε τη σπουδαιότητα του προσκυνήματος του Αγίου Ιωάννη σε σχέση με λοιπά θρησκευτικά μνημεία και ιερούς τόπους της περιοχής.

Ιεροί χώροι	Πολύ Σημαντικό	Σημαντικό	Μέτριο	Ελάχιστα σημαντικό	Αδιάφορο
Παναγίας της Φανερωμένης					
Αγίου Γεωργίου Ηλίων					
Αγίας Ειρήνης Χρυσοβαλάντου					
Οσίου Δαβίδ					
Αγίου Νικολάου Γαλατάκη					
Αγίου Χαραλάμπους Αυλωναρίου					

5. Σημειώστε το βαθμό ανταπόκρισης των πελατών σας στα ταξίδια

που περιλαμβάνουν το προσκύνημα του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου (επιλέξτε 5 αν είστε απόλυτα θετικοί ή 1 αν είστε απόλυτα αρνητικοί).

Μηδενική

Απόλυτη

1

2

3

4

5

--	--	--	--	--

6. Βαθμολογείστε την επάρκεια του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου ως επιλογή θρησκευτικού προορισμού.

Χαρακτηριστικά	Συμφωνώ	Διαφωνώ	Δεν γνωρίζω
Ο θρησκευτικός τουρισμός είναι αναπτυγμένος σε ικανοποιητικό βαθμό			
Ο θρησκευτικός τουρισμός περιορίζεται στο συγκεκριμένο ιερό προσκυνήμα			
Η διεθνής προβολή και προώθηση του ιερού προσκυνήματος είναι ικανοποιητική			
Η περιοχή διαθέτει επάρκεια τουριστικών υποδομών και υπηρεσιών για την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού			
Ο θρησκευτικός τουρισμός στην περιοχή εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από μεγάλους και διεθνείς tour operators			

7. Ποιά εποχή προτείνεται για ταξίδι στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο;

(Ιεραρχείστε 1^ο, 2^ο, 3^ο ..)

Όλο το χρόνο [ ]

Αργίες-τριήμερα [ ]

Χριστούγεννα-Πάσχα-Δεκαπενταύγουστο [ ]

Εορτασμός του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου [ ]

Πανηγύρια-Πολιτιστικές εκδηλώσεις [ ]

8. Πόσες μέρες προτείνετε για ταξίδι στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο;

- Ημερήσια εκδρομή [ ]
1 έως 2 [ ]
3 έως 4 [ ]
5 έως 7 [ ]
8 έως 10 [ ]
Περισσότερες από 10 [ ]

9. Τι διαμονή προτείνετε στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο;

- Ξενοδοχείο [ ]
Ξενώνα [ ]
Ενοικιαζόμενο διαμέρισμα [ ]
Camping [ ]
Χωρίς διαμονή [ ]
Άλλο..... [ ]

10. Ποιές είναι οι προτάσεις σας για διατροφή στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο;

- Πλήρη διατροφή [ ]
Ημιδιατροφή [ ]
Ανεξάρτητα γεύματα [ ]
Άλλο..... [ ]

11. Κατά την παραμονή των πελατών σας στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο ποιες από τις αναφερόμενες δραστηριότητες του πίνακα επιλέγουν ιεραρχικά; (1^η, 2^η, 3^η....)

Αφοσιώνονται αποκλειστικά στο προσκύνημα του Οσίου Ιωάννη του Ρώσου	
Επισκέπτονται και άλλα μνημεία θρησκευτικού ενδιαφέροντος	
Επισκέπτονται και άλλα αξιοθέατα/πολιτιστικούς χώρους	
Συνδυάζουν άλλες δραστηριότητες όπως περίπατο, ιαματικά λουτρά κ.λ.π	
Πραγματοποιούν ημερήσιες εκδρομές σε περιοχές φυσικού κάλους	
Συμμετέχουν σε παραδοσιακές ή πολιτιστικές εκδηλώσεις	
Επισκέπτονται τοπικές αγορές	

12. Από τα στοιχεία της πελατείας σας αξιολογείστε τη σημασία των αλλοδαπών επισκεπτών στην ανάπτυξη του τουρισμού στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο.

ΧΩΡΕΣ	Πολύ σημαντική	Μέτρια	Ελάχιστη σημαντική	Αδιάφορη	Αρνητική
ΡΩΣΙΑ					
ΡΟΥΜΑΝΙΑ					
ΚΥΠΡΟ					
ΆΛΛΕΣ.....					

13. Ποιές από τις πιο κάτω χώρες θεωρείτε ως αναδυόμενες αγορές τουρισμού για την περιοχή του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου ;

Ρωσία [ ] Ρουμανία [ ] Κύπρο [ ] Άλλες.....

14. Σημειώστε πόσο σημαντικοί είναι για τους πελάτες σας οι πιο κάτω παράγοντες:

	Πολύ Σημαντικό	Σημαντικό	Μέτριο	Ελάχιστη σημαντική	Αδιάφορο
Εύκολη πρόσβαση, μέσα μεταφοράς, τοπικά μέσα.					
Υποδομές (οδικό δίκτυο, λιμάνια, αεροδρόμια).					
Διαμονή.					
Διατροφή.					
Ποιότητα υπηρεσιών, ασφάλεια, άνθρωποι.					
Φυσικά θέλγητρα περιοχής					
Θρησκευτικά/Πολιτιστικά μνημεία .					
Ψυχαγωγία, συνδυασμός άλλων δραστηριοτήτων.					
Σχέση προϊόντος-τιμής.					
Κλίμα.					

15. Σημειώστε την ικανοποίηση των πελατών σας στους πιο κάτω παράγοντες από την επίσκεψή τους στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο.

	Πολύ Μεγάλη	Μεγάλη	Μέτρια	Ελάχιστη	Καθόλου
Πρόσβαση, μέσα μεταφοράς, τοπικά μέσα.					
Υποδομές (οδικό δίκτυο, λιμάνια, αεροδρόμια).					
Διαμονή.					
Διατροφή.					
Ποιότητα υπηρεσιών, ασφάλεια, άνθρωποι.					
Φυσικά θέλγητρα περιοχής					
Θρησκευτικά/Πολιτιστικά μνημεία.					
Ψυχαγωγία, συνδυασμός άλλων δραστηριοτήτων.					
Σχέση προϊόντος-τιμής.					
Κλίμα.					

16. Κατά την επίσκεψή σας στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο, ποια από τα παρακάτω διακρίνατε ως δυνατά σημεία του τόπου ώστε να συμβάλουν στην ανάδειξη του σε ελκυστικό προορισμό;

	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
Πρόσβαση, μέσα μεταφοράς, τοπικά μέσα.					
Υποδομές (οδικό δίκτυο, λιμάνια, αεροδρόμια).					
Διαμονή.					
Διατροφή.					
Ποιότητα υπηρεσιών, ασφάλεια, άνθρωποι.					
Φυσικά θέλγητρα περιοχής.					
Θρησκευτικά/Πολιτιστικά μνημεία .					
Ψυχαγωγία, συνδυασμός με άλλες δραστηριότητες.					
Σχέση προϊόντος-τιμής.					
Κλίμα.					

17. Ποιά από τα παρακάτω θεωρείτε ότι αποτελούν αδυναμίες στην ανάδειξη του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου σε τόπο ειδικού τουριστικού ενδιαφέροντος.

	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
Πρόσβαση, μέσα μεταφοράς, τοπικά μέσα.					
Υποδομές(οδικό δίκτυο, λιμάνια, αεροδρόμια).					
Διαμονή.					
Διατροφή.					
Ποιότητα υπηρεσιών, ασφάλεια, άνθρωποι.					
Φυσικά θέλγητρα περιοχής-αυθεντικότητα.					
Θρησκευτικά/Πολιτιστικά μνημεία.					
Ψυχαγωγία, συνδυασμός άλλων δραστηριοτήτων.					
Σχέση προϊόντος-τιμής.					
Κλίμα.					

18. Οι πελάτες σας επιθυμούν να επαναλάβουν το ταξίδι τους στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο; (επιλέξτε 5 αν είστε απόλυτα θετικοί ή 1 αν είστε απόλυτα αρνητικοί).

Καθόλου					Απόλυτα
1	2	3	4	5	

19. Οι επισκέπτες του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου ζητούν να συνδυάσουν το προσκόνημα με κάποια από τις πιο κάτω ειδικές μορφές τουρισμού οι οποίες έχουν αναπτυχθεί στην περιοχή; (Ιεραρχείστε βάση ζήτησης)

Ειδικές μορφές τουρισμού	Ιεράρχηση επιλογής (1η,2 ^η „3η..)
Παράκτιο	
Αγροτουρισμό	
Οικοτουρισμό	
Ιαματικό	
Περιηγητικό	
Πολιτιστικό	

ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΓΙΑ ΤΟ ΧΡΟΝΟ ΣΑΣ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Αγαπητή Κύριε,

Η παρούσα συνέντευξη εντάσσεται στο πλαίσιο εκπόνησης της Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας μου στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο με αντικείμενο τη διερεύνηση της συμβολής του θρησκευτικού τουρισμού στην τοπική ανάπτυξη του Ν. Ευβοίας και τη δυνατότητα ανάδειξης της περιοχής ως τόπο ειδικού τουριστικού ενδιαφέροντος.

Θα εκτιμούσα αν διαθέτατε λίγο από το χρόνο σας για να απαντήσετε στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

Η συμμετοχή σας στην έρευνα είναι πολύτιμη βοήθεια. Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για τη συνεργασία και το χρόνο σας.

Αγγελική Γ. Χαντζηαντωνίου, Μεταπτυχιακή φοιτήτρια, Τμήματος Κοινωνικών Επιστημών, ΕΑΠ.

E-mail: Kelinaxa07@yahoo.gr

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια : Διδασκάλου Ελένη

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Μπορείτε να μας αναφέρετε κάποια στοιχεία για το προφίλ (ηλικία, φύλο, οικογενειακή κατάσταση) των επισκεπτών του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου ;
2. Το μεγαλύτερο ποσοστό των προσκυνητών επισκέπτονται τον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο με γκρουπ ή μεμονωμένα;
3. Αν είναι γκρουπ ποιοί διοργανώνουν συνήθως την επίσκεψη στον Άγιο Ιωάννη;
4. Ποιο/ποια είναι το κίνητρο/κίνητρα των επισκεπτών στον Άγιο Ιωάννη;
5. Πότε πραγματοποιείται ο μεγαλύτερος αριθμός επισκέψεων στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο;
6. Ο μεγαλύτερος αριθμός των προσκυνητών από ποιους τόπους κυρίως προέρχεται;
7. Ποια είναι η διάρκεια παραμονής των επισκεπτών στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο;
8. Η διαμονή τους γίνεται στον ξενώνα του ναού ή σε άλλα καταλύματα και ποια αν γνωρίζεται;
9. Πως καλύπτουν τις διατροφικές τους ανάγκες οι επισκέπτες του Αγίου Ιωάννη;

10. Κατά την επίσκεψή τους στον Άγιο οι επισκέπτες ασχολούνται αποκλειστικά με το προσκύνημα, το ναό και την τέλεση λειτουργίας/μυστηρίων ή και με άλλες δραστηριότητες;
11. Έχετε παρατηρήσει αύξηση ή μείωση των επισκεπτών στο προσκύνημα τα τελευταία χρόνια;
12. Τι ρόλο ασκεί ο τουρισμός στην οικονομία και της κοινωνία της περιοχής;
13. Πιστεύετε ότι η παρουσία τουριστών (προσκυνητών, ή μη), στον Άγιο έχει αλλοιώσει το περιβάλλον; Τι θεωρείτε ως αδυναμία της περιοχής για την περαιτέρω τουριστική της ανάπτυξη με έναυσμα την προσέλευση στο Προσκύνημα;
14. Πιστεύετε ότι θα μπορούσε το προσκύνημα του Αγίου Ιωάννη του Ρώσου να αποτελέσει σημείο εκκίνησης μιας σειράς επισκέψεων σε τόπους θρησκευτικού ενδιαφέροντος της ευρύτερης περιοχής;
15. Γνωρίζετε κάποια στοιχεία της περιοχής τα οποία θα μπορούσαν να αποτελέσουν κίνητρο προσέλκυσης μεγαλύτερου αριθμού επισκεπτών βοηθώντας παράλληλα στην ανάπτυξή της; Μπορείτε να προτείνετε σχετικές δράσεις;

ΣΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΓΙΑ ΤΟ ΧΡΟΝΟ ΣΑΣ

©ΕΑΠ, 2016

Η παρούσα διπλωματική εργασία, η οποία εκπονήθηκε στα πλαίσια της απόκτησης του μεταπτυχιακού τίτλου ειδίκευσης στη Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων αποτελεί συνιδιοκτησία του ΕΑΠ και του φοιτητή, ο καθένας από τους οποίους έχει το δικαίωμα ανεξάρτητης χρήσης και αναπαραγωγής της (στο σύνολο ή τμηματικά) για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, σε κάθε περίπτωση αναφέροντας τον τίτλο και το συγγραφέα και το ΕΑΠ όπου εκπονήθηκε η ΔΕ καθώς και τον επιβλέποντα και την επιτροπή κρίσης.

«Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986 και τα άρθρα 2,4,6 παρ. 3 του Ν. 1256/1982, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον».

Η Δηλούσα

Αγγελική Χαντζηαντωνίου